

*Copyright in this work is held by
Fundación IWO Buenos Aires, Argentina.
The Yiddish Book Center is grateful to the
copyright holders for permission to
include this work in the
Steven Spielberg Digital Yiddish Library.*

TEATER, VELTRAYZES,
ZIKHROYNES

Peretz Hirschbein

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-07125-0

D:\YIDDISH\TITLES\9780657071257T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

פרץ הידשביין

טעאָמער, וועלמרייזעס, זכרונות

יוסף ליפשיץ-פאָנד
פון דער ליטעראַטור-געזעלשאַפט ביים יוואָ

Peretz Hirshbein — Drame, Weltraizes, Zichroines

Peretz Hirshbein — Teatro, Viajes, Memorias

Copyright 1967, by
ATENEO LITERARIO EN EL IWO
Pasteur 633
Buenos Aires

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir el día 8 de diciembre de 1967,
en los Talleres Gráficos "Zlotoporo Hnos.", S. Luis 3149, Bs. Aires.

פּרץ הירשביין

טעאטער, וועלטרײזעס, זכרונות

3 בילדער

מוזיק צו 4 לידער

פראגמענטן פון פארשארבעטן
צו דער כאראקטעריסטיק
און זכרונות

אריינגעפירט און רעדאקציע
פון
שמואל ראזשאַנסקי

32סטער באַנד פֿון ציקל

מוסטער־ווערק פון דער יידישער ליטעראַטור

אַרויסגעגעבן פון

יִזְמֵל לִישׁוֹן פֿאַר

פון דער

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יווא

אין אַרגענטינע

אונטער דער רעדאַקציע

פון

שמואל ראַזשאַנסקי

קאַרקטור

יעקבֿ יהושע לערמאַן

טיראַזש : 1.200 עקז'

יאָר : ה'תשכ"ח — 1967

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יוואַ אין אַרגענטינע

תוכן

7	פארטרעט	
8	ביאגראפישע שטריכן	
11	פרץ הירשביינס ווערק אין בוכפארעם	
14	ש. ר. — פארבאמערקונגען	
	שמואל ראזאנאסקי — פרץ הירשביינ: פֿון די גרינע פֿעלדער	
15	צו דער ברייטער וועלט	
25	זינגט מיט מיר	
31	א מלאך וויינט	26
32	קלאגן וועל איך	28
33	געפאנגען	29
34	דאס ליד פֿון דעם נאָר	30
37	דראַמעס	
38	די פּוסטע קרעטשמע (פֿאַלקשטיק אין 4 אַקטן)	
123	בעבעלע (אידיליע, איינאַקטער)	
143	אין דרום-אַמעריקע	
144	וון נעמט מען אַ ייד?	
154	די יידישע גאָס בענקט	
159	די בויערס פֿון אַ יידישער צוקונפֿט	
168	אַרגענטינע און די מלחמה אין אייראָפּע	
176	יידן אין בראַזיל	
183	אין אַרץ-ישראל	
184	צום קלאַנג פֿון אַקער און גראַבאניזן	
190	„ניט פֿאַר קיין זילבער-שטיקער וועט איר אויסגעלייזט ווערן“	
197	ירושלים	

203	עטאפן פֿון ייִדישער בענקשאַפֿט: כּותל־מעַרבי
209	די מוטער רחל
212	צפֿת
220	פֿאַלק ישראל טאַנצט
228	די בת־יחידה
237	זכּרונות
238	מזנע ערשטע באַגעגענישן מיט י. ל. פּרץ
245	צוריק אין אַדעס
253	טעאַטער און קולטור
261	אַ סך מלאכה און ווינציק מזל־ברכה
269	אַפּגעשווימען פֿון ברעג
277	געמסרט
284	ווען געלעכטער פֿאַרבייט געוויין
291	דערציילונגען
292	צוויי מאָל שטאַרבט מען גישט
302	וואַרצלען
313	צו דער כאַראַקטעריסטיק
314	ש. ניגער — פּרץ הירשביין
316	דוד פינסקי — פּרץ הירשביין דער דראַמאַטיקער
	מלך ראָוויטש — פֿון די מסעות בנימין השלישי ביז די מסעות
323	פּרץ הירשביין
	יעפֿים ישורין — פּרץ הירשביין־ביבליאָגראַפֿיע

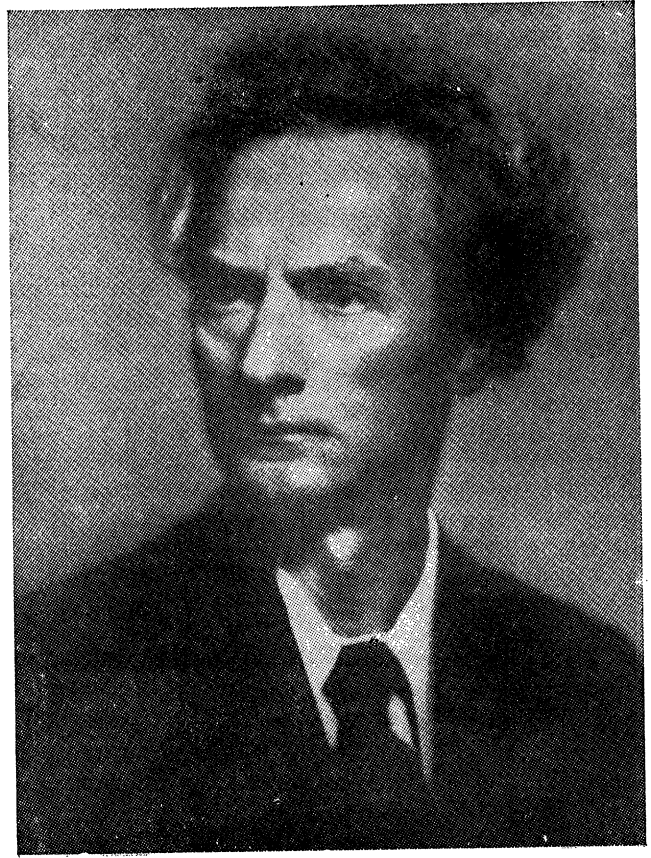
בילדער

12	יעקב בן עמי אין לוי־יצחק פֿון גרינע פעלדער
27	פּרץ הירשביין מיט אסתר שומיאַטשער און זון

מוזיק

26	צום ליד ימען רוישן
29	עס לעשן זיך שטערן
31	אַ מלאך וויינט
33	געפּאָנגען

פרץ הירשביין צו די זעכציק אין 1940

ביאָגראַפֿישע שטריכן

וועלכע האָבן געהאַט אויף הירשביינען אַ גרויסע השפּעה...

דערצו איז אים נאָך יינגלויזן באַ-
שערט געווען, בעת ער האָט ביי די
מלמדים זיך געגריבלט אין תורה און
גמרא, צו באַקענען זיך מיט מעשה-
ביכלעך אין „זשאַרגאָן“, וואָס אַ מוכר-
ספרימניק האָט אָנגעבראַכט, פון אַלטע
תחינות ביז שמ"ר, דיק, בלאַשטיין און
צונוזער. גאַנץ באַזונדער איז אים אַרײַן
אין די ביינער אליקום צונוזערס „שיבת
ציון“ און „די סאַכע“ — צו אַט דעם
ליד האָט ער אַליין געפרובירט צופאַסטן
מעלאָדיעס, און דאָס צוטראַכטן גיגור-
נים איז ביי אים געוואָרן אַ נייגונג,
ווען ער האָט אַליין געשריבן לידער אין
פּאַלקסטאַן. און נישט בלויז פאַר זײַנע
פּערזן — ער האָט אויך געשאַפן די
מעלאָדיע פאַר בירך שאַפירס פּאַלקס-
טימלעכן ליד „אויפן בוידעם שלאָפּט
דער דאָך“, וואָס איז טאַקע געוואָרן
פּאַפּולער אין געזאַנגרעפּערטואַר.

•

ה. האָט אַפּרינער געשריבן און גע-
דרוקט העברעיִש, דעבוטירנדיק אין דוד
פּרישמאַנס זשורנאַל „הדור“ אונטערן
נאָמען פּרץ הירשביינ (קראַקע 1901).
דאָס איז געווען אַ קורצע צײַט נאָך דעם
ווי ער איז אָנגעקומען אין ווילנע, וווּ
ער האָט ממש געליטן הונגער און זיך
מיט דער גויט אויסבאַהאַלטן... ביז ער

פּרץ הירשביינ, געבוירן אין אַ וואַ-
סערמיל („ליפּעס מיל“) בײַם שטעטעלע
קלעשטשעל, גראַדנער גובערניע, דעם
זטן נאַועמבער 1880, איז ביי טאַטע-
מאַמע געווען אַ ציטעריק קינד. 11
קינדער האָט די מאַמע זײַנע געבוירן,
נאָר עס זײַנען ביי איר אַוועקגעשטאַרבן
די 4 קינדער פון ערשטן מאַן (דערפאַר
האַט זי געמוזט פון אים נעמען אַ גט)
און 3 קינדער פון צווייטן מאַן, און
דאָס לעבן פון איר פּרצל איז נישט איין
מאַל געהאַנגען אויף אַ האַר אין די
ערשטע צוויי יאַרצענדלינג פון זײַן
לעבן. אין אַזאַ דאַרפֿישע אַטמאָספּערע
האַבן פּאַלקס-אַינרעדענישן, מעשיות
וועגן ניסים, שרעק, שפּירונגען און צי-
טערנישן פון האַרצן זיך אָנגענומען
נישט ווייניקער ווי פרומקייט און דאַר-
פֿישע פּשטות. הירשביינס איינאַקטער
בעבעלע איז, אַזוי אַרום, אַן עכאַ פון
זײַן אייגענעם לעבן...

צו דעם זײַנען נאָך צוגעקומען די
ווירקונגען פון אייניקע מלמדים, וואָס
ה. האָט געהאַט, ווען מ'האַט אים גע-
שיקט אין שטעטל לערנען. זיי האָבן
דערציילט מעשיות פון פּאַלק און לע-
גענדעס נישט ווייניקער ווי געלערנט
תורה און גמרא. זיי האָבן אָנגעהויכט
אויף אים מיטטישע שטימונגען איידער
ער האָט זיך באַקענט מיט די ביכער
פון די מערבֿ-אייראָפּעישע דעקאַדענטן,

בעסטער באַווייז, אַז ה. איז אַן אויטענ־
טישער דראַמאַטיקער.
מרים, ווידער, אויפגעפירט אין 1908
אין בוענאָס־אירעסער ייִדישן טעאַטער
האַט קלאָר געוווּן, אַז הגם ער לייגט
נישט דעם טראַפּ אויף אידייען, קריטיק
און פריידיקונג, קען זיין דראַמע אויפ־
רודערן געזעלשאַפטלעך. והאַ ראַיִה:
ווען מ'האַט זי אויפגעפירט אין טעאַ־
טער, איז אויסגעבראַכן אַ סקאַנדאַל,
מ'האַט זיך געכאַפט שלאָגן די לייט פון

האַט זיך דערשלאָגן צו פאַרדינסטלעך
פון לערנען ישיבה־בחורים געשיכטע
און אַ גרופע מיידלעך פון „בנות ציון“
עברית בעברית.
אינעם זעלביקן יאָר 1901, וואָס ער
האַט דעבוטירט אין העברעיִש, האָט ער
גענומען שרעבן ייִדיש. נאָר דעבוטירט
אין ייִדיש האָט ער ערשט אין 1906:
אי מיט דער איבערזעצונג פון זיין
דראַמע מרים, וואָס ער האָט אָנגעשריבן
אויף העברעיִש, צו ערשט געדרוקט אין
ווילנער זשורנאַל „הזמן“ און אין ייִדיש
זי געדרוקט אין גוֹיאַרקער „ייִדישער
קעמפער“, אי מיט דער ערשטער אַריגי־
נעלער שאַפונג אין ייִדיש, אויף יענער
זייט טייַך, געדרוקט אין „דאָס יודישע
פאַלק“. דאָס איז פאַרגעקומען צוויי
יאָר נאָך דעם ווי הירשביין האָט זיך
באַקענט אין וואַרשע (1904) מיט י. ל.
פּרצן, וועלכער האָט אים צונויפגעפירט
מיט ח. נ. ביאַליקן און י. בערשאַדסקין,
און פון דעמאָלט אָן איז פאַרקניפט גע־
וואָרן צווישן הירשבייגען און ביאַליקן
אַ הייסע פּרענדשאַפט.

יעקב בן עמי אין לוי־צחק 1907
„גרינע פעלדער“

די סימבאָלישע דראַמע אויף יענער
זייט טייַך און די מעלאַדראַמאַטישע
מרים (די געשיכטע פון אַ מיידל, וואָס
איז אַרײַנגעפאַלן אין די נעצן פון פּרוי־
ענהענדלערס) האָבן קלאָר געמאַכט
הירשבייגען, פאַרן לייַענער און פאַר
דער קריטיק, וואָס אים איז באַשערט
געווען.

איבערגעזעצט אויף רוסיש און גע־
שפּילט אין רוסישן טעאַטער, האָט
אָיף יענער זייט טייַך געדינט ווי דער

די ליטעראַרישע טרופע, האָט ער זיך אַרײַנגעטאָן מיט ליב און לעבן צו שרײַבן און טאַקע בעיקר פאַרן טעאַטער. אַוועקלאָונדיק זיך מיט זײַן לעבן-בנספריינד מענדל עלקין אויף אַ לאַנגער גער נסיעה אויף פליטן איבערן דניעפער, האָט די דאָזיקע רײזע-אַוואַנטורע אין אים אָנגעצונדן אַ חשק צו וואַנדערן איבער דער וועלט. און פון דעמאָלט אָן הייבט זיך אָן דער לאַנגער וועג פון וועלט-נסיעות, וואָס ה. האָט געמאַכט און וועלכע האָבן באַרײכערט די ייִדישע ליטעראַטור מיט אַ גאַנץ נייעם זשאַנער.

ה. באַזוכט די וויכטיקסטע שטעט פון אייראָפּע און קומט אָן 1911 אין ניו-יאָרק, וווּ ער שרײַבט אָן די פּאָלע-דראַמע די פּוסטע קרעטשמע, וועלכע ווערט געשפּילט אויף דער גאַנצער וועלט, אַזוי אין פּראָפּעסיאָנעלע, ווי אין אַמאַטאָרישע טעאַטערס, מיט אַ גוואַלדיקן דערפּאָלג, אָבער ער אַליין, דער מחבר, האָט גישט דעם טאַג איבער-צולעבן און דאַרף פאַרדינען אויף ברויט פון אַרבעטן אין אַ פאַרעם... דאָר-טן האָט ער אָבער אָפּגעשפּאַרט אַ נייע דראַמע, דאָס קינד פון דער וועלט, וואָס וויינט דאָס דאָפּלע לעבן אין דער געזעלשאַפט...

•

פאַרכאַפט פון וואַנדערלוסט, צו זען די גרויסע וועלט, האָט ה. אין 1914 באַזוכט דרום-אַמעריקע, ספּעציעל אַר-גענטיגע, וווּ ער איז אין 1926, אין באַגלייטונג פון זײַן פּרוי, זיכטערין אסתר שומיאַטשער, געווען צום 2טן

דער אונטערוועלט, וועלכע זײַנען גע-ווען אין זאַל, און דאָס איז געווען דער אָנהייב פון אַ קאַמף, וואָס האָט זיך פאַרענדיקט מיטן פאַרטרייבן די דאָזי-קע לײט פון דער באַלעבאַטישער גאַס. עס איז דעריבער סימפּטאָמאַטיש, וואָס צוזאַמען מיט די פּרווון צו שפּילן זײַנע דראַמעס, ווי דוד הערמאַן האָט עס געטאָן אויפּפירנדיק זײַן דראַמע תקיעת כף און שפּעטער יואל, וואָס צוליב דעם איז ה. געפאַרן אָנהייב 1908 פון אַדעס קיין לאַדזש, ווערט אויף דער אינציאַטיוו פון ביאַליק, שאַפּיר, ווייסבלאַט און סטודענטן פון דער אַדע-סער רוסישער דראַמאַטישער שול גע-שאַפּן די הירשביין-טרופע, טייל מאַל אָנגערופן ייִדישע דראַמאַטישע טרופע אונטער דער לייטונג פון פרץ הירשביין. איר ציל איז: 1) שפּילן ליטעראַרישע ווערק; 2) הייבן דעם קינסטלערישן נײַ-וואָ.

די צוויי יאָר, וואָס די הירשביין-טרופע שפּילט, פּרײַער אין אַדעס און נאָך דעם אין אַנדערע שטעט פון רוסלאַנד, אַנקומענדיק לסוף אין וואַרשע, האָבן אַרײַנגעשריבן זייער אַ וויכטיק קאַפיטל אין דעם ייִדישן טעאַטער, ווייל זיי האָ-בן באַרײכערט הן די ייִדישע טעאַטער-ליטעראַטור, הן די ייִדישע קינסטלער-וועלט. דאָס זײַנען פאַר הירשביינען גע-ווען צוויי יאָר פון גרויסע אויפטוען און — אַ קוואַל פון פּיין, עגבערנישן, קאַמף און אידעאַליזם.

•

ווען ה. האָט אין מיטן 1910 אויפּגע-געבן זײַן געראַנגל אויף אויפצוהאַלטן

מאָל און באַזוכט די קאָלאָניעס, וועלכע ער האָט באַשריבן און זינע אַינגדרוקן זינען געדרוקט געוואָרן אין נ"י „טאָג“ און אין אַנדערע צייטונגען. פֿון דעמאָלט אָן באַרזיזט ה. אַלע קאָנטינענטן און זינע אַינגדרוקן באַקען נען דעם ייִדישן ליינער מיט ווייטע לענדער, פּרעמדע פעלקער, עקזאָטישע מנהגים און פּאַרשיידענע קולטורן, פֿון דרום־אַפֿריקע ביז אינדיע, כינע, יאַפּאָן, אַפֿגערעדט שוין פֿון די אַמעריקעס און ראַטן־פּאַראַנאָד. און ווי עס זינען נאָר דאָ ייִדישע ישובים טרעט ער אויף ווי אַ לעקטאָר און עס ווערט פּאַרשטאַרקט דער אינטערעס נישט בלויז צו זיין שאַפּן, ניערעט צום ייִדישן טע-

אַטער און ליטעראַטור בכלל. דער ריזיגבאַשריבער ווערט אויך באַרזיזט כערט מיט שטאַף פֿאַר זינע דערציילונגען און ראַמאַנטן, אין וועלכע ער שטעלט־פֿאַר די קאָנפּליקטן פֿון אונז דער צייט. צו זיין גרעסטן פּאַרמעסט אין פּראָזע געהערט זיין טרילאָגיע בבל. און זיט ביי זיט מיטן ריזיגבאַשריזט בער האָט זיך באַוויזן ה. דער מעמוז־ריסט.

פּרץ הירשביין, וועלכער האָט נאָך לאַנגע וואַנדערונגען, געמאַכט אין 1940 זיין דעפיניטיווע היים אין לאַס־אַנגעלעס, ווי ער איז נאָך אַ לענגערער קראַנקייט געשטאַרבן דעם 26סטן סעפטעמבער 1948, פּאַרערט אין דער גאַנצער וועלט.

פּרץ הירשביינס ווערק אין בוכפֿאַרעם

ווייטע און נאָענטע, בילדער אין 4 אַקטן, ייִדיש — א. א. בריגור, ווילנע 1906, זי 69.

איינזאַמע וועלט, דראַמע אין 1 בילד, ווילנע 1906, זי 16.

נבלה, דראַמע אין 4 אַקטן, ווילנע 1907, זי 45.

אין דער פינצטער, דראַמאַטישער עטיוד, ווילנע 1907, זי 20.

דער אינטעליגענט, דראַמע אין 3 אַקטן, וואַרשע תרס"ז, זי 45.

ילדים, חזיון במערכה אחת, קראַקוי תרס"ז, 10 עמ'.

במרתף, חזיון בתמונה אחת, קראַקוי תרס"ז, 9 עמ'.

דערמערונג, פּאַעמע אין 3 אַקטן, ווילנע 1908, זי 47.

די ערד, דראַמע אין 3 אַקטן, ווילנע 1908, זי 46.

אויף יענער זייט טיין, דראַמע אין 3 בילדער; קבריים־בלומען, דראַמאַטישער עטיוד, ווילנע 1908, זי 48.

מרים, מחזה באַרבע מערכות, וורשה תרס"ח, 40 עמ'.

עולמות בודדים, דרמה באקט אחד, ורשה תרס"ח, 40 עמ'.
 הולכים וכבים, מחזה בארבע מערכות, ורשה תרס"ח, 40 עמ'.
 נבלה, דרמה בארבעה אקטים, ורשה תרס"ח, 33 עמ'.
 דער תקיעת-כף, דראמע אין 5 אקטן מיט א פראלאג, ווילנע (אן א יאר).

זו' 46.

יואל, דראמע אין 3 אקטן, ווארשע-ניו-יאָרק 1909, זו' 84.
 פון וועג צו וועג, נייע דראמעס, ווארשע תר"ע, 1911.
 מיין בוך, ווילנע 1913, קסח זו'.
 טאלסטאָי, ל. ג. — געקליבענע שריפטן, יידיש פון פרץ הירשביין, מיט א
 פאַרוואַרט פון ש. גאַרעליק, ווילנע 1912, זו' 215.
 דראמען, ווארשע 1913.

ד' פוסטע קרעטשמע, פאלקשטיק אין 4 אקטן, ווילנע תרע"ד, זו' 117.
 פון ווינטע לענדער, ניו-יאָרק 1916, זו' 256.
 געזאַמלטע דראמען, נ"י 1916, 5 בענד: 1טער באַנד. 252 און 88 זו'; 2טער
 באַנד, 127 און 105 און 118 זו'; 3טער באַנד, 304 זו'; 4טער באַנד, 327 זו';
 5טער באַנד, 223 זו'.

איבער אַמעריקע, נ"י 1918, זו' 237.
 פאַרן מאַרגנשטערן, נ"י 1918, זו' 180.
 אַ חלום פון דער צייט, 5 בילדער, ניו-יאָרק 1919, זו' 70.
 מעשהלעך, געצייכנט פון ז. מאָוד, ניו-יאָרק 1919, זו' 32.
 דער אינטעליגענט, דראמע אין 5 אקטן, צווייטע אויפלאַגע, קזעוו 1919,

זו' 45.

ראַזשינקעס מיט מאַנדלען, פאַלקס-אידייליע, איינאַקטער, קזעוו 1920, זו' 23.
 אליהו הנביא, אַ דאַרף-מעשהלע, איינאַקטער, קזעוו 1920, זו' 23.
 דראמות, תרגום המחבר, ורשה תרפ"ב, 252 עמ'.
 איינאַקטערס, ווארשע 1922, זו' 311.
 עלענט און נויט, ווילנע 1923, זו' 306.
 פאַרן מאַרגנשטערן, ווארשע 1923, זו' 89.
 אַ מעשה מיט אַ בער, נ"י 1925, זו' 40.
 אַ מעשה מיט אַ קאַמיליאַן, נ"י 1925, זו' 24.
 אַרום דער וועלט, ריזוע-אינדורוקן, נ"י 1927, זו' 240.
 ווינטמילן, ווילנע 1929.
 ארץ-ישראל, ווילנע 1929, זו' 238.
 אינדיע, פון מיין ריזוע אין אינדיע, ווילנע 1929, זו' 292.
 פעלקער און לענדער, ווילנע 1929, זו' 231.
 גרינע פעלדער, טרילאָגיע, ווילנע 1929, זו' 285.

- הדו, תרגם א. צ. גרנברג, תל־אביב תרצ"א, 216 עמ'.
 מינע קינדערייג'ן, ווארשע 1932, ז' 356.
 רויטע פעלדער, ראמאן, נ"י 1935, ערשט בוך: „באגניען" (ז' 415). צווייט
 בוך: „ערד און היים" (ז' 447).
 דלות, ווילנע 1938, ז' 7.
 מאַנאַלאָג, שיקאַגע 1939, ז' 136.
 בבל, טרילאָגיע, נ"י 1942, ז' 436 און 446 און 465.
 אין גאַנג פון לעבן, זכרונות, נ"י 1948, ז' 440.
 ארץ־ישראל, נ"י־לאַס אַנדזשעלעס 1951, ז' 225.
 דראַמען, נ"י־לאַס אַנדזשעלעס 1951, ז' 221.

פֿאַר באַמערקונגען

◆ אָט דער באַנד מוסטער־ווערק, דער 32סטער, איז אָפּגעגעבן פֿאַר הירשביינס דראַמעס, וועלט־זייעס, זכרונות, נישט וויל סיפעלן ביכער פֿון דעם שרייבער אויפֿן מאַרק, נעערט מחמת הירשביינס איז אַ רעפּרעזענטאַטיווע פיגור פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור און ס׳איז וויכטיק, אַז דער ליינער און לערנער זאל האָבן אַ קלאַרע פֿאַרשטעלונג, וווּ ס׳איז זײַן אייגנאַרטיקייט.

◆ פּרץ הירשביינס פֿאַרנעמט דאָס גרויסע אָרט אין דער ייִדישער ליטעראַטור אַ דאַנק זײַנע שאַפונגען פֿאַרן טעאַטער, אויפֿן ערשטן אָרט, און זײַנע ״זײַנע־באַ״ שרײַבונגען. דערפֿאַר איז דאָס בוך געבויט דער עיקר אויף די דאָזיקע צוויי זשאַנערס.

◆ יאָרן לאַנג האָב איך איבערגעטראַכט, וועלכע דראַמעס דאַרפֿן אין אַזאַ בוך ווי מוסטער־ווערק פֿאַרשטעלן הירשביינס. אָפּילו זײַן איבערגעשריבן מיט קאַלעגן אין אויסלאַנד און אַזאָי זײַן דורכגערייט מיט יענע קאַלעגן, וועלכע כּ״האַב באַ״ געגנט אויף מײַנע ווייטע נסיעות. געוואָלט נישט די פֿאַפּולערסטע דראַמע, ״די גרינע פעלדער״ אַ שטייגער, און נישט ״די בעסטע״ (...), נעערט די הירשבייִנישטע.

◆ דערפֿאַר גייען־אַרײַן אין דעם באַנד די פּוסטע קרעטשמע און בעבעלע, די זעע וויל זי איז די פֿאַלקלאַריסטישסטע פֿון די ייִדישע פעלד־האַרעפּאַשניקעס, די זעע וויל זי איז די ליטעראַרישסטע אידיליע.

◆ דער באַנד דערשיינט מיט דער דערלויבעניש פֿון פּרץ הירשביינס לעבנס־באַגלייטערין, דיכטערין אסתר שומיאַטשער.

◆ אַנטשאַט אויסצודריקן דאָ אַ דאַנק דעם דיריגענט בערנאַרד פּייער פֿאַר זײַן איבערשריבן זײַ מוזיק פֿון הירשביינס ליד ״עס לעשן זײַך שטערן״ פֿאַר אַט דעם בוך דאַרפֿן מיר דאָ גאָר אויסדריקן אונזער צער צום אומגעריכטן טויט פֿון דעם פֿאַרדינטפֿולן קאַמפּאַניסט און כאַרמייסטער פֿון בוענאָס־איירעסער קהילה־כּאַר.

◆ אַ דאַנק דעם קאַמפּאַזיטאָר לעאַן וויינער פֿאַר אויפֿשריבן דעם ניגון פֿון ליד געפּאַנגען ווי עולם זינגט עס — געדרוקט האָבן מיר די מוזיק אין ערגעץ נישט געפונען.

פרץ הירשביין — פון די גרינע פעלדער צו דער ברייטער וועלט

א שרייבער פֿון דאָרף און... אַריסטאָקראַט

ווער עס האָט געקענט פרץ הירשביינען דעם שרייבער, אָבער נישט געקענט די געשיכטע פֿון זײַנע קינדער־יאָרן, וואָלט זיך נישט געקענט אויסמאָלן, אַז ער איז אַרויסגעקומען פֿון אַ דאָרף, פֿון אויס־געמוטשעטע האַרעפּאַשניקעס. ער האָט אויסגעזען ווי אַן אַריסטאָ־קראַט שבאַריסטאָקראַטן. אַ פּראָפּעסאָר מיט מאַנירן פֿון אַ סאַלאַן־קינסטלער. ער וואָלט געקענט אַנגיין פֿאַר אַ מאַהאַראַדוּשאַ... געאַנגען אַן אויסגעשטרעקטער, מיט געמאַסטענע טריט, און תמיד גערעדט לאַנגזאַם, ווי ציילנדיק די זילבן, ווי רעציטירנדיק... שטענדיק ווי פֿאַר אַ פֿייערלעכער אויפֿנאַמע, צווישן אַריסטאָקראַטן...

יא, „הירשביין האָט פּסדר געחלומט פֿון גרויסוועלטישקייט און גרויסשרייבעריי“¹. און פֿון דעסט וועגן, „אַז איך וויל אַנכאַפֿן דעם שליסל צום מענטשן, זע איך — גאַנצקייט, גאַנצקייט אין זיך“². פרץ הירשביין איז פֿאַרבליבן טריי דעם דאָרף, אַפֿילו ווען ער איז שוין געווען וועלט־קלעטערער. געווען מיטן האַרעפּאַשניק איין נשמה אַפֿילו ווען עס איז שוין אויף אים געלעגן די עקזאַטיק פֿון ווינטע לענדער. ער איז אין לעבן געווען נישט ווייניקער צאַרט און מאַניר־לעך ווי אין זײַן שרייבן.

¹ יעקב גלאַטשטיין — אין תּוֹך גענומען, 1948—1956, גײ 1956, ז' 76.

² מנחם באַריישאָ — „ווי איך האָב געזען הירשביינען“, זאַמלבוך פֿרץ הירשביין, לאַס־אַנגעלעס 1941, ז' 137.

דאָס אויסטערלישע איז בײַ הירשביינען געוואָרן נאַטירלעך, דאָס אומגלייבלעכסטע — צום גלייבן. ער, וואָס איז קינדוויז און אין דער יוגנט געווען שוואַך און קראַנק, אַז נישט איין מאָל איז זײַן לעבן גע- האַנגען אויף אַ האַר, איז גאָר שפּעטער געוואָרן אַ גבֿר, וואָס פֿלעגט בייגן מטבעות ווי בלעכלעך, זיך שטעלן אויפֿן קאַפּ און מאַכן זעל- טענע גימנאַסטישע קונצן. אַזוי איז דאָס אויסטערלישע אין זײַן שרײַבן געוואָרן נאַטירלעך, סימבאָלישע סצענעס אין זײַנע דראַמעס — רעאַליסטיש און לעגענדעס — מעשה שהיה...

דער עקזאָטישער פּרץ הירשביין איז געווען פֿאַלקסטימלעך. אין הירשביינס עקסטרעוואַגאַנצן איז נישט געווען קיין עקסהי- ביציאַניזם.

הירשביין איז געווען אַ קלאַסישער פּאַרטערט פֿון אַ מאַלער. ער, וואָס האָט אויסערלעך אויסגעזען ווי אַן אַריסטאָקראַט וואָס וואַרט אַז מ'זאָל אים אָפּגעבן כּבֿוד און זיך מיט אים צאַצקען, איז גאָר „בטבֿע געווען אַ באַלעבאַס. פֿלעגט ער קומען צו איינעם אין געסט, פֿלעגט ער זיך נעמען באַלעבאַטעווען. אין שטוב פֿלעגן זיך באַווייזן וואַזאַנעס בלומען, רעגנוואַסער צו וואַשן דעם קאַפּ און נײַע געריכטן פֿלעגט ער ברענגען, און פֿלעגט דער דינסט אויסלערנען ווי צו קאַכן זיי. אין אַ טאַג אָדער צוויי איז ער געוואָרן דער היי- מישסטער מענטש אין הויז און דער אַינגענעמסטער גאַסט. ער האָט קיין מאָל נישט געאַרבעט שווער, אָבער ער איז עפּעס פּסדר געווען פֿאַרנומען³. אַפֿילו די זעלטענע פֿירונגען זײַנען בײַ הירשביינען אַרויסגעקומען ביז גאָר פּשוט...

ווי וויינט ער איז געווען אַריגינעל, פּיאַנעריש און אידעאָליסטיש, קען מען זען שוין פֿון דעם אַליין, וואָס ער האָט זײַנע ערשטע דראַמעס געשריבן דווקא און רק אויף העברעיִש, הגם ער האָט ווי אַ טעאַטראַל געחלומט, אַז זײַנע ווערק זאָלן געשפּילט ווערן אויף

³ א. מוקדוני — אין וואַרשע און אין לאַדזש (מײַנע באַגעגענישן), ב' 2, בויענאַס-אירעס 1955, ז' 105.

דער בינע. און ווער האָט געקענט חלומען אין יענער צייט, מען זאל שפילן טעאָטער אויף העברעיִש? אַז אַפֿילו מענדעלע מוכר ספרים האָט ביים באַקענען זיך מיט הירשביינען זיך פֿאַרגונען צו זאָגן: „איר שרייבט דראַמעס, האָט מען מיר דערציילט. יאָ, דראַמעס. וואָס איז אַזוינס אַ דראַמע? פֿאַר טעאָטער, פֿאַר די אַקטיאָרשטיקעס שרייבט איר! טעאָטער-טרעיאַטער. ס'איז דאָך אַן אַנשיקעניש“⁴...

ביי זיין גאַנצן יראַת הכבוד פֿאַר מענדעלען, וויל „ווען נישט דער זיידע, וואָלטן מיר נישט פֿאַרמאָגט — ווי ביאַליק האָט געזאָגט — נישט דעם הַנְּטַצְנִיטִיקן ייִדיש און נישט דעם מאַדערנעם העב-רעיִש“⁵, האָט ער נישט געפֿאַלגט מענדעלען. און גראַד אין „מענדע-לעס שטאַט“, אין אַדעס, זיך פֿאַרמאָסטן צו ווייזן, אַז מענדעלע איז נישט געווען גערעכט... זיין אַנסאַמבל און זיין טעאָטער האָט עס באַדאַרפֿט באַווייזן.

עס איז דעריבער זייער טרעפֿלעך דער זאָג, אַז „דאָס גאַנצסטע און עכטסטע ווערק, וואָס הירשביין האָט געשאַפֿן, טראַגט דעם נאָ-מען: פּרץ הירשביין“⁶.

אין דער צייט און אויפן ראַנד פֿון צייטן

פּרץ הירשביין, בעיקר אַ דיכטער פֿון שטימונגען וועגן מענטשן און צייטן, יאָגט זיך נישט נאָך אידייען און אַנטלויפֿט נישט פֿון אידייען, אָבער די תקופֿה, אין וועלכער ער איז אויפֿגעוואַקסן ווי אַ שרייבער, האָט אויך אויף אים געלייגט דעם חותם פֿון דער צייט. די תקופֿה פֿון נאַציאָנאַלן רענעסאַנס און סאַציאַלן אויפֿברויז אויף דער שוועל פֿון 20סטן יאָרהונדערט האָט אויך הירשביינען נישט גע-

⁴ ישראל אַסמאַן — „ביאַגראַפֿיע“, פּרץ הירשביין / זאַמלבוך, / ל"א 1941, ז' 17.

⁵ פּרץ הירשביין — אין גאַנג פֿון לעבן, נ"י 1948, ז' 243.

⁶ מנחם באַריישאָ — ד"ז, ז' 148.

לאזט בלויז אויסשפינען אין־שטימונגען, צו וואָס ער איז געווען אָנגעשטימט אין אַלע זינע שאַפֿונגען, נאָר האָט אים אויך אינספּי־רירט צו לאָזן הערן דעם צער און צאָרן פֿון די צעשטורעמטע יאָרן. האָט ער, דאָס קינד פֿון פֿעלד, געשילדערט אין פֿאַרשיידענע דראַ־מעס און דראַמאַטישע עטיודן דעם דלות אין דער פֿינצטער און אין פֿאַרשטיקטע קעמערלעך, פֿון וואָנען עס ליכטן־אַרויס גוטע נשמות, פֿאַרטרוימטע קינדער, פּראָסטע מענטשן וואָס זיַנען איידל און באַ־גאַבטע יוגנט וואָס דאַרף נאָר קריגן די געלעגנהייט נתגלה צו ווערן... אין זיין דראַמע באַרג אַראָפּ, וווּ אַ פֿאַרפֿירט מיידל זינקט אין אַ ״היזל״, ווייל אַ רייכער לעביונג האָט אויסגענוצט איר יתומה־עלנט, שנינט־אויף מיט גוטסקייט די אַרעמע משפּחה, בני וועלכער די טראַגישע מרים האָט זיך געפֿונען. אין זיין דראַמע דער אינטעלי־גענט הערן מיר ״די אומצופֿרידנקייט פֿון די אַרבעטערס מיט זייערע ״חברים פֿון דער אינטעליגענץ״, וווּ מיר זעען אויך, ווי ״דער אינטעליגענט קאָן קיין מאָל נישט אַסימילירן זיך פֿולקאָם מיט דעם אַרבעטער, מיט וועלכן ער איז אַ חבר געוואָרן״, און דאָס פֿירט צו דעם, אַז דער ״אינטעליגענט, וועלכער האָט אַלע שיפֿן הינטער זיך פֿאַרברענט און האָט זיך מיטן קאַפּ אַרײַנגעוואַרפֿן אין תּהום פֿון אומלעגאַלישער אַרבעט פֿאַר דער באַפֿרינונג פֿון געדריקטן אַרבע־טער־קלאַס, דערהערט פֿון מויל פֿון אַ דורך אים צו זעלבסטבאַ־ווסטזיין געבראַכטן אַרבעטער, אַז ער איז אַ פֿאַראַזיט״⁷...

פּרץ הירשביין באַווייזט זיך אין דער ייִדישער ליטעראַטור בעת אונדזערע קלאַסיקערס האַלטן בנים אַפּשליסן זייער שאַפֿן. און הירש־ביין טוליעט זיך צו די קלאַסיקערס מיט יראַת הכּוֹד. ער פֿאַלגט זיי אָבער נישט. ער פֿאַרנעמט זיך גלייַך פֿון אָנהייב אויף גאָר אַ באַזונדערן וועג.

הירשביין איז אין דער ייִדישער ליטעראַטור אַן אַליין־גייער.

⁷ נח פּרילוצקי — פֿון ״טעאַטער־וועלט״ 1908, אין ייִדיש טעאַטער, ב' 2, ביאַליסטאָק 1921, ז' 90—91.

ער איז נישט דער שרייבער פֿון שטעטל און אָודאי נישט דער באַשריבער פֿון שטעטל. און לאַזט ער זיך אַרײַן אין שטאַט, איז זי פֿאַר אים — בבל...

צום עכטסטן איז ער אין דאַרף.

צום ליבסטן איז אים — ערגעצלאַנד.

אָדער ער איז דער שילדערער פֿון ייִדישע דאַרפֿמענטשן, אָדער ער איז דער זוכער פֿון ערגעצלאַנד...

צווישן זיינע 54 דראַמעס, אַ סך פֿון זיי אינאַקטערס, זיינען היפש צווישן הימל און ערד...

הירשביין דער שטימונגמענטש איז גענייגט אַוועקצולאָזן זיך אין אַבסטראַקציעס, סימבאָלן, מיסטיק, וווּ ס'איז גרינגער אַרײַנצו-טייטשן ווי אויסטייטשן...

און הגם ער האָט אָנגעהויבן זיינע דראַמעס שרייבן אין העב-רעיש, און היפש געשטאַלטן זיינע טראַגן זעלטן-ביבלישע נעמען, איז הירשביין נישט אַזנגעקלאַמערט אין ייִדישען לשון, כאַטש ער ניצט אַ סך אידיאַמען פֿון דער דאַרפֿישער סביבֿה.

הירשביינס סטיל איז אַ לאַנגזאַמער. אין פּראָזע שרייבט ער גאַר אויסגעצויגן — עס ליידן דערפֿון שטאַרק זיינע פֿאַרמעסטונגען אין זיינע ראַמאַנען און אויך די דראַמעס קומט דערפֿון נישט צו קיין געזונט — און זיין שפּראַך איז גרינגפֿעדערדיק, אַפֿילו ווען ער שיל-דערט האַרעפּאַשניקעס און ברייטפלייציקע יונגען...

הירשביין האָט „אָנגעהויבן מיט רעאַליסטישע לעבנס-בילדער פֿון ייִדישן עלנט און נויט, שפּעטער איז ער אַ געוויסע צייט געשטאַנען אונטער אַ צו-שטאַרקער השפּעה פֿון אַ מעטערלינקס אָדער אַנדער-יעווס סימבאָליזם, וואָס האָט צוגעגעבן זיינע פּיעסן אַ מין געקיינס-טלטיקייט און פּרעטענציעזקייט, ביסלעכווייז אָבער איז ער געוואָרן זעלבשטענדיקער אין זיין שאַפֿן און, באַפֿרייענדיק זיך פֿון פֿרעמדן אַינפֿלוס, זיין נייגונג צום ראַמאַנטישן מיסטיציזם געבראַכט צום אויסדרוק אין אַ ריי ווערק, וואָס זיינען ייִדיש אין זייער מיסטיק,

דורכגעדרונגען מיט אַ טיפער ליבשאַפֿט צו דער ייִדישער פֿאַלקס־
 טימלעכקייט, באַשטראַלט מיט אַ צאַרטן הומאַר⁸. אין דער דאָזיקער
 פֿאַלקסטימלעכקייט, וואָס ס'איז אַ גרונטשטריך אין זינע דראַמעס,
 האָט ער אויך נישט פֿאַרגעסן, ווען ער ווייזט פֿאַטאַליזם אינעם
 ייִדישן לעבן: וואָס איז מאַראַלישע פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט. דער נסתר
 זאָגט צו וואַלפֿן, איידער ער איז אויף אים גוזר, ער זאל זיך אַליין
 אַראַפּלאַזן אין וואַסער: „אַ ייד טאָר נישט שפּילן גלאַט אַזוי, אויף
 הפֿקר... ער איז צו ווייזט פֿאַרגאַנגען“⁹. יחיאל, וועלכער זעט דעם
 פֿאַטאַליזם אין דער ייִדישער געשיכטע, וויל נישט דערלאָזן, אַז
 ער זאל ווערן אַ טאַטע. צו וואָס? אייביק ליינדן? אויף וואָס די מאַמע
 זאָגט אים: „אַ מאַמע, אַז זי ליבט איר קינד, טראַכט זי דערביי גאָר
 נישט. אַ מאַמע שלאָפֿט און דאָס קינד זייגט איר ברוסט. נישט דאָס
 קינד ווייסט, אַז די מאַמע שלאָפֿט, און נישט די מוטער ווייסט, אַז
 דאָס קינד זייגט איר ברוסט... איינער אָן דעם אַנדערן איז גאָר־
 נישט“¹⁰. נישט אומזיסט האָט פּרץ הירשביין אָנגערופֿן זיין דראַמע
 די נבֿלה, אַפֿילו ווען זי איז שוין אונטער אַט דעם טיטל פֿאַפּולער
 געווען — אַן איבעריקער מענטש: ווי נישטיק ער איז, מענדל נבֿלה,
 גיט ער זיך אָפּ חשבון, אַז ער איז אַן איבעריקער און גייט־אַראַפּ
 פֿון זינען... די דאָזיקע אויסגעגליטשטע געשטאַלטן איז אָבער נישט
 שניך אָנצונעמען פֿאַר קרבנות פֿון דער צייט, פּונקט ווי זיי זינען
 נישט טיפּיש ייִדישע... זיי גייען אויף די ראַנדן פֿון די צייטן. מיר
 זעען זיי נישט אַינגעראַמט דווקא אין דער צייט.

הירשביין האָט שטאַרק ליב צו גיין אויף די ראַנדן פֿון צייטן.
 אין הויז פֿון גוטבאַזיצער עוזר ריידן די קינדער אַזעלכע רייד, וואָס
 זינען אָנצוהערענישן אויף יעדער קאַטאַסטראַפֿע, וועלכע ווערט

⁸ זלמן רייזען — לעקסיקאָן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, פרעסע און
 פּילאָלאָגיע, ב' 1, ווילנע 1926, קאָלומס 842—843.

⁹ פּרץ הירשביין — שדים ווייטן וואָס, 3טער אַקט.

¹⁰ פּרץ הירשביין — דער לעצטער, 2טער און 3טער אַקט.

באגלייט פֿון אַ רעוואָלוציע — אתחלתה דגאולה... „פֿאַני קוקט נפֿגע-
 ריק אין פֿענצטער“ און רופֿט-אויס עקזאַלטירט: „פֿון אַלע זינטן
 האָבן אים די פֿלאַמען פֿאַרכאַפט! עס ברענען די לעבעדיקע מצבֿות.
 די שאַטנס לויפֿן פֿון וואַלד אַרויס. דער הימל לאַכט פֿאַר שמחה!...
 הערסט, מאיר, ווי די ערד זינגט... שרעק זיך נישט, מנין שוועסטער!
 דער וואַלד ברענט... מאיר! איינציקווייז פֿאַלן די ביימער און ווערן
 צעשאַטן. די ערד אַליין וויל זיי פֿון זיך אַראָפֿטרייסלען. ביז צו די
 וואַרצלען וועט יעדער בוים באַזונדער אויסברענען. מאַרגן וועט די
 זון אויפֿגיין און בענטשן יענעם ווינקל. מיר וועלן מיט דער סאַכע
 יענעם אַרט דורכגיין און די ערד וועט לאַכן, לאַכן פֿון שְׂמחה“¹¹...
 הירשביינס העלדן האָבן נישט קיין מורא פֿאַר פֿניער: אַדער זיי
 נעמען דאָס אָן פֿאַר מן השמים, אַדער זיי נעמען דאָס אָן פֿאַר אַן
 איינציקן אויסגאַנג. איציק, דער ממזרישער פֿערדיונג, אַז ער קען
 נישט דורכקומען מיטן פֿעטער, צינדט-אונטער די פּוסטע קרעטשונע,
 און דאָ אַפֿילו אין דער דאָזיקער רעאַליסטישער פֿאַלקסדראַמע, איז
 אויכעט דאָ אַן אַנצוהערעניש, אַז דאָס, וואָס איז אַ פּוסטע קרעטשמע,
 איז אַ היים פֿאַר שדים, און נאָר מיט פֿניער קען מען „דאָס אַליץ“,
 וואָס האָט זיך אַנגעזאַמלט — אויסרייניקן, לייטערן, אַנדערש מאַכן...
 אין דעם סענטימענטאַלן פּרץ הירשביין איז, אזוי אַרום, דאָ אַ
 ניצוץ פֿון אַ רעוואָלוציאַנער. ער גייט קעגן שטראָם אַפֿילו מיט זיין
 באַזינגען דעם אַרעמען דאַרפֿשניידער, צו וועמען דער זון, דער אַנ-
 טוישטער אינטעליגענט, קומט אַ געבראַכענער, ווייל „מנין טאַטנס
 שטוב האָט מיר שטענדיק ווי אַ בית המקדש אויסגעזען“¹²... ס'איז
 ממש רעוואָלוציאַנערער מוט, ווען מ'גייט זיך אָפֿ רעכענונג און מ'פּו-
 עלט ביי זיך צו שלאָגן זיך על חטא...
 הירשביינס מענטשן ריידן נישט אין נאַמען פֿון דער געזעלשאַפֿט

¹¹ פּרץ הירשביין — די ערד, 3טער אַקט.

¹² פּרץ הירשביין — יואל (שפּעטער אַנגערופן חוה), 2טער און 3טער

און אוודאי נישט אין נאָמען פֿון אַ קלאַס — פֿון איין זייט געפֿינען זיך יחידים, וועלכע זינען אַנטוישט, צעבראָכן, מיט קאָמפּלעקסן, ווייל זיי האָבן נישט קיין סבֿיבֿה, אָבער פֿון דער אַנדערער זייט זינען דאָ פּראָסטע יידן, געזונטע, אויפֿריכטיקע, וואָס אָפֿילו ווען זיי הרגע־גען זיך אַרום, וויזנט זיך אַרויס, אַז זיי האָבן זיך נישט פֿאַרשטאַנען, און ס'איז גענוג אַ קלייניקייט, אַז זיי זאָלן זיך איבערבּעטן און לעבן גליקלעך איינע מיט די אַנדערע. דאָס זינען דעם שמידס טעכטער און דאָס פֿאַרוואַרפֿענע ווינקל, די זינדענע נשמות אין די פּראָסטע יידן פֿון די גרינע פֿעלדער, הירשביינס לוו־יצחק־געשטאַלט פֿון די גרינע פֿעלדער געהערט צו דער נאַציאָנאַלסטער דיכטונג פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, הגם אין דער דאָזיקער אידייליע איז נישטאָ קיין איין פּסוק, קיין איין ווערטל, וואָס זאָל קענען אַרויסגעשטעלט ווערן ווי אַ... לאַזונג, ווי תּורה, ס'איז אָבער אַ נאָדעל פֿון אַ צניעות־דיקן יידן אין אַ צניעותדיקן פֿריילעכן וועלטל, וווּ מ'לאַכט און מ'וויינט, מ'קריגט זיך און מ'בעט זיך איבער — ווי גוטע מענטשן.

דער ביישפּיל פֿאַרן טעאַטער און דער אַנטדעקער פֿון ישובּים

פּרץ הירשביינס אַליינגאַנג אין דער ייִדישער ליטעראַטור, ווי אַ באַשאַפֿער פֿון אַ שטימונגפֿולער דראַמאַטישער ליטעראַטור, אין וועלכער דאָס אייגנאַרטיקסטע איז דאָס פֿאַרשטעלן די אידיילע אויף די ייִדישע פֿעלדער, אַ וועלט וואָס נאָר הירשביין האָט אַנטדעקט, איז איינער פֿון די אַליינגענג, וועלכע האָבן באַרעכערט די ייִדישע וועלט.

דער צווייטער אויפֿטו זינער איז דאָס שאַפֿן דאָס ערשטע ליטע־ראַרישע טעאַטער (1908—1910). „די הירשביין־טרופּע איז געווען דער אוואַנגאַרד פֿונעם בעסערן ייִדישן פּראָפֿעסיאָנעלן טעאַטער, האָט געשאַפֿן די קאַדרען פֿון בעסערן ייִדישן אַקטיאָר און געלייגט

דעם יסוד פֿאַר אַ בעסער ייִדיש טעאַטער־פּובליקום¹³. פּרץ הירש־
 בין האָט אָנגעזאַמלט אַפֿשר די ריכטיגע דערפֿאַרונג אויף אַט דעם
 פֿעלד. אויב מ'קען זי, קען מען אויסמיידן טייל פֿעלערן בנחם מאַכן
 אַ נענע איניציאַטיווע און מ'קען זיך אינשפּאַרן צו ליידן פֿון אנג-
 ריידענישן... הגם מ'רעדט נאָך אַנאָנד וועגן טעאַטער ווי וועגן אַ
 צווינג פֿון דעם אַלגעמיינעם קולטורבויים, האָט הירשביינס טעאַטער־
 קאַפיטל געוויזן: (1) אַז די שרייבערס, די גרעסטע אַפֿילו, האָבן נישט
 דערשאַצט די ראַלע פֿון ייִדישן טעאַטער און די ראַלע, וואָס דער
 שרייבער דאַרף אין איר שפּילן; (2) פּובליקום פֿאַר אַ ליטעראַרישן
 טעאַטער קען מען געפֿינען צו מאַל דאַרטן, וווּ מ'ריכט זיך נישט;
 (3) אַז ייִדישע צענטערס, פּונקט ווי מענטשן, אַנטוישן זייער אַפֿט,
 ווייל זיי באַרעכטיקן נישט מיט מעשים זייער גרויסן שם, ווי אַ
 שטייגער, ״וואַרשע, די טעאַטראַלע עקרה״¹⁴.

דער דריטער אויפֿטו פֿון זיין אַליינגאַנג האָט פּרץ הירשביין
 פֿאַרציכנט מיט זינע וועלטרייזעס, אַ דאַנק וועלכע ער האָט פֿאַר
 מאַסן יידן דערנענטערט די ווייטסטע לענדער און פֿעלקער, וואָס
 דאָס איז זייער נייטיק געווען ספּעציעל אין דער צייט, ווען יידן האָבן
 זיך אַרויסגעלאָזט זוכן אויף דער וועלט — וווּ די וועלט האָט אַן
 עק — אַן אַרט, אַדער אויף צו שאַפֿן זיך אַ היים, אַדער צו זעטיקן
 די קוריאָזיטעט, וואָס האָט בני יידן באַקומען די פֿולע רעכט און די
 נייטיקע וויזעס... גאַנץ באַזונדער איז אַבער געווען הירשביינס
 צושטיצער מיטן אויפֿדעקן נענע ייִדישע ישובֿים, וועלכע האָבן אין
 זייער פֿאַרוואַרפֿנקייט שוין געברויזט און געוואַקסן ווי אויף הייוון,
 אַבער ״אין דער ברייטער וועלט״ האָט מען דערפֿון ווייניק
 וואָס געוואָסט און, אויב מען האָט שוין יאָ געוואָסט, איז די מיינונג,

¹³ זלמן זילבערצווינג — לעקסיקאָן פֿון ייִדישן טעאַטער, ב' 1, נ"י

1931, קאַלום 613.

¹⁴ פּרץ הירשביין, ליטעראַרישע בלעטער נ' 340, וואַרשע 7 נאָוועמבער

1930.

וואס מ'האט זיך געשאפן, געווען אַ פֿאַלשע, געבויט אויף גרינג-שאַצונגען פֿון פֿאַרביטערטע און אַנטווישטע מענטשן, און דאָס האָט געבראַכט שאַדן אַלעמען, סײַ די גרויסע און סײַ די קליינע ישובֿים. פּרץ הירשביינס ביכער וועגן די לענדער, וואָס ער האָט באַ-רעזומט, האָבן געהאַלפֿן ציוויליזירן די ייִדישע וועלט. און כאָטש „נישט אין מאָל ווילט זיך אויפֿשפּרינגען מיט כּעס: פֿאַר וואָס אַזוי לאַנג-זאַם? פֿאַר וואָס אַזוי פּאַוואַליע? וואָס האָט ער אַזוי פֿיל צייט?... אַזוי איז הירשביינס אופֿן, אַזוי איז ער אין אַלץ, וואָס ער שרײַבט“, איז אי זײַן רײזע-ליטעראַטור אַ קאַלאַסאַלער צושטײער, אי „עס זײַנען אומפֿאַרגעסלעך הירשביינס באַזוכן אין אַ סך, אַ סך לענדער: זײ זײַנען דאָרט געוועזן דער אָנהייב פֿון אַ נײַער תקופֿה“¹⁵.

פּרץ הירשבייך, וועלכער איז פֿון די גרינע פֿעלדער דערגאַנגען ביז צו די פֿאַרוואַרפֿנסטע ווינקעלעך פֿון דער ברייטער וועלט, האָט נישט אומזיסט אַזוי שטאַרק פֿאַראַינטערעסירט י. ל. פּרצן, ווי נאָר ער האָט זיך באַוויזן אין דער ייִדישער ליטעראַטור, אַז ער, דער שטרענגסטער וועגוויזער און מאַנער, האָט נאָך אין 1907 געשריבן אין אַ בריוו צו יעקבֿ דינעזאַנען: „ער אינטערעסירט מיך מער פֿאַר אַלע יונגע“¹⁶.

שמואל ראזשאנסקי

¹⁵ מלך ראויטש — „פון די מסעות בנימין השלישי ביז די מסעות פרץ הירשבייך“, זאַמלבוך פּרץ הירשבייך, ד' 112 און 117.

¹⁶ י. ל. פּרץ — בריוו און רעדעס, געז' נחמן מנזיל, וואַרשע 1929, ד' 137.

זינגט מיט מיר!

ימען רוישן

ימען רוישן, כוואליעס שלאָגן,
נעכט און טעג,
הערצער שמאָכן, לעבנס קלאָגן,
קלאָגן.

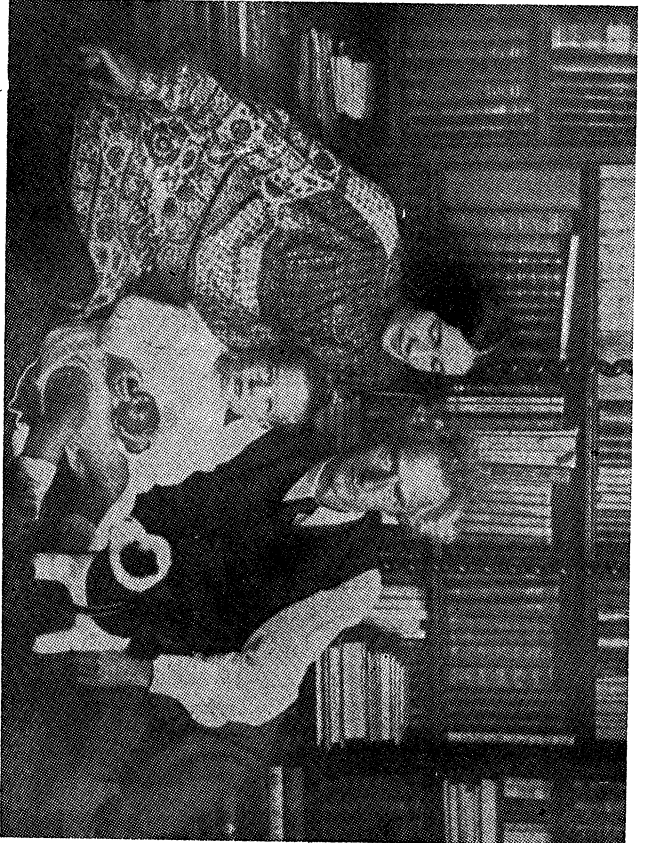
אַלטע וועגן — זיי פֿאַרפֿירן
אַלע לעבנס צו איין ברעג;
יונגע וועגן — זיי באַצירן
דיינע טרוימען און זיי פֿירן
דיינע טרוימען צו אַ ברעג.

andante

זיי-רעדן און נעכט און טעג
הערצער שמאָכן, לעבנס קלאָגן
קלאָגן

מזינע שטערן שנינען העלער
אויף מזן וועג.
זאָל דער מאָרגן קומען שנעלער,
שנעלער.

פֿלאַקערט העלער מזינע פֿלאַמען,
מזינע טרוימען אויף מזן וועג!
פֿלאַקערט העלער בערג און ימען,
ס'ברענט מזן האַרץ אין מזינע פֿלאַמען,
מזינע טרוימען אויף מזן וועג.

פּאָק הײַזבײַג, יעֵן פּרײַ, דײַכטערײַן אַטמוֹ טוֹמאַטטער און זײַער זון, אײַן גײַאַרק 1958

טראַ-לאַ-לאַ

זינגט מיט מיר אַ לידל מיט :
— טראַ-לאַ-לאַ-לאַ-לאַ...
ליבט זי יאָ, צי ליבט זי ניט —
טראַ-לאַ-לאַ-לאַ-לאַ...

ס'קלאַפט מנין האַרץ, איך קלאַפּ אין טיר :
— טיק-טיק, טיק-טיק, טיק...
עפֿנט זי די טיר פֿאַר מיר —
טיק, טיק, טיק, טיק...

כ'קום-אַרנין אין שטוב גאַר שטיל —
טרייל, רייל-רייל-רייל...
פֿינצטער. ליידיק ס'שפּילט אַ גרייל :
טרייל, רייל-רייל, רייל-רייל.

זינגט מיט מיר אַ לידל מיט :
טראַ-לאַ-לאַ-לאַ-לאַ.
ליבט זי יאָ, צי ליבט זי ניט —
טראַ-לאַ-לאַ-לאַ-לאַ.

עס לעשן זיך שטערן

עס לעשן זיך שטערן אין הימל,
 עס לעשן זיך לעבנס אויף דר'ערד.
 פֿאַר וועמען ס'איז ליכטיק זיין גורל
 און וועמען ס'איז טרויער באַשערט.

מוזיק — מ. בערעזאָוסקי

בנס - לע זיך סז-לע עס, סל-הי אין רן -טסע זיך סז -לע
 און, רל - - - בו זיין סיק-ליכ ס'איז סען -ווע סאר, ערר דער אויף
 זיין סיק-ליכ ס'איז סען -הע פֿאַר שערט -בא ער - סודי ס'איז סען-ווע
 .....שערט-בא ער-טרוי ס'איז סען-הע און, רל - - - בו

עס טרעפֿן זיך טיכען מיט טיכען
 און גיסן אין ים זיך אַרײַן,
 און מענטשן און לעבנס פֿאַרגייען
 אַליין אין דעם אייגענעם פּײַן...

און פֿאַלט ווען אַ שטערן פֿון הימל,
 דאַן האַט ער זיין ליכטיקן וועג,
 און מענטשן און לעבנס פֿאַרגייען
 אַליין אויף אַ פּײַנצטערן שטעג...

פערל - טרערן

פערל-טרערן פערלען זיך
פֿון מײַן געליבטעס אויגן.
ס'האָט פֿון וויינטן, וויינטן לאַנד
צו איר מײַן האַרץ געצויגן.

שנירלעך פערל ברענג איך איר
פֿון וויינטן לאַנד צו פֿירן;
לוסטיק וועט זי האַלדזן מיד,
אַז כוועל איר האַלדז באַצירן.

כ'האַלט די פערל, שרײַט מיט פֿרייד:
— צו דיר בין איך געפֿלויגן!
פערל-טרערן פערלען זיך
פֿון מײַן געליבטעס אויגן.

— שנירלעך פערל ברענג איך דיר
פֿון וויינטן לאַנד צו פֿירן
און איך וועל דיך האַלדזן הייס
און וועל דיין האַלדז באַצירן!

און דורך טרערן זע איך זי
פֿאַרקלעמט, דער קאַפּ געבויגן:
פערל-טרערן פערלען זיך
פֿון מײַן געליבטעס אויגן.

א מלאך וויינט

א מלאך וויינט, א מלאך וויינט
און באדעקט די גראָז מיט טוי.
ליבסטער מזינער, ליבסטער מזינער,
איך בענק נאָך דיר אַזוי...

Andante

די דעקס - בא און וויינט אָך - סל א וויינט אָך - סל א
איך נטר - סיי מטר - ליבס נטר - סיי מטר - ליבס סוי סיס נרשו
נטר - סיי מטר-ליבס זוי - א דיר נשך בענק
סס זוי - א דיר נשך בענק איך נטר - סיי מטר-ליבס
נטר - וואל איך און בעס - גס פוך סיס בעס סיי איד
איך נטר - סיי מטר - ליבס נטר - סיי מטר-ליבס סטרוי אויף זיך
נטר - סיי מטר - ליבס זוי - א דיר נשך בענק
זוי - א דיר נשך בענק איך נטר - סיי מטר - ליבס

עס איז מײן בעט מיט פוך געבעט
און איך וואַלגער זיך אויף שטרוי.
ליבסטער מײנער, ליבסטער מײנער,
איך בענק נאָך דיר אַזוי ...

קלאַגן וועל איך ...

16

קלאַגן וועל איך מײן גאַנץ לעבן :
וויי איז מיר און ווינד —
כ׳האַב אין אַש אַ פֿונק פֿאַרשאַרט,
בלאָזט אים אויף דער ווינט.

כ׳האַב ביים פֿענצטער אויפֿגעהאַנגען
פֿאַדעם רויט און בלוי —
זאל ער קומען ס׳פֿינער לעשן,
ס׳קלאַפט מײן האַרץ אַזוי ...

קומען קומט ער צו מײן פֿענצטער —
אַפֿן איז די טיר ...
כ׳האַב אין אַש אַ פֿונק פֿאַרשאַרט,
וויי און ווינד איז מיר ...

געפאנגען

דער פֿרילינג געקומען, דער שניי איז צעגאנגען.
זיצט אין אַ שטענצל אַ פֿויגל געפֿאָנגען.

עס קלינגט אויף די פֿעלדער דעם שניטערס געזאָנגען.
זיצט אין אַ שטענצל אַ פֿויגל געפֿאָנגען.

גען - גאָנ - צע איז שניי דער מען - קו - גע ליג - פֿרי דער
אַ אין זיצט גען - פֿאַנ - גע - גל - פֿוי אַ גל - שטיי אַ אין זיצט
גען - פֿאַנ - גע - גל - פֿוי אַ גל - שטיי

פֿינצטער ווערט דרויסן, די זון איז פֿאַרגאָנגען.
זיצט אין אַ שטענצל אַ פֿויגל געפֿאָנגען.

די נאַכט איז געקומען, די פֿענצטער פֿאַרהאַנגען.
זיצט אין אַ שטענצל אַ פֿויגל געפֿאָנגען.

דאָס ליד פון דעם נאַר

קלינג, מײַן לויבליד, שטאַרקער, ברייטער!
 איך בין גרויס, ניטאָ קיין צווייטער.
 איך געוועלטיק איבער לענדער,
 איבער פֿעלקער, איבער ראַסן.
 מײַן געשטאַלט ווען איך פֿאַרענדער,
 פֿלייצן פֿאַר מיר מענטשן-מאַסן,
 מענטשן שטראַמען ווי די טייכן
 מײַנס אַ שמייכל צו דערבליקן —
 ווער וועט וואָגן מיך אויסווייכן
 ווען איך גיי די וועלט באַגליקן?!
 שופֿרות בלאַזן, גלאַקן קלינגען,
 ווען איך גיי די וועלט באַצווינגען...

מענטשן, געטער, קנעכט און האַר
 פֿאַלן פֿורעם פֿאַר דעם נאַר:
 פֿעלדער צירן זיך אין גרינען,
 הימלען פֿאַרבן זיך אין בלויען —
 זון און שטערן שטראַלן שפינען,
 און דער חן און רייץ פֿון פֿרויען,
 ליכט, געזאַנגען, בלומען-דופֿטן
 וועבן, פֿלעכטן זיך צוזאַמען;
 גאַט אַליין — ער שוועבט אין לופֿטן,
 גאַט באַפֿעלט דורך פֿייער-פֿלאַמען
 צו באַשינגען מײַנע וועגן —
 יעדן טריט פֿון מײַנעט וועגן...

כ׳האַב אַ פישוף־שטאַק אין האַנט,
 האַט דער שטאַק אַ פֿלאַם־בריליאַנט.

נייג איך אים צום הימל, וויינט,
 גרוילט אַ שוידער אויף די ערד.
 נייג איך אים צום לינקן זייט
 בלאַנקט פֿון שייד אַרויס די שווערד:
 פֿעלקער שטורמען, הערצער קראַכן,
 מחנות שאַלן, טרערן פֿליסן;
 ווערט דער גיבור מיטן שוואַכן
 פֿון אַ בלוטשטראַם מיטגעריסן.
 כ'נייג מנין שטאַק צום רעכטן זייט
 ווערט די וועלט פֿון שרעק באַפֿרייט...

כ'האַב אַ קרוין, אַ וונדערקרוין,
 האַט זי גלעקלעך גינגאַלדריין:
 ס'טוט איין גלעקל גליק אויסקלינגען,
 ליבעס-טרוימען וועקט דאָס צווייטע
 און דאָס דריטע טוט עס שווינגען,
 אין די קברים וואַכן טויטע;
 קלינגען אַלע גלעקלעך מונטער —
 ווערט דאָס לעבן נני באַשאַפֿן.
 בלאַס דאָס פנים — ווערט עס צונטער;
 לאַכט דאָס האַרץ בני האַר און שקלאַפֿן,
 לאַכט די וועלט מיט זין און טעכטער;
 פלאַצט די ערד פֿון לוסט, געלעכטער.

כ'האַב געפלאַנצט אַליין אַ גאַרטן
 פישוף־ביימער וואַקסן דאַרטן.
 איז ער גרויס גאַר אומגעזעהער;
 יעדער צווינג מיט פֿרוכט באַהאַנגען.
 פֿריי און אַפֿן טיר און טויער,
 פֿרוכט פֿון גאַרטן צו פֿאַרלאַנגען.

ס'איז דער מענטש אהער געבעטן
האנט און הארץ מיט מיר צו שליסן!
און מײן גארטן פריי באטרעטן,
פון זיין פרוכט און גליק געניסן —
זינגט א פויגל אין די צווינגן,
קען דער נאר אים הייסן שווינגן.

און מײן האנט איז גרויס און פרעכטיק;
יעדער פינגער שיין און מעכטיק.
איד, דער האר פון אלע ציטן,
האב די וועלט צום שפיל געקריגן.
ס'וועלן טעג און נעכט זיך בניטן
מיד וועט קיינער ניט באזיגן.
אין דער יונגפרויס ליבעס-בליק,
הייס איד, וועט דאס ליכט פארשווינדן.
וויל איד, וועל איד ס'הארץ צעפליקן
און די וואנט וועל איד צעבינדן.
מענטשן, געטער, קנעכט און האר
פאלן פורעים פאר דעם נאר.

דראמעס

די פוסטע קרעטשאע
בעבעלע

די פוסמע קרעטשמע

א פאָלקסטיק אין 4 אַקטן

פערזאנען

- בענדעט — אַ ישובניק, האַנדלט מיט פערד
- כיענע — זיין ווייב
- מייטע — זייער טאָכטער
- שאַכנע — זיין פאָטער
- איציק — זיין ברודערס אַ זון, האַנדלט מיט בענדעטן
- צופקע — איציקס אַ שוועסטער
- אייזיק — בענדעטס אַ שכן, אַ קרעטשמער
- לייבוש — זיין זון

נאָענטע ישובניקעכ
געסט
סוחרים
אומבאַקאַנטע מענטשן
כלי-זמר

ערשטער אקט

בני בענדעטן. רעכטס, א גרויסע שטוב געדעקט מיט שטרוי. פאר דער טיר — א בריקל. פון שטוב, מער צו לינקס, ציט זיך א גרויסע שטאל, וואס עפנט זיך מיט א טויער. ווען מען עפנט די שטאל, זעען זיך דארט פערד. אינעם הינטערגרונט — א צוים. ביימער בני דער זנט. פון דער ווינטגס זעען זיך לאנקעס. לינקס א זאמדיקער וועג מיט ביימער בני די זיטן. ביים וועג — א ברונעם מיט א קארעטע, בהמות אצוטרינקען. פאר דער שטוב א פריזבע צום זיצן.

פאר נאכט. פון ציט צו ציט דערטראגט זיך פון ווינטן א געזאנג פון פיגל, מוקען פון קי, קוואקען פון קאטשקעס.

ש א כ נ ע — אַנגעטאַן אין ווייטע ליזונטענע הויזן און אין שטיוול; פון אויבן — א גרויסער טלית-קטן מיט לאנגע ציצית. אויפן קאפ א יארמלקע. ער באַווייזט זיך אין דער שטאַלטיר. ער פֿירט אַ קעלבל פֿאַר די אויערן. דאָס קעלבל רייסט זיך צוריק אין שטוב אַריין. ער איז זייער אַלט און קען זיך נישט קיין עצה געבן. ער רעדט צום קעלבל. אַנגעפויעט דיך, גיי זשע צוריק אין שטאַל אַריין... ציפֿ-קע! מיין קלוג אייניקל... וועסט העלפֿן דעם זיידן דאָס קעלבל אין שטאַל אַריין צו פֿאַרטרייבן. די מומע וועט קומען, וועט זי שרייען, נאַכטאַל¹ מע האָט עס אין שטוב אַריינגענומען... און אַז מייטע וועט קומען... ציפקע... ציפקע...

צ י פ ק ע — אַ שוואַרץ מיידל מיט געקרייזלטע האָר, קומט צו

---

¹ פאר וואס, הלמאי.

לויפן פֿון שטאַל באַרוועט. מיט אַ רוט וועל איך איר שמעסן. און דו, זיידע, פֿיר זי בני די אויערן, אַט אַזוי, אַט אַזוי...
 ש אַ כ נ ע — אַפּ, אַפּ, אַט אַזוי... וועט עס זיין אַ תנאים! אַפּ, אַפּ, אַט אַזוי.

צ י פ ק ע — קושט דאָס קעלבל אויפֿן קאַפּ. וואָס איז דאָס קעלבל, נעבעך, שולדיק, אָו בני מייטען דאַרף זיין תנאים?
 ש אַ כ נ ע — אַפּ, אַפּ, אין שטאַל אַרניין. ער טרייבט דאָס קעלבל אין שטאַל.

צ י פ ק ע — פֿאַר וואָס, זיידע, פֿאַרסטו קיין מאָל צו אונדז נישט אַראָפּ? מיינסט, בני אונדז וועט דיר זיין שלעכט?
 ש אַ כ נ ע — כּוועל נאָך בני אַנך אויך זיין. דיין טאַטע פיניע איז מיר אַ זון און דיין פֿעטער בענדעט איז מיר אַ זון.

צ י פ ק ע — טאָ פֿאַר וואָס פֿאַרסטו נישט צו אונדז?
 ש אַ כ נ ע — באַנ'אָנך איז שווער אויפצושלאָגן אַ מנין שבת. דיין טאַטע קען דאַונען אָו אַ מנין אויך. נאָר כּוועל קומען, כּוועל קומען. גאָט וועט געבן, נאָך מייטעס חתונה; בני דיר, אַם-ירצה-השם, וועט תנאים זיין, וועסט אַ כלה ווערן...

צ י פ ק ע — שייסט-אויס מיט אַ געלעכטער.
 ש אַ כ נ ע — וואָס לאַכסטו, קעלבעלע! ווי וויינט איז פון פּוֹפֿצן ביז זעכצן?

צ י פ ק ע — איך בין נאָך אין גאַנצן פֿערצן יאָר אַלט.
 ש אַ כ נ ע — און ווי וויינט איז עס פֿון פֿערצן ביז זעכצן? יע-מאָלט וועט דער זיידע אַראָפּקומען, וועט ער זיך עס אויספּוּצן און טאַנצן מיט אַ פֿלעשעלע אויפֿן קאַפּ. ציפקע לויפֿט אין שטוב אַרײַן. אווהיין, ציפקע?

צ י פ ק ע — קומט מיט אַ פֿלעשעל אין האַנט. אַנה, באַווייז, זיי-דע, ווי דו וועסט טאַנצן מיטן פֿלעשעל אויפֿן קאַפּ.
 ש אַ כ נ ע — ביסט אַ קעלבעלע. נישט מיט אַזוינס טאַנצט מען. דאָס פֿלעשעל באַדאַרף זיין פֿול מיט דעם בעסטן ווייץ. און אַרום דעם

זיידן זאלן שטיין אין קאראהאד דער חתן מיט דער כלה און אלע מחותנים האלטן זיך האנט בני האנט, און אנגעטאן אין שבתדיקע בגדים — יעמאלט וועט דאס פלעשל אויפן זיידנס קאפ אינשטיין, ווען ער וועט טאנצן. באקוקט דאס פלעשל. כי-כי-כי, דאס איז דאך דאס פלעשל, וואס מע האט דאס קעבל געפויעט, נארעלע, דו.

צ י פ ק ע — און בני מייטען צו די תנאים וועסטו טאנצן?

ש א כ נ ע — אפשר... גאט וויסט, ווען איר חתונה וועט נאך זיין. דער פעטער עקשנט זיך און מיר געפעלט עס גאר נישט... עס דערמאגט זיך פון ווייטן א שארפער צוויי-קלאנגענדיקער פייף פון א פויגל. א שאד, ס'וועט שוין מארגן ווידער רעגענען.

צ י פ ק ע — פון וואנען וויסטו עס?

ש א כ נ ע — הערסט דאך, ווי ער פלייט; ס'איז פאר א רעגן. אין שטאל מעקעט דאס קעלבל. וואס ווילסטו דארט? כ'וועל דיך אויפן גראז נישט ארויסלאזן! האסטו זיך נישט באדארפט אזוי פאר-שפעטיקן. פאר פורים ווערט מען געבוירן, נישט א שטיק נאך פסח. וואלטסטו נישט אזוי שפעט געבוירן געווארן, וואלטסטו שוין איצטער מיט זיין מאמען אויף דער לאנקע ארומגעבריקעוועט. נאכסאל האסטו זיך אזוי פארשפעטיקט?... כי-כי-כי, זעסט, ציפקע, ס'איז שטיל גע-ווארן. כי-כי-כי, עס הערט זיך אהין, עס פארשטייט... קלייב-אן, מוזן קינד, הינטער דער שטוב טרוקענע שפענער. די מומע וועט קומען, וועט זי א פניער אויפלייגן און קאכן וועטשערע.

ס'הערט זיך דאס הירושען פון א פערד, ליגסט, הינטער דער שטוב.

צ י פ ק ע — דער פעטער פארט! לויפט צום וועג.

ש א כ נ ע — אליין?

צ י פ ק ע — אנזיק איז אויך מיט אים געקומען.

סיקומען: בענדעט, א פעטער ישובניק, אין א לאנגן קאפטן און מיט א שטריק אונטערגעבוידן, קומט אן מיט אנזיקן. — אנזיק, א בלאנדער ישובניק, א ביסל דער רוקן געבוידן.

ב ע נ ד ע ט — קיינער נישטא אין דער היים אחוץ אנזיק?

צ י פ ק ע — איך און דער זיידע.
 א י ז י ק — דאָס איז, מסתמא, דיין פיניעס אַ מיידל?
 ב ע נ ד ע ט — פֿאַר וואָס, ציפקע, ביסטו נישט געגאַנגען מיט
 דער מומען אין דאָרף אַרײַן?
 צ י פ ק ע — אַזוי, כ'האַב געוואָלט בלײַבן מיטן זיידן.
 ש אַ כ נ ע — נאָכסאָל איז דאָס פֿערד אויפֿן וועג געבליבן? זאָל
 מען עס אויסשפּאַנען.
 ב ע נ ד ע ט — דער טײַוול וועט אים נישט כאַפֿן. זע, ציפקע,
 אין קעלניע² איז גראַז פֿאַראַגען, וועסטו אים אונטערוואַרפֿן³.
 צ י פ ק ע — גײט־אַרויס צום וועג.
 ש אַ כ נ ע — זאָל מען עס אויסשפּאַנען.
 א י ז י ק — מיר וועלן נאָך שפּעטער אין ערגעץ פֿאַרן. בענ-
 דעט! פֿרעג אים, דעם אַלטן, לאַמיר הערן, וואָס ער וועט אויף דעם
 זאָגן.
 ב ע נ ד ע ט — ער וועט געוויס נישט הייסן. מיט דער אַלטער
 מײַנער וועט נאָך אויך זײַן אַ שווערער עסק. צו שאַכנען. טאַטע! איך
 וויל בײַ דיר עפּעס פֿרעגן.
 ש אַ כ נ ע — כײַ־כײַ — צום טאַטן מיט אַן עצה — באַ-
 מסתמא אַ מעשה.
 א י ז י ק — וועט איר, ר' שאַכנע, פֿאַרווכן מײַן טאַבאַק? דער-
 לאַנגט אים זײַן טאַבאַק־פּונקט.
 ש אַ כ נ ע — טוט אַ שמעק טאַבאַק. פֿאַרגאַפֿט פֿון הענוג. אַט,
 דאָס איז אַ בחיר!⁴ אַליין געריבן? האַסט מסתמא אַ גוטן שטיין. דאָס
 איז אַ בחיר. מעגסט אים, בענדעט, פֿאַרווכן. איך סדאַנזשע⁵ אים
 שוין נישט אַזוי אַננצורײַבן.
 ב ע נ ד ע ט — נו, איצטער, טאַטע, הער זשע אויס מיט קאַפּ!
 מיט געטומל און געלעכטער רײַטן זיך אַרײַן מײַטע און ציפקע. קור-
 מען פֿון וועג.

² געזעס פֿאַרן פּורמאַן. — ³ געבן. — ⁴ פּונעם בעסטן. — ⁵ באַוויזן.

מ י י ט ע — טראַגט אויף דער פלייצע גראַז, אין אַ פּלאַכטע
אײַנגעבונדן. זי באַמערקט אײַזיקן, ווערט זי אומעטיק, וואַרפֿט אים
אַ ברוגזן בליק. בענדעט מערקט עס.

ב ע נ ד ע ט — וווּ איז די מאַמע?

מ י י ט ע — זי גייט שוין אַהיים.

צ י פ ק ע — איך וועל איר לויפֿן אַנטקעגן, פֿאַרשווינדט.

ב ע נ ד ע ט — צו מייטען, טראַג דאָס גראַז אין שטאַל אַריין.

מ י י ט ע — טראַגט דעם פּאַק אין שטאַל אַריין.

ש אַ כ נ ע — זאָלסט דאָרט דאָס קעלבל נישט אַרויסלאָזן. גייט

צו דער שטאַל.

א י י ז י ק — איז מיט אַ האַנער.⁶

ב ע נ ד ע ט — איז דאָך מנינע אַ טאַכטער. אַט ווי דו זעסט —

די ערד ציטערט אונטער דעם.

א י י ז י ק — אַזעלכעס באַדאַרף איך.

ב ע נ ד ע ט — צווישן זיך גערעדט, איז עס אַ ביסל פֿאַר דיר

אַ צו טניערע סחורה. עס טרעפֿט נאָך אַ מאָל, אַז די קו וויל פֿון

שטאַל נישט גיין. אַזאָ, ווי עס טרעפֿט, נאָר בני מיר, מייך איך, וועט

אַזוינס נישט פּאַסירן... אַט גייט זי שוין, די אַלטע מנינע... וועסט שוין

דאָ בלייבן איבער וועטשערע. מע וועט זיך אין איינעם גוט דורכ-

שמועסן. דערנאָך וועסטו פֿאַרן אַהיים מיט אַ קלאַרער תּשובָה.

כ י ע נ ע — קומט-אַן.

צ י פ ק ע — טראַגט איר נאָך אַ פּאַק גראַז אין אַ פּלאַכטע

אײַנגעבונדן.

כ י ע נ ע — אַט איז ר' אײַזיק. אַ גאַסט, אַ גאַסט. וואָס הערט

זיך עפעס באַן/אײַך?

א י י ז י ק — אַל דאָס גוטס.

כ י ע נ ע — איך וועל גיין אין שטוב אויפֿלייגן אַ פֿניער און

⁶ האַלט זיך אין גרויסן.

איר, ר' אנזיק, וועט דאך, מסתמא בליבן בני אונדז איבער ווע-
טשערע? גייט אין שטוב.

ב ע נ ד ע ט — געוויס וועט ער בליבן.

א י ז י ק — מהיכא תיתי. אייזיק און בענדעט זעצן זיך אויף
דער פריזובע.

ב ע נ ד ע ט — פֿאַרשטייסטו מיך, ווי מע וויל קען מען זאגן,
כאַטש נישט ווי מע וויל קען מען טאן.

א י ז י ק — אַנטקעגן וואָס זאָגסטו עס?

ב ע נ ד ע ט — אָט, טאַקע מכוח דער פוסטער קרעטשמע, מכוח
מיין בתי-יחידה. ס'איז פֿאַרט נישט אַ פֿערד צו פֿאַרהאַנדלען.

מ י י ט ע — קומט-אַן. איך וויל, אַז מע זאָל דאָס קעלבל האָ-
דעווען.

ב ע נ ד ע ט — טראַג-אַרנין דאָס גראַז אין שטאַל. די מאַמע
האַט געבראַכט צו טראַגן.

מ י י ט ע — אויף דעם איז גאָר גוט צו זיצן. זעצט זיך.

ש אַ כ נ ע — קומט-אַן. וועט עס זיין אַ תנאים! אַ בחיר פֿון אַ
קעלבל.

מ י י ט ע — בני וועמען תנאים?

ש אַ כ נ ע — כּי-כּי-כּי. בני מיר ט'זיין אַ תנאים.

מ י י ט ע — וואָס פֿאַר אַ תנאים, טאַטע?

ב ע נ ד ע ט — בני מיר אַ תנאים. אַ געלעכטער.

מ י י ט ע — קום צו מיר, ציפקע. ציפקע זעצט זיך נעבן איר.
שטיפֿן ביידע.

ב ע נ ד ע ט — וואָס מיינסטו, טאַטע, מכוח דער קרעטשמע?

ש אַ כ נ ע — וואָס פֿאַר אַ קרעטשמע? יענע?

א י ז י ק — דאָרט, ביים וועג, די פוסטע.

ב ע נ ד ע ט — כ'מיין, אפֿשר... וואָס זאָגסטו, טאַטע?

ש אַ כ נ ע — אונטערצינדן זי און גאָר. וואָס דען קענסטו מיט

איר מאַכן? וועסט זיך מיט „זיי“ אָנהייבן דאָרט...

מ יי ט ע — אַ-א, איך אויף מײַן טאַטנױס אַרט וואָלט זי שוין
לאַנג אונטערגעצונדן.

א יי ז י ק — אונטערצינדן גאַר?

ב ע נ ד ע ט — צינדן איז נישט נייטיק. דאָס אַרט איז שולדיק.

ש אַ כ נ ע — געוויס איז דאָס אַרט שולדיק.

צ י פ ק ע — דאָס איז די קרעטשמע, וווּ בײַ נאַכט ווערט אַליין
פֿון זיך ליכטיק?

ב ע נ ד ע ט — אַט, זעסטו, אַפֿילו זי ווייסט אויך פֿון דעם.

א יי ז י ק — אַלץ אויסגעטראַכטע מעשיות! נישט געשטויגן און
נישט געפֿלויגן. ווער, למשל, האָט געזען, אָז דאָרט זאָל אַ מאָל ליכ-
טיק זײַן?

ב ע נ ד ע ט — לאַכט. כװעל דיר זאָגן דעם אמת. איך בין דאָך
עפעס אַ מאַנסביל און ס׳איז דאָך מײַנער אַ בנין, נאָר אַז איך פֿאַר
דאָרט דורך אַ מאָל בײַ נאַכט, ס׳איז פֿינצטער, איז עפעס נישט ווילן-
דיק גיב איך אַ קנאַק מיט דער בײַטש, דאָס פֿערד זאָל טריט שטעלן...
נאָר ס׳איז גאַר נישט. אַז מע האָט נישט באַדאַרפֿט — איז עס גע-
שטאַנען, און איצטער וועט מען קיינעם נישט הערן און מע וועט עס
אַראַפֿירן פֿון דאָרט.

כ י ע נ ע — קומט-אַרויס.

מ יי ט ע — מאַמע, ר' אַניזיק וויל אַפֿקויפֿן די פּוסטע קרעטשמע.

כ י ע נ ע — איר זאָלט עס זיך נישט דערוועגן צו טאָן. כאַטש
ס׳איז מײַנסט — נאָר כ׳הייס נישט, כ׳וויל אַנך אין קיין בלאַטע נישט
אַרײַנפֿירן.

ב ע נ ד ע ט — אַט, הער זי, וואָס זי פּלאַפּלט.

ש אַ כ נ ע — עך, וואָלטן ״זיי״ זיך עס צעשפּילט, ווען מע צינדט
זי אונטער.

כ י ע נ ע — איר זאָלט עס נישט טאָן. ר' אַניזיק, ס׳פֿעלט אַנך
נאָך מער נישט.

א יי ז י ק — ס׳האַלט נאָך נישט דערבײַ. כ׳ווייס, מע רעדט. איך

זאג, אז מע זאל דעם בנין פֿון דאָרט אַראָפּנעמען און איבערבויען אויף אַן אַנדער אָרט, ווּזל איך מײַן, אַז דער בנין אַליין איז גאָר גיט שולדיק.

ב ע נ ד ע ט — געוויס. דאָס אָרט איז שולדיק.
כ י ע נ ע — און פֿאַר וואָס איז דאָבע פֿאַר דער צײַט אין דער ערד געגאַנגען?

ב ע נ ד ע ט — וואָס דאָבע איז אין דער ערד געגאַנגען — מע ווייסט דאָרט זייער... וואָס מײַנסטו, טאַטע, אַז מע זאל די קרעטשמע פֿון דאָרט אַראָפּנעמען, אָט אַזוי ווי זי שטייט און גײַט? כ'מײַן, מע זאל זי צענעמען, איבער אַ גײַס אויפֿבויען, אויף אַן אַנדער פּלאַץ, פֿאַרמאַכעווען? מיט פֿרישן מאַך, אַדער איך וואָלט זי גאָר מיט מאַך גישט טשעפען, דער מאַך וואַקסט ערגעץ אויף די בלאַטעס, צו אַל די שוואַרצע יאָר. כ'מײַן, מיט גײַס פֿאַקעליעס⁸ פֿון פֿלאַקס פֿאַרשלאַגן, דעם דאָך מיט שײַנדלען דעקן, גײַס פֿענצטערס אַרײַנשטעלן...

מ י י ט ע — און גײַס שדיים וועלן דאָרט טאַנצן.
אַ ז ז י ק — און טאַקע גײַס שדיים, יונגע שדיים וועלן דאָרט טאַנצן. ער ווײַנקט מיט גנבֿישן שמײַכל, אַ מאַל צו בענדעטן און אַ מאַל צו מײַטען.

מ י י ט ע — לאַכט. איך פֿאַרשטיי שוין, וואָס איר מײַנט.
ב ע נ ד ע ט — וואָס פֿאַרשטייטו און וואָס ווייסטו!
אַ ז ז י ק — עס געפֿעלט איר, דעריבער לאַכט זי.
כ י ע נ ע — איך פֿאַרשטיי גישט, וואָס זי לאַכט.
ב ע נ ד ע ט — צו מײַטען. נו, גענוג דיר שוין דאָרט צו לאַכן.
צ י פֿ ק ע — שײַט-אויס מיט אַ געלעכטער אויף מײַטען קו־קנדיק.

ב ע נ ד ע ט — וואָס לאַכט איר?
מ י י ט ע — אַך, וועט עס שוין זײַן אַ פֿאַר שדיים!

⁷ פֿאַרקלעפּן. — ⁸ געוואַנטן, שטאַף.

א ז י ק — וואָס, עס געפֿעלט דיר אפֿשר נישט מײַן לייבוש?
נישטאָ מיט וועמען זיך צו שעמען. ער וועט נאָך טרעפֿן, ווי אַ פֿערד
דעם עק צו פֿאַרבינדן.

ב ע נ ד ע ט — וואָס אַן אמת איז אַן אמת. ער געפֿעלט מיר.
לענגער, ווען מע האָט באַדאַרפֿט באַקוקן דעם פּריצע וואַלד — כ'האַב
פֿון דער ווייטנס אַכטונג געגעבן. אַ כּוואַט איז ער, נישטאָ וואָס צו
ריידן.

א ז י ק — שווינגט און אַרבעט. ערד — איז ערד. מסחר —
איז מסחר. אַ פֿערד — איז אַ פֿערד; אַ בהמה — איז אַ בהמה. ער
וועט שוין אין קיין זאָך זינע פֿינגער נישט פֿאַרשטעכן.

כ י ע נ ע — וואָס אמת איז אמת.
ש אַ כ נ ע — הערסטו, אַניק, ווען דו וואַלטסט מיר אַ פּושקעלע
טאַבאַק אַניגעריבן, איך געדענק גאַר נישט אַזאָ בחיר.

א ז י ק — דערלאַנגט אים אַ שמעק טאַבאַק — איך וועל נאָר
אַ ביסל צייט האָבן, מאַך איך עס פֿאַר אַניך. נו, וואָס זאָגט איר, ר'
שאַכנע?

ש אַ כ נ ע — אַ בחיר פֿון טאַבאַק. אַלע לאַכן.

א ז י ק — איך פֿרעג, וואָס מיינט איר מכוּח דעם, וואָס מיר
האַבן נאָר-וואָס געשמועסט?

ש אַ כ נ ע — וואָס קען איך מיינען? כּי-כּי, אַ שמחה איז אַ
שמחה. וואָס איז צו האַלטן דאָס קעלבּל אין שטאַל?

כ י ע נ ע — דער אַלטער פֿאַרשטייט זיך אַלץ אויף זיין שטיי-
גער. נאָר דו, בענדעט, האָסט זיך עפעס צו-גרינג געלאָזט איבער-
ריידן. זי לאַכט. זי מיינט, אַז דאָס איז נאָר חוּזק. איך קען דיין טאַטן.

ב ע נ ד ע ט — פֿאַרשטייט, דער טראַקט איז אַ שאַד. זינט
ס'האַבן זיך אָנגעהויבן די יאַרדן אין אונדזער געגנט, האָט דער
גאַנצער וועג אָפּגעלעבט. און מע באַדאַרף עס פֿאַרכאַפּן. איך געדענק
נאָך מיט צען יאָר צוריק, מיט דעם אייגענעם וועג, איז רעכט גע-
ווען אַ טאַג מיט אַ נאַכט צו פֿאַרן און האָסט נישט באַגענגט עפעס אַ

מענטשן פֿון דער ווינטן, עס זאל עמעצער מיט אַ גלאַק דורכפֿאַרן. האַסטו עמעצן באַגעגנט, איז עס געווען אַ פּויער פֿון דעם אייגענעם דערפֿל. האַסטו אים געזאָגט „דזשען דאַברי“ אָדער ער האָט צו דיר „גוט מאַרגן“ געזאָגט, אַ שמעק טאַבאַק גענומען איינער פֿון דעם אַנדערנס פּושקע און ווייטער געפֿאַרן — וואָס איז דען דאָ צו ריידן? איצטער, פֿאַרסטו מיטן וועג, באַגעגנסט אומבאַקאַנטע מענטשן פֿון דער פֿרעמד, פֿון אַנדערע שטעט. מע קנאַקט מיט דער בנישט. פֿערד צו דריי געשפּאַנט. דער גלאַק קלינגט און מע טראָגט זיך. אַ רעכטע קרעטשמע וואָלט עס אַלץ צונויפֿגעקליבן, וואָלט מען געוויסט, ווהיין אַ ייד פֿאַרט און נאַכטאַל אַ ייד פֿאַרט. און דערצו נאָך — אַ ייד איז מסחר. וווּ ער קומט, איז מסחר. מיר געפֿעלט עס. וואָס האָב איך דאָ צו לייקענען?...

א י י ק — ווי איך בין אַ ייד, בענדעט, אַז איך האָב שוין אַ סך מאָל געטראַכט וועגן דעם. מיינסטו, אַז איך האָב דאָס נישט אַרויסגעזען?

כ י ע נ ע — וועסט, מייטעלע, מנין קינד, זען, אויב עס קאַכט זיך.

מ י י ט ע — גייט אין שטוב אַרײַן טרויעריק.

כ י ע נ ע — פֿאַרשטייט איר מיד, ר' אַניזיק, אַט אַזוי ווי איר זעט, איז עס בלוט און מילך און עס באַדאַרף נאָר דאָס שטיקעלע מזל. וואָס פֿאַרלאַנגען מיר דען פֿון אירעט וועגן? אַ בת־יחידה, ס'וואָלט זיך נישט וועלן פֿון אויג אַפּלאַזן. און אַז ס'מאַכט זיך אַזוי פֿון דער נאַענט, איז עס אַ זאַך. איך ווייס נישט, וואָס ער וועט אויף דעם זאָגן, זיין ברודער פיניע... און דערצו נאָך, איז דאָך עס כמעט שוין ווי אַן אַפּגערעדטע זאַך...

ב ע נ ד ע ט — שטרענג, דאָס וועט נישט זיין! אומזיסטע די-בורים, כיענע. אַט זיצט אַפֿילו מנין ברודערס אַ טאַכטער און איך זאָג, אַז כ'באַדאַרף עס נישט.

כ י ע נ ע — איז נישט. כ'האַב מער נישט ווי געזאָגט.

ב ע נ ד ע ט — ער באדארף צו מיר אין שטאל אריין נישט קריכן. פארשטייסט? און ווי דער חשד איז נאָר געפאלן אויף אים, האָב איך געזאָגט — נישט! ער איז מיט מיר מער קיין מחותן נישט — און נישטאָ פֿון וואָס צו ריידן.

כ י ע נ ע — מע באדארף נאָך בני איר אויך פֿרעגן.

א י ז י ק — געוויס באדארף מען.

ב ע נ ד ע ט — וואָס מע וועט הייסן, וועט זי טאָן. טאָטע־מאַמע וועלן זייער קינד אין קיין גרוב נישט אַרבייטן. צ י פ ק ע — זי שפירט זיך נישט באַקוועם פֿון דעם שמועס, גייט אין שטוב אַריין.

כ י ע נ ע — אַ מענטש קען זיך נישט אַננהאַלטן. זעסט, אַ קינד זיצט פֿאַר די אויגן.

ב ע נ ד ע ט — וויל איך וויל נישט, דו זאָלסט מיט מיר ריידן פֿון מײַן ברודער און זײַן בן־יחיד.

כ י ע נ ע — אָבער וואָס קאַכסטו זיך אזוי? אַז מע שמועסט פֿון אַ קינדס גליק, באדארף מען זיך אַ ביסל רוקער האַלטן. און ס'איז נאָך נישט באַוווּסט, ווער ס'האַט בני דיר די פֿערד פֿון שטאל אַרויס־גענומען.

ב ע נ ד ע ט — נו, גענוג דיר שוין, גענוג! וואָס, מיינסטו דען, וויל איך? איך וויל, אַז זיי זאָלן דאָ נעבן אונדו בליבן. ס'איז מיר דער וועג אַ שאַד.

כ י ע נ ע — און איך וויל זי גאָר נישט פֿון שטוב אַרויסלאָזן, אַ בת־יחידה. עס פֿעלט איר, חלילה, צו עסן אין דער היים?

א י ז י ק — אָבער פֿון אַ תכלית באדארף מען דאָך שטענדיק קלערן. און אַז קינדער וואַקסן־אויס, באדארף מען זוכן אַ תכלית.

כ י ע נ ע — וואָס זשע ווילט איר, ר' אַניזיק? רעדט קלאָרע דיבורים.

א י ז י ק — איך זאָג, אַז מע באדארף נישט פֿאַרן קיין דאַנציק נאָך סחורה, ווען מע האָט עס בני זיך אין דער היים. ווען דער עפל־

בוים וואקסט הינטערן פֿענצטער, באַדאַרף מען נישט קריכן איבערן פֿאַרקאַן. מיין איד, אַז מ'באַדאַרף נישט זוכן פֿאַר מנין לייבען פֿון מרחקים קיין פֿלות. און איר, פֿאַר אַנער מייטען, באַדאַרפֿט נאָך פֿון דאַנציק קיין חתנים נישט אויסשרייבן.

כ י ע נ ע — און הייסט עס?

א י ז י ק — און הייסט עס, מע וועט פֿאַר זיי אויסבויען אַ קרעטשמע בניים וועג, וואָס פֿירט צו אַנך און צו מיר, און זיי וועלן זיך לעבן אַ לעבן. איר וועט פֿון אַנער זנט אַן אויג וואַרפֿן און איד פֿון מנין זנט וועל נישט פֿאַרלאָזן. איד באַדאַרף פֿון אַנך קיין גדן נישט. אייגענע מענטשן. מע פֿאַרשטייט זיך שוין אויפֿן ווונק. איד האָב שוין גערעדט וועגן דעם מיט בענדעטן, מע זאָל די פּוסטע קרעטשמע פֿון דאַרט אַראָפֿפֿירן און איבערבויען זי אויף דעם אָרט. וווּ מע וועט געפֿינען פֿאַר רעכט... ווי הייסט, אַזאַ בנין, נאָך ווי אַ גלאַז. איד האָב אומישנע⁹ אויסגעשטשיפעט¹⁰ אַ שטיקל האַליץ פֿון בעליק¹¹, כ'האַב עס אין וואָגן... ער גייט אַפֿ צום וועג.

כ י ע נ ע — הערסט, בענדעט, מע באַדאַרף זיך גוט איבער-לייגן. מע טוט נישט אַזוי גיך ווי מע רעדט. און מע ווייסט נאָך נישט ווער ס'האַט ביי דיר די פֿערד פֿון שטאַל אַרויסגעגנבֿעט. קינדער האָבן זיך ליב...

ב ע נ ד ע ט — מען איז דאָך נאָך נישט מקבל-קנין.

א י ז י ק — קומט. ברענגט אַ שטיקל פֿריש אַפֿגעהאַקט האַלץ. זעט איר, ווי עס גיסט זיך פֿעד פֿון דעם? ווי אויף אַ בוידעם וואַלט זיך עס געטריקנט.

ש אַ כ נ ע — שמעקט: ריינע קין. קען נאָך אַ סך מיט יאָרן שטיין. הינטער דער שטוב קרייט אַ האָן. אַהאַ, ס'וועט זיך מאַרגן אַ רעגן. אַלע הערן זיך צו.

⁹ בכיוון. — ¹⁰ אַרויסגעגראַבלט. — ¹¹ סופיט.

א ז י ק — הייסט עס, אז ס'לוינט נאך פֿון אזא בנין עפעס צו מאַכן.

כ י ע נ ע — צו מייטען. וואָס זאָגסטו, מנין קינד? בני דיר באַ-דארף מען דאָך אויך עפעס פֿרעגן.

מ י י ט ע — איר וויסט דאָך אַליין גוט. און לייבוש וויסט פֿון דעם, וואָס איר האָט דאָ אָפגעשמועסט? איראַניש. אפשר וועט ער מיך גאָר נישט וועלן?

א ז י ק — זעט נאָר, ווי זי פֿאַרשטייט, פֿון וואָס מע האָט גע-רעדט. זאָג נאָר, אז דו ווילסט. מיט לייבושן וועט מען שוין דורכ-קומען.

מ י י ט ע — שוויגט.

ב ע נ ד ע ט — זע נאָר, ווי זי שוויגט. ווי גאָר נישט מכות איר וואָלט דאָ דער גאַנצער שמועס געווען.

מ י י ט ע — איך בין דאָך אנער בת-יחידה. מסתמא פֿאַרשטייט איר דאָך, אז אזוי וועט גוט זיין. זי לאַכט זיך פֿלוצלינג פֿונאַנדער.

כ י ע נ ע — וואָס לאַכסטו?

ב ע נ ד ע ט — וואָס איז דאָרט פֿלוצלינג?

מ י י ט ע — איך שטעל מיך פֿאַר, ווי איך וועל עס האָבן אָן אייגענע קרעטשמע. די שדים וועלן מיר אויפֿן בוידעם פֿאַרטרייבן, כאַ-כאַ-כאַ.

ב ע נ ד ע ט — טפֿו, צו מנינע שונאימס קעפּ זאָל עס אויסגיין! ווי זי האָט זיך עס צעלאַכט.

כ י ע נ ע — קומט, לאַמיר גיין אין שטוב אַריין עסן וועטשערע.

ב ע נ ד ע ט — קום, אנזיק, אין שטוב, וועט מען דאָרט עפעס נעמען אין מויל אַריין. פֿאַרשטייסטו מיך, ס'איז די שפֿע אַ שאַד. לאַכט. שדים... ווען דאָרט, אין קרעטשמע, זאָלן טאַקע האָבן חתונות די „נישט-גוטע“, וואָלט דער בנין נאָך איצטער אזוי שטאַרק נישט געווען... אז זיי פֿאַרקלייבן זיך, איז שוין אַן אַך-און-ווי צום בנין...

אלע גייען אין שטוב אַרײַן, נאָר פּלוצלינג הייבט זיך אָן צו
הערן פּון ווייטן אויפן וועג אַ גלאַק קלינגען, ווי עמעצער וואָלט
מיטן וועג אָנגעקומען צו פּאַרן. אלע בליבן אַ וויילע שטיין,
הערן זיך צו.

מ י י ט ע — דאָס מוזן סוחרים פּאַרן.
כ י ע נ ע — זיי וועלן זיך דאָ נישט אָפּשטעלן. גיי זיי, בענדעט,
אַרויס אַנטקעגן!

ב ע נ ד ע ט — דער גלאַק איז מיר גוט באַקאַנט.
צ י פ ק ע — ער איז שוין באַלד דאָ.
א י ז י ק — מסתמא פֿון אַ יאַריד מיט פּערד.
כ י ע נ ע — גיי, בענדעט, אַרויס און זע ווער עס פּאַרט.
מ י י ט ע — גייט אַרויס צום וועג און פּאַרשווינדט.

דאָס קלינגען ווערט שטיל. מיט אַ מאָל דערהערט זיך דער
גלאַק ווידער און עס זעט אַרויס, ווי עמעצער וואָלט זיך גלאַק
דורכגעיאָגט הינטער דער שטוב, אויסמזדנדיק די קרעטשמע.
אלע גייען צום וועג אַרויס.

כ י ע נ ע — אומרויך. זעט נאָר, מייטע איז נישטאָ! ווי די
פּערד האָבן זיך עס צעטראָגן! וווּ איז מייטע?
צ י פ ק ע — זי איז אין וואָגן... דאָרט איז דאָך איציק. איך
דערקען איציקס בריטשקע. דריי פּערד געשפּאַנט!
ב ע נ ד ע ט — בייז. וואָס איז דאָ פּאַר אַן אַינפּאַל? ווי קומט
זי צו אים אין וואָגן אַרײַן?

כ י ע נ ע — גאָט מײַנער, וואָס איז דאָ אַזוינס?
צ י פ ק ע — אַז איך זאָג אַיך, דאָס איז איציק. זעט, זיי
פּאַרקירעווען זיך צוריק. אַט פּאַרן זיי אַהער. זיי וועלן זיך דאָ
אָפּשטעלן.

ב ע נ ד ע ט — טפֿו, צו מײַנע שונאימס קעפּ זאָל עס אויסגיין!
איך האָב פּינט אַזעלכע מעשיות.
כ י ע נ ע — טאַקע איציק.

ב ע נ ד ע ט — זי וועט שוין פֿון מיר כאַפֿן. וואָס פֿאַרט ער
צו מיר?

כ י ע נ ע — הערסט, בענדעט, זאָלסט נישט מאַכן קיין לייטיש
געלעכטער. ער איז דין ברודערס אַ זון.

ב ע נ ד ע ט — וואָס איז זי צו אים אין וואָגן אַריינגעקראַכן?
איך וועל איר די קאַלטענעס אויסרייסן.

א י י ז י ק — מאַך זיך נישט נאַריש, בענדעט! ביסט נאָך אַלץ
דער אייגענער געבליבן.

ב ע נ ד ע ט — איך וויל נישט, ער זאָל דאָ פֿאַרן פֿאַרבני
מנין שטוב. דו, כיענע, מעגסט אים זאָגן, אַז ער זאָל דאָ מיט זינע
פֿערד פֿאַר מנין שטוב נישט פֿאַרן.

כ י ע נ ע — וואָס, דער וועג איז פֿאַרבאַטן?

ב ע נ ד ע ט — וועסט אים הייסן פֿאַרקירעווען צוריק.

כ י ע נ ע — גיי אין שטוב אַריין, גיי.

ב ע נ ד ע ט — צום שטוב גייענדיק. ער וועט נאָך די העזה
האַבן צו מיר אין שטוב אַריין קומען.

א י י ז י ק — גייט אים נאָך. האָסט זיך נישט וואָס צו היצן,
בענדעט. מיט גוטן קומט מען דורך. אַזוי זאָג איך מיר מנינס.

גייען אַריין אין שטוב.

ש אַ כ נ ע — גייט אין שטוב אַריין.

כ י ע נ ע — געוויס איציק...

נאָענט פֿון שטוב בליבט דאָס קלינגען שטיל. פֿערד הירזשען.

אַ הונט בילט. מע לאַכט. מייטע קומט אַריין צעהיצט און פריי-

לעך. נאָך איר גייט איציק, ווילעריש געקליידט. האָט אין זיך

עפעס ציגנערישס. אונטערגעגאַרטלט מיט אַ פּיאַלעט־רויטן

גאַרטל און מיט דער בייטש אין האַנט.

א י צ י ק — נו, וואָס מאַכט איר, מומע? און דו, ציפקע, וואָס

פֿאַרסטו נישט אַהיים? איך וועל דיך איצטער מיטנעמען. כ'האַב גאַר

נישט גערעכנט דאָ צו זיין. כ'בין גאַר מיט אַן אַנדער וועג געפֿאַרן.

כ'האַב אַפֿשר אַ מניל וועג אַנגעלייגט.

מ י י ט ע — זיי האָבן קיינער נישט געוווסט ווער עס פֿאַרט.
איך האָב דעם גלאַק גלייך דערקענט. ביי נאַכט פֿאַרסטו אויך מיט
אַ גלאַק?

כ י ע נ ע — צו וואָס באַדאַרפֿסטו פֿאַרן מיט אַ גלאַק?
א י צ י ק — מען זאָל מיינען, אַז דאָס פֿאַרן פּריצים אויף
געיעג.

מ י י ט ע — מ'וועט דיר נאָך באַפֿאַלן ביי נאַכט און דעם גלאַק
אַראַפֿנעמען.

כ י ע נ ע — וואָס מאַכט דער טאַטע? וואָס הערט זיך עפעס
ביי אַנד? איר וועט, קינדער, באַלד אַרבינגיין אין שטוב אַרביין. וועלן
מיר אין איינעם עסן וועטשערע. זי גייט אין שטוב אַרביין.

א י צ י ק — דער פֿעטער איז נישטאַ?
צ י פ ק ע — איך הייס דיר, איציק, באַלד פֿאַרן אַהיים און
נעם מיך אויך מיט.

מ י י ט ע — זיי זינגען אין פעס?
צ י פ ק ע — זיי זינגען אין פעס, וואָס דו ביסט צום וועג
אַרויסגעלאַפֿן.

מ י י ט ע — וואָס איז ער געקומען אַהער, אַנזיק? נעמט די
בײַטש פֿון איציק, קנאַקט מיט איר.

א י צ י ק — איך וועל אין שטוב נישט אַרבינגיין. דער פֿעטער
וועט אַרויסקומען, וועל איך אים זאָגן, אַז בעסער זאָל ער זיך
זיין אייגענעם קאַפּ פֿאַרדרייען.

מ י י ט ע — אַנזיק האָט עס צוגעקלערט דעם בילבול אויף
דיר. און דער טאַטע זאָגט, אַז יענע נאַכט האָט ער געהערט צוויי
מאַל, ווי מען איז מיט אַ גלאַק דורכגעפֿאַרן פֿאַרביי אונדזער שטוב.
און ער זאָגט, אַז ס'האַט געקלונגען ווי דיין גלאַק. און אַז מען האָט
דערנאָך די פֿערד אין שטאַל נישט געפֿונען, האָט ער באַלד געזאָגט,
אַז דאָס איז דיין אַרבעט געווען.

א י צ י ק — שיסט־אויס מיט אַ געלעכטער. ווער האָט עס דעם

טאטן דינעם דעם חכם און מיין פֿעטער אזא מעשה דערציילט?
ציפקע, גיי אין שטוב אַרײַן!

צ י פ ק ע — איך זאָג דיר, בעסער פֿאַר־אָוועק פֿון דאַנען און
נעם מיך אויך מיט. גייט אין שטוב.

מ י י ט ע — אומרוק. איך וואָלט דיר הייסן, אַז דו זאָלסט
באלד אָוועקפֿאַרן. ס'וועט גאָר נישט העלפֿן. אַז דער טאַטע שפּאַרט
זיך אַינן, וועט ער דאָך מסתמא זינס אויספֿירן.

א י צ י ק — מיר וועלן שוין זען, איך וועל מיר נאָך היינט
מיט אים אויסטענהן. זאָל ער נישט מיינען. אַז איך האָב ביי אים
די פֿערד פֿון שטאַל אַרויסגענומען. איך קען אים ביי נאַכט אַנדערע
פֿערד אין שטאַל אַרײַנפֿירן... און צו דיר האָט עס נישט. נעמט זי
פֿעסט פֿאַר אַ האַנט. כ'וועל דיך ביי נאַכט פֿון בעט אַרויסטראַגן.
כ'וועל פֿינף פֿערד שפּאַנען און פֿון דיין טאַטנס שטוב וועל איך דיך
אָוועקפֿירן. ער איז מײַנער אַ פֿעטער, נאָר קיין עקשן זאָל ער נישט זיין.
מ י י ט ע — איך מיין, אַז מאַרגן, איבער מאַרגן וועט אַנזיק
צושטיין, אַז...

א י צ י ק — נישט רייך מיר דערפֿון! מיר וועלן נאָך זען, ווער
ס'וועט גיכער דעם וועג געפֿינען.

מ י י ט ע — זיי זאָגן, אַז מען וועט פֿאַר מיר מיט לייבושן
איבערבויען די פּוסטע קרעטשמע. מען וועט פֿון דאָרט „די נישט-
גוטע“ אַרויסטרענבן און אונדז וועט מען דאָרט באַזעצן. כ'האָב אַליין
געהערט, ווי זיי האָבן גערעדט.

א י צ י ק — און דו, וואָס האָסט דו אויף דעם געזאָגט?

מ י י ט ע — איך האָב געלאַכט.

א י צ י ק — האָסט געלאַכט...

מ י י ט ע — זיי ווילן מיך אין אַ קרעטשמע אַרײַנזעצן, איך זאָל
דעם גאַנצן טאָג זיצן אין פֿענצטער און אַרויסקוקן צום וועג אַרויס.
אויב עמעצער פֿאַרט־דורך.

א י צ י ק — גיי אין שטוב אַרײַן.

מ י י ט ע — און דו?

א י צ י ק — כ'וועל צו אנך אין שטוב נישט גיין, כ'וועל דא
ווארטן ביז דער פֿעטער וועט אַרויסקומען. כ'ווייל מיר מיט אים
אויסטענהן.

מ י י ט ע — וועגן מיר?

א י צ י ק — וועגן די פֿערד. איך וועל אים זאָגן, אַז אויב ער
ווייל, קען איך אים אַנדערע פֿערד אין שטאַל אַרײַנשטעלן.

מ י י ט ע — און יענע האַסטו טאַקע אַרויסגענומען?

א י צ י ק — נישט פֿרעג דערפֿון!

מ י י ט ע — נאָך וואָס ביסטו איצטער אַהער געקומען? איך
האַב מורא. האַסט נישט באַדאַרפֿט קומען אַהער הײַנט, פּונקט אין
דער צײַט... צו וואָס בין איך דיר אַנטקעגן אַרויסגעלאָפֿן? איך האָב
נישט באַדאַרפֿט צו דיר אין וואָגן אַרײַנשפּרינגען.

א י צ י ק — ווען דו קומסט נישט אַרויס, וואָלט איך פֿאַרבײַ-
געפֿאַרן און דאָ זיך אַפֿילו נישט אָפּגעשטעלט.

מ י י ט ע — איך שרעק זיך אַזוי, איציק, איך שרעק זיך אַזוי...

א י צ י ק — איך פֿאַר נאָך הײַנט נישט פֿון דאַנען. איך וועל

זיך נאָך מיט אַיזיקן אויך זען. און זײַן זונעלע דער חכם — איך
וועל אים באַווייזן, ווער איציק איז...

מ י י ט ע — איך בעט דיך, פֿאַר־אָוועק, ווי גאָט איז דיר ליב,

פֿאַר־אָוועק, איך וועל דאָך פֿאַלגן, וואָס דער טאַטע און די מאַמע
וועלן מיר הייסן, ווען איך זאל אַפֿילו דעם גאַנצן לעבן באַדאַרפֿן
וויינען.

א י צ י ק — וועסט נישט וויינען. כ'וועל באַלד אויסשפּאַנען

פֿון מײַן בריטשקע די פֿאַר שוואַרצע פֿערד און וועל זיי אים אָפּגעבן.

מ י י ט ע — אַנטציקט. איציק, טו עס טאַקע.

א י צ י ק — זאל ער וואַרטן! נישט איך האָב זיי בײַ אים פֿון

שטאַל אַרויסגענומען. און דו מיש זיך נישט אין אַזעלכע זאַכן? גיי
אין שטוב אַרײַן.

מ י י ט ע — איציק...

א י צ י ק — ער אַרעמט זי אום. קושט זי. אָ. ווען דו ביסט
נישט מיין פֿעטערס טאַכטער... איך וואָלט דיך דערהרגעט. כּוואָלט
דיך דערשטיקט און ערגעץ בני נאַכט אונטער אַ בריק אַרונטערגע-
וואָרפֿן. טיזוול דו! פֿון בלאַטע ביסטו אַרויסגעוואַקסן. און דו וועסט
פֿאַלגן, וואָס דער טאַטע דינער וועט דיר זאָגן און וואָס... אָ. איך
וועל דיך דערשטיקן...

מ י י ט ע — פֿאַר-אוועק פֿון דאַנען!

עס הערט זיך כּיענעס שטימע פֿון שטוב רופֿט: „מייטע! מייטע!
גיי אין שטוב אַרײַן!“

א י צ י ק — גיי אין שטוב אַרײַן! די מאַמע רופֿט.

מ י י ט ע — וויל גיין אין שטוב.

א י צ י ק — וואָרט נאָר, נישט לויף! זאָג דאָרט דעם טאַטן
דינעם, אַז איך בין נאָך נישט אַוועקגעפֿאַרן... אויף שטיקער וואָלט
איך דיך צעריסן. דינע ווילדע צעפֿ וואָלט איך דיר אויסגעריסן. ער
האַלט איר האַנט און קוקט מיט חשד אין אירע אויגן. דו ווילסט גיין
אין שטוב אַרײַן — גיי...

ער וואָרפט איר האַנט

מ י י ט ע — גלעט זיין קאַפּ. איציק, איך וועל ערגעץ אַליין אַ
פֿאַר פֿערד אַרויסגנענען און זיי אים אין שטאַל אַרײַנשטעלן...

א י צ י ק — גענוג דיר ריידן דערפֿון!

עס ווערט טונקעלער דרויסן. די פּייגל זינגען.

מ י י ט ע — לאַכט מיט אַן אײַנגעהאַלטענעם געלעכטער. אַז
איך וועל זיך באַזעצן אין יענער קרעטשמע — אָ. ווי איך וויל, אַז
ס'זאָל זיך אַזוי אויסלאָזן! איך וועל מיר אַליין מיט די „נישט-גוטע“
שפּילן. איך וועל זיי אַליין בני די צעפֿ אַרומפֿירן... לייבוש, קוקז...
ווייסט, איציק, אַז לייבוש איז זייער אַ ווילער בחור? ער איז זייער
אַ גוטער. אָ, וואָס פֿאַר אַ גוטער ער איז! אַז ער קומט אַ מאַל צו

אונדז אדער אז איך קום אַ מאָל צו זיי, קוקט ער אויף מיר מיט אַזעלכע גוטע אויגן.

א י צ י ק — ער וויל איר דערלאַנגען מיט דער בײַטש. זי מערקט עס נישט. ער האַלט זיך אַפּ דערפֿון.

מ י י ט ע — ווענדט זיך פּלוצלינג צו אים. דאָס געזיכט פֿאַר-שטעלט מיט די הענט, רעדט צו אים געהיימענישפֿול און מיט פֿאַר-באַרגענער לײַדנשאַפֿט. דערלאַנג מיר אַ כּוואַשטש¹² מיט דער בנזש אַזוי, איבער דער פּלייצע, איבער די זייטן, אַזוי צעכוואַשטשע מיר די ביינער — דערפֿאַר וואָס איך בין אַזעלכע. ברול... איך וואַלט מיר אַליין די צעפּ מננע אויסגעריסן. נעמט זיך פֿאַר ביידע צעפּ. אַט די דאָזיקע צעפּ וואַלט איך מיר אַליין אויסגעריסן. אַז דער טאַטע רעדט, בין איך שטיל ווי אַ טנבעלע, בין איך ווי אַ הינדעלע שטיל און אַלין, וואָס ער הייסט, פֿאַלג איך אים. ווייסט, איציק, אַז דו ביסט געראַטן אין מנן טאַטן און דו האַסט אים אַזוי פֿינט... בעט זיך איבער מיט אים! אַז דער טאַטע רעדט, בין איך שטיל ווי אַ טנבעלע... בעט זיך איבער מיט אים. אַט גייען זיי שוין... בעט זיך איבער מיט אים... נעמט פֿון אים די בײַטש, קנאַקט.

בענדעט און אַזיך קומען אַרויס

א י צ י ק

ב ע נ ד ע ט — בלנבט עס אַזוי, מאַרגן וועט מען דינגען גוים, אַז מען זאָל די פּוסטע קרעטשמע צענעמען. זאָל זיך אַ ביסל דאָס האַלץ דורכלופֿטערן. און באַלד נאָך דער חתונה וועט מען זי איבערבויען.

ער מערקט איציק, נאָר ער מנזט אים אויס

א י צ י ק — כ׳האָב אַנך, פֿעטער, אַפּגעבראַכט די פֿערד.
ב ע נ ד ע ט — מאַרגן, מייטעלע, מנן קינד, ווערסטו אַ פּלה, הערסטו?

¹² אַ שמיץ (האַסטיק).

מ י י ט ע — שווייגט.

ב ע נ ד ע ט — קום צו מיר, מנין קינד.

כ י ע נ ע — קומט־ארויס.

ב ע נ ד ע ט — אָט איז די מאַמע, גיי־צו און זאָג, אַז דו וועסט פֿאַלגן אַלץ, וואָס דער טאַטע און די מאַמע פֿאַרלאַנגען.

כ י ע נ ע — צו איציקן. וואָס שטייסטו דרויסן? קום־אַרײַן

אין שטוב, וועסטו עפעס עסן.

א י צ י ק — איך בין זאַט... ר' אַניזיק, וואָס מאַכט אַנער זון?

ער ווערט באַלד אַ חתן, האָב איך געהערט?...

א י צ י ק — שוין צײַט.

א י צ י ק — צו בענדעטן. איך האָב אַיך, פֿעטער, אָפגעבראַכט

צוריק אַנערע פֿערד.

ב ע נ ד ע ט — אומזיסט דרייסטו זיך דאָ אַרום.

א י צ י ק — איר זענט, פֿעטער, אומזיסט אויף מיר ברוגו.

ב ע נ ד ע ט — גיי אין שטוב אַרײַן. דער זידע וויל דיך זען.

א י צ י ק — איך האָב געהערט, ר' אַניזיק, אַז איר ווילט פֿון

דער פּוסטער קרעטשמע די שדים אַרויסטרײַבן און דאָרט באַזעצן...

כ י ע נ ע — איציק, מען טאָר עס נישט פֿון מויל אַרויס־

ברענגען.

א י צ י ק — גייט צו בענדעטן. פֿעטער, איך ווייס נישט וואָס צו

זאָגן פֿון אַנערע פֿערד.

ב ע נ ד ע ט — שאַרף. און איך וועל דיר מנין טאַכטער נישט

געבן!

כ י ע נ ע — בענדעט...!

ב ע נ ד ע ט — מייטע וועט מאַרגן, איבער מאַרגן ווערן אַ פּלה

פֿאַר אַניזיקס זון און פֿון דער פּוסטער קרעטשמע וועט מען די שדים

אַרויסטרײַבן — ס'איז קיינעמס דאָגה נישט!

א י צ י ק — לאַכט.

ב ע נ ד ע ט — מיט אַ הויכן טאָן. און אַז איך פֿרעג מיט גוטן,

אַז מען זאָל מיר זאָגן, ווער ס'האַט פֿון שטאַל די פֿערד אַרויסגעפֿירט.

זאגט ער מיר, אז ער וועט אנדערע פֿערד אָפּגעבן. ער לאַזט זיך צו
איציקן. זאָלסט מיר זאָגן, וווּ די פֿערד מנינע זנינען?? מנינע פֿערד
וווּ זנינען??

כ י ע נ ע — בענדעט, גאָט איז מיט דיר!
ב ע נ ד ע ט — פֿון מנין אייגענעם ברודער וויל איך נישט
וויסן, אויב ער האָט אַזאַ ממזר אויסגעהאָדעוועט.

מ י י ט ע — טאַטע, טאַטע...
א ז ז י ק — לאַז אים צו רו, דעם אויסוורף.
א י צ י ק — איר וועט לאַזן גריסן אנער לייבושן. איר הערט,
אניזיק?

כ י ע נ ע — נעמט איציקן פֿאַר אַ האַנט. קום אין שטוב אַרנין.
קום, כ'וועל דיר געבן צו עסן.

א י צ י ק — לאַזט צו רו, מומע! איך קריג מיך נישט. איך
קען דעם פֿעטער בענדעט זייער גוט... זאָל ער זיך נישט קאַכן. ווען
איך זאָג אים, אז כ'ווייס פֿון די פֿערד ניט צו זאָגן, פֿאַרשטעלט ער
מיר דעם וועג. איך וועל נאָך צו קיין פֿעטער אין שטאַל נישט קריכן...
באַדאַרף איך נאָך דערצו גרויסע מעשיות דערציילן.

ב ע נ ד ע ט — מען ווייסט, מען ווייסט.
א ז ז י ק — איך פֿאַר אַהיים.
א י צ י ק — איר וועט, אניזיק, די שדים פֿון קרעטשמע נישט
אַרויסטרייבן.

א ז ז י ק — די צונג ביס זיך אָפּ.
א י צ י ק — כ'האַב מיר שוין איין מאָל די צונג אננגעביסן.
ב ע נ ד ע ט — מען ווייסט, מען ווייסט. קענסט אויך אַהיימפֿאַרן.
א י צ י ק — איך וועל פֿאַרן, אויב כ'וועל וועלן. קנאַקט מיט
דער בייטש.

ב ע נ ד ע ט — פֿאַר, אניזיק, אַליין. וועסט מיר מאַרגן דאָס
פֿערד אָפּברענגען.

א ז ז י ק — אַ גוטע נאַכט. אָפּ.
כ י ע נ ע — לאַזט גריסן אין דער היים.

א י צ י ק — גיט אַ קנאַק מיט דער בייטש. אַ וואָרף טוענדיק
אַ „גוטע נאַכט“, גייט ער אָפּ צום וועג.
מ י י ט ע — בלייבט אַליין. לויפֿט־אום ווי אַ צער־יצטע חיה אין
אַ שטייג. לויפֿט אין הינטערגרונט. שטעלט זיך אויפֿן פלויט און
גריסט מיט דער האַנט, ווי זי וואַלט עמעצן רופֿן פֿון ווייטן. פֿערד
הירזשען. דער גלאַק קלינגט, ווי מע וואַלט אַוועקגעפֿאַרן. מייטע
שפּרינגט פֿון פלויט אַראָפּ. בענדעט און כיענע גייען־צוריק.
ב ע נ ד ע ט — מייטעלע, מזן קינד, קום צו מיר.
מ י י ט ע — גייט צו אים. רעדט שטיל. וואָס, טאַטע!
ב ע נ ד ע ט — וויסט, אַז מאַרגן ווערסטו אַ פּלה?
מ י י ט ע — איך ווייס.
ב ע נ ד ע ט — געפֿעלט דיר אנזיקס זון?
מ י י ט ע — געהאַרזאָס. יא, ער געפֿעלט מיר.
ב ע נ ד ע ט — און דו וועסט אים ליב האָבן נאָך דער חתונה?
מ י י ט ע — איך וועל אים ליב האָבן.
כ י ע נ ע — און וועסט אין טאַטע־מאַמע נישט פֿאַרגעסן?
מ י י ט ע — שווייגט.
ב ע נ ד ע ט — נו, איצטער קום אין שטוב אַרײַן. גענוג דיר
אין דרויסן צו זײַן...

זיי גייען אַלע שטיל אין שטוב אַרײַן. סײַן שוין פינצטערלעך.
אויפֿן דאַך קרייט אַ האַן. אין שטאַל מעקעט דאָס קעלבל.

מ י י ט ע — קומט־אַרויס שטיל פֿון שטוב, זי אַיילט צום פלויט
אין הינטערגרונט. זי קריכט אויף אים און ווינקט אין דער שטיל צו
עמעצן.

א י צ י ק — באַווייזט זיך פֿון דער אַנדערער זייט פלויט, קלע־
טערט־אַרויף צו מייטען.

ענדע פון 1טן אַקט

צווייטער אקט

אַ זומער־אַונט. בײַ בענדעטן. אַ גרויסע שטוב, וויס אויסגע־
קאַלכט, באַלויכטן מיט ליכט, וואָס ברענען אין לײכטער און
אין אַ גרויסן שבתדיקן הענגלײכטער רײן אויסגעשפּערט.
דאָס מעש בלאַנקט. אַלץ אַרום איז זויבער, שמינקלט.
די טיר אין הינטער־גרונט און די פענצטערס זײנען
אַפן. די אונטערשטע העלפט פענצטער איז מיט
וויסע פאַרהענגלעך פאַרצויגן. די פאַדלאַגע
איז אויסגעשאַטן מיט גרינעם פלישניק¹.
צוויי גרויסע טישן, איינפאַכע, באַדעקט
מיט גראַבע אַבער רײנע טישטעכער,
שטייען רעכטס און לינקס. די טישן
געגרייט מיט פלעשער, טעלערס,
נאָך גישט אין פולער אַרדענונג.

ש אַ כ נ ע — זיצט בײַ דער טיר, אין אַ ווינקל, און רײבט כרײן.
כ י ע נ ע — קומט־אַרײן פֿון גאַסטיר, וואָס אין הינטער־גרונט,
פאַרהאַרעוועט. די אַרבל פאַרקאַשערט. צום אַלטן, איר, שווער, וואַלט
זיך ערגעץ אויף דער גאַס געזעצט דעם כרײן רײבן.
ש אַ כ נ ע — אַבער שטאַרק איז ער — ברענט ממש די אויגן
אויס. וויל אַרויסגיין.
כ י ע נ ע — זאַל שוין זײן, זאַל שוין. וווּ טײר שוין איצטער
גיין?

ש אַ כ נ ע — וויסטו, וווּ כ׳האַב אים אויסגעפֿונען?
כ י ע נ ע — ברענגענדיק אין אַרדענונג די שטוב. וועמען?

---

¹ זאַמד.

ש א כ נ ע — דעם כריין. אזש אויף די פֿאַראַיאַריקע קאַרטאַפֿל־
פֿעלדער.
כ י ע נ ע — און דאָ נענטער האָט איר גאָר נישט געקענט קריגן
די טייערע מציאה?
ש א כ נ ע — נישטאָ. אָבער אויף אַ רפֿואה נישטאָ! אָבער
וויסטו נישטאָ — ווי ער וואָלט דאָ גאָר נישט געבוירן געוואָרן.
כ י ע נ ע — שווער!
ש א כ נ ע — וואָס, מיין קינד, ביסט פֿאַרהאַרעוועט?
כ י ע נ ע — רעדט־איבער מיט אייער זון, ער זאל נאָך איצטער
שיקן אַ פֿאַר פֿערד נאָך פיניען.
ש א כ נ ע — אזאַ עקשן, אזאַ עקשן.
כ י ע נ ע — מע באַדאַרף דאָך וויסן ווען צו פֿראַווען עקשנות.
ער מיינט, דאָס האָט ער צו טאָן מיט אַ גוי מכות אַ פֿערד. מע קאָן
נאָך חלילה... כ'וויל עס פֿון מויל נישט אַרויסריידן. און דערצו נאָך,
וואָס איז אים אַנגעפֿאַלן הינט, און דווקא הינט, אַינצוואַרפֿן די
פּוסטע קרעטשמע? איך וויל עס פֿון מיין מויל נישט אַרויסריידן. און
די גאַנצע זאָך — עפעס ווערט מיר דאָס האַרץ צעריסן. מע וווינט
פֿאַרוואַרפֿן — אזוי מאַכט מען עס אַן איין־און־איניציק קינד חתונה.
ש א כ נ ע — אַן עולה, בנאמנות.
כ י ע נ ע — מיט טרערן. מע מאַכט חתונה אַן איין־און־איניציק
קינד, פֿירט מען ברוגזן... כ'וואָלט זאָגן: מיינער אַ ברודער — אַלץ
מוחל — ס'איז דאָך אָבער זייער אַן אייגענער ברודער, אַנערער אַ
זון, און איר שוויגט...
ש א כ נ ע — איך האָב אים געזאָגט, אַז ס'איז אַ גרויסע עולה,
אויב פיניע וועט אויף דער חתונה ניט זיין. וואָלט ער געווען אַ
מענטש, דער פיניע, שפּאַנט מען אַינן אַ פֿאַר פֿערד, מע פֿאַרנעמט
ווייב און קינד, און מען קומט צו פֿאַרן.
כ י ע נ ע — אומגעבעטענערהייט?
ש א כ נ ע — און אַ טאַטן באַדאַרף מען אויך קיין עגמת־נפֿש

נישט פֿאַרשאַפֿן. אַז איך האָב צוויי זין און איינער מאַכט חתונה אַ קינד, באַדאַרף דער אַנדערער צו דער חופּה נישט פֿעלן.

כ י ע נ ע — וואָלט אים עפעס דער אייבערשטער אַרנינגעשיקט אַ געדאַנק, אַז ער זאָל אַליין נעמען און קומען... דאָס קינד האָט שוין הנגט, נעבעך, געוויינט אויך. „בני מיר איז הנגט חופּה, זאָגט זי, און דער פֿעטער פיניע איז נישטאָ.“ איך בעט אַיך, שווער, באַפֿעלט אים, ווי אַ טאַטע באַפֿעלט אַן אייגן קינד, ער זאָל הייסן שפּאַנען פֿערד און אַריבערשיקן צו פיניען.

ש אַ כ נ ע — איך וועל עס אים זאָגן.

ב ע נ ד ע ט — קומט-אַרײַן. גאָר דאָ ביסטו, און איך האָב דיך אומעטום געזוכט.

כ י ע נ ע — האָסט מיר באַדאַרפֿט האָבן?

ב ע נ ד ע ט — כ׳האָב מורא, אַז דאָרט אין דער אַנדערער שטוב וועט פֿאַר זיי קנאַפֿ אַרט זײַן.

כ י ע נ ע — קיין ביז נישט. ס׳איז אַ שיינע נאַכט, ווער ס׳וועט וועלן, וועט מען אים מאַכן אַן אַרט צום שלאָפֿן אין דרויסן אַדער אויפֿן בוידעם אין היי.

ב ע נ ד ע ט — ס׳איז אויך אַן אמת.

כ י ע נ ע — דאָס קינד האָט גערעדט מיט דיר?

ב ע נ ד ע ט — וואָס האָט זי דען געהאַט צו ריידן מיט מיר?

כ י ע נ ע — קוקט אים אַן פֿאַרזאָרגט.

ב ע נ ד ע ט — וואָס האָט זי געהאַט צו ריידן מיט מיר? ביסט אַ ידענע. וואָס שטייסטו מיט פֿאַרקאַשערטע אַרבל און קוקסט מיר אַן? וואָש זיך אַרום, טו זיך איבער, וואָרן אַט אַזוי, ווי דו זעסט, איז דער גאַנצער עולם דאָ.

כ י ע נ ע — עפעס איז נישט ווי בני לײַטן; עפעס פֿעלט.

ב ע נ ד ע ט — וואָס איז דיר נישט ווי בני לײַטן? נו, וועלן

דאָך שוין קלעזמערס אויך זײַן. כאַטש גויים, אַבי קלעזמערס.

כ י ע נ ע — כ׳וואָלט דיר די קלעזמאַרים מוחל געווען.

ב ע נ ד ע ט — טאָ וואָס דען ווילסטו?
 כ י ע נ ע — אַז דו ביסט שוין אין כעס.
 ב ע נ ד ע ט — וואָס ווילסטו, טאָטע, האָבן מיטן כריין?
 ש אַ כ נ ע — קלאַפט־אויס דעם ריבאַיִן. נו, שוין, שוין, מער
 וועל איך שוין נישט רעכנן. איצטער, זון מנינער, וויל איך, דו זאָלסט
 הייסן שפּאַנען אַ פּאַר פּערד און שיקן נאָך פיניען מיט ווייב און קינד.
 ב ע נ ד ע ט — אין אַ פּאַרלעגנהייט.
 כ י ע נ ע — האָסט שוין אַליין חרטה פּאַר דיין עקשנות. רעכט
 אויף דיר. וועסט זיך נאָך אַ מאָל אויסצאָלן פּאַר דינע גענגעלעך.
 ב ע נ ד ע ט — ס'איז נישט דיין דאגה!
 כ י ע נ ע — אַוודאי איז נישט מנין דאגה, און ס'איז נישט דיין
 טאָטנס דאגה, און נישט דיין קינדס דאגה, און אַז דאָס קינד האָט
 הנניט געוויינט, איז אויך נישט דיין דאגה.
 ב ע נ ד ע ט — וואָס זינט איר צו מיר צוגעשטאַנען?
 כ י ע נ ע — קיינער איז צו דיר נישט צוגעשטאַנען. טו דיר ווי
 דו פּאַרשטייסט. בני מנין קינד איז חתונה, וועלן פּרעמדע לייט יאָ
 זיין און אייגענע וועלן פּעלן.
 ש אַ כ נ ע — בני לייטישע מענטשן טוט מען נישט אַזוי.
 ב ע נ ד ע ט — לאַכט. און אַז איך האָב שוין געשיקט נאָך מנין
 ברודער, איז שוין גוט?
 כ י ע נ ע — זאָג מיר, אויף אַן אמת.
 ש אַ כ נ ע — אַז ער זאָגט, מעגסטו אים גלייבן.
 ב ע נ ד ע ט — כ'האָב געוויסט, איר וועט מיר מנין קאַפּ באַ-
 קלאָגן מנין גאַנץ לעבן — פיניע מיט זיין כאַליאַסטערע איז בני מנין
 קינד אויף דער חתונה נישט געווען. האָב איך גענומען און געשיקט.
 כ י ע נ ע — ווען, נאָך אין דער פּריי?
 ב ע נ ד ע ט — באַגינען. כ'האָב געלאָזט וויסן, אַז דער טאָטע
 מיט זיין שוועגערין און די פּלה בעטן אים קומען אויף דער חתונה.
 כ י ע נ ע — און פּון דיין נאָמען האָסטו אים נישט געבעטן?
 ב ע נ ד ע ט — ער איז דאָך מנינער אַ ברודער.

כ י ע נ ע — אַז אַךְ-און-וויי צו אַזאַ ברודער. וויינט.
 ב ע נ ד ע ט — לאַכט. קוקט נאָר אויף איר. כ'האַב אים אין
 מנין נאָמען אויך געלאָזט וויסן — ביסטו שוין רויק? נאָך מנין רע-
 כענונג באַדאַרפֿן זיי באַלד אָנקומען.
 כ י ע נ ע — שרייט. מייטע, מייטע! דער טאַטע האָט דאָך גע-
 שיקט בעטן דעם פֿעטער אויף דער חתונה.
 מ י י ט ע — קומט-אַרויס פֿון צימער, פֿריילעך. וואָרפֿט זיך
 בענדעטן אויפֿן האַלדז.
 ב ע נ ד ע ט — זע נאָר, ווי דאָס פּיצעלע קינד האָט זיך עס
 דערפֿרייט.

מ י י ט ע — און דערפֿאַר האָב איך דיך אַזוי ליב!
 כ י ע נ ע — האָסט זיך שוין, מנין קינד, באַדאַרפֿט אַנטאָן.
 מ י י ט ע — קושט בענדעטן. און איצטער וועל איך מיר אַנטאָן.
 איילט אין צווייטן צימער.
 כ י ע נ ע — איך וויל נישט, דאָס קינד זאָל עס הערן. מיר דאַכט
 זיך, אַז היינט האָט מען נישט באַדאַרפֿט רירן די פּוסטע קרעטשמע
 — היינט, אין דעם טאַג פֿון דער חתונה — כ'וויל עס פֿון מנין מויל
 נישט אַרויסלאָזן...

ב ע נ ד ע ט — שטרענג. זאָלסט מיר איצטער נישט ריידן וועגן
 דעם — הערסט וואָס מע זאָגט דיר? די חופּה וועט מען שטעלן פֿאַר
 דער שטוב...

ש אַ כ נ ע — מע פֿאַרט!

כ י ע נ ע — דאָס פֿאַרן חתונה-לענט. גיי, בענדעט, ווייניג זיי אין
 דער אַנדערער שטוב אַרניין.

מ י י ט ע — שרייט פֿון איר צימער אַרויס. מע פֿאַרט, מע פֿאַרט,
 אין אַ דראַביאַסטן² וואָגן זינען זיי געקומען.
 ב ע נ ד ע ט — גייט-אַרויס.

² (דראַב איז אין רוסיש ברוכצאַל) קליין.

כ י ע נ ע — גייט איר, שווער, אויך ארויס און באוונזט דאָרט.
ש אַ כ נ ע — איך גיי, אָט שוין. אָפּ.
כ י ע נ ע — רופט. קום צו מיר, מנן קינד, איך וועל דיר העלפֿן
פֿאַרשפּיליען די העקלעך.

מ י י ט ע — קומט-אָרויס אין אַ נייעם העל-בלוילעכן קלייד. פֿון
קלייד שמעקט מיט בניקייט.

כ י ע נ ע — שפּיליעט די העקלעך. קושט מייטען. נאָר גליק-
לעך זאָלסטו מיר זיין! נאָר נחת זאָלן מיר פֿון דיר האָבן. ווי שוין
דאָס זעט-אויס.

מ י י ט ע — אין שטאַט צו אַ חופּה, מאַמע, ווי איז עס?

כ י ע נ ע — ווער וויסט זיי דאָרטן מיט זייער שטאַט.

מ י י ט ע — וואָלטן גוטע קלעזמאַרים שפּילן.

כ י ע נ ע — עס וועט דיר שוין, אַם-ירצה-השם, אזוי אויך דאָס
לעבן זיס זיין... אָט וועל איך דיר, מנן קינד, דעם קאַפּ פֿאַרקעמען.
קאַמט איר דעם קאַפּ.

עס הערט זיך ווידער אַ גערויש פֿון צופֿאַרן פֿאַר דער שטוב.

מ י י ט ע — לויפֿט צום פֿענצטער. מאַמע, מאַמע, אַן אַנגעפֿאַ-
רענע פֿור מיט מחותנים!

כ י ע נ ע — קוקט אין פֿענצטער. דאָס איז דאָך פֿון לענטשיק,
מנן קינד. דער טאַטע פֿירט זיי אין דער אַנדערער שטוב אַרײַן.

מ י י ט ע — עמעצער גייט אַהער.

אַ פֿרױ — קומט-אַרײַן, טראַגט אַ גרויסע קופּערנע פֿאַן פֿיש.
ווי עס שמעקט! אזוי זאָל נאָר, אַם-ירצה-השם, איר מזל שמעקן. ווו
שטעלט מען עס!

כ י ע נ ע — אין קאַמער, חנהשי.

פֿרױ — קומענדיק פֿון צווייטן צימער. קיין עין-הרע, ס'וועט
שוין זיין, ווער ס'זאָל די פֿיש עסן. אַנלזט זיך צו, כיענעשי! אָפּ.

מ י י ט ע — הערסט, נאָך אַ פֿור איז אַנגעקומען... דו, מאַמע,

ביסט גאָר ביט פֿריילעך.

כ י ע נ ע — פֿאַר דער חתונה, מנין קינד, איז מען בנז טאַטע־מאַמע, לעבט מען אינעם מזל פֿון טאַטע־מאַמע; נאָך דער חתונה אָבער, דערלאַנגט מען דיר צוויי זעקעלעך, אין איינעם איז מזל און אינעם אַנדערן איז צרות מיט ווייטיק, און גאַט ווייס... קושט נאָך אַ מאָל איר קינד דויערנדיק, אָן ווערטער. זיי ווערן ביידע ווי צוגע־קלעפט איינע צו די אַנדערע... ס'הערט זיך בענדעטס שטימע פֿון דרויסן צו דער טיר שריינדיק: מענטשן גייען שוין! ס'הערט זיך אַ מיידלס קלינגענדיק געלעכטער דרויסן. כיענע און מייטע וואַך־אויף. טרעטן־אַפּ איינע פֿון דער אַנדערער און וואַרטן צו דער טיר קוקנ־דיק. עס קומען־אַרײַן געסט: דאַרפֿישע ייִדישע פֿרויען און מיידלעך, געקליידט נאָך דעם דאַרפֿישן ייִדישן געשמאַק. די מיידלעך, די פֿרויען קושן זיך מיט מייטען, מע בענטשט זיך: מזל־טובֿ, מזל־טובֿ.

ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — אַ כּלּה ווי אַ מלפּה.

צ ו ו י י ט ע — ווי די ליכטיקע זון.

ד ר י ט ע — אַ מאָל פֿון איין קינד האָט מען מער נחת ווי פֿון

צען.

ע ר ש ט ע פֿ ר י ל י נ — דו, מייטע, שעמסט זיך גאַר נישט

פֿאַר מיר?

מ י י ט ע — איך שעם זיך טאַקע. אַ געלעכטער.

ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — אַזאַ חתן — אַ בריליאַנט. זיי וועלן, אַם־

ירצה־השם, האָבן אַ גליקלעך לעבן.

כ י ע נ ע — וואָס באַדאַרף דען אַ מאַמע מער? איך געדענק,

ווען איך בין נאָך אַ קליין מיידעלע געווען. פונקט ווי זי האָב איך

אויסגעזען.

צ ו ו י י ט ע פֿ ר י ל י נ — די יאַרעלעך לויפֿן.

ד ר י ט ע פֿ ר ו י — און מנין פּערל זאָגט, אַז זי האָט נאָך

צײַט. „וואָס — זאָגט זי — האָב איך קיין צײַט נישט? זאָלן זיך —

זאָגט זי — נאָך אַ ביסל די באַקן רויטלעך.“

ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — פֿאַר וואָס, מייטעלע, האָסטו דעם שלי־י

ער נישט אָנגעטאָן? אין שטאַט איז מען באַלד פֿון אָנהייב אָוונט אין חופּה-שלייער.

צווייטע — קוקט זי נאָר אָן — אַ קאַפּ פֿון אַ בת-מלכה.

כיענע — ברענגט-אַרויס פֿון אַנדערן צימער אַ שלייער און מע דעקט מייטען צו דעם קאַפּ.

ערשטע פֿריליך — מייטעלע שוין מיט אַ פֿאַרשליי-ערטן קאַפּ. וואָס ביסטו אומעטיק, מייטעלע?

כיענע — זעט נאָר, זעט נאָר, וואָס גוטע פֿרענד קענען. מיידלעך קושן זיך מיט דער כלה.

ערשט מיידל — אַלערליי בלומען האָבן מיר פֿאַר דיר אויסגעזוכט.

צווייטע — איבער וואַלד און פֿעלד, מנילן זענען מיר אויס-געגאַנגען און די שענסטע בלומען אויסגעזוכט.

ערשטע פֿרוי — ווי שיין דאָס איז! נאָר דאָס מזל זאָל פֿאַר איר לייכטן.

ערשט מיידל — מייטעלע איז בלייך פֿון פֿאַסטן — אמת, מייטעלע?

מייטע — ענטפֿערט נישט.

צווייטע פֿרוי — וואָס וועט איר דען פֿעלן בני אים? דאָס טעלערל פֿון הימל וועט ער דען פֿאַר איר נישט אַראָפּנעמען?

דריטע פֿרוי — ער איז דאָך פֿון קאַפּ ביז די פֿיס אין דער מאַמען זענער געראָטן. די מאַמע זענע — זאָל זי האָבן אַ ליכ-טיקן גן-עדן! — איר פנים, אירע אויגן און אַפֿילו דער לשון אירער — צוויי טראָפּנס וואָסער. עס קומען-אַרין צוויי דאָרפֿישע פֿויעריס, קלעזמאַריס. איינער מיט אַ פֿידל אין אַ רויט טיכל איינגעוויקלט און דער אַנדערער מיט אַ פֿייקל. אַט זענען שוין די קלעזמאַריס! עס ווערט אַ באַוועגונג אין עולם.

ע ר ש ט ע ר ק ל ע ז מ ע ר — דאָברִי וועטשור!³
 צ ו ו י י ט ע ר ק ל ע ז מ ע ר — דאָוויז בי וועסעליטעסאָ.⁴
 כ י ע נ ע — באַלד וועל איך אַנך געבן צו גלעזלעך בראַנפֿן.
 זי אַילט אין אַנדערן צימער — ברענגט-אַרויס צוויי גלעזלעך בראַנ-
 פֿן און שטיקער ווייטע חלה.

די קלעזמאַרים טרינקען דעם בראַנפֿן. ווישן-אַפּ די מיילער,
 פאַרבײַסן מיט חלה און באַלד געמען זיי זיך צום שפּילן. זיי
 שפּילן מיט גרויס חשק און מיט פּרישקייט אַ דאַרפּישן טאַנץ.
 די מיידלעך מאַכן אַ וואַרע, צעשטעלן זיך אין אַ זיסט. די כלה
 זעצט מען אויבן-אַן אויף אַ שטול, אונטער איר אַ קישן, בײַ
 די זיסטן, געבן דער כלה, שטעלן זיך אירע פּרײַנדיגס מיט בו-
 קעטן בלומען אין די הענט און באַלד הייבט דאָס טאַנצן זיך
 אָן: פיר וויבער, פאַרוויז — איין פאַר אַנטקעגן דער אַנדערער
 — לאַזן זיך אַרויס אין אַ האַפּקע; באַלד נאָך זיי לאַזן זיך צוויי
 מיידלעך אַרויס אין דעם אייגענעם טאַנץ. דער עולם קוקט ערנסט
 צו. די פאַרן בײַטן זיך און בײַטן זיך.

אַ מ י י ד ל — מיט דער כלה וועל איך טאַנצן!
 ש ט י מ ע ן — מיט דער כלה, מיט דער כלה!
 מ י י ט ע — שוויגנדיק הייבט זי זיך אויף פֿון איר אַרט און
 טאַנצט מיט יעדן באַזונדער.
 א י צ י ק — באַווייזט זיך אומגעריכט אויף דער שוועל. נעבן
 אים — נאָך אַ פאַר יונגען. ער איז יום-טובֿדיק געקליידט.
 מ י י ט ע — באַמערקט אים. רײַסט-איבער דאָס טאַנצן. זי
 וואַרפֿט זיך אים אַנטקעגן. ס'איז צו מערקן אַן אומצופֿרידנקייט צווישן
 אירע פֿרײַנדיגס, וועלכע סודען זיך קוקנדיק אויף איציקן. דאָס שפּילן
 הערט-אויף.

כ י ע נ ע — צו איציקן. דער טאַטע איז אויך געקומען?
 א י צ י ק — דער טאַטע איז נישטאָ. ציפקע איז געקומען.

³ גוטן אָונט. — ⁴ (פּויעריש לשון) לאַמיר זיך אַ פּריי טאַן!

מ י י ט ע — דער פֿעטער האָט נישט געוואָלט קומען — און דו, פֿאַר וואָס האָסטו אים נישט גענומען?
 ע ר ש י ט ע פֿ ר ו י — אָן אייגענעם ברודער טוט מען נישט
 אַזוי — שעמען באַדאַרף ער זיך.
 צ ו ו י י ט ע פֿ ר ו י — אַ חתונה איז געגליכן צו ער־ב־יום־פיפור
 — מע מוז זיך איבערבעטן.
 כ י ע נ ע — האָבן זיי זיך דען אַ מאָל געקריגט?
 מ י י ט ע — צו איציקן אין אַ זײַט. פֿאַר וואָס ביסטו אַזוי שפעט
 געקומען?

א י צ י ק — נו, בין איך דאָך געקומען... אַזוי טרוקן וועט עס
 דיר נישט אָפּגיין...

צ י פ ק ע — קומט־אַרײַן.

כ י ע נ ע — לויפֿט איר אַנטקעגן. פֿאַר וואָס האָסטו דעם טאַטן
 מיט געוואָלט אויף דער חתונה נישט געבראַכט? קושן זיך.

א י צ י ק — זײַט וויסן, מומע, אַז אונדזערער אַ מענטש האָט
 פֿינט קריוודעס... נו, טאַנצט, וויבער! טאַנצט, מיידן — וואָס שווינגט
 איר? אַז קיינער וועט נישט זען, וועל איך אויך כאַפֿן אַ טענצל. צו די
 צוויי יונגען, וועלכע שטיפֿן אין אַ זײַט מיט די מיידלעך, חיים! אַב־
 רהמל! כאַפֿט־אַרײַן, ווען קיינער זעט נישט! נו, שפּילט, קלעזמערס! די
 יונגען טאַנצן. אַט אַזוי. איך וועל באַלד זען, אויב איך אַליין געדענק
 נאָך עפעס — שטאַרקער שפּילט! אַט אַזוי... ער לאַזט זיך אַוועק טאַנ־
 צן. די יונגען טרעטן אים אָפּ דאָס פּלאַץ. טאַנצנדיק כאַפֿט ער יע־
 דעס מאָל אַרויס אַן אַנדער מיידל פֿון עולם און טאַנצט מיט איר —
 שפעטער כאַפֿט ער אַרויס די כלה, וועלכע פּרוּווט זיך פֿון אַנפֿאַנג אַ
 ביסל ווערן, נאָר באַלד גיט זי נאָך. די פֿידל מיטן פּיִיקל אַרבעטן מיט
 דער גרעסטער אַנשטרענגונג.

ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — גענוג שוין, זי וועט נאָך אין חלשות
 פֿאַלן.

אַ ו ו י י ט ע — ווי פֿון דער קייט וואָלט ער זיך אָפּגעריסן.

כ י ע נ ע — ווינקט צו די קלעזמאָריס, זיי זאָלן שווייגן. דאָס
שפּילן רייסט זיך איבער.

מ י י ט ע — לאַזט זיך אַראָפּ אויף איר שטול. בלאָס.
א י צ י ק — אָט אַזוי טאַנצן די שדים אין בלאָטע.
אַ פּ ר ו י — טפּוּי זאָל ער ווערן! געטראָפֿן אַ ריכטיקע צייט.
ווען זייער נאָמען צו דערמאָנען...

א י צ י ק — דער טיפּוּל וועט אונדז נישט כאַפֿן.
כ י ע נ ע — בעט אים. גיי, איציק, מײַן קינד, גיי צו די מאַנס-
לייט, גיי צום חתן...

ב ע נ ד ע ט — קומט-אַרײַן. מע באַדאַרף די קלעזמאָריס האָבן
צום חתן.

א י צ י ק — מזל-טובֿ, פֿעטער! מײַן טאַטע, אנדער ברודער, זאָגט
אַז ער ווייס אויך ווי עקשנות צו פֿירן.

ב ע נ ד ע ט — היינט פֿאַרשטער איך נישט קיין שמחה.
א י צ י ק — רעדט צו בענדעטן. זעט איר, פֿעטער, אַז איך בין
אין אַנך געראַטן. איך האָב אויך פֿיינט שמחות צו פֿאַרשטערן. אַז אַ
פֿעטער מאַכט חתונה זײַן טאַכטער, איז איציק געקומען אויף דער
חתונה.

ב ע נ ד ע ט — ווינקט צו די קלעזמאָריס און צו איציקן, זיי
זאָלן מיט אים מיטגיין. זיי פֿאָלגן אים.
א י צ י ק — רופֿט די יונגען מיט זיך. קומט צום חתן! די יונגען
מיט איציקן גייען-אַרויס.

מ י י ט ע — הייבט זיך אָן צו פֿילן שוואַך. קום צו מיר, מאַמעשי.
כ י ע נ ע — וואָס איז דיר, מײַן כשר קינד?
ע ר ש ט ע פּ ר ו י — איז, נעבעך, פֿאַרחלשט פֿון פֿאַסטן.
צ ו ו י י ט ע פּ ר ו י — דאָס איז איר פֿון טאַנצן נישט גוט גע-
וואָרן.

ע ר ש ט מ י י ד ל — ער האָט מיר שווער הענט און פֿיס
טאַנצנדיק נישט צעבראַכן. אַן אַלגעמײַנער געלעכטער.
צ ו ו י י ט מ י י ד ל — דאָס הייסט נאָך נישט געטאַנצט. אַז

מע טוט זיך אויס באַרוועס און מע טאַנצט אין כאַפעניש — דאָס פֿאַרשטיי איך. צו אַ צווייטער. דו געדענקסט, זלאַטקע, דעם טאַנץ?
 ד ר י ט מ י י ד ל — איך קען צענערליי טענץ. איך קען זיי אַלע אויסטאַנצן.

עס דערהערט זיך פֿון דרויסן אַ גערויש פֿון אַנגעקומענע פֿורן.
 עטלעכע גלעקלעך קלינגען. אייניקע פֿון די שטובליצט אַזלן צום פֿענצטער, צו דער טיר — אַנדערע גייען אויף דער גאַס אַרויס.

כ י ע נ ע — ווער האָט עס איצטער נאָך געקענט אַנקומען — אפֿשר פיניע?

ע ר ש ט מ י י ד ל — אין פֿענצטער קוקנדיק. געסט. חתונה-ליינט אין גרויסע בריקעס געשפּאַנט.

צ ו ו י י ט מ י י ד ל — איינס, צוויי, דריי — דריי אַנגעלאָדענע בריקעס זיינען צוגעפֿאַרן.

ד ר י ט מ י י ד ל — אַט קומט אַ פֿערטע בריקע אָן.
 ע ר ש ט ע — וואָס פֿאַר אַ מענטשן! גאָר אומבאַקאַנטע זעט-אויס.

כ י ע נ ע — דאָס זיינען געוויס סוחרים... פֿאַרן ערגעץ אויף אַ יאַריד. קוקט אין פֿענצטער.

צ ו ו י י ט מ י י ד ל — זעט נאָר, צו דריי פֿערד אין יעדן וואַגן געשפּאַנט!

צ י פ ק ע — קומט-אַרײַן פֿון דרויסן. סוחרים זיינען מיטן וועג דורכגעפֿאַרן, האָבן זיי דערהערט, אַז דאָ איז אַ חתונה, האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט... זיי האָבן דערהערט די קלעזמאַרים שפּילן.

אַ מ י י ד ל — פֿון דרויסן אַרײַנקומענדיק איבערגעראַשט. גרויסע סוחרים, מיט די טייערסטע סחורות! זיי שפּאַנען-אויס די פֿערד. זיי וועלן שוין דאָ מסתמא איבער נאַכט בלייבן.

ש אַ כ נ ע — קומט-אַרײַן. כײַ-כײַ — ווי גאָט פֿאַרלאָזט אונדז נישט. סוחריםלעך פֿון דער ווייט אַנגעקומען און דאָ זיך אָפּגעשטעלט צום נעכטיקן. אַ גאַנצער מנין מענטשן. זיי וועלן מיט אונדז צו דער

גאלדענער יויך בלייבן, צו מייטען, זעסטו, טאכטער, וואָס פֿאַר אַ
מזל דו האָסט.

אַ ש ט י מ ע — פֿון דרויסן רופֿט, זיידע! דער זיידע וווּ איז?
ש אַ כ נ ע — איך גיי, איך גיי, אָפּ דרויסן שפּילן די קלעזמאַ-
רים.

ש ט י מ ע ס — מע פֿירט דעם חתן, באַדעקנס.
— שטעלט זיך אוי! מאַכט אַ וואַרע!
— גרייט זיך צו מיט האַפֿן אין די הענט!
כ י ע נ ע — פֿאַרלאַנגענדיק אַ זעקעלע מיט האַפֿן, פֿון וואַנען
אַלע נעמען אַן פּולע הויפֿנס, אין דערוואַרטונג.

ל י י ב ו ש — געפֿירט אונטער די הענט קומט-אַריין, גייט צו
דער פּלה און דעקט-איבער איר קאָפּ מיט אַ ברעג פֿון איר שלייער.
אין טיר בלייבן אַלע מחותנים, חתנס צד, אין דערוואַרטונג, מיט
ליכט אין די הענט. אַלע מיידלעך, געסט, באַשיטן אים מיט האַפֿן פֿון
אַלע זייטן ביז ער גייט-אַרויס.

אַ פֿ ר ו י — מייטעלע, באַלד וועט מען זיך אויך צו דער חופּה
פֿירן.

אַ פֿ ר י ל י ין — באַלד, באַלד, מייטעלע!
צ י פּ ק ע — אַט שטייט שוין די חופּה! זעט נאָר, זעט נאָר, די
סוחרים גייען אויך מיט.
ש ט י מ ע ס — זיי האַבן זייערע לאַמטערנעס אַנגעצונדן און
גייען צו דער חופּה.

— אַך ווי שיין!
מ י י ט ע — איך וויל גיין צום פֿענצטער.
ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — איצטער איז נישט רעכט אין פֿענצטער
צו קוקן.

צ ו ו י י ט ע — זאָל זי אַ קוק טאָן, אַ קינד, וואָס שאַדט עס?
אַ פֿ ר י ל י ין — באַלד, באַלד וועט מען זי אויך פֿירן.
ש ט י מ ע ס — גרייט זיך צו, גרייט זיך צו.

אַ ש ט י מ ע — מייטעלע, באַלד וועסטו שטיין אונטער דער חופּה.

כ י ע נ ע — נעמט די ליכט פֿון די לייכטערס אַרויס. ס'איז אין דרויסן דאָס מינדסטע ווינטעלע נישטאָ.

ש ט י מ ע ס : — באַלד גייט מען נעמען די פּלה.

— אין אַ גליקלעכער שעה, מייטעלע!

— אין אַ מזלדיקער שעה!

— באַזעצט גאָר אָן אַ בדחן.

— ס'וועט שוין אַזוי אויך ליכטיק איר מזל זיין.

— עס וועט שוין איר מזל לייכטן, ווי די שטע-

רנדלעך אין הימל.

— ווי די זון וועט איר מזל לייכטן. הינטער

דער טיר שפּילט די מוזיק, אַבער פֿיל שטאַרקער. קענטיק, נאָך איי-
ניקע אינסטרומענטן צוגעקומען.

אַ פֿר י י נ — לויפֿט-אַרײַן. די סוחרים אַליין שפּילן. האַבן
אייגענע פֿידלען מיט פֿינפֿעלעך. זיי זאָגן, אַז אַליין וועלן זיי די קלענ-
מאַרים זיין. הערט, הערט, ווי זיי שפּילן.

ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — וואָס דער וואָס אין הימל קען מאַכן!

צ ו י י ט ע — באַדאַרף מען זאָרגן, כיענעשי? אַז גאָט וויל, באַ-
וויזט ער וואָס ער קען.

ד ר י ט ע — עס פֿאַרלויפֿט אין דער האַלבער וועלט נישט
אַזעלכעס.

אַ מ י י ד ל — סאַראַ שפּילן! אויסגיין קען מען!

ב ע נ ד ע ט — קומט-אַרײַן. איז אין אַ געהויבענער שטימונג,
ווי איינער זאָגט „זעט וואָס עס קען פּאַסירן בײַ בענדעטן!“ זינט איר
שוין גרייט דאָ אַט איז אַ חתונִיקע. הינטער דער טיר קנאַקט מוזיק.

אַ פֿר ו י — טאַטע-מאַמע, טאַטע-מאַמע וועלן זייער טאַכטער
פֿירן.

ש ט י מ ע ס — מאַכט אַ וואַרע! — אין אַ מזלדיקער שעה.

אַ מ י י ד ל — שטעלט זיך אויס רעכטס און לינקס, פאַמעלעך
מיט די ליכט!

צ ו ו י י ט ע פ ר ו י — מאַכט אַ וואַרע, טאַטע-מאַמע פֿירן זייער
בת-יחידה צו דער חופּה!

ד ר י ט ע פ ר ו י — הלוואַי שוין בנּי מנּנער געוואָגט גע-
וואָרן און אויף אַזאַ אופֿן.

ע ר ש ט ע פ ר ו י — און מיט אַזאַ כּבֿוד; און מיט אַזאַ שפּע...
פאַמעלעך, פאַמעלעך, נישט פֿאַלט, חלילה, איבער דער שוועל.

מע פּירט-אַרויס די כּלה, ביסלעכווייז גייען אַלע אַרויס פון
שטוב מיט די ליכט אין די הענט. בלויז צוויי ליכט בליבן אין
שטוב ברענען. פון דרויסן שלאָגט אַ מאַטע ליכטיקייט דורך
די פענצטערס פון דער חופּה-באַלייכטונג.

אַ י צ י ק — גייט-אַריין אין צימער דורך אַ זיטיקן פֿענצטער.
ער איילט אין אַנדערן צימער אַריין. טראָגט פֿון דאָרט עפעס ענלעך
כעס צו אַ טוך. ער זוכט נאָך עפעס, נאָר באַלד פֿאַרשווינדט ער דורך
דעם זעלביקן וועג. אין אַ וויילע אַרום קומען-אַריין דורך דעם פֿענצ-
טער צוויי מיידלעך, פֿון די וואָס האָבן פֿאַר דער חופּה געטאַנצט. זיי
טראָגן ביידע צוויי גרויסע קרענץ פֿון פֿעלדבלומען געפֿלאַכטן.

ע ר ש ט מ י י ד ל — אַט אַזוי וועלן מיר זיך שטעלן אַנטקעגן
טיר — עס זאָל אויסקומען ווי אַ טויער. דו שטעל זיך רעכטס און
איך — לינקס.

צ ו ו י י ט ע — אַט דאָס וועט זיין שוין איין מאָל שוין.

ע ר ש ט ע — אונדזערע בלומען זינען די שענסטע.

צ ו ו י י ט ע — געוויס די שענסטע.

ע ר ש ט ע — גרייט זיך צו. העכער הייב-אויף דעם קראַנץ,
ביידע זאָלן אויסקומען גלייך. אַט אַזוי, נאָך אַ ביסל העכער. ביידע
שטייען אין דערוואַרטונג, האַלטנדיק די קרענץ אין דער הינד, אויס-
בילדנדיק אַ טויער. הינטער דער טיר הערט זיך שרייַען: מזל-טובּ!
מזל-טובּ! מאַכט אַ וואַרע! ביידע גלייך! „מיטן רעכטן פֿוס!“

צוויי וויבער לויפן־אַרײַן. אײַלן אין צווייטן צימער אַרײַן. קור מען־אַרויס פֿון דאָרט טראַגנדיק אויף אַ טאַץ אַ גרויסע גער־פלאַכטענע חלה און אַ פלעשל וײַן. טאַגן אַנטקעגן טיר אַפֿ־וואַרטנדיק חתן־כלה. באַלד דערשניגען חתן־כלה, נאָך זײַ אַלע מחותנים, בעת די מוזיק שפּילט הינטער דער טיר דרויסן, די ליכט ווערן אומגעקערט צוריק אויף זײַערע ערטער, חתן־כלה זעצט מען אַנדער אויבן־אָן. ישוב־ניקעס, שבת־דיק געקליידט, קור מען־אַרײַן, צווישן זײַ איז איציק אויך פאַראַנען. זײַן האַלטונג איז עפעס פאַרדעכטיק. מע זעט, אַז ער באַמיט זיך יעדעס מאָל אויסצומיידן זיך מיט בענדעטן. דאָס שפּילן הערט־אויף.

ב ע נ ד ע ט — רעדט אין דער גאַסטיר צו עמעצן אין דרויסן. איצטער זײַט איר בײַ מיר אָנגעלייגטע מחותנים. טוט זיך איבער און קומט־אַרײַן.

כ י ע נ ע — בעט זײַ בענדעט, זײַ זאָלן באַלד אַרײַנקומען. **א ז ז י ק** — ווי דען? זײַ וועלן זיך נאָר איבערטאָן. פּרײַער, זאָגן זײַ זײַנען זײַ געווען קלעזמערס. איצטער וועלן זײַ זײַן מחותנים... נו, בענדעט, איצטער זײַנען מיר שוין אויף צום אמתן מחותנים גע־וואָרן. לאַמיר טאַקע ביידע טרינקען לחיים.

כ י ע נ ע — כ׳האַב מורא, בענדעט, ס׳וועט, קיין עין־הרע, זײַן קנאַפֿ אַרט פֿאַר אַלעמען.

ב ע נ ד ע ט — כ׳וועל די טירן אַרויסנעמען און די ווענט פֿון מײַן שטוב פֿונאַנדעררוקן; פֿון די טירן וועט מען טישן מאַכן... צו איציקן. וואָס שטייסטו ווי אַ ליימענער גולם? ברענג־אַרײַן די סטאַ־ליקעס, אויף וואָס מע שניידט האַלץ. געבן שטאַל שטייען זײַ. און איך וועל די טיר אַראַפֿנעמען. ער נעמט־אַראָפֿ די טיר פֿון צווייטן צימער.

א י צ י ק — גײט־אַרויס.

מ י י ט ע — וואָס איז די גאַנצע צײַט ווי עפעס אויף אַן אַנדער וועלט. פֿאַר וואָס, טאַטע, רעדסטו אַלץ מיט פעס צו איציקן? הײַנט איז דאָך בײַ מיר חתונה — כ׳ויל, דו זאָלסט זיך מיט אים איבער־בעטן.

ב ע נ ד ע ט — לאַכט. זעסט דאָך, אַז איך בין שלום מיט אים.
 כ'האַב אים געהייסן די סטאַליקעס אַרײַנברענגען און שפעטער וועלן
 מיר נאָך לחיים טרינקען. איך האָב פֿינגט שמחות צו פֿאַרשטערן. די
 מיידלעך טודען זיך.

א י ז י ק — דעם זיידן זעצן אויבן־אַן!

ע ר ש ט ע ר מ ח ו ת ן — דעם זיידן אויבן־אַן.

צ ו ו י י ט ע ר מ ח ו ת ן — מחותן, דעם זיידן פֿון אויבן־אַן.

נעבן חתן־כלה. דער זיידע וועט נאָך היינט מיט אַלעמען טאַנצן.

ש אַ כ נ ע — אַ, נאָך ווי וועל איך טאַנצן! צו חתן־כלה. וועל

איך עס מיט מיינע קינדערלעך טאַנצן!

א י צ י ק — טראַגט־אַרײַן אַ פֿאַר סטאַליקעס. עס ווערט פֿאַר

זיי אַן אַרט אויסגעזוכט. מע לייגט אויף זיי אַ טיר. כיענע דעקט־איי

בער מיט אַ גרויסן גראַבן טישטעך און עס ווערט אַ טיש באַשאַפֿן.

ב ע נ ד ע ט — קאַמאַנדעוועט. נישט געזעסן — וואָשן זיך!

דרויסן שטייט אַ פֿאַס וואַסער.

אַ מ ח ו ת ן — און בראַנפֿן האַסטו אויך אַ פֿאַס אַנגעגרייט.

בענדעט?

ב ע נ ד ע ט — נישט איין פֿאַס האָב איך אַנגעגרייט. ס'וועט

נישט פֿעלן.

דער עולם גייט איינציקווייז אַרויס און קערט זיך אום מיט נאָר

סע הענט. ביי דער טיר שטייט אַ מחותנתטע, האַלט אַ גרויסן

גראַבן האַנטעך, מיט וועלכן דער עולם ווישט די הענט, און זעצט

זיך שפעטער אויף די ערטער אַרום די טישן. מענער באַזונדער

און פרויען באַזונדער.

ב ע נ ד ע ט — באַמיט זיך יעדן צופֿרידנצושטעלן און דאָס טוט

ער מיט אייגנווערדע. מיט שטאַלץ.

א י ז י ק — אַהאַ, די סוחרים גייען שוין! זעט נאָר, וואָס זיי

טראַגן מיט זיך!

ל י י ב ו ש — צו איציקן. האַסט כאַטש אַן אויג געוואַרפֿן, וואָס

פֿאַר אַ פֿערד ביי זיי איז געשפּאַנט?

געלעכטער

א י צ י ק — כ'האָב זיי אַפֿילו אין די ציינער אַרזנגעקוקט.
א י ז י ק — וואָס זאָגסטו, בענדעט, צו זיי?

עס קומען אַרײַן צען סוחרים, ייִדשילעך געקליידט. אַנדערע מיט
קאַפעליושן און מיט גאַרטלעך אַרומגעאַרטלט. שיינע, ברייטע
בערד פּאַלן בײַ אַנדערע אויף דער ברוסט. טראָגן מיט זיך פּלע-
שער ווייץ, פּאַרשיידענע פּעקלעך. אַרזינקומענדיק גיבן זיי אַפּ
מזל־טובּ דעם עולם. עס ווערט אַ שטילע באַוועגונג, ווי יעדער
וואָלט וועלן זײַן אַרט פאַר די געסט אַפּטרעטן.

ע ר ש ט ע ר ס ו ח ר — מיר פּאַרן נישט מיט ליידיקן. ווייץ
און נאָך אַ פּאַרבײַסן צום ווייץ האָבן מיר בײַ זיך אין די וועגענער
געפּונען.

שטעלן די פּלעשער ווייץ אויף די טישן. דער עולם קוקט נײַ-
געריק.

ב ע נ ד ע ט — בײַ מיר, אַ דאַנק גאַט, פּעלט אויך נישט.
ע ר ש ט ע ר ס ו ח ר — מיר וועלן פּון אַלע משקאות צו ביס-
לעך פּאַרווכן.

צ ו ו י י ט ע ר ס ו ח ר — יעדער ווייץ איז גוט. און דער בעס-
טער ווייץ איז אויף דער חתונה פּון גליקלעכע חתן-פּלה. די ישׁוּב־ני-
קעט לאַכן צופּרידן.

א י ז י ק — שוין איין מאָל מחותנים!
כ י ע נ ע — ווען איך וואָלט עס וויסן, אַז אַזעלכע געסט וועלן
זיך צו אונדז אַראָפּלאָזן.

ב ע נ ד ע ט — קיינער וועט נישט פּאַרפּרעמדט ווערן. איר
זעט, דאָס איז דער חתן און דאָס איז די פּלה — מײַן טאַכטער —
נישטאַ זיך מיט וועמען צו שעמען.

ע ר ש ט ע ר ס ו ח ר — שוין פּאַראַן מיט וועמען צום טיש
צו גיין.

בענדעט — צו די סוחרים. ר' יידן, איר וועט זיך גיין וואָשן!
 די סוחרים וואָשן זיך. פֿאַרנעמען זייערע ערטער.
 כיענע — און צו איר נאָך צוויי מתותנתטעס טראָגן פֿון
 צווייטן צימער מאַכלים פֿאַר אַלע געסט.

מע טרינקט לחיים גאַנץ אָפט

ערשטער סוחר — צו זיין שכן. טראָג-אַרנץ צוריק פֿון
 מנין וואָגן מנין פֿידל.
 צווייטער סוחר — מנין פֿלייט זאָלסטו מיר אויך אַרניג-
 ברענגען.
 דריטער סוחר — און מנין פֿידל זאָלסטו אויך אַרניג-
 ברענגען.
 פֿערטער סוחר — וועסט שוין דאָרט פֿאַרכאַפֿן מנין
 קלאַרבעט.

צווישן עולם אַ צופרידענע באַוועגונג

כיענע — צו חתן-כלה. אין וואָס פֿאַר אַ מזלדיקער שעה
 מיר האָבן עס אַנך צו דער חופּה געפֿירט!

אין סוחר גייט-אַרויס

אַ סוחר — דערלאַנגט אַ פֿלאַש ווײַן בענדעטן. גיסט-אָן,
 מחותן, פֿון דעם ווייץ פֿאַר חתן-כלה.
 בענדעט — באַקוקט די פֿלאַש. דאָס איז שוין אין מאַל אַ
 ווייץ. גיסט פֿאַר חתן-כלה.
 ערשטער סוחר — איצטער וועלן מיר מיט די מחותנים
 טרינקען לחיים... דאָכט זיך, ר' בענדעט רופֿט מען אַנך?
 בענדעט — דער מחותן בענדעט וועט מיט אַלעמען לחיים
 טרינקען... מחותנים! וואָס שווינגט איר... און דו, טאַטע, וואָס זיצסטו
 עפעס אַזוי? פֿאַרגעסן די אַמאָליקע יאָרן? און דו, איציק, וואָס שטיי-
 סטו אַזוי ווי אַ געפּגרטער דאָרט אין ווינקל, וואָס געווען איז געווען.

מיטן פֿעטער בענדעט פֿיר קיין ברוגזן נישט... וואָס געווען — איז געווען — הננט באַוויזן וואָס דו קענסט.
 אַ ז י ק — וואָס שווינגסטו טאַקע, איציק? מע הייסט דאָך באַוויזן וואָס דו קענסט.
 א י צ י ק — אַז מע הייסט, וועל איך. און דו, מייטע, און דו, לייבע — וועט איר אויך מיט מיר לחיים מאַכן?
 ל י י ב ו ש — מיט דיר שטענדיק! ס׳זי טאַג און ס׳זי נאַכט.
 א י צ י ק — און דו, מייטע?
 מ י י ט ע — ענטפֿערט נישט. קוקט, עמעצער זאָל איר אַרויס־העלפֿן.

כ י ע נ ע — ווי לאַנג בין איך נאָך גאַר אַ קינד געווען?
 א י צ י ק — איר מיינט, מומע, אַז מייטע איז נאָך איצטער אויך אַ קליין קינד?
 כ י ע נ ע — וואָס דען איז זי, נישט אַ קליין קינד?
 ע ר ש ט ע ר ס ו ח ר — צו אַיזיקן. אָבער איר, וויזנט־אויס, זינט שוין גאַר קיין קליין קינד נישט.

עס רופט־אַרויס אַ צופרידענעם געלעכטער בנים עולם

אַ ס ו ח ר — טראַגט־אַרײַן צוויי פֿידלען, אַ פֿלייט און אַ קלאַר־נעט. איצטער וועלן מיר אַליין אויפֿשפּילן.
 ע ר ש ט ע ר ס ו ח ר — און טאַנצן ביז אין טאַג אַרײַן.
 צ ו ו י י ט ע ר ס ו ח ר — און מאַרגן איז נאָך אויך אַ טאַג.
 ד ר י ט ע ר — ביז שבת וועלן מיר הוֹליען.
 ב ע נ ד ע ט — שוין אַ ביסל פֿון ווײַן דערוואַרעמט. איר, ר' יידן, פֿאַרגעסט אין אנערע יאַרדן! מען וועט דאַרט אויף אַיך וואַרטן.
 אַ מ ח ו ת ז — ווער וועט זיי שוין לאַזן פֿאַרן?
 א י צ י ק — ווי פֿון הימל אַראַפּגעפֿאַלן.
 ע ר ש ט ע ר ס ו ח ר — נו, ברודער, אויפֿגעשפּילט זאָל ווערן אַ פֿריילעכס!

מע שפילט אַ פריילעכס. די איבעריקע סוחרים פאַטשן מיט די
הענט צום טאַקט.

ש ט י מ ע ס — די מחותנים זאָלן איצטער טאַנצן.
— באַוויזן נאָר, בענדעט, וואָס דו קענסט.
— און איר, ר' אַנזיק, וועט זיך נאָך אויך דערמאַנען.
— די מחותנים, די מחותנים!
— אַט אַזוי, מאַכט אַ וואַרע!
— מיט די פֿלעשלעך אין די הענט! כאַ-כאַ-כאַ! ביידע מיט די
פֿלעשלעך אין די הענט.

אַזוי און בענדעט, מיט פֿלעשלעך אין די הענט, לאָזן זיך
אַרויס טאַנצן

ב ע נ ד ע ט — לעבעדיקער, לעבעדיקער! אַנזיק, דו שטייסט-
צו? לעבעדיקער!
אַ ש ט י מ ע פֿ ו ן ע ו ל ם — איצטער אַלע אין קאַראַהאַד
און חתן-פֿלה אין מיטן!

דאָס שפּילן דויערט. דער עולם נעמט זיך האַנט ביי האַנט,
טאַנצן אין קאַראַהאַד און אין דעם רעדל טאַנצן חתן-פֿלה פֿאַר
זיך באַזונדער, האַלטן פֿאַר די ברעגן פֿון אַ ווייס טיכל.

ל י י ב ו ש — ווינקט צו איציקן, וואָס שטייט פֿון ווייטן, ער זאָג
קומען טאַנצן.
אַ י צ י ק — שרייט-אויס. מאַכט אַ וואַרע! די פֿלה וועט טאַנצן!
מען מאַכט אַ וואַרע. דאָס שפּילן דויערט.
מ י י ט ע — שטום, אָן ווערטער, לאַזט זי זיך אַרויס טאַנצן. ווי
אַ ווירבלווינט טראַגט זי זיך.

נאָך דעם לאַזט זיך איציק אַרויס. ער ווינקט צו צוויי יונגען,
וועלכע פֿאָלגן אים און טאַנצן אין קאַראַהאַד אַליין, פֿאַר זיך
באַזונדער אַזוי, אַז די ערד ציטערט אונטער זיי.

אַ ש ט י מ ע — די מאַמע! די מאַמע! כיענע, וואָס שווינגט איר?
כ י ע נ ע — ווערט אויך אין דעם טאַנץ אַרײַנגעשלעפּט.

ש א כ נ ע — הייבט זיך אויף פֿון זײַן אָרט, שיכורלעך, שטעלט
 אויפֿן קאָפּ אַ פֿלעשלאַ און קלײַבט זיך אַרויס צו די טענצטערס.
 א ז ז י ק — שאַ, שאַ, שטיל זאָל עס זײַן — דער זײַדע וועט
 טאַנצן!

דאָס שפּילן און טאַנצן רײסט זיך איבער

ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — באַווייזט, ר' שאַכנע, אַזוי אַ טענצל,
 די ינגערע זאָלן זיך פֿאַרשעמען!
 ש א כ נ ע — בײַ מננע אייניקלעך וועל איך עס מאַכן אַ האָפֿ-
 קעלע מיט אַ פֿלעשעלע אויפֿן קאָפּ און דאָס פֿלעשעלע זאָל מען
 פֿול אַנגיסן.

אַ סוחר דערלאַנגט אים אַ פֿול פֿלעשל ווייַן. ער הייבט אָן צו
 זינגען עפעס אַ ניגון און טאַנצט נאָך דעם ניגון. דער ניגון איז
 באַקאַנט די סוחרים און זײַ כאַפֿן אים באַלד אונטער אויף זײַ-
 ערע אינסטרומענטן און שפּילן אים נאָך. דער אַלטער וואַקלט
 זיך פֿון די פּיס, דאָס פֿלעשל פֿאַלט אַראָפּ פֿון קאָפּ אויף דרײַערד
 און צעברעכט זיך. עס רײסט זיך בײַם עולם אַרויס אַן אומרוק
 אויסגעשרײַ. דאָס שפּילן הערט אױף. שאַכנע אַליין שטייט ווי
 פֿאַרווונדערט, פֿאַרלירט זיך.

ע ר ש ט ע פֿ ר ו י — אַלט איז נישט יונג.
 אַ צ ו ו י י ט ע — מע האָט עס נישט באַדאַרפֿט.
 כ י ע נ ע — מילא, זאָל עס זײַן אַ כּפּרה פֿאַר אַלע זײַנד. קלײַבט-
 אויף דאָס גלאַז.
 ב ע נ ד ע ט — דאגה נישט, טאַטע, ס'וועט אַלץ גוט זײַן. ער
 זעצט שאַכנען צוריק אויף זײַן אָרט.
 א ז ז י ק — זאָל מען זיך איצטער נעמען צו דרשה געשאַנק.
 ב ע נ ד ע ט — זאָל זײַן דרשה געשאַנק, וואָס איז דאָס אַזוי
 אומעטיק געוואָרן? נו, אַ פֿלעשל ווייַן איז צעבראַכן געוואָרן, זײַנען
 אַנדערע פֿלעשער ווייַן פֿאַראַנען. עס וועט נישט פֿעלן... גיסט זיך,
 יידן, מחותנים, לחיים... לחיים... נישט אומעטיק! אַט אַזוי, לחיים!

די סוחרים — סודען זיך עפעס. איינער פֿון זיי גייט-אַרויס.
 בענדעט — רופֿט-אויס. ביידע מחותנים וועלן פֿאַר זיערע
 קינדער אויסבויען אַ קרעטשמע ביים גרויסן טראַקט...
 אַ מחותן — אַט דאָס איז אַ דרשה-געשאַנק! אַט אַזוי פֿאַר-
 שטיי איך.
 אַזיך — איך בין מסכים. דערפֿאַר, בענדעט, האָב איך דיך
 ליב.

כיענע — ברענגט-אַרײַן פֿון צווייטן צימער אַ פֿאַר מעשענע
 ליכטערס אויסגעשײַערט. און איך גיב צוויי פֿון מײַנע ליכטערס.
 וועסטו האָבן, מײַן קינד, אין וואָס ליכט צו בענטשן. און אַט די דאָ-
 זיקע אוירינגלעך גיט אויך די מאַמע אַפֿ פֿאַר איר קינד. זי טוט-אויס
 פֿון אירע אויערן די אוירינגלעך און טוט זיי אָן מייטען.

ערשטער סוחר — איך פֿיר פֿאַר מײַן טאַכטער אַ גאַל-
 דענע קייט מיט אַ בראַש. איך וועל פֿאַר איר אַן אַנדער קייט קויפֿן
 און די דאָזיקע וועל איך דרשה-געשאַנק געבן. ער באַקומט פֿון בור-
 זעס-קעשענע פֿאַרוויקלט אַ גאַלדענע קייט און אַ בראַש, און גייט צו
 דער כלה. איך וועל עס איר אַליין, ווי מײַן אייגן קינד, אויפֿן האַלדו
 אַנטאָן..

שטימעס: — אַך, ווי שייַן! דאָס איז גאָר נישט צו גלייבן.
 — גאָר נישט אַפצושאָפֿן.
 — אמת גאַלד.
 — ווער האָט עס אַזעלכעס אין די אויגן אַנגעזען?
 — אַפֿילו אין חלום נישט געזען.

צווייטער סוחר — באַקומט פֿון זײַן בוזעס-קעשענע
 פערל, און גייט צו דער כלה. גאָט וועט מיר שוין צושיקן סוחרים
 און זיי וועלן מיר פֿאַר די פערל אויך באַצאָלן. זאָל עס איר די מאַמע
 אַנטאָן.

כיענע — גאַנץ אומגעשיקט טוט-אָן די פערל דער כלה. מײַן
 באַבע, זאָל זײַן אין גן-עדן, האָט אויך קיין פערל נישט געטראָגן.

אַ פֿרײַ לײַך — וואָס שווינגסטו, מייטעלעז? ווי גאָר נישט מיט
איר וואָלט עס געשען.
צווייטע פֿרײַ לײַך — ס'איז עפעס גוט אַ פֿלה צו זײַן.
מייטעלעז?

אַ מַחֲוֹת נַת ט ע — רופֿט־אַפּ אין אַ זײַט אַ צווייטע. הערסט,
פעשע, מיר געפֿעלט עפעס נישט די גאַנצע חתונה דאָ.
צווייטע — מיינסט די סוחרים?
ערשטע — עפעס זינען זיי מיר צו פֿיל געראַטן איינער אין
דעם אַנדערן.

צווייטע — כ'האָב עס מורא פֿון מײַן מויל אַרויסצורײַדן —
זיי האָבן דאָך הײַנט די פּוסטע קרעטשמע צעוואַרפֿן...
ערשטע — מיר טוט גאָר באַנג, וואָס כ'בין אַהער געקומען.
אין דער שטיל. פעשע, דאָס איז, כ'האָב מורא פֿון מײַן מויל אַרויס-
צורײַדן...
צווייטע — אפֿשר זאָל מען כיענען אַפּרופֿן אין אַ זײַט און

זאָגן?

ערשטע — נעמען און פֿאַרשטערן די שמחה — כ'ווייס, ווי
טוט מען עס? עס קומט אַרײַן דער סוחר, וואָס איז געווען אַרויסגע-
גאַנגען, און טראָגט מיט זיך פעקלעך סחורה. עס ווערט צווישן עולם
אַ גערודער. די צוויי מחותנתטעס קערן זיך אום צו זייערע פּלעצער,
קוקן פֿון דער ווייטנס און סודען זיך. ער לייגט די סחורות אויס אויפֿן
טיש נעבן חתן-פֿלה. דער עולם און חתן-פֿלה גאַנץ פֿאַרווירט. ער
פּאַקט-אויס די סחורות.

שטימעס פֿון עולם: — איר זעט אַ ביסל לייזונט! ווי זינד.

— אמתע וועב.

— ס'וועלן דערפֿון זײַן צען העמדער

ווי די בעכער.

— אפֿשר מער ווי צען.

ערשטע פֿרוי — מע קען דערפֿון טישטעכער מאַכן.

ש ט י מ ע ס : — זעט נאָר זינד!

— מאַמעלעך! וואָס פֿאַר אַ קלייד עס וועט דערפֿון זיין.

— גאַלדענע פֿאַרבן!

— זילבערנע קווייטן.

— פֿאַר דער מלכה אליין.

— ווי גייט מען עס גאָר?

— ווי שנידט מען עס גאָר?

— און די טוך — טערקישע זינד!

— פרוכת־זינד.

— זעט נאָר, ווי עס קלעפט זיך צו דער האַנט.

— זעט נאָר די פֿאַרצעליג!

— זעט נאָר די קווייטן!

אַ ס ו ח ר — דאָס איז אַלץ פֿון דעם בעסטן, פֿון דעם טייער־סטן, זאָל מען וויסן, וואָס פֿאַר אַ סוחרים עס זינען דאָ אַ מאָל דורכ־געפֿאַרן.

צוויי טערס ו ח ר — זאָל מען געדענקען, אַז דאָ זינען אַ מאָל סוחרים אויף אַ יאָריד דורכגעפֿאַרן און האָבן דרשה־געשאַנק געגעבן. ער פֿאַקט־אויס די כוסות.

ש ט י מ ע ס : — סאַראַ פוסות!

— קרישטאָל!

— „פסח“ אָנגעשריבן.

— גאַלדענע ראַנדן.

— גאָר אַנײַבירה צו ניצן.

— ווי טרינקט מען גאָר אין אַזעלכעס?

— ס'איז גאָר קיין ווייץ נישטאָ פֿאַר אַזעלכע פֿלים. די אַלע מתנות ווערן אין אַ גאַנצן הויפֿן אויסגעלייגט אויפֿן טיש; דער טיש ווערט פֿול מיט זיי.

א ו ח ר — און צו דעם אַלעמען גיב איך נאָך אַ פֿינף-און־צוואַנציקער.

צ ו ו י י ט ע ר — און איך גיב אַ פֿופֿציקער במזומנים. טוט עס. ב ע נ ד ע ט — גאַנץ גערירט. צו די סוחרים. מצינע ליבע יידן, איר בלייבט דאָ בני מיר ביז איבער שבת. מע וועט הוליען און טאַנצן ביז איבער שבת. איין טאַכטער האָב איך; הוליען און טאַנצן ביז איבער שבת. וואָס זאָגט איר, ר' יידן? די סוחרים לאַכן צופֿרידן.

א י צ י ק — איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ביַ אַ פֿענצטער אין אַ זייט און האָט זיך אין דעם אַלעמען, וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען, נישט באַטייליקט. ווענדט זיך צום עולם. נו, גענוג שוין מיט דעם דרשה־געשאַנק. זאָלן די יידן ווידער שפּילן און טאַנצן.

ב ע נ ד ע ט — טאַנצן און שפּילן! שפּילן און טאַנצן. אמת, אנזיך? איך וועל מיט די געסט אַליין טאַנצן.

א י י ז י ק — די סוחרים וועלן טאַנצן מיט חתן־פּלה. מאַכט אַ וואַרע!

ב ע נ ד ע ט — יא, די סוחרים וועלן טאַנצן מיט חתן־פּלה.

ע ר ש ט ע ר ס ו ח ר — מיר וועלן שפּילן און טאַנצן.

צ ו ו י י ט ע ר — אַלע וועלן מיר טאַנצן. גרייט זיך צו.

ד ר י ט ע ר — נעמט זיך בני די הענט אין קאַראַהאַד!

פֿ ע ר ט ע ר — איין רעדל זאָל אין דעם אַנדערן טאַנצן! אין

קאַראַהאַד! פֿיר פֿון די סוחרים הייבן־אַן צו שפּילן און נאָך דעם

טאַקט פֿון דער מוזיק לאַזן זיי זיך אַליין אין אַ ייִדיש טענצל. נאָך זיי

לאַזט זיך אַוועק דער גאַנצער עולם. דאָס טאַנצן ווערט אַלץ שטאַר־

קער, אַבער דערביי גאַנץ שטיל, ווי פֿון אַ כּישוף אַרומגעכאַפט. עס

הערט זיך דאָס שפּילן און אַ שטילער ריטמישער טאַקט פֿון די טענ־

צערס, וועלכע מאַכן די גאַנצע שטוב פֿול. הענט מיט הענט שליסן

זיך אַלץ פֿעסטער און פֿעסטער. און קיינער מערקט נישט, ווי איציק

און מייטע טאַנצן שוין ביידע צוזאַמען און, אַזוי טאַנצנדיק, דערנענ־

טערן זיי זיך צו דער טיר, דורך וועלכער ביידע פֿאַרשווינדן אין דער

פֿינצטערער נאַכט.

אַ פֿרױ — שרײַט־אויס. די פּלה, וווּ איז? מיט אין מאָל
שטעלט זיך אַלץ אין שטוב אָפּ. איין אויגנבליק איז אַלץ פֿאַרשטיי־
נערט; קוקט פֿאַרווירט.
בענדעט — כאַפט זיך דער ערשטער, וואָס דאָ איז געשען.
שרײַט־אויס. האָהאַ! לאַזט זיך לויפֿן צו דער טיר.

ענדע פון 2טן אַקט

דריטער אַקט

אַ טיף בלויזע נאַכט. פון דער נאַכט אַרויס בלייבט זיך אַ זאַמד־
קער וועג. רעכטס, בני דער זיט וועג, ליגט געהילץ פון אַ
צעוואַרפענעם בנין. נישט ווייט פון געהילץ ברענט אַ
פניערל. דאָס פניער האַלט ביים דערברענען, נאָר פון
זיט צו זיט צעפלאַקערט עס זיך און אויף איין
אויגנבליק באַווייזט זיך די געגנט דזיטלעכער און
אין דער טיף באַווייזן זיך פעלדער מיט תּבוֹר־
אות באַלאַדענע. וווּ נישט ווּ שוואַרצן זיך
ביימער.

עס דערהערן זיך פון ווייטן
קולות פון מענטשן אין די פעלדער,
ווי איינער זאָל דעם אַנדערן רופן. די קולות ווערן גענטער.

אַ פֿרױ ען־שטימע — גייט נישט אַהין. זעסט דאָך, אַז
קיינער איז נישטאָ.
אַ מענער־שטימע — איך האָב קיין מורא נישט. כּהאַב

עפעס גרעסערס אויף מיין לעבן געזען. שרייבט. איז עמעצער דארט פֿאַראַן?

פֿרױען־שטימע — אַ פֿייער האָט עמעצער אָנגעלייגט. גיי נישט, גיי נישט.

אַ מחותן — קומט־אָן. עמעצער האָט דאָ פֿייער אָנגעלייגט, זעט־אויס, נישט לאַנג דאָ אַ פֿור געשטאַנען. קום־אַהער, האָב קיין מורא נישט!

פֿרױען־שטימע — שאַ, שאַ, מיר דאַכט זיך נאָך, עמעצער גייט. בענדעטס קול הער איך.

מחותן — רוף אים אַהער. ס'איז נישט רעכט, ער זאָל אַליין אומגיין.

פֿרױען־שטימע — ער איז נישט אַליין, אָט הער זיך אַיין.

מחותן — בענדעט! בעג־דעט!

אַ מענער־שטימע — פֿון ווייַטן, ווער איז דאָרטן?

מחותן — קום־אַהער, בייניש! דאָ איז עמעצער געווען.

צווייטער מחותן — קומט־אָן. זעסט, אַ פֿייער ליגט

דאָ. ווער איז דאָרט, דיין ווייב?

ערשטער מחותן — אַ נאַכט — אַ נאַכט, ס'איז מיר

שוין דאָס ביסל משקה דורכן מינדסטן פֿינגער אַרויס.

צווייטער מחותן — מע האָט באַדאַרפֿט בענדעטן מיט

געוואַלט אין שטוב אַרענגעמען.

ערשטער — מיר דאַכט זיך, אַז איך האָב זיין קול גאַר נישט

לאַנג געהערט.

פֿרױען־שטימע — יאָ, איך האָב געהערט. שווינגט,

שווינגט.

ערשטער — בענדעט, כיענע! רופֿן זיך נישט אָפּ. ערגעץ

געשפּאַנטע פֿערד געשטאַנען און געוואַרט אויף זיי. און האָבן זיך

באַלד אָפּגעטראָגן.

צווייטער — מיט די סוחרים אין איינעם.

ע ר ש ט ע ר — אָן אָנגעשטעלטע מעשה געווען. בענדעט!
בענ—דעט!

צ ו ו י י ט ע ר — מע באַדאַרף פֿאַרלעשן דאָס פֿנייער. זוכט אויף
דער ערד. אַט, זעסט, מיט אַ פֿאַר פֿערד איז מען דאָ געווען. זייערע
בריקעס געווען. איך דערקען דעם סליאַד¹, מיט משאות געפֿאַרן.
ע ר ש ט ע ר — לאַמיר זיך לאָזן נאָכן סליאַד.
פֿ ר ו י ע ן - ש ט י מ ע — טוט עס נישט, טוט עס נישט.
ע ר ש ט ע ר — טאָ לאַמיר אויפֿזוכן בענדעטן און אין שטוב
אים אַרײַנגברענגען. ער וועט פֿון זיך די נשמה אַרויסטרייבן.
פֿ ר ו י ע ן - ש ט י מ ע — דאָס בעסטע, דאָס בעסטע.
צ ו ו י י ט ע ר — ער האָט געמאַכט דעם גרויסן לחיים, אפֿשר
איז ער ערגעץ איז אַ גראַבן אַרײַנגעפֿאַלן?
ע ר ש ט ע ר — אפֿשר איז ער גאָר אין טינך אַרײַנגעפֿאַלן?
צ ו ו י י ט ע ר — אַך, ווען איך כאַפֿ עמעצן פֿון זיי. כ״וואַלט צום
טויט דערשלאַגן.

ע ר ש ט ע ר — שאַ, שוויג, עמעצער פֿאַרט. אפֿשר זינען עס
די סוחרים?

צ ו ו י י ט ע ר — מע פֿאַרט מיטן אַנדערן וועג. לאַמיר זיי גיין
איבערנעמען.

ע ר ש ט ע ר — כ״וועל נאָר אַ שטעקן אויסזוכן.
פֿ ר ו י ע ן - ש ט י מ ע — קומט שוין, קומט שוין פֿון דאַרטן.
צ ו ו י י ט ע ר — מע פֿאַרט דאַרט, ערשט די פֿערד כראַפֿען. ער
כאַפט אַ שטיק האַלץ און לאַזט זיך לויפֿן.
ע ר ש ט ע ר — וואַרט אויף מיר. ער כאַפט אויך עפעס פֿון דער
ערד, פֿאַרשווינדט.

פֿ ר ו י ע ן - ש ט י מ ע — ווהיין לויפֿט איר? מע זאָל אַיך,
חלילה, נישט הרגענען. בעסער קומט אַהער — איך הער ווידער
בענדעטס קול אויף דער אַנדערער זייט. מיר דאַכט, ער שרייט „ראַ“

¹ שפור, סימן.

טעוועט!" די לעצטע ווערטער אירע איז שוין שווער צו פֿאַרשטיין.
קענטיק, זי איז אַנטלאָפֿן.

עס דערהערן זיך שנעלע טריט פון צווישן די תבואות.

א י צ י ק — קומט-אָן. ער פֿירט מייטען פֿאַר דער האַנט. אומ-
זיסט דנין לויפֿן, וואָס ס'האַט באַדאַרפֿט, איז געשען.

מ י י ט ע — פֿאַרלעש דאָס פֿניער.

א י צ י ק — אויב אַ חתונה — זאָל זיך אַ חתונה. און מיט מיר
זאָלסטו קיין צו-להכעיסן נישט שפּילן. אַט אַזוי — דאָ וועלן מיר זיצן
און זאָלן זיי זייערע קעפּ זיך פֿאַרדרייען. האָב קיין מורא נישט. דער
טנזור וועט זיי קיינעם נישט נעמען. פֿנין, פֿנין. עמעצער האָט פֿאַר
אונדז אַ פֿניער אַנגעלייגט. פֿורן, וויזט-אויס, זינען דאָ אויך גע-
ווען — — נו, וואָס שווינגסטו? זאָל אַהער קומען לייבוש, וועל
איך אים אויפֿן פֿניער אַרויפֿוואַרפֿן, ווי דעם...

מ י י ט ע — לאַכט נערוועז.

א י צ י ק — עס געפֿעלט דיר נישט? איך וועל נאָך קלעזמאַ-
רים אַהער ברענגען.

מ י י ט ע — וואָס וועט איצטער זיין?

א י צ י ק — וואָס וועט איצטער זיין? עס וועט באַלד אַהער קו-
מען דער טאַטע מיט מענטשן.

מ י י ט ע — מיינסט עס אויף אַן אמת.

א י צ י ק — און מיר וועלן זיך מיט דנין טאַטן אין אַ געשלעג
אַרניגלאָזן.

מ י י ט ע — איך וועל עס נישט דערלאָזן.

א י צ י ק — און דנין לייבושן וועלן מיר דעם רוקן איבער-
ברעכן.

מ י י ט ע — וואָס רעדסטו?

א י צ י ק — דו מיינסט, אַז אַזוי טרוקן וועט עס דיר אַפּגיין?
מיינסט, אַז אַזוי גרינג וועט עס דיר אַנקומען מיט איציקן אַ שפּיל
צו פֿאַרפֿירן.

מ י י ט ע — אַט אַזוי, ווי דו זעסט, קער איך זיך צוריק אַהיים.
א י צ י ק — דו וועסט קיינעם איצטער אין דער היים נישט
געפֿינען. זיי האָבן זיך אַלע אַוועקגעלאָזט איבער די פֿעלדער אונדז
זוכן... וואָס שווינגסטו?

מ י י ט ע — איך גיי אַהיים.

א י צ י ק — גיי דיר, אויב דו ווילסט. דו געהערסט נישט דין
טאַטן, נישט לייבען. מיר געהערסט! און פֿון מיר וועסטו שוין נישט
אַנטלויפֿן. וועסטו שוין דעם געניק² דענעם צעברעכן און צו מיר
וועסטו אַנטלויפֿן. וווּ דו זאלסט נישט זיין, וועלן דיר שוין שדים צו
מיר ברענגען צו טראָגן. אין דער גרעסטער זאַווערונגע וועלן זיי דיר
ברענגען.

מ י י ט ע — איך קען דיר באַווייזן, אַז דו ביסט ביי מיר גאַר
קיינ גרויסער יחסן נישט. איך האָב דיר פֿינט. איך האָב דיר שטענ-
דיק פֿינט געהאַט. איך האָב פֿאַר מיין טאַטן גאַר מורא געהאַט.
א י צ י ק — איך פֿרעג נישט ביי דיר, צי דו האָסט מיך ליב
אַדער דו האָסט מיך פֿינט.

מ י י ט ע — לייבש איז בעסער פֿון דיר. לייבש קען גאַר נישט
אַזוי גראַב ריידן ווי דו רעדסט מיט מיר. לייבש האָט מיך נאָך אַפֿילו
קיינ מאָל קיינ קוש נישט געגעבן, און דו... דו לאַכסט... דו ביסט אַ
גראַבער יונג. דו ביסט אַ פֿערדהענדלער, און דו באַגייסט זיך מיט
מענטשן ווי מיט פֿערד. איך האָב עס שוין אַ סך מאָל געזען. ווען דו
וועסט מיך וועלן ליב האָבן, וועסטו מיך יעמאַלט מיט אַ בנזש
שלאָגן. וויפֿל מאָל האָסטו מיר שוין מיט דער בנזש דערלאָנגט?
א י צ י ק — אַ שאַד, וואָס איך האָב איצטער אויך נישט מיין
בנזש. איך וואַלט דיר באַווייזן, ווי איך האָב דיר ליב. נעמט איר
האַנט. וויינסט? שטעל זיך בניים פֿייער. זאַלן דענע טרערן אויפֿן פֿייער
פֿאַלן, וועסטו זען — דערפֿון וועלן מכשפֿות מיט בעזעמער אין די
הענט אַרויסשפּרינגען.

² קאַרק.

מ י י ט ע — איך וויין נישט. די מאמע מוז איצטער וויינען.
רניסט זיך די האָר פֿון קאַפּ.

א י צ י ק — דנין טאַטן האָט זיך געוואָלט אַ חתונה אָפּשפּילן
אַן זנין אַלטן שותף. און ווען איך האָב אַפּילו בני אים פֿון שטאַל די
פֿערד יאָ אַרויסגענומען — טאָ וואָס האָט איינס צום אַנדערן? איציק,
זאָגט מען צו מיר, גיב־אַפּ צוריק די פֿערד. זני אַ גוטער ברודער.
און איך וואָלט אים אין זנין נאַרישער צורה אָנגעשפּיגן... און דו,
איוב דו האַלטסט אַזוי מיט אים, קענסטו זיך גיין אַהיים. לייב־וש וואָרט
אויף דיר. ער איז אַ גוטער. ער וועט דיר קיין ביין וואָרט ניט זאָגן.
גי, לייב־וש וואָרט דאָרט אויף דיר. וואָס שווינגסטו? נעמט איר אַרום.
זאָג מיר, וואָס שווינגסטו? פּונקט ווי דו וואָלטסט זיך מיטן טשוול אַב־
גערעדט עפעס אַ קונץ צו דערווייזן. ווי די אויגן דנינע בלישטשען
פּונקט ווי בני אַ קאַץ. ווילסט מיך אַפֿשר אַ ביס טאַן? נאָ, בניס. נאָ
דיר מנין האַנט — בניס! און איך וועל דיר דעם קאַפּ אַראָפּדרייען...
זאָג מיר, פֿאַר וואָס האַסטו אַינגעווייליקט, דנין טאַטע זאָל דיך פֿאַר־
האַנדלען צו אַניקן.

מ י י ט ע — לאַז מיר אָפּ די הענט.

א י צ י ק — פֿאַר וואָס האַסטו צו די תנאים געשוויגן?

מ י י ט ע — לאַז מיר אָפּ די הענט.

א י צ י ק — פֿאַר וואָס ביסטו אַזוי מיטן גוטן ווילן צו דער

חופּה געגאַנגען?

מ י י ט ע — מיטן גוטן ווילן בין איך געגאַנגען?

א י צ י ק — געוויס.

מ י י ט ע — שווער זיך.

א י צ י ק — שלידערט זי אַפּ פֿון זיך. אַט האַסטו דיר מנין

שבֿועה!

מ י י ט ע — גיין, שווער זיך, צי איך בין מיטן גוטן ווילן צו

דער חופּה געגאַנגען.

א י צ י ק — גייט צו איר, נעמט זי פֿאַר ביידע הענט. איך וועל

פֿון דיר אַט די דאָזיקע קליידער, אַראָפּרייסן און אין פֿניער אַרניג-
וואַרפֿן. ער וויל עס טאָן.

מ י י ט ע — שטורמיש. איך וועל דיר די הענט צעבייסן, איך
וועל דיר די אויגן אויסדראָפּען... איך האָב ליב לייבושן. דורך האָב
איך פֿינגט ווי אַ שפּין. איך האָב געוואָלט מיט אים חתונה האָבן.

א י צ י ק — שווער זיך!

מ י י ט ע — איך זאָל זיך נאָך פֿאַר דיר שווערן?

א י צ י ק — שווער זיך!

מ י י ט ע — גאַנץ אומדערוואַרט רייסט זי פֿון זיך איר בלזע
אַראָפּ און וואַרפֿט זיך אים פֿלינק אין די אַרעמס אַרײַן, אויסשרײַענ-
דיק. אַט האָסטו מנין שבוּעה! טו מיט מיר וואָס דו ווילסט.

א י צ י ק — וואָס טוסטו, מייטע?

מ י י ט ע — איך וועל פֿון זיך אַלץ אַראָפּרייסן און לאָזן מיט
מיר אַלע „נישט-גוטע“ הוליען... טוליעט זיך צו אים, ציטערט. זאָג
מיר, וואָס ווילסטו פֿון מיר? וואָס האָב איך דיר געטאָן?

א י צ י ק — איך האָב דורך ליב — און מער קיין זאָך נישט.

מ י י ט ע — ניין, נישט דו האָסט מיר ליב. דו אַליין קענסט גאָר
נישט ליב האָבן אַזוי שטאַרק. דו אַליין קענסט גאָר נישט אַזוי מנין
חיות צערניסן. ווי טויזנט איציקס וואָלטן זיך אין איינעם גענומען
און אַלע וואָלטן מיר ליב געהאַט. און אַלע וואָלטן מיר געקושט. און
אַלע וואָלטן פֿון מיר שטיקער געריסן... דאָס איז נישט אומזיסט,
איציק... זע וווּ מיר זיצן! אפֿשר איז די פּוסטע קרעטשמע אין דעם
אַלעמען שולדיק? זע וווּ מיר זיצן... אפֿשר זינען עס גאָר קיין מענטשן
נישט געווען הינט אויף דער חתונה?... איך האָב מורא, איציק, איך
האָב מורא... עס קלאַפט מיר אַ צאָן אין אַ צאָן... דאָס ביסטו, איציק?
אפֿשר ביסטו עס גאָר נישט איציק... אפֿשר... זאָג מיר, פֿאַר וואָס
האָסטו מיר געבראַכט אַהער, אויף דעם אַרט, וווּ כּ׳וועל באַדאַרפֿן
מנין גאַנץ לעבן פֿוילן?... דאָס ביסטו. קושט אים. דאָס זינען דענע
אויגן, דיין פנים, דינע הענט... אַט אַזוי דריק מיר פֿעסטער צו זיך.
איך וויל דערקענען דענע הענט, אַט אַזוי... ניין, דו קענסט דאָך מיר

פֿעסטער אַרומגעמען. האָסט דאָך שטענדיק אַזעלכע שטאַרקע הענט געהאַט... איציק, האָב רחמנות אויף מיר... פֿיר מיך צוריק אַהיים... האָב רחמנות אויף מיר... אַך, ווי דו דריקסט מיך... איך שטאַרב, לאַז מיך אָפּ.

א י צ י ק — באַפֿרייט זי. דיר איז קאַלט, נאָ דיר מנין רעקל. איך וועל דיר צודעקן. וואָס ציטערסטו אַזוי? קום זעץ זיך נענטער צום פֿייער.

מ י י ט ע — פֿאַר וואָס האָסטו מיך אַהער געבראַכט?

א י צ י ק — ווייל אַהער וועט אונדז קיינער נישט קומען זוכן.

מ י י ט ע — ווער זינען געווען די מענטשן, וואָס זינען דאָ דורכגעלאָפֿן?

א י צ י ק — דורכפֿאַרערס האָבן זיך דאָ אָפּגעשטעלט, די פֿערד צו פֿאַשען.

מ י י ט ע — און מער גאַר נישט?

א י צ י ק — וואָס דען האָסטו געמיינט?

מ י י ט ע — זעסט, ווי עס קנאַקן די העלצלעך אויפֿן פֿייער?

א י צ י ק — יעדער פֿייער איז אַזוי.

מ י י ט ע — קוקט ניגערדיק צום פֿייער. ווי פֿייערדיקע שלאַנגן-געז דרייען זיך אַרום אין פֿייער.

א י צ י ק — יעדער פֿייער איז אַזוי.

מ י י ט ע — איר קאַפּ אויף זיין ברוסט. דו האָסט מיך ליב, איך ווייס עס. דו קענסט אָן מיר נישט לעבן, איך ווייס עס... איך בין זייער אַ שלעכטע. איך שווינג שטענדיק, ווען מע פֿרעגט בני מיר, אַדער איך זאָג עפעס אַנדערש. איך שווינג ווי אַ קאַץ און פֿאַרקלער שלעכטע זאַכן. אַ, וואָס פֿאַר אַ שלעכטע זאַכן איך פֿאַרקלער.

א י צ י ק — איך קען דיר גוט. איך וועל דיר נאָך דיינע קע-צישע נעגל אויסרייסן מיטן פֿלייש אין איינעם.

מ י י ט ע — פֿאַר איין מענטשן אויף דער וועלט האָב איך מורא — דאָס איז מנין טאַטע. אויף דער מאַמען האָב איך רחמנות... און דו,

מיין נישט, אָז איך האָב פֿאַר דיר אויך מורא... זאָג, וואָס וועט איצ-
טער זיין?

א י צ י ק — דו וועסט זיין מיינע.

מ י י ט ע — ניין, איך וועל דינע קיין מאָל ניט זיין.

א י צ י ק — גאַנץ רויק. דו ווילסט נישט?

מ י י ט ע — ניין, איך וויל דינע ניט זיין. איך וויל זיין עמעצנס

אַנדערש, נאָר דו זאָלסט מיך יעדעס מאָל דורכן פֿענצטער אַרויס-
גנבענען, אָט אַזוי ווי דו גנבעסט-אַרויס אַ פֿערד פֿון שטאַל!

א י צ י ק — און מיינע זיין ווילסטו נישט?

מ י י ט ע — איך וויל זיין ווינט פֿון דיר, אָז דו זאָלסט אַליין

נישט קענען אויסגעפֿינען, ווהיזן איך בין אַהינגעקומען. דו וועסט

אַרומגיין ווי אַ משוגענער גאַנצענע טעג און גאַנצענע נעכט, נישט

עסן און נישט טרינקען. וועסט די בעסטע פֿערד אַנשפּאַנען און

יאָגן זיך דורך וואַלד זומער און דורך פֿאַרשניטע פֿעלדער ווינטער.

ביז צום טויט וועסטו די פֿערד פֿאַריאָגן. מיט אַ שוים וועלן זיי זיין

צוגעדעקט. און אָז דו וועסט מיך שוין אַ מאָל יאָ אויסגעפֿינען —

וועסטו מיך, ווי איצטער, האַלטן אַ געבונדענע בנים פֿינער און טאָן

מיט מיר, וואָס דו וועסט אַליין וועלן.

א י צ י ק — איך האָב דיך איצטער אויך נישט געבונדן.

מ י י ט ע — האָסט מיט „נישט-גוטע“ אָפּגעמאַכט, אָז זיי זאָלן

מיך הינט בני נאַכט אַרומשלעפּן איבער די פֿעלדער. קושט אים.

וויינט. איציק, הינט בני נאַכט איז דאָך בני מיר חופּה געווען. איך

בין דאָך הינט אונטער דער חופּה געשטאַנען. אַזוי פֿיל מתנות האָט

מען מיר אָנגעגעבן. וואָס האָסטו פֿון מיר געוואָלט?

א י צ י ק — זאָג דו מיר, וואָס ווילסטו פֿון מיר?

מ י י ט ע — איך וויל, אָז דו זאָלסט וויינען, ווי איך איצטער.

א י צ י ק — שייט-אויס מיט אַ געלעכטער.

מ י י ט ע — לאָך נישט אַזוי הויך. מע וועט דערהערן, אָז מיר

זינען דאָ.

א י צ י ק — זאלן זיי הערן. שפעטער אָדער פֿרֿייער זאלן זיי
וויסן. שרײַט. קומט אָהער! קומט אָהער, דאָ זינען מיר!
מ י י ט ע — שווינג, כױועל דיר דאָס מויל פֿאַרשטאַפֿן.
א י צ י ק — קומט אָהער, קומט אָהער!
מ י י ט ע — איך וויל נישט.
א י צ י ק — קומט אָהער, קומט אָהער!
מ י י ט ע — איך האָב דיך פֿיניט, ווי דעם ערגסטן.
א י צ י ק — שרײַט. דאָ איז מייטע. בענדעט, קום אָהער!
מ י י ט ע — רײַסט זיך די האָר פֿון קאָפּ פֿאַר כּעס. דו וועסט
עס נישט טאָן!

א י צ י ק — איך וועל עס יאָ טאָן. איך וויל קיין זאך נישט
באַהאַלטן. איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל. זאל זיין קלאָר פֿאַר אַלעמען. איך
האָב דיך נישט געגנבֿעט און כװאַב זיך נישט וואָס צו באַהאַלטן
מיט דיר.

מ י י ט ע — פֿאַלט אים צו די פֿיס. טו עס נישט, איציק. איך
וועל די נאַכט נישט אַריבערטראָגן. וואָס האָסטו געוואָלט פֿון מיר
האַבן? צי דען אַזוי וואָלט מיך לייבע באַהאַנדלט? איך וועל דינע
קיין מאָל נישט זיין. קיין מאָל נישט! אַ מיר איז קאַלט. איך וועל
הינטטיקע נאַכט נישט איבערלעבן... פֿאַר וואָס האָסטו פֿאַרשטערט
מיין חופּה-נאַכט? האָסטו באַדאַרפֿט קומען מיט אַ האַק און מיר צע-
פלעטן דעם קאַפּ. אָבער נישט טאָן דאָס, וואָס דו האָסטו היינט מיט
מיר און מיט אונדז אַלעמען געטאָן. איך האָב דעם גאַנצן אַוונט גע-
טראַכט, אַפֿשר וועסטו נישט קומען; טאַמער וועסטו נישט קומען.
א י צ י ק — איך בין געקומען. און איך וועל דיר דינע נעגל
אויסרייסן.

מ י י ט ע — פֿאַר וואָס קומט עס מיר?

א י צ י ק — איך וועל דיר דינע אויגן, דינע ביזע, אַרויס-
רייסן, דאָס לייב צעפאַסעווען און דערנאָך וועל איך איבער דיר וויי-
נען און דיין לייב קושן. ער אַרעמט זי אום, קושט זי לײַדנשאַפֿטלעך.
דו ווילסט מיך פֿיניקן. דו ווילסט, איך זאל מיר מיין קאַפּ צעברעכן,

מזן הארץ צעטרעטן. וואָס ווילסטו פֿון מיר? עס הערן זיך טרערן אין זינע ווערטער. איך וועל אָן דיר משוגע ווערן. דו וועסט מיך משוגע מאַכן. איך וועל אָן אָפגעריסענער אומלויפֿן איבער די פֿעל-דער, ווי אַ משוגענער הונט, און אַלע וועלן אין מיר שטיינער וואַרפֿן. אַלע וועלן אויף מיר דרענגענער³ וואַרפֿן. וואָס ווילסטו פֿון מיר? אַלץ וועל איך דיר געבן. זאָל איך דיר דענע הענט קושן? ער קושט אירע הענט. אַט האָסטו דיר! זאָל איך דיר דענע אויגן קושן?... אַט האָסטו דיר! נאָ דיר מזן האַרץ, צערייס עס און טרינק מזן בלוט אויס! עס דאָס פֿלייש אויף. צעטרעט עס מיט דענע פֿיס! נאָ, רייס מיר די אויגן אויס און וואַרף זיי אין פֿניער אַרײַן... וואָס נאָך ווילסטו פֿון מיר? ס'איז דיר ווייניק — וועל איך נאָך מענע פֿיס מיר צע-ברעכן, אָו איך זאָל שטענדיק ליגן פֿאַר דענע פֿיס און דו זאָלסט מיך ווי אַ הונט אָפּשטויסן פֿון זיך...

מ י י ט ע — מיט דיר אין איינעם וועל איך מיר מענע פֿיס צעברעכן... אַ, איך וועל שוין פֿון אַזאַ אומלויפֿן די פֿיס צעברעכן.
א י צ י ק — איך וועל דיין טאַטן איבערבעטן און זאָל ער מיר דיר אָפּגעבן.

מ י י ט ע — מיט אונדז ביידן איז הענט גישט פֿריילעך.
א י צ י ק — איך וועל לייבושן אויך איבערבעטן, ער זאָל מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב דיר פֿון אים צוגענומען פֿון אונטער דער חופּה.

מ י י ט ע — כ'האַב מורא.

א י צ י ק — איך וועל עס אַלץ טאָן.

מ י י ט ע — צעטראָקן. איך האָב מורא.

א י צ י ק — איך וועל מיט זיי אַלעמען דורכקומען.

מ י י ט ע — איך האָב פֿאַר אַלצדינג מורא: פֿאַר דיר, פֿאַרן פֿניער, פֿאַר דער נאַכט, פֿאַר די פֿעלדער... רוף עמעצן; זאָל מען

³ פּלאַקנס, גראַבע שטעקנס.

קומען אהער... מיר דאכט, איך הער עמעצנס קול אויף די פֿעלדער...
רוף, זאל מען אהער קומען. שרייט. קומט אהער!
א י צ י ק — שריי גיט.
מ י י ט ע — קומט אהער, איך בין דא!
א י צ י ק — זיי וועלן דיך א נאקעטע געפֿינען, וועלן זיי דיר
דין ליב צעשניידן.

מ י י ט ע — זאלן זיי!... קומט אהער! איך האב מו—רא.
א י צ י ק — קעמפֿט מיט איר, זי זאל שווייגן. איר געשריי
ווערט אָבער וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער.
מ י י ט ע — נעמט מיך פֿון דאַנען צו! קומט אהער! קומט אהער!
א י צ י ק — ווערט מיד שטרייטנדיק מיט איר. ער לאָזט זי אָפּ.
מ י י ט ע — שטייט פֿון דער ווייטן. איך האָב דיך פֿינגט. כ'בין
מיטן גוטן ווילן צו דער חופּה געגאַנגען. כ'האָב מיטן גוטן ווילן צו
געזאָגט דעם טאַטן, אַז לייבוש וועט מײַן חתן זײַן.
א י צ י ק — וויל גיין צו איר.
מ י י ט ע — גיפֿטיק. גיִיאָוועק פֿון מיר!

עס הערן זיך קולות פון ווייטן. עס שניגט, אַז מענטשן קומען אָן.

א י צ י ק — מען גייט אהער! דער טאַטע גייט. אַלע גייען אהער.
דער טאַטע פֿאַרט רייטנדיק אויף אַ פֿערד. גיי, בעסער באַהאַלט זיך
אין קאַרן, זיי זאלן דיך נישט כאַפֿן.

מ י י ט ע — דו אַנטלויף. איך האָב קיין מורא נישט.
ב ע נ ד ע ט — זיין שטימע הערט זיך פֿון ווייטן, אָבער מען
זעט אים נאָך נישט. ווער איז דאָרט?

מ י י ט ע — איך בין עס. טאַטע. קום אהער!
א י צ י ק — אַט וועלן מיר באַלד זען. שרייט. קום אהער,
בענדעט! דאָ איז דיין טאַכטער. טאַנצט דאָ מיטן רוח אין דער פּוס־
טער קרעטשמע!
ב ע נ ד ע ט — קומט אָן. ווער איז דאָ?

מ י י ט ע — וואָרפֿט זיך בענדעטן אויפֿן האַלדז. ראַטעווע מיך,
טאַטעשי, ראַטעווע מיך, איך האָב מורא.
ב ע נ ד ע ט — וואָס איז דאָ געשען? גאַט, מנין גאַט, ווי קומט
זי אַהער? ווייל איציק שטייט אין שאַטן, מערקט אים בענדעט נישט
צוליב דעם פֿייער.
א י צ י ק — פֿון זיין פּלאַץ. נו, בענדעט, וואָס וועסטו איצטער
זאָגן?

ב ע נ ד ע ט — ווער איז דאָרט? ווי קומט ער אַהער?
מ י י ט ע — נעם מיך צו פֿון דאַנען, טאַטעשי! איך קען פֿון
דאַנען נישט אַוועקגיין.

ב ע נ ד ע ט — וואָס איז דאָ געשען, ווי קומסטו אַהער? דינע
קליידער וווּ זננען? דינע חתונה-קליידער? וואָס טוט ער דאָ?
וואָס טוט ער דאָ?

א י צ י ק — מיטן טיפּול האָסטו געשפּילט, בענדעט.
ב ע נ ד ע ט — האָסט אַהער מנין טאַכטער פֿאַרפֿירט? איך וועל
דיר דינע אויגן אויסרניסן! ער לאַזט זיך צו איציקן.
א י צ י ק — קאָך זיך נאָר נישט אַזוי. האָסט דאָך אַליין דיין
קאַפּ פֿאַרלוירן. שיינער מענטש, דיר איז נישט אַנגעשטאַנען דער
שידוך מיט איציקן.

ב ע נ ד ע ט — צו מייטען. זאָג אים, ער זאָל שווינגן!
מ י י ט ע — טאַטעשי, נעם מיך צו פֿון דאַנען.
ב ע נ ד ע ט — ווי ער וואַלט ערשט איצטער באַמערקן דאָס
פֿייער. וואָס איז עס פֿאַר אַ פֿייער?
א י צ י ק — דאָ ברענט דיין טאַכטער. דאָ ברענט דיין פֿאַרמעגן.
דאָ ברענסטו אַליין, דו, אַלטער נאָר!

מ י י ט ע — שווינג אים נישט! טאַטעשי, שווינג אים נישט!
א י צ י ק — נו, בענדעט, קום אַהער! דיין טאַכטער הייסט
עס דיר.

מ י י ט ע — שווינג אים נישט, טאַטעשי. ער איז אין דעם
אַלעמען שולדיק. ער אַליין און מער קיינער נישט.

ב ע נ ד ע ט — וואָרפֿט זיך אויף איציקן.

עס הייבט זיך אָן צווישן זיי אַ ווילדער קאַמף. ביידע פֿאַלן צו דער ערד און דער שטומער קאַמף דויערט.

מ י י ט ע — דערשטיק אים, טאַטע! ער איז אין אַלץ שולדיק. דערשטיק אים, וואָרף אים אויפֿן פֿניער אַרויף!... אַט אַזוי, דערשטיק אים.

עס קומען אָן אַזוי, לייבוס, כיענע און נאָך מחותנים.

כ י ע נ ע — אין שרעק. מייטע, מייטע, גאַט איז מיט דיר! א י ז י ק — ווער קניקלט זיך עס דאָרט אויף דער ערד? ל י י ב ו ש — ווער האָט עס פֿון איר די קליידער אַראָפּגענומען? א י ז י ק — ווער איז דאָרט? בענדעט! איציק... קומט אַהער, לאַמיר זיי פֿונאַנדעררעסן! וואָס איז דאָ? זיי וועלן זיך דערשטיקן. קומט אַהער! עס דויערט אַ שטילער אַנגעשטרענגטער קאַמף. ביז מען נעמט זיי ביידן פֿונאַנדער.

כ י ע נ ע — וואָס איז? שמע ישראל! בענדעט, וואָס איז? א י ז י ק — ווער האָט עס זיי דאָ ביידן צונויפֿגעבראַכט?

איציק און בענדעט לאָזן זיך ווידער איינער צום אַנדערן, נאָר מען האַלט זיי ביידן פעסט איינער פֿון אַנדערן דערווייטערט.

ל י י ב ו ש — צו בענדעטן. מיט וועמען האָט איר זיך פֿאַרבונדן? וואָס איז מיט אַנך געשען?

א י ז י ק — אין גאַטס ווילן, אַט דאָ, אויף דעם דאָזיקן אָרט, מיט איציקן, מיט אים! בענדעט, וואָס איז מיט דיר?

כ י ע נ ע — וויינט איבער מייטען. מנין קינד, מנין גאַלד, מנין בריליאַנט, רייד-אויס אַ וואָרט! ווער האָט עס דיך נאַקעט אין איין העמד געלאָזן? ווער האָט עס מנין שניחה פֿאַרשטימט?

א י ז י ק — מיט פֿאַרדאַכט. לאַמיר אַוועקגיין פֿון דאַנען, וואָס גיכער לאַמיר גיין.

א מ ח ו ת ן — ווי קומען זיי אהער אויף דעם אָרט? ווער האָט
דאָ דאָס פֿייער אָנגעלייגט?

ב ע נ ד ע ט — אָטעמט שווער. וואָס איז מיט מיר געשען? ווו
בין איך?... אנזיק, קום צו מיר... מיט אונדז איז נישט גוט... אנזיק...
לאָזט זיך צו אייניקן. אין שרעק. לאָמיר פֿון דאָנען אַוועקגיין. פֿיר
מיד, איך האָב קיין כוח נישט.

כ י ע נ ע — מײַן קינד, קום פֿון דאָנען. קום מיט מיר!
ב ע נ ד ע ט — האָלט זיך ביי אייניקן אָן. איך האָב גאָר נישט
געוואָסט, ווו איך בין... מיט וועמען האָב איך זיך עס געשלאָגן?
וועמען האָב איך עס געוואָלט דערשטיקן?

א י ז י ק — קום פֿון דאָנען. ער פֿירט אים. קום פֿון דאָנען!
כ י ע נ ע — פֿירט מייטען. מײַן קינד; מײַן קינד...

זיי לאָזן זיך אַלע אַוועקגיין. נאָר עס קומט-אויס, ווי זיי וואָלטן
עפעס אין אַ נעץ אַרײַנגעפּאַלן און קענען זיך פֿון אים נישט
אַרויספּלאַנטערן. גייען-אַוועק און בלײַבן דאָך אויף דעם אײ-
גענעם אָרט. אויסער אַרײַקן, וואָס שטייט נעבן פֿיער גאַנץ
זיכער און רויק.

ב ע נ ד ע ט — ווו איז דער וועג פֿון דאָנען?
ל י י ב ו ש — דאָ, רעכטס, קומט! אָט איז דאָך די סטעזשקע.
כ י ע נ ע — לאָזט מיד נישט מיט מײַן קינד אַליין.
א י ז י ק — דאָ אַרום וועט מען דאָך צו דער ווינטמיל אויס-
קומען.

כ י ע נ ע — גלפֿך גייט, גלפֿך! וויי איז מיר, ווינד איז מיר!
זאָל ווער אַהער קומען. רופֿט. יידן, קומט אַהער, העלפֿט אונדז!
ב ע נ ד ע ט — ווו איז ער? זאָל ער ווײַזן דעם וועג.
א י צ י ק — רירט זיך פֿון אָרט נישט.
א י ז י ק — נעמט זיך אָן בײַ די הענט, האָלט זיך שטאַרק...

ביסלעכווייז פּלאַנטערן זיי זיך אַלע אַוועק, ווערן פּאַרשוואַנדן.
עס הערן זיך נאָך זייערע שטימען. איינער שרייבט: רעכטס! דער
אַנדערער — לינקס! ביז עס ווערט אין גאַנצן שטיל.

א י צ י ק — קוקט אַ לאַנגע צײַט אין דער ריכטונג, וווּ זײ
אַלע זײַנען פֿאַרשווינדן. שפּײַט אויפֿן פֿײַער. טפֿוּ זאָל עס ווערן?
דרייט זיך האַסטיק אויס און פֿאַרשווינדט אין דער פֿינצטערניש.

ענדע פון 3טן אַקט

פערטער אַקט

בײַ בענדעטן. דאָס אַײַגענע צימער ווי אין צווייטן אַקט. פֿאַר
נאַכט. עס שלאָגן זיך אין שטוב אַרײַן די שטראַלן פֿון
דער שקיעה.

מ י י ט ע — זיצט בײַם פֿענצטער. טרויעריק. אַנגעטאָן אין אירע
וואַכעדיקע קליידער. די האָר אין אומאַרדענונג. קוקט יעדע ווײַלע
אַרויס פֿון פֿענצטער, ווי זי זאָל אויף עמעצן וואַרטן. גייט אין צווייטן
צימער אַרײַן, מוטלאַז און פֿאַרקלערט.

ש אַ כ נ ע — באַווייזט זיך מיט דער פלייצע אין טיר און דאָס
געזיכט צו דרויסן געווענדט. רופֿט: **ציפּ, ציפּ, ציפּ! ציפּ, ציפּ, ציפּ!**
וויילן אין שטוב נישט אַרײַנגיין... **ציפּ, ציפּ, ציפּ, הינדעלעך...**

מ י י ט ע — קומט-אַרויס פֿון צווייטן צימער. טראַגט אירע
מתנות וואָס זי האָט אויף איר חתונה פֿון די אַנגעפֿאַרענע סחורים
געקראָגן: זינדנשאַטאַף, זיידענע טיכלעך, גאַלדענע צירונג און פערל.
זי הייבט זיך אָן אויספוצן אין דעם, פרוּווט אויפֿן קאַפּ אַ זיידן טיכל.
מעסט איר גאַלדענע קעט¹ אַג, מעסט דאָס זייד, ווי עס וועט פֿאַסן
פֿאַר אַ קלייד.

¹ קייט.

ש א כ נ ע — אין טיר. ציפ, ציפ, ציפ, הינדעלעך! אין שטוב
ארנין, הינדעלעך!

מ י י ט ע — וואָס באַדאַרפֿט איר האָבן די הינער אין שטוב?
שטערט זיך נישט מיט איר אַרבעט פֿאַרן אַלטן.

ש א כ נ ע — מערקט נישט וואָס זי טוט. אָבער נישט אַרנינצן-
נאַרן זיי אין קאַטוך² אַרנין. לייגן זיך ערגעץ אויפֿן בוידעם, אין
די שטאַלן, זאָלן זיי זיך צוגעוויינען צום קאַטוך.
מ י י ט ע — די מאַמע וועט שריינען.

ש א כ נ ע — זי וועט עס וועלן לינדן. דער קאַפּ איז איר, נעבעך,
פֿאַרדרייט, קען זי עס אַליין נישט טאָן... ציפ, ציפ, ציפ, הינדעלעך!
ער באַקומט פֿון קעשענע אַ שטיקל ברויט, צעברעקלט עס און שיט
פֿאַר דער שוועל, רופֿט. ציפ, ציפ, ציפ, הינדעלעך... דער האָן, צו
אַל די שוואַרצע יאָר, קליבט-אויף די ברעקלעך אַליין און די הינער
לאָזט ער נישט צו. אַקיש! פֿאַר אַל די שוואַרצע יאָר זאָלסטו גיין! ציפ,
ציפ, הינדעלעך! אין אַלץ האָט מען פֿאַרגעסן. אַלץ אויף הפֿקר גע-
לאָזן. אַ שטאַל פֿערד שטייט, און מען זאָל עס גאָר צו זיי אַ קוק טאָן...
ציפ, ציפ, ציפ, הינדעלעך!

מ י י ט ע — איר שיט ברעקלעך פֿאַר דער שוועל — מען טאָר
נישט!

ש א כ נ ע — נישט קיין ביי; די הינער וועלן עס אויפֿקלייבן.
ער באַמערקט אויף מייטען די צירונג. וואָס טוסטו, מנן קינד? מען
טאָר נישט. וואַרף עס אַוועק! באַהאַלט עס.

מ י י ט ע — ס'איז אפֿשר ניט שייך?

ש א כ נ ע — ס'איז נישט רעכט. טו עס אויס... ס'איז נאָך
נישט באַוווסט, וואָס אין יענער נאַכט האָט זיך אָפגעטאָן... אפֿשר
וועט גאָט געבן — דעם דאָך שוין אויך היינט אַרויפֿגעזעצט... זאָלן
זיי גיין צוריק אין זייער רובֿ אַרנין.

² ספעציעל אַרט פֿאַר הינער, זייער „ווינונג“.

מ יי ט ע — גאַנץ נאַוו. דו מיינסט אויך, אַז נישט-גוטע זינגען
אויף דער חתונה געווען?

ש א כ נ ע — שטרענג. נישט ברענג עס פֿאַר דיין מויל. ששש...
נישט ברענג עס פֿאַר דיין מויל. מען וועט עס גאַר באַדאַרפֿן פֿאַר-
ברענען, וואָס זיי האָבן דאָ איבערגעלאָזן.

מ יי ט ע — דאָס זינגען דאָך געווען סוחרים. איציק קען זיי.
ש א כ נ ע — נישט דערמאָן זייער נאָמען! הערסט וואָס מען
זאָגט צו דיר? דער עכברוש⁸, זיין נאָמען זאָלסטו אויך נישט דער-
מאָנען. נעם אַ פֿאַטשיילע און דעק-צו דעם קאַפּ. מען טאַר נישט אַזוי.
דער טאַטע וועט קומען, וועט מען אַנשפּאַנען פֿערד און מען וועט
פֿאַרן צו אַנייקן.

מ יי ט ע — לאַכט אין דער שטיל.
ש א כ נ ע — קוקט זי אָן און שאַקלט פֿאַרדאַגהט מיטן קאַפּ.
ווייסט, ווהיין דער טאַטע איז געגאַנגען?

מ יי ט ע — איך ווייס נישט.
ש א כ נ ע — און די מאַמע?
מ יי ט ע — איך ווייס נישט.

ש א כ נ ע — אַ שטוב איז חרובֿ געוואָרן; אַזאַ שמחה פֿאַר-
שטערט געוואָרן — און דו ווייסט גאַר נישט... ביז. דעם קאַפּ, מײַן
קינד, זאָלסטו צודעקן! הערסט, וואָס מען זאָגט צו דיר?
מ יי ט ע — ס'איז דאָך מײַן דרשה-געשאַנק.

ש א כ נ ע — ווען דער טאַטע זאָל איצטער זיין, וואָלט ער דיר
דיין הויט צעפּאַסעוועט.

מ יי ט ע — ער וועט עס נישט טאָן.
ש א כ נ ע — ווייכער. אַז דיין זיידע זאָגט דיר, באַדאַרפֿסטו אים
פֿאַלגן. פֿאַלג מיר, מײַן קינד. טו עס אויס! ווער ווייסט, אָפּן וואָנען
דאָס האָט זיך גענומען. ווער זינגען זיי געווען, די יידן? אַנגעקומען,
ווי דער ווינט וואָלט זיי אַנגעטראָגן. מיט פֿידלען, מיט פֿיילעך, מיט

⁸ גנב (מויז).

פויקן, דער גוטער יאָר ווייסט, וווהין זיי זינען אַהינגעקומען... נעם
בעסער לייג-אַן אַ פֿייער, מנין קינד, זאָל ליכטיק זיין אין שטוב.

מ י י ט ע — איך וויל נישט אינשמירן די הענט אין סאַזשע.

ש אַ כ נ ע — קוקט זי פֿאַרדעכטיק אָן, וואָס נאָך?

מ י י ט ע — איך וויל נישט אינשמירן די הענט אין סאַזשע.

ש אַ כ נ ע — וואָס איז דאָס?... כ'האַב מורא צו בלינבן מיט

דיר... ער שפּאַלט שטיקלעך קין, מען וועט עס פֿון דיר אַרויסטרייבן.

ס'איז נאָך עצות פֿאַראַנען. ער לייגט-אַן אַ פֿייער אויפֿן קויעמן. עס
ווערט אין שטוב אַ רויטע שיין.

מ י י ט ע — שפּאַצירט-אום איבערן צימער. אויף זיך — אַלע

צירונג, ווי זי וואָלט עמעצן דערוואַרטן.

ש אַ כ נ ע — גיי דיר אַוועק פֿון מיר, גיי דיר אין יענעם חדר

אַריין. ס'איז צו מערקן, אַז דער אַלטער שרעקט זיך ווירקלעך מיט

איר אַליין צו בלייבן.

מ י י ט ע — שפּאַצירט צום צווייטן צימער, וויל אין אים אַרייַן-

גיין, נאָר שוין אין טיר דערשרעקט זי זיך פּלוצלינג, שפּרינגט-אַפֿ

הינטער זיך, געבנדיק דערביי אַ גוואַלדיקן קוויטען. זי פֿאַרלירט פֿון

זיך אַ טייל פֿון דער צירונג, וואָס אויף איר איז געווען אַנגעהאַנגען.

ש אַ כ נ ע — וואָס איי... האָט נישט קיין דרייט צוצוגיין

נענטער.

מ י י ט ע — ווער איז עס דאָרט אין דער אַנדערער שטוב?

שרייט צו דער טיר פֿון צימער. ווער איז דאָרט? שטייט פֿון דער

ווייטן בלאַס. ס'הערשט אַ טויטע שטילקייט. דער אַלטער שטייט אויך

צעשראָקן און קוקט אַ מאָל אויף מייטען און אַ מאָל צו דער טיר

פֿון אַנדערן צימער.

מ י י ט ע — גייט, זיידע, זעט וואָס איז דאָרט.

ש אַ כ נ ע — וועמען האָסטו דאָרט געזען?

מ י י ט ע — ווער איז דאָרט??

ש אַ כ נ ע — וואָס האָסטו געשרינען?

מ י י ט ע — מען הערט דאָך גאָר נישט.

עס קומען אריין אפזיק און כיענע זיי בלייבן פארווונדערט א
וויילע זענדיק שאכנטן און מייטען אין אַזא צעשראָקענער פאָזע.

כ י ע נ ע — וואָס איז דאָ געשען?

א י ז י ק — ווידער אַ מעשה. משוגע קען מען דאָן דאָ באַנ'אייך
ווערן. אַלץ האָט זיך דאָ באַנ'אייך אין שטוב איבערגעקערט מיטן
קאָפּ אַראָפּ און מיט די פֿיס אַרויף.

מ י י ט ע — טויליעט זיך צו דער מוטער.

כ י ע נ ע — גאָט איז מיט דיר. וואָס האָסטו אויף זיך אָנגעטאָן
אַט די דאָזיקע זאַכן? ... וואָס האָסטו עס אָנגעטאָן, ווי אַיז מיר...
זי נעמט פֿאַרזיכטיק אַראָפּ פֿון מייטען די צירונג און לייגט עס אין
פֿאַרטעך אַריין.

א י ז י ק — וואָס האָט דאָ ווידער געטראָפֿן? וואָס שטייט איר
אַזוי, ר' שאַכנע, און איר שווינגט?

ש אַ כ נ ע — כ'האַב די הינער געוואָלט אַרנינגעמען אין שטוב
אַריין און כ'האַב בשום אָפֿן נישט געקענט זיי פֿאַרנאַרן. דער האָן,
צו אַל די שוואַצע יאַר, האָט אַלע ברעקלעך אויפֿגעקליבן. מען ווייסט
נישט, וווּ זיי לייגן זיך.

א י ז י ק — קוועטשט מיט די פֿלייצעס. נו, איז וואָס? וואָס
האַט עס מיט די הינער צו טאָן? ווי איר זעט מיך לעבן, איך בין דאָך
עפעס אַן עלטערער מענטש, איך הייב שוין אַן אַליין מורא צו האָבן
פֿאַר איינער שטוב. וווּ איז בענדעט?

כ י ע נ ע — ער איז אין שטאָט אַרנינגעפֿאַרן אַן עצה האַלטן
זיך, וואָס צו טאָן, פֿרעגן, אפֿשר האָט עמעצער געהערט אָדער געזען
די סוחרים... אפֿשר האָט מען זיי געזען דורכפֿאַרנדיק.

א י ז י ק — האָט מען זי אויך באַדאַרפֿט מיטנעמען.

מ י י ט ע — וועמען?

א י ז י ק — טאַקע דיך מיין איד. האָסטו אויך באַדאַרפֿט מיט-
פֿאַרן מיטן טאַטן אין שטאָט אַריין. וואָס האָסטו עס אָנגעטאָן אויף
זיך? זעסטו, אַז טאַטע-מאַמע גייען פֿון זיגען אַראָפּ, און דו... פֿאַר

וואָס פֿרעגסטו זיך נישט נאָך אויף לייבושן? פֿרעגסט נישט, וואָס ער מאַכט. ער האָט מיך געשיקט געווויר ווערן, וואָס מיט דיר הערט זיך — און דו פּוצסט זיך, דער גוטער יאָר וויסט אין וואָס...

כ י ע נ ע — לייגט-אַרויס פֿאַרזיכטיק די צירונג פֿון איר פֿאַר-
טעך און דעקט עס מיט עפעס צו.

ש א כ נ ע — גייט, זעט, וואָס איז דאָרט אַזעלכעס אין דעם
אַנדערן חדר.

כ י ע נ ע — צינדט-אַן אַ שטיקל ליכט, וואָס רויכערט מען די
קין⁴, ווייס איך נישט וואָס?!

מ י י ט ע — גייט צום פֿענצטער און זעצט זיך דאָרט, שוויגט
פֿאַרשטומט.

כ י ע נ ע — צינדט-אַן אַ ליכט. וואָס האָבן זיי דאָרט געזען
אַזעלכעס?

א נ ז י ק — קומט, כיענע; קומט איר, ר' שאַכנע, אויך. לאַמיר,
אַרבה, זען, פֿאַר וואָס מענטשן שרעקן זיך. זיי גייען גאַנץ פֿאַרזיכ-
טיק אַרײַן מיט אַ ליכט אין צווייטן צימער.

מ י י ט ע — קוקט פֿון איר אַרט צו דער טיר אַנגעשטרענגט
אין דערוואַרטונג. אין צווייטן צימער דערהערן זיך פּלוצלינג קולות
פֿון אַ הוה, וואָס מען וויל כאַפּן און זי לאַזט זיך נישט. זי קוקט
פֿאַרוואַנדערט מיט ברייט געעפֿנטע אויגן.

כ י ע נ ע — קומט-אַרויס. טראַגט אַ שוואַרצע הוה. משוגעים
מענטשן. די שוואַרצע הוה איז דאָך עס. דער פֿענצטער איז געווען
אַפֿן, איז זי אַרײַנגעשפרונגען. אויפֿן בעט איז זי געזעסן. אַלע באַקוקן
די הוה מיט פֿאַרדאַכט.

א נ ז י ק — איר דערקענט זי? דאָס איז טאַקע אַינער הוה?

כ י ע נ ע — גאָט איז מיט אַינך. ס'הייסט, איך דערקען נישט
מזן הוה? שטענדיק זיצט זי אין שטאַל דאָרט מיט דער בהמה, און

⁴ שטיקל האַלץ, וואָס אַרעמע פּויערים ניצן ווי ליכט.

הינט — מען האט זי גערופֿן... דער אלטער נאָר... נאָך וואָס, שווער, האָט איר די הינער גערופֿן אין שטוב אַרײַן? ווער האָט עס אַנך געבעטן?

א ז י ק — באַקוקט די הונ. אַ וואַזשנע הונ. שווער ווי אַ שטיין. ס'איז אַ פֿאַראַיאַריקע, מסתמא?

כ י ע נ ע — איך וועל אומישנע גיין אין שטאַל אַרײַן און זען, צי די שוואַרצע הונ איז דאָרט דאָ... צו מייטען. וואָס קוקסטו אַזוי פֿאַרוונדערט? זעסט דאָך, אַז ס'איז אונדזער שוואַרצע הונ. דו דער־קענסט זי נישט? קומט מיט מיר, שווער, אין שטאַל אַרײַן, וועט איר זען, אַז יענע הונ איז דאָרט נישטאַ. זי גייט־אַרויס. שאַכנע גייט איר נאָך מיט אַן אַנגעצונדענעם ליכט.

א ז י ק — מיט דער הונ אין האַנט. געקומען דיך צונעמען צו מיר אַהיים. לייבע האָט אויך געוואַלט מיטפֿאַרן, נאָר איך האָב מיר מיישב געווען — איך וועל אַליין צופֿאַרן געווייר ווערן. הערסט, וואָס מען רעדט צו דיר?

מ י י ט ע — איך וועל נישט פֿאַרן.

א ז י ק — לייבוש וועט דיך אויף די הענט אַרומטראַגן.

מ י י ט ע — איך וועל צו אַנך נישט גיין.

א ז י ק — שטרענגער. ווייסט, אַז דו ביסט מיט אים אונטער דער חופּה געשטאַנען? ביסט זיין ווייב.

מ י י ט ע — גלייכגילטיק. איך האָב אים נישט ליב.

א ז י ק — מען פֿרעגט נישט בני דיר, צי דו האָסט אים יאָ ליב אַדער ציין. קוקט פֿאַרדעכטיק אויף דער הונ, וואָס בני אים אין האַנט, ווי ער וואַלט נישט וויסן וואָס צו טאָן מיט איר. הער, וואָס מען רעדט צו דיר.

מ י י ט ע — איך וועל צו אַנך אַהיים נישט גיין.

א ז י ק — איר וועט דאָך אין יענער קרעטשמע נישט וויינען. שוין ווערט זי פֿאַרברענט. מען האָט זי דאָך צוריק אויף איר אַרט אַוועקגעשטעלט — זאָל זי דאָרט פֿוילן, איך וועל פֿאַר דיר און לייבן אַפּגעבן מײַן אַנדערע האַלבע שטוב.

מ י י ט ע — איך וועל צו אַיך אַהיים נישט גיין.
 א י י ז י ק — מען האָט שוין דאָרט אַפֿילו אויסגעקאַכט אויך.
 מ י י ט ע — איך האָב אים נישט ליב.
 א י י ז י ק — זאָלסט זען, וואָס פֿאַר אַ פֿאַר דעמבענע בעטן
 מען האָט געמאַכט פֿאַר אַיך... זאָג, פֿאַר וואָס האָסטו אים פֿינט?
 קלערסט נאָך אַלץ וועגן איציקן? איצטער איז שוין אַלץ פֿאַרפֿאַלן.
 וואָס ווילסטו פֿון אים? ער איז דאָך אַ גנב. ער האָט דאָך דען טאַטן
 אומגליקלעך געמאַכט. פֿלוצלינג, איך מיטן טאַטן — מיר וועלן דיך
 בינדן און מיט געוואָלט וועט מען דיך אַוועקפֿירן. הערסט? וויסט,
 אַז דו ביסט אַ ייִדישע טאַכטער! מען וועט דיך אין חרם אַרבינוואָרפֿן.
 וואָס גייסטו מיט אַ הוילן קאַפּ? צוליב דיר איז דאָ אַזאַ פֿאַרדרייעניש
 געוואָרן. וועסט נאָך דען טאַטן און דען מאַמען פֿון זינען אַראַפֿירן...
 וואָס שווינגסטו? ווילסט מיר שוין גאָר נישט ענטפֿערן? פֿון מַזנעט
 וועגן — ס'אַרט מיר פֿאַר דיר גאָר נישט. זאָל שוין דען טאַטע טאָן
 מיט דיר וואָס ער וויל, ס'איז זינע אַ טאַכטער... הערסט, מען וועט
 דיר געבן גט, און אַן עק מיט אַ סוף וועט עס בעמען... נו, וואָס
 שווינגסטו? איך באַדאַרף דאָך לייבושן אַ תּשובָה ברענגען. וואָס זאָל
 איך אים זאָגן?

מ י י ט ע — זאָגט אים, אַז איך וועל צו אים נישט קומען.
 א י י ז י ק — מיינסט עס טאַקע אַזוי צו טאָן? עס וועט דיר אַזוי
 גרינג נישט אַראַפֿגיין. צו דער הון, אַ די פֿפרה זאָלסטו גיין! וואָס
 האָט מען מיר אַ הון אין האַנט געגעבן, איך זאָל זיך האַלטן מיט
 איר?
 מ י י ט ע — זאָגט לייבושן, אַז ער זאָל אַליין קומען, וועל איך
 מיט אים ריידן.

כיעטע און שאַכנע קומען־אַרין

ש אַ כ נ ע — דאַכט זיך, אַז זי זיצט דאָרט.
 כ י ע נ ע — דער גוטער יאָר וויסט, אין דער פֿינצטער זינען
 אַלע הינער שוואַרץ.

א י ז י ק — איז זי דאָרט נישטאָ?
 כ י ע נ ע — נעמט פֿון אייניקן די הון. פֿאַר וואָס ס'איז דאָ
 פֿאַראַן מורא צו האַבן.

א י ז י ק — ווי שטיל זי איז.
 כ י ע נ ע — איך וועל זי אַרײַנוואַרפֿן אין קאַטוך אַרײַן. זי טוט
 ט. אָן עק זאָל עס נעמען! איך וועל פֿון זינען אַראָפּ. אַלץ האָט זיך
 אויף מײַן קאַפּ אַראָפּגעלאָזן. שוין, מען האָט דאָך שוין די קרעטשמע
 אויך צוריק אויפֿגעבויט. אַ פּפּרה זאָל עס גיין פֿאַר אַלע זינד. פֿריער
 צעוואַרפֿן, איצטער ווידער אויסגעבויט — זאָל עס אַ סוף נעמען...
 מײַן קינד, אַנזײק איז געקומען דיך נעמען צו זיך אַהיים.

א י ז י ק — איך האָב גערעדט מיט איר, וויל זי אַפֿילו גאָר
 נישט ענטפֿערן. איך זאָג איר, אַז מען האָט פֿאַר איר די אַנדערע
 העלפֿט שטוב אויסגעקאַלכט, אַ פֿאַר דעמבענע בעטן אַוועקגעשטעלט
 — זאָגט זי — כ'וויס וואָס זי זאָגט? זי איז דאָך אַנערע אַ טאַכטער
 — זאָל איך מיר מוסר נפֿש זײַן? מײַן זון וועט זיך אויך נישט לייגן
 אַ לעבעדיקער אין דער ערד אַרײַן.

כ י ע נ ע — מײַן קינד, הער וואָס מען רעדט צו דיר. איך וועל
 זײַן שטאַרקער פֿון אַנזון, אַז איך וועל עס אַריבערטראָגן. פֿאַר וואָס
 קומט עס מיר? מיט טרערן. פֿאַר וועמעס חטאים? רייד אַ וואָרט!
 מען פֿרעגט דאָך בײַ דיר, ווי בײַ אַ מענטשן — וואָס ווילסטו האַבן
 פֿון מיר?

א י ז י ק — לייבושן, זאָגט זי, האָט זי נישט ליב.
 ש אַ כ נ ע — און איך זאָג, אַז מען האָט עס נישט געטאַרט.
 אַנזײק איז שולדיק. האַבן זיך פֿריער מיט איציקן דאָס וואָרט געגעבן.
 זי מיט איציקן, און קיינעם נישט דערציילט. איצטער טשעפעט
 זיך עס.

א י ז י ק — מע פֿרעגט נישט בײַ איר, צי זי האָט דאָס וואָרט
 געגעבן. זי האָט אויך אַ גרויסע דעה?

מ י י ט ע — פֿולצלינג. יאָ, דאָס וואָרט געגעבן. דער טאַטע
 אַליין האָט דאָס וואָרט געגעבן און שפעטער האָט ער חרטה געהאַט.

א י ז י ק — איבערגערקאשט, אויסער זיך. צו אנערע קעפ זאל
 עס אויסגיין — ווי איר האט מיר מיט מנין קינד די קעפ פֿארדרייט.
 כ י ע נ ע — שרייט אויך אויפגעבראָכט. וואָס זינט איר אַהער
 יעמאַלט געקומען דרייען אונדז אַ מוח מיט דער קרעטשמע? ווער
 האָט אַנד געבעטן, איר זאַלט זי קומען קויפֿן? זי איז געשטאַנען
 פּוסט, האָט עס קיינעם נישט באַדאַרפֿט דאַרן דער קאַפּ. וואָס זינט
 איר געקראַכן אין דער בלאַטע אַרנין? מע האָט באַדאַרפֿט פֿריער אין
 שטאַט אַרנין פֿאַרן, מיט מענטשן זיך מיישב זנין, צי מע זאל עס גאַר
 טאַן. וואָס האָט איר פֿון מיר געוואָלט? איך האָב מורא געהאַט. איך
 האָב געשרייען, אַז איך האָב מורא. מנין קינד האָט אַ חתן געהאַט און
 איר זינט געקומען און בענדעטן דעם קאַפּ פֿארדרייט.

א י ז י ק — נאָך אַזעלכע טויזנט ווי מיר ביידע וועט בענדעטן
 דעם קאַפּ פֿארדרייען. אַ שיינע מעשה, כּלעבן, איך האָב גאַר בענ-
 דעטן דעם קאַפּ פֿארדרייט.

כ י ע נ ע — בענדעט ווייס דאָך נישט, אויף וואָס פֿאַר אַ וועלט
 ער גייט-אַרום. קרעטשמע-אַנין און קרעטשמע-אויס — אַט איז ער
 געשטאַנען און געציטערט ווי אַ פֿיש, מע זאל זי שוין וואָס גיכער
 צוריק אויפֿבויען. אַט האָט ער זיך גאַר געלאָזט יאָגן, די פֿערד פֿאַר-
 שמיסן, טאַמער וועט ער די סוחרים ערגעץ טרעפֿן. ער איז דאָך
 פֿאַרווירט געוואָרן. ער ווייסט דאָך אַליין נישט וואָס ער טוט. און אין
 דעם זינט איר אַלץ שולדיק.

א י ז י ק — וועט מען אים געבן אַ גט.

כ י ע נ ע — וויינט. צו אנער קאַפּ וועט עס אויסגיין! וואָס
 האָט מען צו מנין קינד געהאַט? וואָס האָט מען פֿון מנין איין-און-
 איינציק קינד געוואָלט? אַזאַ ליכטיקע נשמה — וואָס האָט מען זיך
 אויף מיר אָנגעזעצט?

ש אַ כ נ ע — גענוג שוין! זאל שוין זנין גענוג.

כ י ע נ ע — פֿאַר וואָס האָבן זיי זיך יעמאַלט בני נאָכט ביידע
 געשלאָגן? שיער צום טויט נישט דערשטיקט. וואָס האָט איר בענ-

דעטן אָנגערייצט אויף אים? גטן, זאָגט ער גאָר, וועט ער מײַן טאַכ-טער. שרײַט. איך לאַך פֿון אַנזער קאַפּ! איך וויל אַנך נישט קענען. ש אַ כ נ ע — באַקלער זיך וואָס דו רעדסט, כיענע.

א ז י ק — איך הייב מיך שוין אָן צו שרעקן. איז דאָס כיע-נע? כ'האַב זי דאָך קיין מאַל נישט געהערט אַזוי ריינדדיק. כיענע — און אַזאַ מויל. איך גלייב דאָך מײַנע אייגענע אויערן נישט. נאָך וואָס האָב איך עס באַדאַרפֿט האָבן אַזאַ פעקל צרות אויף מײַן קאַפּ? פֿון דעם ערשטן טאָג אָן, וואָס כ'האַב מיך מיט אַנך פֿאַרבונדן, איז זוי איך וואָלט אַרײַנגעפֿאַלן צו נישט-גוטע אין די הענט אַרײַן. די הויט מײַנע ציטערט אויף מיר.

כ י ע נ ע — וואָס האָט איר געהאַט צו מײַן קינד, וואָס? א ז י ק — וואָס האָט איר צו מײַן קינד געהאַט, וואָס? איך וועל...

ב ע נ ד ע ט — רײַסט זיך אַרײַן אין שטוב, מערקט קיינעם נישט. ער טראָגט אַ בונט שטרוי, שטאַפט די שטרוי אין אויוון אַרײַן און צינדט עס אָן. שרײַט צו די הויזלייט. גיכער, לייגט שפּענער אין אויוון אַרײַן! וואָס שטייט איר ווי די ליימענע גולמס. העלפֿט מיר אַנלייגן אַ פֿייער. נאָך שפּענער אין אויוון לייגט! איילט אין דרויסן אַרויס.

כיענע און שאַכנע פֿאַלגן בענדעטס באַפעל. ווי פֿאַרכישופּטע אַרבעטן זיי ביידע בײַם אויוון. לייגן טרוקענע שפּענער קיין. וואָס זיי געפינען אונטער דער האַנט שטאַפּן זיי אין אויוון אַרײַן, פֿאַרגעסן גאָר אין דעם גאַנצן שמועס, וואָס עס איז בײַ בער דעטס אַרײַנקומען געפירט געוואָרן.

מ י י ט ע — בלייבט אויף איר פּלאַץ גאַנץ גלייכגילטיק צו דעם, וואָס עס קומט-פֿאַר. עס שטעלן זיך מיר די האַר אויף מײַן קאַפּ קאַ-פּויער. ניין, מע מוז מיט דעם אַלעמען אַ סוף מאַכן. גייט שנעל אַרויס, אַ קלאַפּ געבנדיק מיט דער טיר.

כ י ע נ ע — מערקט גאָר נישט, אַז אייזיק איז שוין אַוועק. צו

מייטען. וואָס שווינגסטו, מייטע? ברענג-אַרנין נאָך טרוקענע האַליק, גיכער! נאָך שטרוי ברענג-אַרנין! מאַכט דאָס פֿייער אַלץ גרעסער און גרעסער.

ב ע נ ד ע ט — לויפֿט-אַרנין ווידער. ער טראַגט אויף זיך אַ גאַנצן געשפּאַן פֿון אַ פּאַר פֿערד. צוויי כאַמוטן, לאַבעדריקעס, צוויי מען, אַ בייטש אויף אַ לאַנגן טראַסטענעם שטעקל. ער הייבט עס אַלץ אָן צו פּאַקן אין אויוון אַרנין. שרייט. העלפֿט מיר! וואָס שטייט איר! וויל די ליימענע גולמס! העלפֿט מיר עס אין אויוון אַרנינשפּאַרן! צו אַל די שוואַרצע יאָר, די כאַמוטן קריכן נישט... ברענגט מיר אַ האַק אַהער! גיכער, אַ האַק! וואָס שטייט איר? מייטע, גיב מיר די האַק אַהער! מע דערלאַנגט אים אַ האַק און ער, מיט אַ ווילדן כּוח, הייבט ער אָן צו האַקן די כאַמוטן אויף שטיקער און שפּאַרט עס אין אויוון אַרנין. שרייט. נאָך שטרוי פֿון אויבן לייגט! אַט אַזוי. איצטער נאָך שפּענער. אויפֿן אויוון ליגן טרוקענע שפּענער, גיט זיי אַהער. אַט אַזוי... מע זאָל נישט וויסן, וואָס דאָ ברענט אַזעלכעס אין אויוון... ער ציטערט פֿאַר אויפֿרעגונג. קוקט אין אויוון אַרנין, ווי עס ברענט. אַ שווייס גיסט זיך פֿון זיין פנים.

כ י ע נ ע — קומט צו זיך. ווענדט זיך צו בענדעטן. זאָג מיר, וואָס איז געשען אַזעלכעס?

ב ע נ ד ע ט — עפֿנט דעם פֿענצטער און קוקט-אַרויס. צו די שטובלייט. איר הערט גאָר נישט? זעט, מע פֿאַרט נישט אַהער?

ש אַ כ נ ע — וואָס איז פֿאַר אַ ברענען אַזעלכע זאַכן?

ב ע נ ד ע ט — איילט ווידער צום אויוון, זעט ווי עס ברענט און באַלד קערט ער זיך צוריק צום פֿענצטער. איצטער האַב איך שוין קיין מורא נישט. זאָלן זיי קומען.

כ י ע נ ע — אַבער וואָס איז געשען?

ב ע נ ד ע ט — וואָס איז געשען? אומגליקלעך האַבן מיר גע-קענט זיין. אפֿשר דרייסיק גוים לאָזן זיך אַהער זוכן יענע פֿערד. זיי האַבן זיך דערוויסט, אַז יענע פֿערד זיינען בני מיר. עמעצער האַט דערטראַגן. אפֿשר דרייסיק גוים, מיט רידלען אויף די פלייצעס, לאָזן

זיך גלינד אהער. זע, צי עס ברענט. זאל קיין סליאד דערפון נישט בלייבן. דאס איז דאך פון יענע פערד דער געשפאן געווען.

כ י ע נ ע — שפייט דריי מאל אויס. טפו זאל עס ווערן! אן פחות בין איך געבליבן. די נשמה איז מיר שיער נישט ארויס. זעצט זיך. אוי, איך האב שוין קיין כוח נישט.

ב ע נ ד ע ט — קוקט אין פֿענצטער.

ש א כ נ ע — וואס זעסטו דארטן?

כ י ע נ ע — יענע פֿערד האסטו דאך אליין געקויפט. גע-קויפט האסטו דאך, ווי איז מיר. דערמאן זיך, בענדעט. האסט דאך אליין פֿאר זיי באצאלט... וואס איז מיט דיר? פֿאר וואס האסטו אזא געשפאן פֿארברענט? וואס האט זיך דיר געחלומט? וואס זאגט איר, שווער, צו אזא אומגליק? דאס זינען דאך די פֿערד, וואס דו האסט אויפן יאריד געקויפט און באצאלט פֿאר זיי...

ש א כ נ ע — דאכט זיך טאקע, דאס זינען געווען יענע פֿערד.

ב ע נ ד ע ט — שוויגט, דער קאפ אראפגעלאזן. ווי ער וואלט זיך איבערלייגן, צי איז עס ווירקלעך געקויפטע פֿערד געווען.

כ י ע נ ע — נישט אנדערש, דו ביסט פון זינען אראפ. זי קוקט אין ארוין. וויינט. פֿארברענט. אזא גוטס. אליין מיט די אייגע-נע הענט פֿארברענט. די גויים זינען פון פֿעלד געגאנגען, פון דער ארבעט. דאס גראבן זיי דאך א גראבן נעבן וואלד. האסט דאך אליין געזען, ווי זיי גראבן דארט...

ב ע נ ד ע ט — מיט אראפגעלאזענעם קאפ. אויב אזוי, פֿאר-שטיי איך שוין. איך הייב שוין איצטער אן צו פֿארשטיין, וואס דא איז געשען. ער גייט צום ארוין און קוקט ווי עס ברענט. שאקלט מיטן קאפ. איצטער, הייסט עס, הייב איך שוין אן אלצדינג צו פֿאר-שטיין. מען האט זיך גענומען צו מיר... אזוי גלאט וועט עס מיר נישט אפגיין. איך האב "זייער" נעסט צערודערט דארט. די קרעטש-מע האב איך צעווארפן... נו, האב איך זי דאך שוין צוריק געלאזט אויפבויען. א חתונהקע האבן זיי מיר אויפגעשפילט מיט א דרשה-געשאנק... דרשה-געשאנק האבן זיי מיר געבראכט... טוט פלוצלינג א

נעם דעם אַלטן שאַכנען פֿאַר אַ האַנט. קום מיט מיר, טאַטע, כּוועל
דיך אויפֿזעצן ריטנדיק, קום מיט מיר...

כ י ע נ ע — אין שרעק. וואָס מיינסטו צו טאָן?

ב ע נ ד ע ט — קום, טאַטע, מיט מיר! דער אַלטער האָט אַפֿילו
קיין צייט נישט ציך אַרומצוקוקן, ווי ער איז שוין פֿון בענדעטן אויף
דער גאַס אַרויסגעפֿירט.

כ י ע נ ע — ווהיין, בעדדעט? ווהיין פֿירסטו דעם אַלטן?!
קוקט אין פֿענצטער. ווהיין, קינד מניס, זינען זיי געלאָפֿן... גאַט,
מנין גאַט. וואָס איז מיט אונדזער שטוב געוואָרן? זע נאָר, ער זעצט
דעם אַלטן אויפֿן פֿערד אַרויף. אוי וויי, ער וועט דאָך אַראָפֿפֿאלן!
זע, אַ גאַנצן סנאַפֿ שטרוי האָט ער מיטגענומען... ווי זיי האָבן זיך
עס אַוועקגעטראָגן? זי טרעט אַפֿ פֿון פֿענצטער. וווּ איז ערגעץ אינזיק?
וווּ איז ער? מען האָט גאָר נישט געזען, ווהיין ער איז פֿאַרשווונדן.
ער איז אַנטלאָפֿן געוואָרן? ער האָט דערזען, אַז ס'איז אַן אומגליק,
איז ער אַנטלאָפֿן. אַ שאַד, איך וואָלט אים מיט הייס וואַסער אָפֿגע-
גאַסן. וואָס האָבן זיי זיך אָנגעזעצט אויף מיר? וואָס האָבן זיי געוואָלט
פֿון מנין קינד? מייטעלע, מנין גאַלד, מנין לעבן, קום צו מיר, מנין
נשמה, טייערע, מנין קרוין, קום צו מיר...

מ י י ט ע — פֿאַלט דער מוטער אין די אַרעמס.

כ י ע נ ע — קונשט זי. מנין קינד, איך וועל עס נישט אויס-
האַלטן. איצטער איז אין שטוב קיינער נישטאָ. זאָג מיר, וואָס איז
מיט דיר? וואָס איז מיט דיר אין יענער פֿינצטערער נאַכט געשען?
מ י י ט ע — קונשט די מוטער. איך ווייס גאָר נישט, וואָס מיט
מיר איז געשען. איין זאָך נאָר ווייס איך, אַז אַן איציקן וועל איך
נישט קאָנען לעבן.

כ י ע נ ע — וואָס האָט ער פֿון דיר געוואָלט יענע נאַכט?

מ י י ט ע — ער האָט געזאָגט, אַז ער וועט מיך קיינעם נישט
אָפֿגעבן. ער איז דאָך מיט מיר אין איינעם אונטער דער חופּה גע-
שטאַנען. ער איז מנין חתן, האָט ער געזאָגט, און איצטער איז ער
מנין מאַן, האָט ער געזאָגט...

כ י ע נ ע — אין פֿאַרצווייפֿלונג. וואָס זאָל איך טאָן? וואָס זאָל איך מאַכן. אַלץ האָט זיך דאָ אין שטוב איבערגעקערט. אַלץ האָט זיך פֿאַרפלאַנטערט. איך דערקען זיך אַליין נישט. איך דערקען בענ-דעטן נישט. איך דערקען מיין רעכטע האַנט נישט. מיט וועמען זאָל איך זיך אָן עצה האַלטן?

מ י י ט ע — ווען מען וועט מיך אַפֿילו בינדן, וועל איך די שטריק צערניסן און צו איציקן וועל איך לויפֿן. איך וועל אים צו די פֿיס פֿאַלן און זאָל ער מיך מיט זינע פֿיס טרעטן. זי קרעמפֿט זיך פֿאַר אינערלעכע שמאַרצן. איך קאָן אָן אים נישט לעבן. אפשר האָט ער מיר אַ פֿישוף אָפּגעטאָן, אָבער איך מוז צו אים לויפֿן. איך וועל נאָך היינטיקע נאַכט פֿון שטוב אַנטלויפֿן. וועסט מיך היטן און איך וועל פֿון שטוב אַנטלויפֿן... איצטער האָב איך פֿאַר קיינעם קיין מורא נישט. כ'האָב נישט וואָס אַנצווערן. כ'האָב פֿאַרן טאַטן אויך קיין מורא נישט. איך וועל אים מער נישט פֿאַלגן. איך זע, אַז ער האָט שוין אַליין חרטה... איך זע עס גוט...

הינטערן פענצטער הערט זיך קלינגען אַ גלאַק, ווי עמעצער זאָל צו דער שטוב צופֿאַרן.

מ י י ט ע — שפּרינגט-אויף. איציק! ער איז געקומען!

כ י ע נ ע — איבערגעדראַנט.

מ י י ט ע — שרייט. איציק! איציק, גיכער קום אַהער!

א י צ י ק — קומט-אַרײַן.

מ י י ט ע — פֿאַלט אים אויפֿן האַלדז.

כ י ע נ ע — וויינט. גוטע מלאַכים האָבן דיך געבראַכט. גאָט

אַליין האָט דיך געבראַכט.

א י צ י ק — וואָס איז מיט דיר, מייטע?

מ י י ט ע — מיט אַ פֿאַרשלאַגענעם אַטעם. נעם מיך צו פֿון

דאַנען.

כ י ע נ ע — אומגליקלעכע זינען מיר.

א י צ י ק — ווי איר זעט-אויס!

כ י ע נ ע — מיר האַבן שוין קיין כוח נישט. אַ, מיר האַבן שוין קיין כוח נישט.

מ י י ט ע — קושט זײַנע הענט. נעם מיך צו פֿון דאַנען. אַט באַלד, איידער דער טאַטע וועט קומען. די מאַמע וועט מיך לאָזן. מאַמע, זאַג אים, ער זאַל מיך צונעמען פֿון דאַנען. אַניט וועל איך שטאַרבן.

א י צ י ק — מערקט די פֿאַרשיידענע צירונג אין שטוב. זינד, צירונג — אַלין איבער דער שטוב צעוואַרפֿן.

כ י ע נ ע — ווי זי וואָלט עס ערשט איצטער מערקן. אַט דאָס האָט מיך אומגליקלעך געמאַכט.

א י צ י ק — וווּ איז בענדעט? איך האָב אים אָפּגעבראַכט זיין פֿערד. יעמאַלט בײַ נאַכט איז ער געקומען רײַטנדיק און דאָס פֿערד האָט ער איבערגעלאָזן אויף הפֿקר. ווען איך נעם אים נישט צו, וואָלט ער געוויס פֿאַרפֿאַלן געוואָרן. צו מײַטען, וואָס טוליעט זיך צו אים. דיין טאַטע האָט זיך געוואָלט מיטן טינול שפּילן און ער האָט אנזיקן מיט זיין קדיש פֿאַר שוואַרצן צוגענומען. און דו, סחורה שיינע, צו אַזאַ טאַטן זאַגט מען: איך בין נישט קיין פֿערד און דו זאַלסט מיך נישט פֿאַרקויפֿן!

כ י ע נ ע — וואָס זאַל איך טאָן? אַז איך האָב בײַ אים קיין דעה נישט. ווי זי זאַל זיך ערשט איצטער דערמאַנען, אַז בענדעט מיטן אַלטן זײַנען אַוועק. יע, בענדעט מיטן אַלטן, זאַלסטו מיר גע- זונט זיין, איציק, ווהיין זינען זיי געלאָפֿן... גיי, איציק, מנין קינד, זעץ זיך אויף רײַטנדיק און לויף זען וווּ זינען זיי.

א י צ י ק — ווהיין דען?

כ י ע נ ע — זיי האַבן זיך ערגעץ רײַטנדיק אַוועקגעיאָגט. ווי אַ משוגענער האָט ער דעם אַלטן אַ כאַפּ געטאַן... גיי, מנין קינד.

מ י י ט ע — גיי נישט, גיי נישט. פֿריער האָב איך נאָך כוח געהאַט אַליין צו בלייבן. איצטער קען איך שוין נישט מער.

א י צ י ק — קומט, לאַמיר אַלע פֿאַרן זיי זוכן. איר וועט זיך

צו מיר אין בריטשקע אַרײַנזעצן. אין וואָס פֿאַר אַ זײַט זײַנען זײ געפֿאַרן?

כ י ע נ ע — איך ווייס נישט.

א י צ י ק — ווהיין, מייטע, זײַנען זײ געפֿאַרן?

מ י י ט ע — איך ווייס נישט.

א י צ י ק — איז דאָך נישטאַ וואָס צו פֿאַרן אומזיסט. אין די פֿענצטערס פֿון דרויסן הייבט-אַן צו שלאָגן אַ רויטער שײַן, ווי ערגעץ נאָענט וואָלט אַ שׂרײַפֿה אויסגעבראַכן.

מ י י ט ע — באַמערקט עס צום ערשטן, מאַכט אַ לײַאַרעס. זעט, זעט, זעט!

א י צ י ק — עס בליצט ערגעץ גאָר נאָענט פֿון דאַנען.

מ י י ט ע — דאָס האָבן זײ די פּוסטע קרעטשמע אונטערגע-

צונדן!

כ י ע נ ע — וואָרפֿט זיך צום פֿענצטער. נישט אַנדערש, זײ

זײַנען פֿון זײַנען אַראָפּ!

מ י י ט ע — אין דער גרעסטער אויפֿרעגונג, אַליין די קרעטש-

מע אונטערגעצונדן...

כ י ע נ ע — לאַמיר לויפֿן, גיכער!

א י צ י ק — האָלט כײַנען, וווּ טײַר לויפֿן? איר האָט נישט

נאָך וואָס צו לויפֿן...

כ י ע נ ע — מיר זײַנען פֿאַרלוירן, פֿאַרביי, פֿאַרביי... אַלץ אין

שטוב איז אַנגעשטרענגט.

מ י י ט ע — מיט אויפֿרעגונג און שמוחה. רײַסט זיך אַזע די

האַר פֿון קאַפּ. דער טאַטע, נאָר ער האָט עס געקאָנט און מער קײַ-
נער נישט.

כ י ע נ ע — איציק, האָב רחמנות, לויף זײ אַנטקעגן. איך וועל

עס נישט אַריבערטראָגן.

מ י י ט ע — כאַפט אים פֿאַר בײַדע הענט. זאָלסט אונדז נישט

איבערלאָזן אַליין. זי הערט זיך צו. מען פֿאַרט. איך הער ווי זײ פֿאַרן

שוין. לויפט צום פֿענצטער. אָט איז ער שוין דאָ! אַלע קוקן צו דער
טיר אין דערוואַרטונג.

ב ע נ ד ע ט — קומט-אַרין. בלאַס, צעשוּיבערט. אַ שוּיס שלאַגט
אים פֿון מויל אַרויס. ער לאַזט זיך אַראָפּ אויף דעם ערשטן און
בעסטן פּלאַץ. כמעט אין אַנמאַכט. ער שעפּטשעט עפעס, נאָר ס'איז
שווער צו הערן.

מ י י ט ע — טאַטעשי, טאַטעשי... קושט אים.

ב ע נ ד ע ט — מערקט נישט איציקן. מיט אַלץ געענדיקט. אַ סוף
זאָל עס נעמען! ווי עס וואַלט אים אַטעם אויספֿעלן. אַלץ זאָל מיטן
פֿייער גיין... מאַכט די פֿענצטערס צו. איך זאָל דאָס פֿייער נישט זען...
האַבן מיך ביז צו דער שטוב נאָכגעיאָגט... אַ, ווי ס'האַט זיך צע-
פֿלאַקערט...

א י צ י ק — גאַנץ פֿאַרויכטיק. וואָס איז מיט אַיך, פֿעטער?

ב ע נ ד ע ט — מערקט איציקן, שרייט-אויס אין שרעק. דו
ביסט דאָ! ער וויל זיך אויף אים וואַרפֿן, נאָר ער לאַזט זיך מאַכט-
לאַז אַראָפּ צוריק אויף זײַן אָרט. וואָס טוט ער דאָ?! כיענע, מייטע,
ווי קומט ער אַהער!?

כ י ע נ ע — בענדעט, האָב גאָט אין האַרצן. זע, וואָס דו
מאַכסט פֿון זיך. וויינט.

א י צ י ק — וואָס האָט איר צו מיר, פֿעטער? וואָס פֿאַר אַ
שלעכטס האָב איך אַיך געטאָן. איר אַליין האָט זיך דעם קאַפּ פֿאַר-
דרייט.

ב ע נ ד ע ט — מיט דער גרעסטער אויפֿרעגונג. ווי קומט ער
אַהער!?

מ י י ט ע — טאַטעשי... טאַטעשי, האָב אויף מיר רחמנות...

כ י ע נ ע — שלאַגט זיך פֿון די כוחות אַרויס. פֿאַרצווייפֿלט.
האַב גאָט אין האַרצן, בענדעט. וואָס האַסטו זיך אין קאַפּ אַרײַב-
גענומען. באַדענק זיך, בענדעט.

ב ע נ ד ע ט — גיט מיר שטרוי. פֿייער... כ'וויל אַלץ מיטן

פֿייער אָוועקלאָזן. ער לאַזט זיך צום אַויוון פֿון דאָרט פֿייער צו באַ-
קומען. מען לאַזט אים נישט.
ש אַ כ נ ע — קומט-אַרײַן. פֿאַרמאַטערט. דערשראַקן. קוים וואָס
ער לעבט. אָן אַינפֿאַל אַ ביסל, שלעפט מיך מיט, איך ווייס אַליין
נישט ווהיין ער פֿירט מיך. אַזאַ בנין אונטערצינדן. ברענט ווי אַ
שטורקאַץ.

ב ע נ ד ע ט — שנעפטשענט. טאַטע, צינד די שטוב אויך אָן.
לאַמיר גיין פֿון דאַנען. זאָל אַלץ מיטן פֿייער גיין, לאַמיר זיך אַליין
מצייל זיין... צינד-אָן, טאַטע, איך האָב קיין כּוח נישט. דאָרטן „זייער“
נעסט פֿאַרברענט — וועלן „זיי“ איצטער מײַן שטוב פֿול מאַכן...
א י צ י ק — פֿעטער, איך האָב איך דאָס פֿערד אָפּגעבראַכט,
וואָס איר האָט יעמאַלט בני נאַכט אין פֿעלד פֿאַרגעסן.

ב ע נ ד ע ט — וואָס פֿאַר אַ פֿערד?!

א י צ י ק — אין דער חופּה-נאַכט.

ב ע נ ד ע ט — וואָס פֿאַר אַ חופּה-נאַכט?!

כ י ע נ ע — ווי איז מיר, אַלץ האָט ער פֿאַרגעסן.

א י צ י ק — ווען די סוחרים זינגען געווען.

ב ע נ ד ע ט — פֿאַרשטעקט די אַויערן. אוי, איך קען נישט
הערן!

ש אַ כ נ ע — צינט די וועלט שטייט איז גאָר אַזעלכעס נישט
פֿאַרלאַפֿן.

ב ע נ ד ע ט — הייבט זיך אויף. וויל גיין, נאָר ער פֿאַלט פֿון
די פֿיס. ווי ער וואַלט גאָר זינגען כּוחות פֿאַרלוירן. מען פֿירט אים
אין צווייטן צימער אַרײַן.

כ י ע נ ע — גייט אים נאָך, וויינט. בענדעט, מײַן קרוין, וואָס
איז מיט דיר? אין די פֿענצטערס ווערט דער רויטער שײַן שוואַכער.

שאַכנע און מייטע העלפּן פֿירן בענדעטן אין צווייטן צימער.

א י צ י ק — בלייבט אַליין.

מ י י ט ע — לויפֿט-אַרײַן צו איציקן, וואַרפֿט זיך אים אויפֿן

האלדז. זי קושט איס זײַנע הענט ווי אַן אונטערטעניקע חיה. איר שטימע ציטערט. וואָס האַסטו פֿון אונדז געמאַכט? דו ביסט אַ רוצח. האַסט אונדז אַלעמען אַוועקגעהרגעט... דו ביסט אַ גזלן. האַסט קיין רחמנות נישט... אין צווייטן צימער דערהערט זיך פּלוצלינג, פֿריער שטילער קאַמף און באַלד קלינגען צעבראַכענע שויבן. באַלד הייבט־ אָן צו שלאָגן פֿון טיר אַ רויטער שײַן און פֿלאַמען באַווייזן זיך. **כיענעס** און **שאַכנעס** געשרייען הערן זיך אַ ווײַלע. נאָר באַלד קלינגט ווידער צעבראַכענע שויבן און ס׳איז צו דערקענען, אַז דאָרט שפּרינגט מען דורך די פֿענצטערס אויף דער גאַס אַרויס. די פֿלאַמען פֿון צווייטן צימער שלאָגן שטאַרקער. אַ רויך זעצט־אָרויס און עס שפּירט זיך, אַז אַלץ ווערט אין פֿלאַמען אַרומגעכאַפט.

מ י י ט ע — שפּרינגט־אויף ווי אַ פֿאַרווירטע. וויל זיך אין צווייטן צימער וואַרפֿן.

א י צ י ק — כאַפט זי פֿעסט אַרום. ווזהיין לויפֿסטו? זיי זננען דורך די פֿענצטערס אויף דער גאַס אַרויס.

מ י י ט ע — קעמפֿט מיט אים. לאַז מיך אַהיין אין פֿנייער אַרײַן!...

א י צ י ק — איצטער וועסטו שוין פֿון מיר נישט אַנטלויפֿן!... גרינג ווי אַ פֿעדערל טראַגט ער זי פֿון דער ברענענדיקער שטוב אַרויס.

ענדע

בעבעלע

אידייליע

איינאקטער

פערזאנען

אהרן־שלמה

גיטל — זיין ווייב

בעבעלע — זייער טאכטער

שלום־מאיר — בעבעלעס חתן

איידל — בעבעלעס חברטע

ליבע — א שכנטע

יינגל

בײַ אהרן־שלמה. א ווייס אויסגעקאלכט שטיבל. אויף די קליינע פענצטערלעך זויבער־ווייסע פארהענגלעך. די פאדלאגע מיט געלן זאמד אויסגעשאטן. נאך יום־טוב. פאר נאכט.

א ה ר ן - ש ל מ ה — זיצט בײַ א טיש אין הינטערגרונט און קנעלט מיט א יינגל חומש. ער קנייפט דעם יינגלס באַקן מיט ליבע. אַז דו וועסט אַ גאַנצן זמן אַזוי לערנען מיט חשק, וועל איך דײַ האַבן האַלד. איך וועל עס דערציילן דײַן טאַטן, וועט ער דײַך שיקן איבער אַ יאַר אין ישיבֿה אַרײַן. ווילסט פֿאַרן אין אַ ישיבֿה? יי נ ג ל — יאַ, רבי.

פון גאס דערטראָגן זיך קולות פון קינדער, וואָס שטיפן הינטערן פענצטער.

א ה ר ן - ש ל מ ה — זאָג דעם אמת, ווילט זיך דיר איצטער
 נישט אין דרויסן שטיפֿן מיט די קינדער?
 יי נ ג ל — ניי, רבי, כ'וויל בעסער לערנען תורה. איך וויל
 זיין א רב.

א ה ר ן - ש ל מ ה — אַז דו וועסט נאָר חשק האָבן, וועסטו
 זיין א רב. דער טאָטע וועט מיט דיר דעם שענסטן שידוך טאָן. ס'וועט
 זיין אַ גרויסער פֿבֿוד פֿאַר דעם טאָטן.
 יי נ ג ל — ווען וועלן מיר אָנהייבן גמרא?

א ה ר ן - ש ל מ ה — נאָך היינטיקן זמן. איך וועל קריגן צו
 דיר נאָך אַ חבֿר, וועלן מיר מיט גאָטס הילף אָנהייבן גמרא.
 ג י ט ל — קומט-אַן. כ'לעבן, ביסט אַ נאָר. וואָס מאַטערסטו
 אים? לאַז אים אַרויס אויף דער גאַס, זאָל ער שטיפֿן מיט די קינדער!
 ווילסטו אים די גאַנצע תורה אַרײַנשטאַפֿן פֿאַר איין מאָל?
 יי נ ג ל — איך וויל ניט שטיפֿן. איך וויל בעסער לערנען
 תורה.

ג י ט ל — אַ ברכה פֿון גאָט אַזאָ קינד צו האָבן. ווייסט כאַטש
 די מאַמע, אַז דו ווילסט אַזוי גוט לערנען תורה?
 יי נ ג ל — זי ווייסט.

ג י ט ל — קושט מיט ליבע זײַנע באַקן. ער פֿאַרשעמט זיך.
 ווישט די באַקן.

א ה ר ן - ש ל מ ה — פֿע, פֿע, דו צעלאָזסט מיר מײַנע תלמידים.
 ג י ט ל — גיי אַהיים, יענקעלע, גיי אַהיים! ס'וועט שוין זיין
 היינט גענוג פֿאַר דיר.

א ה ר ן - ש ל מ ה — אויב דו ווילסט, גיי. זאָג דער מאַמען,
 אַז דער רבי האָט מיט דיר די גאַנצע צײַט געלערנט.
 יי נ ג ל — איך וועל זאָגן. אַ גוטן טאָג! גייט-אַרויס.
 ג י ט ל — וואָס וואָלט מיר פֿעלן, ווען דער וואָס אין הימל
 וואָלט בײַ מיר מײַנע יינגלעך נישט צוגענומען פֿאַר דער צײַט?
 א ה ר ן - ש ל מ ה — נו, גענוג דיר שוין, גענוג. וווּ איז בעבע-
 לע? זי איז נישט געגאַנגען מיט דיר?

ג י ט ל — וויי איז נישט דער מאמען! ווו איז זי דען?
 א ה ר ן - ש ל מ ה — זי איז מיט איר חברטע, ווי רופט זי
 זיך דארט? מיט איידלען איז זי אוועקגעגאנגען.
 ג י ט ל — האסט נישט באדארפט לאזן ס'קינד אליין גיין פֿון
 שטוב.

א ה ר ן - ש ל מ ה — ס'איז דאך נאך העלער טאג.
 ג י ט ל — דו פֿארגעסט גאר, אז זי איז אַ פֿלה.
 א ה ר ן - ש ל מ ה — קיין ביזו זאל נישט זיין.
 ג י ט ל — דיר וועט דאך אוודאי וויי טאן דער קאפּ, אז מיטן
 קינד וועט עפעס טרעפֿן.
 א ה ר ן - ש ל מ ה — זיי נישט קיין טפּשה און גיס נישט
 קיין טרערן.

ג י ט ל — קוקט אין פֿענצטער. בעבעלע מיינס, עס פֿארגייט
 שוין באלד די זון. אוי, די איידל! איך האָב איר טויזנט מאָל אַנגע-
 זאָגט, זי זאל ס'קינד פֿון שטוב נישט אַרויסשלעפֿן. אפשר טויזנט
 מאָל האָב איך עס איר אַנגעזאָגט. אַ פֿלה. ס'איז אַ ספּנה.
 א ה ר ן - ש ל מ ה — ווהיין גייט זי עס טאָקע?
 ג י ט ל — דער גוטער יאָר ווייסט. שפּאַצירן גייען זיי. דאָס
 גאַנצע שטעטל לאַזט זיך אַרויס קוקן.
 א ה ר ן - ש ל מ ה — צופֿרידן. וואָרעם זי איז טאָקע ביי אַלע-
 מען אויפֿן אויג.

ל י ב ע — קומט-אַן. אַ גאָט העלף אַנך!
 ג י ט ל — אַ גוט יאָר, ליבעשי! הער זיך אַנן, אַהרן-שלמה,
 דו גייסט דאָך דאווענען מנחה, איז טאָמער זעסטו זי, זאָג איר, אז
 די מאַמע קוקט-אויס די אויגן.
 ל י ב ע — בעבעלען מיינט איר? כ'האָב זי נאָר וואָס געזען
 שפּאַצירן מיט איידלען. קיין עין-הרע, פֿאַרשיינט די גאַס.
 א ה ר ן - ש ל מ ה — גייט-אַרויס.
 ל י ב ע — פֿון דעסט וועגן געפֿינען זיך ביזע צינגער. מען
 האָט געפרוּווט אַנריידן.

ג י ט ל — מיינט איר, איך ווייס נישט? זאלן שוין אזוי מ'זען
שוואים ווייס איך וואס, וואס מען קען מיר שוין, חלילה, טאן.

ל י ב ע — מען האט אָנגערעדט, אז זי איז נישט קיין געזונטע,
ג י ט ל — וועמען מיינט איר?

ל י ב ע — מען האט אָנגערעדט פֿאַר רבקה זעלדען, אז בעבעלע
איז נישט קיין געזונטע.

ג י ט ל — געזונט און שטארק זאל זי מיר נאָר זיין. אין גאַנצן
זיבעצן יאָר אַלט. מיר אַרט נישט, אז מ'זען קינד וועט נאָך זיצן אַ
מיידל.

ל י ב ע — חלילה! וואָס איר רעדט. רבקה-זעלדען האָט עס
מיר דערציילט. זי האָט געלאַכט אין די פֿויסטן, וואָרעם ווער ווייס
עס נישט, אז בעבעלע איז אַ געזונטע?

ג י ט ל — דורך טרערן. אז גאָט האָט מיך געשטראַפֿט, פֿון
זיבן איז מיר איינס געבליבן, זאל ער מיך נאָך ווידער שטראַפֿן?
ס'איבע קוים אויסגעבעטן און אויסגעוויינט. די גאַנצע וועלט ווייס,
ווי טייער ס'קינד איז מיר. לויטער. איר וועט אפֿשר פֿאַרזוכן פֿון
דעם איינגעמאַכטס, וואָס כ'האַב נעכטן געפרעגלט? באַקומט פֿון
אַלמער סלאַיעס אַריבערגעבונדן מיט ווייטן לייונט. איר מוזט עס,
אַרבה, פֿאַרזוכן. אַט זאָגט, פֿון וואָס עס איז געמאַכט?

ל י ב ע — פֿאַרזוכט און וויל כאַפֿן דעם טעם. מאַמעלעך מיינע,
ס'איז דאָך אַתרוג!

ג י ט ל — אַתרוג, ליבעשי. מען האָט מיך אויסגעלערנט ווי
עס צו פרעגלען.

ל י ב ע — ווי עס שמעקט! אַתרוג. אַזאָ ווונדער; שוין, דאַכט
זיך, אויסגעפרעגלט און עס שמעקט אַתרוג.

ג י ט ל — דרני אַתרוגים זיינען דאָ פֿאַראַן. קאַכנדיק ווערט
איינגעפֿאַלן. און דאָ האָט איר קאַרשן פֿון פֿאַר אַ יאָרן נאָך. זעט,
ווי פֿריש, גלייך ווי נעכטן וואַלט מען עס געפרעגלט.

ל י ב ע — המ... ווי שטייף זיי זיינען! ביי מיר זיינען זיי צע-

קראַכן געוואָרן. המ... אַ חיות. אַזאַ מזל, אַם־ירצה־השם. און ווען גייט איר שוין אָנגעמען חתונה־קליידער?

ג י ט ל — נאָך שבת, אויב גאָט וועט שענקען ס'געזונט. די חתונה וועט איצטער זיין חמישה־עשר. ס'קינד האַלט נאָך אין וואַקסן. וואָס שפעטער אַלץ בעסער. בעבעלע מנינס. ווען זי קומט־אַרײַן, וואַלט זי שוין באַלד אָנגעהויבן צו שרײַען: גענוג דיר, מאַמע, צו פֿאַסטן.

ל י ב ע — וואָרעם איר פֿאַסט היינט?

ג י ט ל — זאָל זי מיר נאָר זיין אויף לאַנגע יאָרן, יעדן דאָג־נערשטיק. נישט פֿאַרפֿעלט נאָך קיין איין דאָנערשטיק, זינט ס'לעצטע קינד איז מיר אַוועקגעקומען.

ל י ב ע — וואָס אַ מאַמע קען באַווייזן.

ג י ט ל — איך האָב געפֿאַסט מאַנטיק און דאָנערשטיק. האָט ער, אַהרן־שלמה, די מאַנטיקן איבערגענומען.

ל י ב ע — איך הער דאָך עס איצטער פֿון אַיך, גיטלשי. ווען איר פֿרעגט דעם רב, וואַלט ער אַיך מתיר געווען.

ג י ט ל — וואָס איז דען מיר יאָ שווער פֿאַר אירעט וועגן?

ל י ב ע — האָט איר זי טאַקע אויסגעבעטן בײַ גאָט. וואָרעם ווער ווייס פֿאַר וועמענס זינד מען קומט־אַפּ.

ג י ט ל — מײַן מאַן, זאָל לעבן, זאָגט אויך דאָס אייגענע. ווען איך בעם נישט אויף זיך אַזאַ שווערן נדר, ווער ווייס צי מײַן קינד וואַלט נעבן דער מאַמען געבליבן. אַז ס'לעצטע קינד איז מיר גע־שטאַרבן, האָב איך אַ שלאָס אַרײַנגעלייגט אין קבר. אפֿשר טאַקע די ערד פֿאַרשלאָסן געוואָרן. קיין איין טרער האָב איך נישט פֿאַרגאַסן. עפעס אַ קלייניקייט בײַ אַ מאַמע: נישט פֿאַרגיסן קיין טרערן, ווען מען לייגט איר קינד אין גרוב אַרײַן! ...

ל י ב ע — וואָס וואַלטן מיר ווערט געווען בײַ גאָט, ווען מיר

קענען זיך נישט אויסוויינען אין אַן עת־צרה?

ג י ט ל — זוכט אין קאַמאָד. זעט אויף טשיקאַוועס, ווי גאַנץ

ס'איז נאך ס'העמדעלע. אָט אַזוי ליגט עס בײַ מיר אין קאָמאָדע
אויסגעוואַשן און אויסגעוועלגערט. איר ווייסט וואָס דאָס איז?

ל י ב ע — איר קינדערשע העמדעלע.

ג י ט ל — זאָלט איר געזונט און שטאַרק זײַן: דאָס איז דאָך
פֿון דער אַלטער רביצין, זאָל זײַן אין ליכטיקן גן־עדן. אַזוי איז
געשטאַרבן, האָבן די ווייבער מיר זי אַוועקגעגעבן. פֿון איר העמד
האָב איך פֿאַרן קינד איבערגענייט. ס'האָט מיר הענט און פֿיס גע-
ציטערט, ווען כ'האָב ס'ליוונט געריסן.

ל י ב ע — דאָס איז נישט קיין קלייניקייט. אַ צדקת אַ ידענע
געווען.

ג י ט ל — ווי שטאַרק דאָס ליוונט איז? זי איז אין העמדעלע
צוויי יאָר צײַט געגאַנגען און ס'איז קיין איין לעכעלע נישטאָ. אָט,
אַדרבה, זעט.

ל י ב ע — איר שלאָפֿט נאָך הינט אויך נישט בײַ טאָג?

ג י ט ל — נאָר בײַ טאָג? איך לייג זיך נישט פֿריער קיין מאָל
ווי צוועלף אַ זייגער בײַ נאַכט. איך פֿאַל אַ מאָל אויף דער נאָז, מען
האַרעוועט זיך אָן אַ טאָג — נאָר לייגן זיך. פֿריער ווי צוועלף אַ
זייגער... נאָך, חלילה, מײַן נדר נישט געבראַכן. מיר איז נאָר אַ
שאַד, וואָס נעכע־העניע לעבט שוין נישט מער. זי וואָלט אָנגע-
קוואַלן פֿון בעבעלען. אַלע אויסגעשטאַרבן. אַלע זיבן אַלטע ווייבער.

ל י ב ע — דאָס האָט איר דאָך אויך געטאָן.

ג י ט ל — צו זיבן אַלטע ווייבער פֿאַרקויפֿט זי, פֿאַר אַכצן
גראַשן. נעכע־העניע איז ערשט פֿאַר צוויי יאָרן געשטאַרבן. פֿלעגט
שטענדיק זאָגן: איצט לעבט זי צוליב איר אייגענעם זכות, און אַז
כ'וועל זוכה זײַן צו האָבן אַן אָרט מיט די צדיקים, וועל איך בעבע-
לעס נאָמען פֿון מײַנע ליפֿן נישט אַראָפֿלאָזן. ווער ווייס, אפֿשר צוליב
איר זכות האָב איך מיט מײַן קינד אַזאַ שיינעם שידוך געטאָן?

ל י ב ע — ווייס ער כאַטש, דער חתן, ווי טײַער זי איז באַנ-

אַנד?

ג י ט ל — ער וועט זי, אים-ירצה-השם, ליב האָבן. איך פֿאַרהאַף צו גאָט.

ל י ב ע — ער איז פֿון שיינע טאָטע-מאַמע. ער וועט וויסן ווי זי צו היטן.

ג י ט ל — ווי דערלעבט מען שוין די ליכטיקע מינוט? גאָטעניו, וואָס נאָך ווילסטו, זאָל איך דיר געבן? שענק זי מיר, זי זאָל די מאַמע איבערלעבן. ס'איז דאָך שווער אַזאַ נדר אָפּצוהיטן, נאָר אויף איין זאָך וואָרט איך און קען די מינוטן נישט דערציען. ווי וואָלט זיך מיר שוין וועלן, מײַן קינד אַרומנעמען און עס קושן, קושן. מיר דאַכט זיך, אַז דעמאָלט וועט מיר אַפּשר מײַן חיות אויסגיין.

ל י ב ע — אַזאַ זאָך אויף זיך צו נעמען איז שוין אַ ביסל צו פֿיל. איך ווייס גאָר נישט, ווי קען מען זיך עס אַננהאַלטן און אַ קינד נישט אַ קוש צו געבן? איך וואָלט מיר אַפּשר...

ג י ט ל — טאַקע שווער, זייער שווער. דעם נדר האָב איך אויף זיך גענומען, ווען זי איז מיר געבוירן געוואָרן. כ'האָב געוויסט, אַז דאָס וועט מיר זײַן צום שווערסטן. וואָרן אַז דאָס קינד ליגט אין וויג מיט רויטע בעקעלעך, ווי קען מען זיך עס אַננהאַלטן און נישט געבן אים קיין קוש? אַדער, אַז עס זייגט זיך אָן און ווערט אַנטשלאָפֿן מיט דער ברוסט אין מויל, ווי גיט מען עס נישט אַ קוש אין מײַל-כעלע די ברוסט אַרויסנעמענדיק?... היינט ווער רעדט שוין, אַז דאָס קינד האָט אַנגעהויבן טריט צו שטעלן, אַנגעהויבן צו פרעפלען — ס'האַרץ איז מיר שײַער נישט צעריסן געוואָרן פֿאַר פֿרייד. כ'האָב מיר די ליפֿן צעביסן און צום קינד זיך נישט צוגערירט. וויינט פֿאַר פֿרייד.

ל י ב ע — ניין, זעט איר, בײַ מיר וואָלט מען עס נישט גע-קענט פּוועלן. וויינט אויך. ס'לעבן איז מיר אַזוי גענוג פֿינצטער. אַז די קלייניקע טשעפעט זיך מיר אָן אויפֿן האַלדז, קוקט מיר גלנץ אין די אויגן אַרײַן און זאָגט: „מאַמע, וויין נישט!“, וואָס זאָל איך דען דעמאָלט טאָן? איך גיב זי אַ קוש און הער-אויף צו וויינען.

ג י ט ל — אַז גאַט וועט געבן נאָך דער חופּה... דאַכט זיך מיר,
זי גייט. געזונט און שטאַרק זאָל זי מיר נאָר זיין.

בעבע און איידל קומען־אַרײַן

ל י ב ע — אַט איז זי, די פֿאַרשײטע מויד, וואָס טוט דער מאַ-
מען אָן אַזוי פֿיל עגמת נפֿש. קום, די מאַמע וועט דאָך דיר קיין קוש
נישט געבן. אַט אַזוי, גיב מיר דײַנע גראַבע באַקן. קושט בעבעלען.

ב ע ב ע ל ע — איז ליב און פֿאַרצויגן. זעט-אויס ווי אַ קינד
פֿון פֿופֿצן. מיר זײַנען געגאַנגען שפּאַצירן.

א י י ד ל — איר שרעקט זיך? מיר זײַנען נישט געווען הינטער
דער שטאַט.

ג י ט ל — גוט האָט איר געטאָן, קינדערלעך. ביסטו אפֿשר הונ-
געריק, בעבעלע?

ב ע ב ע ל ע — אמת, מיר האָבן געגעסן באַנ'אייך אין שטוב,
איידל?

א י י ד ל — כ'וועל דערציילן דעם אמת. זי האָט נישט געוואָלט
עסן בײַ אונדז. די מאַמע, זאָגט זי, פֿאַסט, דעריבער וויל זי אויך
נישט עסן.

ג י ט ל — וואָס רעדסטו, קינד מײַנס! וואָס האָסטו צו קוקן אויף
דער מאַמען?

ב ע ב ע ל ע — אַז די מאַמע פֿאַסט, באַדאַרף איך אויך פֿאַסטן.
ג י ט ל — אַט איז אַ קינד... עסקט זיך בײַם אויוון. זאָג מיר
גיכער, קינד מײַנס, וואָס זאָל איך דיר מאַכן פֿאַר אַן עסן?
ב ע ב ע ל ע — אַז דו וועסט עסן, וועל איך אויך.

ג י ט ל — אַט לאַז צו רו, קינד מײַנס. וויפֿל איז מיר שוין אין
גאַנצן געבליבן צו פֿאַסטן, אפֿשר דרײַ חדשים.

ב ע ב ע ל ע — די זון איז דאָך שוין פֿאַרגאַנגען.

ג י ט ל — איך וועל, קינד מײַנס, וואַרטן ביז שטערן וועלן זיך

באווייזן אין הימל. איצטער ציטערט דאך דער מאמעס הארץ איבער
 דיר נאך מער ווי שטענדיק.
 א י י ד ל — אנער מאן, ליבע, איז שוין געגאנגען פֿון בית
 המדרש אהיים.
 ל י ב ע — וואָס דו זאָגסט! און איך האָב מיר אַזוי פֿאַרפֿלאַלט!
 האָט מיר אַ גוטע נאַכט. גייט־אַוועק.
 ג י ט ל — גייט געזונטערהייט, ליבעשי. נעם, איידעלע, וועסט
 פֿאַרזוכן מנין אתרוג־אינגעמאַכטס.
 א י י ד ל — נאָר אויפֿן שפיץ צונג גיט מיר... אַך, ווי עס שמעקט.
 ג י ט ל — און איצטער נאָ דיר, בעבעלע.
 ב ע ב ע ל ע — אַז דו וועסט פֿאַרזוכן, וועל איך אויך.
 ג י ט ל — טו עס נישט, קינד מנינס. גייט מיך נישט. פֿרעך ווי
 שטערן וועלן זיך נישט באַווייזן, וועל איך נישט נעמען אין מויל.
 ב ע ב ע ל ע — אַט וועל איך אַנצינדן דעם לאַמפּ, וועט ווערן
 נאַכט.
 א י י ד ל — אי, ביסטו אַ קלוגע! פֿאַרזוך דאָס אינגעמאַכטס. טו
 דער מאַמען צוליב.
 ג י ט ל — דורך טרערן. נעמסט און פֿאַרשאַפֿסט דער מאַמען
 אומזיסטע יסורים.
 א י י ד ל — איך וועל פֿאַרמסרן פֿאַר דיין חתן, אַז דו פֿאַלגסט
 נישט דער מאַמען.
 ב ע ב ע ל ע — שלום־מאיר ווייס, אַז איך פֿאַלג נישט דער
 מאַמען. רייצט זיך מיט דער מוטער, אונטערשטעלנדיק איר באַק. נאָ,
 גיב מיר אַ קוש, וועל איך עסן.
 ג י ט ל — שטויסט זי אַפֿ פֿון זיך. גיי, טוסט דער מאַמען אַן
 יסורים. אַדרבה, פֿרעג איידעלען, וועט זי דיר זאָגן, אַז פֿאַר דער
 חתונה באַדאַרף מען פֿאַלגן אַ מאַמען. מען קען נאָר, חלילה, באַ־
 שטראַפֿט ווערן.
 ב ע ב ע ל ע — דערפֿאַר וועל איך דיר טאַקע באַלד אַנקושן,
 אַז דו וועסט מיר שוין האָבן צו געדענקען. זי לייגט די מוטער מיט

געוואלט אַנידער אויפן בעט, כאַפּט־אַרום איר האַלדז און קושט זי הייס. אַט אַזוי, אַט אַזוי גיט מען אַ מאַמען, וואָס האָט פֿיננט איר קינד. אַט אַזוי טוט מען אַ מאַמען, וואָס וויל קיין מאָל נישט אַ קוש געבן איר קינד.

ג י ט ל — ווערט זיך. גיי שוין, זאָג איך דיר.

א י י ד ל — משוגענע, לאַז־אָפּ די מאַמע. זע, ווי די האָר האָבן זיך דיר צעוואָרפֿן. זעסט־אויס ווי אַ מכשפֿה.
ב ע ב ע ל ע — איך וועל באַלד מיט דיר אויך אַזוי מאַכן. שפּרינגט צו איידלען און כאַפּט זי אַרום.

א י י ד ל — לאַז מיך אָפּ!

ב ע ב ע ל ע — אַט אַזוי האָט מיר די מאַמע געדאַרפֿט טאָן. אַט אַזוי האָט זי מיר באַדאַרפֿט אויסקושן מיינע באַקן... אוי, ווי כּיבין פֿאַרמאַטערט. קוק אין פֿענצטער, זע שטערן זינען שוין פֿאַר־ראַנען... אוי, איז מיר גוט אויפֿן האַרצן! מעגסט שוין, מאַמע, אַג־ביסן. צינדט־אָן אַ לאַמפּ.

א י י ד ל — ס'איז דאָך נאָך אַזוי פֿרי, בעבעלע. נישט גוט אַג־צוצינדן פֿייער, ווען דרויסן איז נאָך ליכטיק. לעסט־אויס.

ג י ט ל — הער שוין אויף צו שטיפֿן. גענוג זאָל דיר שוין זיין דערצייל מיר בעסער, וווּ איר זינט געווען?

ב ע ב ע ל ע — דערצייל נישט, איידעלע.

ג י ט ל — וועסט דאָך נישט גיין וווּ מען באַדאַרף נישט, טאָ וואָס האַסטו מורא צו דערציילן?

ב ע ב ע ל ע — אויב דו ווילסט, דערצייל. איך וועל אָבער זיין ברוגז מיט דיר.

א י י ד ל — וועסט זיך ביז דער חתונה מיט מיר איבערבעטן.

ב ע ב ע ל ע — דו שעמסט זיך אויך צו דערציילן.

א י י ד ל — דו האַסט דאָך מיר אַהין געפֿירט. וואָס האָב איך מורא צו דערציילן?

ב ע ב ע ל ע — שפּרינגט־צו און פֿאַרמאַכט איידלען דאָס מויל מיט דער האַנט. דערצייל נישט! איך וועל דיך האָבן פֿיננט.

א י י ד ל — נעמט מיט געוואַלט אַראָפּ בעבעלעס האַנט פֿון איר מויל. מיר זינען געווען אין דער וויבֿערשער שול.
 ב ע ב ע ל ע — דערצייל נישט, דערצייל נישט.
 ג י ט ל — וואָס האָט איר געטאָן אין דער וויבֿערשער שול?
 א י י ד ל — מיר האָבן זיך פֿאַרגנבעט, צו זען ווי שלום־מאיר לערנט.

ב ע ב ע ל ע — באַהאַלט איר פנים אין איידלס שויט. גיי, איך האָב דיר פֿינט. איך וועל שוין שטענדיק זיין מיט דיר ברוגו. איך וועל שוין קיין מאָל מיט דיר נישט ריידן.
 א י י ד ל — זי אליין האָט מיך געפֿירט אַהין. מיר האָבן דורך דעם פֿאַרהאַנגל אין מזרח־וואַנט געזען, ווי ער שטייט נעבן אַרױן קודש אין ווינקל מיטן פנים צו דער וואַנט און שאַקלט זיך שטיל איבער דער גמרא.

ב ע ב ע ל ע — איך האָב דיך פֿינט; איך האָב דיך פֿינט
 ג י ט ל — שטיק משוגענע. פֿאַר וואָס טאָר מען אזאָ זאָך נישט דערציילן דער מאַמען? מיינסט, די מאַמע וויל נישט הערן קיין שיינע זאָך דערציילן אויף איר קינדס חתן? אַוודאי האָב איך גרויס נחת, אַז ער זיצט און לערנט די הייליקע תורה. דער טאַטע זאָגט, אַז ער איז זייער אַ גרויסער למדן, אַז ער וועט נאָך מיט דער צייט אַ רבֿ זיין.

ב ע ב ע ל ע — הייבט־אויף דעם קאַפּ. פֿאַרקלערט זיך.
 א י י ד ל — ביסט נאָך אויף מיר אין פעס, בעבעלע?
 ב ע ב ע ל ע — דו וועסט נאָך אים אויך דערציילן, אַז איך גיי אין דער וויבֿערשער שול זען ווי ער לערנט? אמת, מאַמע, ס'איז ניט שייך צו גיין אין דער וויבֿערשער שול?

ג י ט ל — אַוודאי איז ניט שייך. עמעצער קען עס נאָך דערזען.
 ב ע ב ע ל ע — וואָס זאָל איך טאָן, אַז כ'וויל אים אַ מאָל זען? פֿאַר דער חתונה, זאָגסטו, איז ניט שייך, אַז דער חתן גייט צו דער פּלה.

א י י ד ל — ווען ער וואַלט וווינען אין אַן אַנדער שטאָט, וואַלטסטו אים געקענט שרייבן בריוועדן. אַז, דאָס איז אזוי שייך!

ב ע ב ע ל ע — טאָקע, ס'איז שײן בריוועלעך צו שרײַבן. דער טאָטע וואָלט מיך אויסגעלערנט ווי אַזוי צו מאַכן אַ געדרייטן שײן? פּלוצלינג, דערפֿאַר וואָס דו האָסט דערציילט דער מאַמען, ווי מיר זײַנען געווען, וועל איך דיר נישט ווייזן דאָס תּפֿילין־זעקעלע, וואָס איך נײַ־אויס.

א י י ד ל — וועסט נישט ווייזן, באַדאַרף מען נישט.

ג י ט ל — מאַך זיך נישט נאַריש, מײַן קינד, און באַווייזן וואָס דו האָסט אויסגענייט.

ב ע ב ע ל ע — באַקומט פֿון קאַמאָד, טיף באַהאַלטן, אַ סאַמעטן תּפֿילין־זעקל אויסגענייט מיט רויטע גאַרן.

א י י ד ל — אַזוי גאַר? האָסט עס אויסגענייט און מיר אַפֿילו נישט געוויזן, איר, גיטל, באַדאַרפֿט זאָגן בעבעלען, אַז איך בין צו איר בעסער ווי זי צו מיר.

ג י ט ל — כ'האַב עס איר שוין נישט איין מאָל געזאָגט. ס'איז דערפֿאַר, וואָס דו צעפֿיעשטשעסט זי אַזוי.

ב ע ב ע ל ע — ביסט טאָקע ברוגז? נו, זײַ מיר מוחל! לאַמיר ביידע זײַן חבֿר־לאַווער.¹ געפֿעלט עס דיר?

א י י ד ל — אַוודאי געפֿעלט עס מיר.

ב ע ב ע ל ע — אינעווייניק וועט מען דאָך אַרײַנגלייגן תּפֿילין??

א י י ד ל — אַוודאי וועלן דאָרט ליגן תּפֿילין.

ב ע ב ע ל ע — קושט דאָס תּפֿילין־זעקעלע. ווען וועל איך עס אים געבן, מאַמע?

ג י ט ל — צו דער חתונה.

ב ע ב ע ל ע — פֿאַר וואָס נישט פֿרײַער?

א י י ד ל — עס פּאַסט נישט.

ב ע ב ע ל ע — איך וויל, ער זאָל האַלטן די תּפֿילין אין דעם,

און אַז ער וועט געבן אַ קוש די תּפֿילין...

א י י ד ל — מאַכט איר אַ פֿאַן.² אי, בעבעלע, בעבעלע...

¹ (אַ שפּיל אַזאַ) איבערגעבעטן. — ² גרימאַסע.

ב ע ב ע ל ע — גיי, דו ביסט אַ שלעכטע.
 ג י ט ל — אַז מען האָט ליב אַ חתן, איז עס זייער פֿינן, מײַן קינד;
 מען באַדאַרף אָבער דערפֿון נישט וויסן. נאָך דער חתונה מעג שוין
 אַפֿילו די גאַנצע וועלט וויסן, אַז מאַן-און-ווייב לעבן צופֿרידן. ס'איז
 אַ ברכה פֿון גאָט. איך וועל גיין אין קלייט אַרײַנגעמען זאַלץ. וועסט
 זי, איידעלע, נישט לאָזן אַליין. גייט-אַרויס.
 ב ע ב ע ל ע — קום צו מיר, איידעלע.
 א י י ד ל — ביסט טאַקע אויף מיר אין כּעס?
 ב ע ב ע ל ע — כ'האַב נאָר טאַקע געלאַכט.
 א י י ד ל — פֿאַר אַ מאַמען מעג מען; ס'מאַכט נישט אויס.
 ב ע ב ע ל ע — טאַטעס דאַרפֿן פֿון אַזעלכע זאַכן נישט וויסן.
 א י י ד ל — ווילסטו, וועלן מיר אַזוי מאַכן, אַז ער זאָל דאָס
 תפֿילין-זעקעלע געפֿינען בײַ זיך אין שטענדער.
 ב ע ב ע ל ע — אוי, טאַקע.
 א י י ד ל — ווי אַזוי מאַכט מען עס אָבער?
 א י י ד ל — וועסט שוין מוזן וואַרטן.
 ב ע ב ע ל ע — וואַרטן?
 א י י ד ל — האָסט אים טאַקע אַזוי ליב, בעבעלע?
 ב ע ב ע ל ע — זייער שטאַרק.
 א י י ד ל — פֿאַר וואָס האָסטו זיך פֿאַר מיר באַהאַלטן, ווען דו
 האָסט גענייט דאָס תפֿילין-זעקל?
 ב ע ב ע ל ע — אַזוי; כ'האַב מיך געשעמט. אויף דעם אָרט, וואָס
 כ'האַב געגעבן אַ שטאָך מיט דער נאָדל, האָב איך געגעבן אַ קוש.
 א י י ד ל — גיב, מיר וועלן איבערציילן וויפֿל שטעך ס'איז פֿאַ-
 ראַן אין דעם וואַרט שלום.
 ב ע ב ע ל ע — כאַפּט-אַרום איידעלען. אי, ביסטו אַ נאַר, ביסט
 אַ נאַר. וויסט נישט, ווי גוט ס'איז צו זיין אַ פֿלה. ווען איך זאָל נאַר
 קענען אים אַט אַזוי אַרומגעמען, אַט אַזוי...
 א י י ד ל — לאַז מיך אָפּ, משוגענע, וועסט דאָך מיך דערשטיקן.
 ב ע ב ע ל ע — אַז דו וועסט ווערן אַ פֿלה, וועסטו אויך אַזוי

זיין. וועסטו נאך ארום זינע פֿענצטערס אַרומקריכן. ווען איך זאָל
נאָר נישט מורא האָבן אַליין צו גיין בני גאַכט.

א י י ד ל — און ער ווייסט עס גאַר נישט?

ב ע ב ע ל ע — נאָך דער חתונה וועל איך אים אַלץ דערציילן.

א י י ד ל — דערצייל אים עס איצטער.

ב ע ב ע ל ע — ער ווייסט, אַז כ'האַב אים האַלד.

א י י ד ל — ווי אַזוי ווייסט ער עס?

ב ע ב ע ל ע — איך האָב שוין געמאַכט אַזוי, אַז ער זאָל וויסן.

א י י ד ל — אי, ביסטו אַ גנבֿטע?

ב ע ב ע ל ע — איך האָב אים אין קעשענע אַרײַנגעלייגט אַ

בריוועלע, ווען ער איז געווען בני אונדז יום־טובֿ. כ'האַב עס נאָך
פֿאַר יום־טובֿ אָנגעגרייט.

א י י ד ל — אי, ביסטו אַ קלוגע, האָט ער עס געפֿונען?

ב ע ב ע ל ע — איך ווייס, אַז יאָ.

א י י ד ל — ווי אַזוי ווייסטו עס?

ב ע ב ע ל ע — ווייל איך פֿיל, אַז ער האָט מיך אויך שטאַרק

ליב.

א י י ד ל — ווייסטו ווי שטאַרק מען באַדאַרף ליב האָבן דעם

מאָן נאָך דער חתונה?

ב ע ב ע ל ע — איך וועל שוין וויסן... טאַמער וועט ער נאָך

זיין אַ רבֿ... וועל איך פֿאַר אים מורא האָבן. איך וועל האָבן מורא און

ליב האָבן אים אַזוי שטאַרק... ער אַליין וועט עס גאַר נישט וויסן.

אַוודאי, איידעלע, איך וועל זיך עס שעמען אים צו דערציילן. איך

וועל זיך שעמען דערציילן אַלץ, וואָס איך טראַכט.

א י י ד ל — גיב, איך וועל דיר פֿאַרקעמען דיין קאַפּ. האָסטו זיי

אַזוי פֿאַרפֿלאַנטערט. איך וועל דיר פֿון ביידע צעפּ איינעם מאַכן.

ב ע ב ע ל ע — אוי, דו רײַסט מיר מיטן קאַם אויס מנינע האָר!

אוי, איידעלע, האָב רחמנות.

א י י ד ל — כ'האַב זיך פֿאַרטראַכט.

ב ע ב ע ל ע — פֿון וואָס טראַכטסטו?

א יי ד ל — אַז דיר איז זייער גוט.
 ב ע ב ע ל ע — ביסט מיך מקנא?
 א יי ד ל — יא, איך בין דיך טאַקע זייער מקנא.
 ב ע ב ע ל ע — איך וועל זאָגן מײַן טאַטן, וועט ער דיר אויס-
 זוכן אַ חתן.

א יי ד ל — וואָס דו רעדסט.
 ב ע ב ע ל ע — איך וועל עס אים הננט זאָגן.
 א יי ד ל — אוי, ניין, איך האָב מורא.
 ב ע ב ע ל ע — פֿאַר וואָס האָסטו מורא?
 א יי ד ל — טאַמער טוט ער עס טאַקע?
 ב ע ב ע ל ע — איז דאָך גוט.
 א יי ד ל — ניין, ס'האָט מיך אַזש דער אַטעם פֿאַרכאַפט. זאָג
 אים נישט.

ב ע ב ע ל ע — האָ, דו האָסט ליב שלום-מאירן? איידעלע, ס'איז
 אמת?

א יי ד ל — ניין, ניין. וואָס דו רעדסט.
 ב ע ב ע ל ע — טאָ פֿאַר וואָס ווילסטו נישט, איך זאל אים
 זאָגן? מײַן טאַטע האָט שוין אויסגעפֿירט אַ סך שידוכים. נאַרעלע,
 וועלן מיר האָבן ביידע חתונה אין איין ווינטער.
 א יי ד ל — ניין, בעבעלע, מען באַדאַרף נישט. איך וועל אַפֿשר
 אַנהייבן וויינען, אַז דיין טאַטע וועט צו אונדז קומען ריידן דערפֿון.
 ב ע ב ע ל ע — נעמט-אַרום איידלען און פֿאַרשט. האָסט ליב
 שלום-מאירן? יאָ? ניין? זאָג, איידעלע, יאָ?
 א יי ד ל — שטיל. אַ קליין ביסעלע. ווייל איך האָב דיר זייער
 ליב. דעריבער. ער איז דאָך דיין חתן. אַ וויילע בלייבן ביידע אַזוי
 שטיל אַרומגענומען.

ב ע ב ע ל ע — צעשראַקן. האָסט טאַקע ליב שלום-מאירן?
 א יי ד ל — ווערט זיך. ניין, בעבעלע. איך שווער דיר, אַז ניין.
 וויין נישט. איך בעט דיך... איך שווער דיר, בעבעלע. דו האָסט דאָך
 עס געזאָגט... איך האָב דאָך גאָר נישט געזאָגט...

ב ע ב ע ל ע — אוי, מיר איז נישט גוט...
 א י י ד ל — בעבעלע, וואָס איז דיר?
 ב ע ב ע ל ע — אוי, דער קאַפּ! ס'דרייט זיך מיר דער קאַפּ.
 א י י ד ל — איך שווער דיר, בעבעלע, איך בין נישט שולדיק.
 ב ע ב ע ל ע — אוי, מיר איז נישט גוט. רוף די מאַמע.
 ג י ט ל — קומט־אַן. וויי איז מיר, בעבעלע, וואָס איז דיר?
 א י י ד ל — דער קאַפּ האָט זיך איר פֿאַרדרייט.
 ג י ט ל — נאָ דיר אַ ביסעלע וואַסער... נו, שלינג־אַראָפּ, שלינג־
 אַראָפּ...

א י י ד ל — פּלוצלינג איז איר נישט גוט געוואָרן.
 ג י ט ל — איידעלע, מנן קינד, לויף אין בית-המדרש אַרנן;
 הייס אַרויסרוֹפֿן מנן מאַן. זאָל ער די מינוט קומען אַהיים. איך וועל
 עס נישט אויסהאַלטן.
 א י י ד ל — איך גיי שוין.
 ב ע ב ע ל ע — אוי, מנן קאַפּ.
 א י י ד ל — קושט בעבעלען. הער־אויף, בעבעלע, איך בעט דיר,
 הער־אויף... גייט־אַרויס.

ג י ט ל — וויי איז מיר, ווינד איז מיר. אַן עי־הרע האָט מען
 מיר ס'קינד געגעבן. ליבע האָט מנן קינד אַ גוט אויג געגעבן. נישטאַ
 וועמען אין שטוב צו לאָזן. איך וועל זי רופֿן, זאָל זי מיר זאָגן, וואָס
 זי האָט צו מיר.

ב ע ב ע ל ע — ניין, מאַמעשי, זי איז ניט שולדיק.
 ג י ט ל — טאָ וואָס איז דיר? וויי איז מיר, ווינד איז מיר.
 ב ע ב ע ל ע — ס'איז מיר שוין באַלד בעסער, מאַמעשי.
 ג י ט ל — זי האָט דיר אַ גוט אויג געגעבן. זי האָט דיר גע־
 קושט. איך וועל זי שיקן רופֿן.
 ב ע ב ע ל ע — מאַמעשי, מען באַדאַרף נישט. מיר איז שוין
 בעסער.

ג י ט ל — אויף איין מינוט בין איך פֿון שטוב אַרויסגעגאַנגען.
 אויף אַ רגע בין איך פֿון שטוב אַרויס. דיר איז בעסער, מנן פֿייגעלע?

ב ע ב ע ל ע — מיר איז נאָר אין די אויגן אַ ביסל פֿינצטער
געוואָרן, אָבער ס'האַט שוין אויפֿגעהערט.

ג י ט ל — און ס'הערצעלע?

ב ע ב ע ל ע — קלעמט אַ קליין ביסעלע.

ג י ט ל — אַ גוט אויג האָט מען דיר געגעבן, מײַן קינד. רשעים
מענטשן. וואָס קוקן זיי אַזוי פֿיל אויף מײַן קינד? פֿאַר וואָס לאַזן זיי
קיין אויג נישט אַראָפֿ פֿון מײַן קינד?

ב ע ב ע ל ע — גיב מיר נאָר אַ ביסל וואָסער, מאַמעשי.

ג י ט ל — נאָ דיר, מײַן קינד. מיר זאָל זײַן פֿאַר מײַן פֿייגעלע.
אַט אַזוי לייג־אַנידער דײַן קאַפֿ אויף מײַן האַרצן. אַט אַזוי. דיר איז
שוין בעסער?

ב ע ב ע ל ע — מיר איז שוין בעסער.

ג י ט ל — קלעמט נאָך ס'הערצעלע?

ב ע ב ע ל ע — ס'האַט שוין באַלד אויפֿגעהערט.
מען הערט ריידן הינטערן פענצטער

ג י ט ל — דער טאַטע מיט שלום־מאירן גייען.

ב ע ב ע ל ע — שפּרינגט־אויף פֿון אַרט. איך וועל מיך אויס־
באַהאַלטן.

ג י ט ל — ווהין, קינד מײַנס?

ב ע ב ע ל ע — ער וועט זען מײַנע פֿאַרוויינטע אויגן.

אַהרן־שלמה און שלום־מאיר קומען־אַן

אַ ה ר ן - ש ל מ ה — וואָס איז דער מער ?³

ג י ט ל — ס'איז איר עפעס נישט גוט געוואָרן.

ש ל ם - מ א י ר — אַ גוטן אַוונט. וואָס מאַכט עפעס מײַן
מחותנתע?

ג י ט ל — מײַן בת־יחידה האָט זיך עפעס פֿאַרפֿיעשטשעט,

³ וואָס איז געשען? וואָס איז די מעשה?

ב ע ב ע ל ע — קוקט פֿון אַהינטער דעם שטערן צו שלום-
מאירן. וווּ איז איידל?

אַ ה ר ן - ש ל מ ה — זי איז דאָך נאַכגעגאַנגען הינטער אונדז.
ש ל ם - מ א י ר — בעבעלע מאַכט זיך נאַריש.
ג י ט ל — איך האָב אַלץ מורא פֿאַר אַ גוט אויג.
ש ל ם - מ א י ר — צוליב דיר האָבן מיר פֿאַרשפעטיקט
מעריב. אַנגעוווירן אַ מנין.

ג י ט ל — איך נעם די עבירה אויף זיך. וואָרעם ווען וואַלטסטו
אָהער געקומען?

אַ ה ר ן - ש ל מ ה — אַז די מאַמע האַלט עס אַזוי ציטעריק.
האַט זי צעלאָזן.

ג י ט ל — הלוואַי וואַלט זי געווען בײַ איר חתן אַזוי טייער,
ווי זי איז טייער בײַ טאַטע-מאַמע.

אַ ה ר ן - ש ל מ ה — טאַפט בעבעלעס קאַפּ. אַבי מיך איבער-
געשראַקן. כע, כע, אַן אַננפֿאַל אַ ביסל.

ג י ט ל — טאַפט איר קאַפּ. איך זע אויך חלילה אויף איר קיין
בייז נישט.

ב ע ב ע ל ע — ווינקט בגנבֿה צו שלום-מאירן.
ש ל ם - מ א י ר — מײַן מאַמע האַט געלאָזט בעטן בעבעלען
אויף היינטיקן שבת צו אונדז.

ג י ט ל — אַם-ירצה-השם. זי וועט זיך נישט לאָזן בעטן.
אַ ה ר ן - ש ל מ ה — קיין בייז זאָל ניט זײַן. קום, שלום-מאיר.

אַפֿשר וועלן מיר נאָך פֿאַרכאַפֿן אַ מעריב.
ש ל ם - מ א י ר — אַ גוטע נאַכט. איך ווינטש, אַז בעבעלע

זאָל אין גיכן געזונט ווערן.
ב ע ב ע ל ע — איך בין שוין געזונט.

אַ ה ר ן - ש ל מ ה — לאַמיר זיך אַ ביסל צואַנלן.

גייען ביידע אַרויס

ג י ט ל — קוקט-נאָך אין פֿענצטער. ווי שייַן ער איז!

ב ע ב ע ל ע — פֿאַרגנבֿעט זיך הינטער דער מאַמעס פֿלייצע
 און קוקט אויך אַרויס. אָט איז דאָך איידל הינטערן פֿענצטער! קום-
 אַרײַן! איידעלע, קום-אַרײַן! לויפֿט צו דער טיר.
 א יי ד ל — קומט-אַרײַן. קענטיק, זי האָט געוויינט.
 ב ע ב ע ל ע — איך בין אַזאַ שלעכטע... איידעלע, ביסט אויף
 מיר ברוגוז?
 ג י ט ל — אָט זעסטו ווי צעלאָזן דו ביסט. אומזיסט און אומ-
 נישט אַלעמען אַזוי איבערגעשראַקן.
 א יי ד ל — קוקט-אַן בעבעלען אָן ווערטער.
 ג י ט ל — וואָס ביסטו אַזוי אומעטיק? האָסט זיך אויך דער-
 שראַקן. וואָס איז דאָ געווען אַזעלכעס?
 א יי ד ל — צערטלעך. ער האָט גערעדט צו דיר, בעבעלע?
 ב ע ב ע ל ע — יאָ, ער האָט גערעדט צו מיר. ער האָט געזאָגט,
 אז די מאַמע זענע האָט געבעטן מיך צו זיי אויף שבת.
 א יי ד ל — איך האָב זיך אַזוי דערשראַקן.
 ג י ט ל — דו, איידעלע, ביסט דאָך מיר אַזוי טייער, גלייך ווי
 דו וואָלטסט מיינס אַ קינד געווען. איך קען מיינן קינד נישט אַ קוש
 טאַן אַפֿילו. קום צו מיר. זי נעמט-אַרום איידלען און דריקט זי שטאַרק
 צו איר האַרצן. גאָט וועט געבן, אַז דען באַשערטער וועט זיך גאָר
 אין גיכן אַפֿזוכן. איך וועל גיין זען, אויב שטערן האָבן זיך שוין באַ-
 וויזן אין הימל. גייט-אַרויס.
 ב ע ב ע ל ע — ביסט מיר מוחל, איידעלע?
 א יי ד ל — זעסט, איך בין אַפֿילו אין שטוב נישט אַריינגעגאַנגן-
 גען, ווען ער איז געווען.
 ב ע ב ע ל ע — האָסט אים געוואָלט זען?
 א יי ד ל — איך האָב אים דורכן פֿענצטער געזען.
 ב ע ב ע ל ע — יאָ, ער איז אַ שיינער? זייער אַ שיינער? זי
 רוימט עפעס אײַן איידלען אין אויער.
 א יי ד ל — יאָ, בעבעלע, מער נישט. איך שווער דיר, אַז מער
 נישט.

ג י ט ל — קומט־אַרײַן. נו, וואָס מאַכסטו, מיין קינד?
 ב ע ב ע ל ע — מיר איז שוין גוט. מיר ווילט זיך שוין ווידער
 שפּרינגען און טאַנצן.
 א י י ד ל — גייט־צו און נעמט זי אַרום. וואָס ווילסטו?
 ב ע ב ע ל ע — וועסט נאָך קומען מאַרגן?
 א י י ד ל — איך וועל קומען, בעבעלע. אַ גוטע נאַכט, גיטל.
 ג י ט ל — גיי געזונט, איידעלע.
 ב ע ב ע ל ע — אַ גוטע נאַכט, איידעלע.
 א י י ד ל — שלאָף געזונט, בעבעלע. גייט־אַוועק.
 ג י ט ל — אַט אַזוי נעמט מען עס און מען שרעקט־איבער אַ
 מאַמען. צינדט־אָן דעם לאַמפּ.

אין דרום - אמעריקע

יוני-יאָועמבער 1914

ווי נעמט מען א ייד ? *

די הויפטשטאט פֿון אַרגענטינע האָט זיך געקליגט צו באַשאַפֿן אַן אייגענעם געפֿיל בני דעם פֿרעמדן, וואָס קומט נאָר וואָס אָן פֿון פֿרעמדע לענדער, מיט דעם וואָס דער האַפֿן געפֿינט זיך אין שכנות מיט דעם שענערן טייל שטאָט.

אין די מערסטע גרויסע האַפֿנשטעט פֿון אייראָפּע, אַז דו גייסט-אַראָפּ פֿון שיף, איז ביז דו דערשלאַגסט זיך צו דער אמתער שטאָט באַדאַרפֿסטו דורכגיין סדום און עמורה, אַלערליי פֿאַרדעכטיקע געס-לעך און הינטער-געסלעך. אין בוענאָס-אַירעס אָבער פֿאַלט מען גלייך אַרײַן אין אַ שיינעם בולוואַר, פֿון ביידע זײַטן מיט שורות אַל-טע פֿאַלמען, און אַ ביסל העכער הייבט זיך אָן די אַווענידאָ דע מאַזשאָ, די שענסטע און רײַכסטע גאַס פֿון בוענאָס-אַירעס. אַט אַזוי באַקענט מען זיך גלייך מיט דער רעכטער זײַט פֿון דער מטבע און דעם ער-שטן גוטן אַנבדרוק איז שפּעטער שווער שוין אַפּצווישן.

אין דער דאָזיקער שיינער גאַס האָב איך אויפֿגעזוכט דעם האַ-טעל, וואָס איינער האָט מיר נאָך אויף דער שיף רעקאָמענדירט און אַראָפּגעוואָרפֿן מײַנע פּעקלעך אין אַ צימער אויפֿן זעקסטן און העכ-סטן גאַרן. דורכמאַכנדיק די רײַזע אויף דער שיף, האָב איך אַפֿילו נישט געשפּירט אויף זיך דעם אַבֿק הדרך, דעם שטויב מיט וואָס דער וועג באַשענקט יעדן רײַזנדן, איך בין אַרויס אויף דעם קליינעם באַלקאָנדל, וואָס בני מנן זיצער, און באַטראַכט די שטאָט, ווי ווייט כ׳האָב געקענט דערגרייכן. היינער, צום מײַנסטן צווייטאַקיקע, צײַען

---

* פּרץ הירשביין איז צום 1טן מאל אָנגעקומען אין בוענאָס-אַירעס גלייך נאָכן אויסבראָך פֿון דער ערשטער וועלט-מלחמה, סוף 1914.

זיך ביז צום האַריוואָנט; די דעכער, פֿלאַכע; און ס'מאַכט אַן אַנגדרוק, ווי די שטאַט וואָלט געווען נאָך אַ גרויסער שרייפֿה. צווישן די הנזער לויפֿן די גאַסן נישט קיין גאַנץ ברייטע, אָבער זייער גלייכע, וואָס צעשניידן די שטאַט אין גלייכע קוואַרטאַלן. די הימלען זייער ברייט און לויטער בלוי. און כאַטש דאָ איז ווינטער, דאָך מאַכט אויף מיר די ליכטיקייט דעם אַנגדרוק פֿון דעם ווינטער-זומער, וואָס אין רוס-לאַנד, אָדער דער אינדיאַנער-זומער אין נאָרד-אַמעריקע.

קוקנדיק פֿון דער הויך אויף דער שטאַט, האָב איך מיר געוואָלט אויסמאַלן אין געדאַנק די גאַסן וווּ יידן וווינען און אַהין זיך לאָזן. און נישט קוקנדיק אויף דעם וואָס כ'האַב ביי מיר אָפּגעמאַכט, אויף דער שיף, אַז ערשט אין אַ וואַך אַרום, ווען כ'וועל שוין האָבן זיך גוט אויסגערוט, אַלצדינג גוט אַרומגעזען, ערשט דעמאָלט וועל איך גיין זען אונדזערע לייט, דאָך איז מיר אין די ערשטע צען מינוט שוין ענג געווען אין מנין צימער. אויפֿן זעקסטן שטאַק און ס'האַט אָנגעהויבן ציען צו דער טיר.

ערשט איצטער האָב איך זיך געכאַפט, אַז כאַטש דער הויפטציל פֿון מנין ריזע איז געווען צו פֿאַרן און זען ווי לעבט זיך אונדזערע יידן אין די ווינטע, ווינטע לענדער, דאָך האָב איך מיר נישט באַ-זאַרגט, פֿאַרן אַרויספֿאַרן, מיט קיין איין אַרעס אַפֿילו וווּ זיך צו קערן און וווּ זיך צו ווענדן. בוענאַס-אַנרעס איז אַ שטאַט פֿון צוויי מיליאָן אַנגווינערס און — גיי, זוך איצטער וווּ יידן וווינען! די וועלט רעדט דאָ שפּאַניש און מנין גאַנצער שפּאַניש באַשטייט פֿון דעם, וואָס כ'ווייס ווי מען רופֿט-אַן די טעג פֿון דער וואַך — ביז מיטוואַך, קען ציילן ביז זיבן און ווייס אויך, אַז כ'דוּאַ איז — אַ ייד. באַגרייפֿן-דיק מנין הילפֿלאַזיקייט, האָט זיך ערשט איצטער אין מיר דער חשק צו זען אַ יידן נאָך מער געשטאַרקט.

כ'בין אַרויס אין גאַס. ווייל ס'איז חודש אָב און ס'איז אין דרויסן העל און וואַרעם, און די ביימער גרינען, פסקן איך ביי מיר אָפּ אין האַרצן, אַז די מעשה, וואָס אין אַרגענטינע איז ווינטער ווען אין ווילנע איז זומער, איז בלויז אַן אויסגעטראַכטע. איך נעם מנין מאַנטל

אויף דער האַנט און לאַז זיך גיין מיט מײַן שיינער גאָס פֿון די קלע-
נערע נומערן צו די גרעסערע.

אַזוי גייענדיק אַ מינוט צוואַנציק, האָב איך מיר דערשלאָגן צום
פאַרלאַמענט-פּלאַץ. דער מאַסיווער בנין, אין רוימישן סטיל, איז
פֿון העלגרויען גראַניט. מיט גראַניט-פּליטעס זענען בלויז דריי זענטן
אַרומגעלייגט. די פֿערטע, די הינטערשטע, איז נאַקעט. רויטע ציגל
זעען זיך אַרויס. מאַכט דעם אַינדרוק, אַז ס'האָט אויסגעפֿעלט גראַ-
ניט פֿאַר דעם הינטערשטן טייל פֿון דעם קאָלאַסאַלן בנין. די ציגל
זעען-אויס אַלט, וואָס מיינט, אַז נישט ערשט האָט מען דעם בנין אַנ-
געהויבן צו בויען, און עס ווערט עפעס קשהדיק.

גרויסע סימבאָלישע סקולפטורן — ווי העלדן אויף געפֿליגלטע
פֿערד און גלאַט היסטאָרישע פֿיגורן; פֿאַנטאַנען, שטיין און ביין אַזוי
פֿיל אַנגעשטעלט אויף דעם פּלאַץ, אַז דער עיקר, דעם פאַרלאַמענט
אַליין, זעט מען ניט אַרויס.

אויף אַ קינסטלעכן גרינעם בערגל האָט מען אַנגעאַרדנט אַ
פּלאַץ פֿאַר דער קאַפּיע פֿון דער באַרימטער סימבאָלישער פֿיגור פֿון
ראַדען, דער דענקער, אין טונקל גרינעם בראַנדז. כ'האַב מיר דער-
מאַנט, אַז אין פֿאַרזי, ביים אַרײַנגאַנג צום פּאַנטעאָן, וואַכט דער איי-
גענער דענקער. עס מאַכט אויף מיר דעם אַינדרוק, אַז דער דענקער
פֿון ראַדען, אַזוי אַנשפּאַרנדיק דעם קאַפּ אויף דער פֿויסט, טראַכט
איצטער:

— וואָס האָט מען מיר פֿאַרשלעפט אַזש אַהער און אַנידערגע-
זעצט אויף דעם בערגל ערד צווישן דער מחנה נאַרישע סקולפטורן
דאָ??

די מערקוועדיקע בראַנדזענע פֿיגור האָט אין זיך אַזוי פֿיל לעבן
און אויסדרוק, אַז מיר וואַלט זיך וועלן צוגיין, אַ קלאַפּ טאָן דעם דענ-
קער אין פּלייצע און פֿרעגן:

— קענסטו מיר אַפֿשר זאָגן, גוטער ברודער, וווּ יידן וווינען דאָ
אין בוענאַס-אַירעס?

איך שפּיר אַבער, אַז דאָ אויף דער רײַכער אַווענידאָ דע מאַזשאַ

וועל איך צו גאָר נישט קומען. איך פֿאַרמאָך די אויגן און טראַכט:

— רעכטס אָדער לינקס?

און איך באַשליס זיך צו קערן לינקס. די גאַסן — גלייכע און לאַנגע; גאָר אָן אַ סוף. אָבער וואָס ווייטער ווערן די הויזער גרויער, די גאַסן ווי עפעס ענגער, ניט אַזוי אויפֿגעראַמט, אַ ביסל שלימול־דיקער, אַרעמער, און ס'האַרץ זאָגט־אונטער: אַט באַלד, אַט באַלד... איך האָב דאָס געפֿיל, ווי עמעצער וואַלט מיך פֿירן ביי דער האַנט אַהין וווּ איך באַדאַרף, אַזוי פֿאַרויכטיק, אַז כּוּזאַל, חלילה, קיין איבעריק שטיקל וועג ניט אַנלייגן. און — אַ ייִדישער טעאָטער־אַנאַנס אין אַ פֿענצטער פֿון אַ קליין געוועלבל!

וואָס נאָך האָב איך באַדאַרפֿט? די אותיות פֿירקאַנטיקע, מיט רויטן און שוואַרצן טיגט. מ'לאָזט וויסן: דאַרטן און דאַרטן שפּילט די באַרימטע... און אַזוי ווייטער... הויזט ביי נאַכט באַרג מיר דין ווייב און מאַרגן — זיין וויקס מאַן...

הכלל, איך בין אין דער היים. ווילנע, וואַרשע, ניו־יאָרק, שיקאַגאָ — אָדער באַברויסק — ס'איז קיין אונטערשייד ניט. אין דער היים בין איך!

איך גיי־אַרײַן אין קרעמעלע. מען פֿאַרקויפֿט דאָ שפּיט. אַ מיידל פֿון אַ יאָר פֿופֿצן מיט אַ גרינלעך, ייִדיש, אויסגעדאַרט געזיכט און גרויסע, גרויע אויגן; זי וועגט־אַפּ פֿאַר אַ יונגן מאַן פֿון היימישן וויסן קעז און דער האַנדל גייט אין שפּאַניש. פֿון אַ זניטיקן צימער דערטראַגט זיך אַ גרימפל אויף אַ פֿידל. איך וואַרט ביז דער קונה גייט־אַרויס און, ווען דאָס מיידל שטעלט־אַן אויף מיר אירע גרויסע, גרויע אויגן, וואַרטנדיק איך זאָל זאָגן וואָס איך וויל — ווענד איך מיר צו איר אויף ייִדיש:

— וווינען דאָ יידן?

— סי, סעניאַר.

— אין די גאַסן דאָ וווינען יידן?

— סי, סעניאַר.

— דא איז פֿאַראַן אַ ייִדיש טעאַטער? — ווענד איך מיר ווידער,
אָנווייזנדיק אויפֿן אַנאַנס אין פֿענצטער.
— סײַ, סעניאָר.

— גייט דאָ אַרויס אַ ייִדישע צײַטונג אין בוענאָס־אַירעס?
זי בלײַבט שטיל און קוקט זיך אַרום, אַ ביסל שוין מיט חשד,
ניט פֿאַרשטייענדיק וואָס איך בין דאָ צוגעשטאַנען צו איר מיט די
אַלע פֿראַגעס. עס קומט־אַרויס פֿון טיר אַ ייִנגל פֿון אַ יאָר צוועלף
מיט אַ פֿידל אונטערן אָרעם. לויטן אויסזען — אַ ברודער.

— גייט דאָ אַרויס אַ ייִדישע צײַטונג? — ווענד איך מיר צו אים.
— סײַ, סעניאָר — ענטפֿערט ער מיר כוואַטסקע.

— אַ גרויסע? — פֿרעג איך ווייטער.

— סײַ, סעניאָר; אַט אַזוי גרויס! — מעסט ער אָפּ מיט דער
האַנט אַ שטיק פֿון טיש, וווּ עס ליגט דאָס קעז און ברויט.
— וווּ וווינען דאָ ייִדן? — שטיי איך צו צו אים מיט מײַנע
פֿראַגעס.

— אַט דאָ, סעניאָר! — שפּרייט ער אויס ביידע הענט צו דער
גאַס, אין איין האַנט די פֿידל און אין דער אַנדערער — דעם סמיק.
איך ווייס ניט פֿאַר זאָס, נאָר עפעס אַ געפֿיל פֿון רחמנות האָט
זיך אין מיר אויפֿגעוועקט בײַם באַטראַכטן דאָס ייִנגל מיט דער פֿידל
אין האַנט און דאָס מיידל, וואָס האָט אָפּגעשניטן אַ דין פּענעצל קעז
און געקײַט, קוקנדיק אויף מיר אין דער אייגענער צײַט מיט אירע
גרויסע, גרויע אויגן. און עפעס אויף זיך אַליין האָב איך בשעת מעשה
רחמנות געקראָגן. מיט דעם געפֿיל בין איך צוריק אין גאַס אַרויס.
דאָס געפֿיל, אַז אין אַט די אַלע גאַסן אַרום וווינען ייִדן, האָט בײַ מיר
צוגענומען דעם פֿרײַערדיקן כוח, די אַנשטרענגונג, מיט וועלכער איך
האַב זיך געלאָזט איבער די אומבאַקאַנטע גאַסן פֿון אַט דער אומבאַ־
קאַנטער פֿרעמדער שטאָט.

מיט דער אייגענער אומבאַוווסטזיניקער גלײַכגילטיקייט, וואָס
פֿירט מיך צו מאַל אַרום אין די גאַסן פֿון די גרויסע שטעט אין דער
וועלט, וווּ ייִדן וווינען, אַזוי האָב איך מיר דאָ אויך געלאָזט גיין מיט

לאנגזאמע און רויקע טריט. רעכטס און לינקס געוועלבלעך, קאפּע-הנזער. עס וואַרפֿן זיך אין די אויגן די זעלביקע טעאטער-אַנאַנסן מיטן באַרג מיר דין זײַב. דער שניט פֿון די גאַסן דערמאַנט אַ ביסל די געגנט פֿון דזשיקע און דזשעלניע אין וואַרשע. עס פֿעלט אָבער דאָ יענע וואַרשעווער באַוועגונג, יענער הוּ-האַ. ס'איז אין גאַנצן אַרום דרײַ נאָך האַלבן טאַג, און צו פֿיל ליידיקגייערס, מאַנסלײַט, באַ-געגנט מען אין די גאַסן. אויף די פּנימער לייענט זיך גאַנץ קלאַר:

— נישטאָ קיין פּרנסה.

אין די קליינע קאפּע-הנזער אָדער פּשרע רעסטאָראַציעס, זיצן איינצלנע מענטשן, קוקן דורך דער אָפּענער טיר אויף דער גאַס אַרויס און גענעצן. פֿון דאָ און דאָרטן קומען-אַרויס קליינע קינדערלעך און טראַגן פֿאַר מיר אַרויס אויף זייערע פּנימלעך דעם דלות וואָס הערשט דאָרט בײַ טאַטע-מאַמע אין שטוב. איך הער אַרום זיך ייִדיש ריידן; איך הער רוסיש ריידן. ווײַבער קריגן זיך אויף אַ גאַנץ וואַרעמען אופֿן, איינע אויף ייִדיש און די אַנדערע — אויף שפּאַניש...

און אַזוי דערשלאַג איך מיר צו אַ ייִדישער בוכהאַנדלונג.

אַ גאַנץ פֿינן געשעפֿט. צוויי גרויסע פֿענצטערס און אין מיטן אַ טיר. איך באַטראַכט די סחורה, וואָס איז אויסגעשטעלט אין פֿענצטער, און פֿאַר קיין פֿאַל קען איך מיר ניט פֿאַרשטעלן, אַז איך בין אין בוענאַס-אַרעס; די מאַדערנע ייִדישע ביכער פֿון וואַרשע און ווילנע, וואָס ערשט מיט אַ פֿאַר חדשים צוריק זײַנען זיי פֿון דרוק אַרויס, ליגן זיך ברייטלעך אויסגעלייגט מיט די אַלט-באַקאַנטע אויפֿשריפֿטן אין היימישן אַנבאַנד. בײַ דער זײַט היימישע סידורימלעך אַרומגע-לייגט מיט פֿרישע בינטלעך ציצית.

אַז איך בין אַרײַן דורך דער אָפּענער טיר אין געשעפֿט, איז דאָרט קיינער ניט געווען. באַלד אָבער איז אויף מײַנע טריט אַרויס-געקומען פֿון אַ זײַטיקער טיר אַ יונגע פֿרוי מיט אַ ינגל פֿון אַ יאָר פֿיר בײַ דער האַנט. איך ווענד זיך צו איר מיט אַ פּשוטן גאַט העלף. איר זייער היימיש, ייִדיש חנעוודיק און גוט פנים איז געבליבן גאַנץ רויק, אַננגעהאַלטן. ענטפֿערנדיק אויף מײַן גאַט העלף בלויז מיט אַ

נייג טוענדיק מיטן קאפ האָט זי געוואָרט, וואָס איך וועל ווייטער עפעס זאָגן.

— אַ ייִדישע בוכהאַנדלונג באַנאָאָיך זע איך... — פֿאַר איך אַרויס גאַנץ אומגעשיקט.

זי טוט אַ ליכטן שמייכל, ווי איינער זאָגט: זעסט דאָך, אַז דאָ איז אַ ייִדישע בוכהאַנדלונג!

פֿאַרלירנדיק זיך אַ ביסל מיט מײַן נאַרישער פֿראַגע, האָב איך אָנגעהויבן גלאַט אין דער וועלט אַרײַן צו דערציילן פֿאַר איר, אַז איך קום ערשט אָן, נאָר וואָס, פֿון רוסלאַנד, און אַז כ׳האַב ניט געהאַט צו קיינעם קיין אַדרעס, און אַז אפֿשר דרײַ שעה האָב איך אַרומגעבלאַגן דזשעט ביז איך האָב מיר אַהער דערשלאָגן.

די גאַנצע מעשה אָבער רופֿט בײַ איר אויפֿן פנים אַרויס בלוזי אַן אויסדרוק פֿון פֿאַרדאַכט. זי רעדט קיין וואָרט ניט. זעצט זיך אויף אַ בענקל און אַזוי שווינגנדיק נעמט זי דאָס קינד אויף דער האַנט. דאָס קינד אָבער לאָזט פֿון מיר זײַנע אויגן ניט אַראָפֿ און מיר ווערט אַ ביסל אומבאַקוועם: איך דערצייל אַ מעשה, אַז נאָר וואָס קום איך פֿון רוסלאַנד און צום סוף פֿרעגט זי מיר צו מאַל ניט איבער, וואָס עס הערט זיך אין רוסלאַנד — ווי דער שטייגער איז צו פֿרעגן...

איך הייב ווידער אָן אַ שמועס, אָבער דאָס מאַל פֿון ייִדישע בײַ-כער. איך פֿרעג זיך נאָך אויף די ווערק פֿון מאַדערנע שרײַבערס. איך קלייב־אויס נעמען פֿון שרײַבערס נאָר וואָס אויף דער וועלט אַרויס־געקומענע, כדי צו מאַכן מיט דעם אַן איינדרוק פֿון אַ ייִדישן אינטע־ליגענט. ס׳איז געווען ניט קיין קרומער וועג. דער אויסדרוק פֿון איר פנים האָט זיך צו ביסלעך פֿאַרענדערט. אַ געוויסע פֿריינדלעכקייט האָט אָנגעהויבן אַרויסצושפּראַצן בײַ די ליפּן־ווינקלעך, די ליפּן האָבן זיך געעפֿנט און מיט אַ גאַנץ האַרציקער שטימע האָט זי מיר אָנגעהויבן איבערצופֿרעגן, אייגנטלעך דאָס וואָס כ׳האַב איר מיט אַ וויילע פֿרײַער דערציילט.

די אָנגעגעצויגנקייט איז אין גאַנצן פֿאַרשווינדן. פֿרײַער לאַנג־זאַם און באַלד אָבער גאַנץ לעבעדיק האָט זי מיך פֿאַרשאַטן מיט

פֿראַגעס וועגן רוסלאַנד, יידן, פֿאַראיינען, ייִדישקייט און, ענדלעך, פֿאַרגעשלאַגן אפֿשר וועל איך טרינקען אַ גלאַז טיי?
איך בין מסכים, פֿאַרשטייט זיך. זי לאַזט-אַראַפֿ פֿון האַנט דאָס ייִנגל און בעט מיך אַרײַן צו זיך אין דירה, וואָס געפֿינט זיך גלייך אין הינטערגרונט פֿון געשעפֿט.

שוין זופּנדיק דעם טיי טראַכט איך:

לאַמיר נאָר פּרוּווין דערציילן, אַז איך בין אַ ייִדישער שרײַבער,

און איך הייב־אָן אויף אַזאַ אופֿן:

— געפֿינען זיך אפֿשר באַגלייך אין געשעפֿט מײַנע ביכלעך

אויך?

זי ווערט אַ קליין ביסעלע צעטומלט. דאָך קלייבט זי זיך אַן מיט

מוט און פֿרעגט:

— קען מען וויסן ווי איר הייסט?

— אַזוי און אַזוי...

זי האַט זיך אַ ביסל פֿאַררויטלט, מיר דערלאַנגט די האַנט און

פֿאַרשעמטלעך געזאָגט:

— אַנטשולדיקט מיר, וואָס כ׳האַב אײַך אַזוי אויפֿגענומען אין

געשעפֿט. מען ווערט דאָ געוויינט גאַנץ אַפֿט צו טרעפֿן אַזעלכע יונגע

לינט, וואָס מען באַדאַרף וויסן ווי זיך מיט זיי צו האַלטן. איר ווייסט

דאָך, וואָס פֿאַר אַ נאָמען בוענאַס-אַנרעס האַט? — און באַלד ווענדט

זי זיך צום פֿיר יאַריקן זון — זעסט, מײַן קינד, דאָס איז אַ ייִדישער

שרײַבער. געקומען פֿון דאָרט, וווּ טאַטע-מאַמעס היים איז. גיי-צו

און גיב אַ הענטעלע!

און ניט נאָר ס׳הענטעלע דערלאַנגט מיר דאָס שיינע קינד; עס

קלעטערט-אַרויף צו מיר אויף דער האַנט און ווערט מיט מיר אַ

גאַנצער גוטער ברודער. אַזוי פֿאַרשפּילנדיק זיך מיטן קינד, האַב איך

גאַר נישט באַמערקט ווי די פֿרוי איז אַרויסגעגאַנגען אויף אַ קליינע

וויילע. באַלד האַט זי זיך אומגעקערט, נאָך מער אויפֿגעלייגט און

ווידער אַנגעהויבן איבערצופֿרעגן, ווי אַזוי, נישט קענענדיק קיין

שפּאַניש, האַב איך געטראַפֿן אַזש פֿון מײַן האַטעל. איך הייב־אָן צו

דערציילן מיט מער פֿרישקייט, און — די טיר פֿראַלט זיך אויף: דער מאַן אַליין איז דאָ! ס'פנים שנינט. ער וואַרפֿט זיך מיר אַנטקעגן מיט ברייטע הענט, מיט דעם ברייטן שלום עליכם און רופֿט מיך בנים באַמען, ווי אַן אַלטער באַקאַנטער...

לאַזט זיך אויס, אַז אין דער וויילע, וואָס זי איז אַרויס פֿון שטוב, האָט זי געבעטן לאַזן וויסן איר מאַן, וואָס איז ערגעץ אין שכנות געווען, אַז אַ גאַסט איז געקומען. ער ווידער, אויפֿן וועג, האָט נאָך אַ פֿאַר באַקאַנטע אַנגעזאָגט. די באַקאַנטע אויפֿן וועג גלאַט אַ פֿאַר גוטע פֿרײַנד דערציילט — דער סוף איז געווען, אַז אין אַ קורצער וויילע האָבן זיך אַ שאַט געטאַן קיין עין־הרע יידן, מיינסטנס יונגע לײַט, אַזש די שטוב איז ענג געוואָרן. ווי בינען האָבן זיי מיך אַרומ־גערינגלט, פֿרײַער מיט דרד־ארץ און שפּעטער מיט אַן איינפֿאַכער אַפֿנהאַרציקייט, מיט אַן אין דרייען געפֿלאַכטענעם שלום עליכם און ברוך הבא...

הפּלל, יידן האָבן אַ יידן געכאַפּט; אַ ייד האָט יידן געפֿונען.

— פֿאַר וואָס האָט איר נישט געשריבן, אַז איר קומט? מיר וואַלטן דאָך אַנך באַגעגנט בני דער שיף!
— מילא, טאַקע אַ נאַרישקייט געווען פֿון מיר. נאָר אַט בין איך דאָך שוין דאָ. טאָ דערציילט, וואָס מען הערט עפעס באַנאַנך אין אַרגענטינע? דערציילט מיר, ווי אַזוי איז עס מעגלעך, אין אַ מיטנ־וואַכעדיקן טאָג זאָלן אַזוי פֿיל יונגע לײַט זײַן פֿרײַ?
— כאַכאַ! — דאָס איז דאָך די צרה, גוטער ברודער! אַ קריזיס אין לאַנד און מען גייט־אַרום פּוסט־און־פּאַס. דער שטאַרקסטער קריי־זיס, וואָס אַרגענטינע האָט ווען עס איז אַנגעזען, האָט זיך אויף אונדז אַראַפּגעלאָזן.

וויזט־אויס, אַז דער שפּאַנישער עלעמענט קלעפט זיך צו דער ייִדישער שפּראַך נישט צו אַזוי שטאַרק ווי רוסיש אָדער ענגליש, ווייל דער ייִדיש זייערער האָט מיר פֿיל בעסער געקלונגען ווי דער ייִדיש, וואָס כ'האַב צום ערשטן מאל דערהערט אין ניו־יאָרקער ייִדי־שן קוואַרטאַל.

זיי האָבן מיר דערציילט, ווי שוין צוויי יאָר צינט, אַז דער קריי־
זיס הערשט. עס קומט דערפֿון, וואָס שוין צוויי יאָר, אַז אויף די אַר־
גענטיגער פֿעלדער געראַט ניט. איין יאָר איז געווען גרויסע טריקע־
נישן; די פּאַשע איז געוואָרן אויסגעטריקנט און די בהמות, וואָס דאָ
איז עס דער הויפטפראָדוקט, זינען אַוועקגעפֿאַלן; און איצטער איז
שוין באַלד זעקס חדשים, אַז עס רעגנט און רעגנט, און די פֿלאַכע
אַרגענטיגער פֿעלדער שטייען פֿאַרטרונקען אין וואַסער. ניט מען קען
אַקערן. ניט מען קען זייען. און וויל שוין צו פֿיל איז דאָ די גרויסע
שטאַט אָפּהענגיק פֿון פֿעלד, דעריבער לאַזט זיך דער דלות אין שטאַט
גאָר שטאַרק פֿילן. פֿירמעס באַנקראַטירן. געשעפֿטן, פֿאַבריקן מאַכן
זיך צו. און דאָס גייט־אויס צום ייִדישן אַרבעטער, וואָס שטעלט־פֿאַר
דעם בעסערן און שענערן עלעמענט פֿון דער ייִדישער גאַס.

כ'האַב מיך דערוויסט, אַז די ייִדישע קאַלאָניעס פֿון באַראָן הירש
געפֿינען זיך אין אַ שווערן מצבֿ צוליב די פֿאַרפֿלייצונגען און עס
זינען אַפֿילו פֿאַראַן אַזעלכע קאַלאָניעס, צו וועלכע מען קען זיך גאָר
נישט דערשלאָגן.

שוין דעם אייגענעם אַוונט האָב איך מיר באַקאַנט מיט דער
ייִדישער אינטעליגענטער יוגנט, פֿאַרשטייערס פֿון פֿאַרשיידענע פֿאַר־
אינען. איך בין געווען איבערגעראַשט צו זען ווי דאָס ייִדישע לעבן
קלאַפט דאָ; ווי דאָס ייִדישע קריסטאָליזירט זיך דאָ אויף אַזאַ מין
בולטן אַפֿן. כ'האַב פֿאַר קיין פֿאַל ניט דערוואַרט דאָ צו באַגעגענען
אַזאַ פֿינע ייִדישע יוגנט, וואָס זאָל אַזוי וואַך זיין צו אַלצדינג וואָס
טוט זיך אין דער גרויסער, גרויסער און ווַזנטער ייִדישער וועלט.
ס'האַט מיר ווי געטאָן, פֿאַר וואָס מיר ווייסן אַזוי ווינציק פֿון דעם,
וואָס עס קומט־פֿאַר מיט זיי דאָ אין אַרגענטיגע, אין דער צינט וואָס
זיי האַלטן זיך אַזוי צוגעקניפט צו אונדז פֿון ווינטן און מיט דער
גרעסטער אויפֿמערקזאַמקייט הערן זיי זיך צו צו דעם, וואָס עס וועבט
זיך אין דער ייִדישער וועלט פֿון רוסלאַנד און נאָרד־אַמעריקע.

די יידישע גאס בענקט

דאָס איז דער סך־הכל פֿון דעם ערשטן אנגדרוק, אָו דו פֿאַלסט־
אַרײַן אין דער ייִדישער גאַס אין בוענאַס־אַירעס.

און אַזוי היימיש זעט דאָך די גאַס אויס. קענסט מיינען, אָו אין
וואַרשע, אַדעס און אפֿשר כּמעט אין ווילנע אַליין ביסטו אַרײַנגעפֿאַלן.
אַבער דאָס איז אַלץ איידער דו כאַפּסט אַ שמועס מיט אַט דעם אַדע־
סער, וואַרשעווער אַדער טאַקע ווילנער יונגן מאַן. קומסטו צו זיי
נאַענטער, זעסטו: אַ טיפֿע ווונד טראַגט יעדער אין דער שטיל אין
זײַן האַרצן; ס'איז גענוג אַנצורירן יענעמס קראַנק אַרט, אַז הויך זאָל
יעדערער פֿון זײַן ווונד דערציילן.

וואָרן צי איז דען ניט דער ייִדישער ישובֿ דאָ אין אַ שלעכטער
שעה אויסגעפֿאַלן? צי איז דען ניט יענער בינטל יידן ווי אַ גליד אָן
אַפּגעשניטענער פֿון דעם גרויסן פֿאַלקסקערפּער און פֿאַרוואַרפֿן ער־
געץ גאַט אַליין ווייסט ווהיין... און הייבסטו אָן ריידן מיט אַ יונגן
מענטשן, פֿילסטו ווי די ווונד בלוטיקט.

שוין גאַנצע פֿינף און צוואַנציק יאָר, אַז עס גייט־אָן די ייִדישע
אימיגראַציע קיין זיד־אַמעריקע, הויפטזאַכלעך קיין אַרגענטינע; אָנ־
געהויבן האָט זיך די אימיגראַציע מיט אַזאַ קראַפֿט, מיט אַזוי פֿיל
לעבן, נאָר אַז מען קומט אַהער און מען געפֿינט דעם סך־הכל פֿון
קרעכצן און בענקען נאָך דער אַלטער היים, כאַפּט אַ טרויער אָן.

סיבות זענען גאַנץ גענוג פֿאַראַן. איך רייד דאָך איצטער ניט פֿון
די קאַלאָניסטן. איך רייד דאָך פֿון דער שטאַט בוענאַס־אַירעס און
איר ייִדישן ווינקל.

איך רייד דאָך ניט איצטער איבער דער גרויסער מאַסע אין די
טויזנטער, וואָס רעדט אויך ייִדיש, און אפֿשר דווקא ייִדיש, און

האַנדלט מיט מענטשנפֿלייש און מענטשנבלוט¹. איך רייך פֿון דעם בינטל ייִדן, וואָס איז אַרויסגעריסן געוואָרן פֿון רעכטן האַרץ פֿון ייִדישן לעבן, פֿון די וואָס האָבן נאָך אידעאלן אין האַרצן מיטגע-פֿירט. איך רייך פֿון די וואָס שטייען נאָך איצטער מיטן פנים צו דער ווינטער, ווינטער אַלטער היים און מיט דער פֿלייצע צום לאַנד וווּ זיי עסן זייער ברויט...

ס'איז דאָך קלאַר, אַז דער מערסטער טייל פֿון די שטאַטישע ייִדן דאָ, זינען אַהער געפֿאַרן מיט דעם געדאַנק די שטאַט אַפֿילו ניט אַנצווען. דאָס זינען מענטשן וואָס זינען געפֿאַרן ווערן קאַלאַניסטן און איצטער ברעכן זיי די פֿיס אין די גאַסן פֿון בוענאַס-אַירעס.

ייִקאָ קאַלאַניזירט די לעצטע יאָרן דורכשניטלעך זייער אַ קליי-נעם פֿראַצענט פֿון פֿריש אַנגעקומענע אימיגראַנטן. און אַפֿילו אין די גוטע צייטן האָט אַפֿשר איינער פֿון צען זוכה געווען ערד צו באַקומען. און נעמענדיק אין אַכט, אַז אַ גרויסע צאָל פֿון די, וואָס האָבן זייער ווונטש יאָ דערגרייכט, האָבן ענדלעך פֿאַרוואַרפֿן די ערד מיט די חסדים פֿון ייקאָ און אין שטאַט אַרײַנגעפֿאַרן גליק זוכן — איז דאָך פֿאַרשטענדלעך, פֿאַר וואָס דער ייִדישער עולם אין שטאַט טראַגט אַ באַזונדערע אומצופֿרידנקייט אין האַרצן:

זיצט אַ ייִד אין אַ טויער מיט אַ קעסטעלע און פֿאַרקויפֿט פֿאַ-פֿיראַסן (דעם „פֿאַך“ האָבן ייִדן פֿאַרכאַפט). דאָס איז אַ געוועזענער קאַלאַניסט אַדער ווייניקסטנס געפֿאַרן אַ קאַלאַניסט צו ווערן.

גייט אַ ייִד מיט אַ פעקל סחורה און קלאַפט אין די טירן — גע-זאַלט ווערן אַ קאַלאַניסט!

גייט אַ ייִד און טראַגט-אום פֿאַסקעס מיט שיכבענדלעך צו פֿאַר-קויפֿן.

— געזאַלט ווערן אַ קאַלאַניסט!

¹ דעמאָלט, אין די יאָרן פֿון דער ערשטער אימיגראַציע, איז געווען אַ צאָל ייִדן, וואָס האָט זיך פֿאַרנומען מיט פֿרויענהאַנדל.

גייט-אום אַ ייד מיט אַ פֿאַרשמאַכט פנים און טוט גאָר נישט.
 — געזאַלט ווערן אַ קאַלאַניסט!
 און די אַלע, וואָס אַרבעטן בני פֿאַרשיידענע פֿאַכן, זינגען זיי
 ס'רובֿ געפֿאַרן אַהער זיך קאַלאַניזירן.
 און די גליקן אין שטאָט זינגען פֿאַרפֿלויגן. אַמאָל אַ צינט געווען.
 קיינער געדענקט עס ניט, אָבער אַ צינט געווען, ווען דאָס גליק האָט
 דאָ גענעכטיקט...
 און ס'איז גענוג, אַז אין דער ייִדישער גאַס זאָל זיך באַווייזן איי-
 נער פֿון דער אַלטער היים — און אַ שטורעם פֿון געפֿילן זאָל זיך
 אין דער נשמה אויפֿהייבן...
 איך בין דאָך איינער פֿון זייערע. קען איך דען עפעס האָבן קעגן
 זיי? די אויגן קוקט מען דאָך אויס ביו עס קומט-אַז אַ צייטונג פֿון
 רוסלאַנד און מיט דער גרעסטער נייגעריקייט וואַרפֿט מען זיך אויף
 יעדער שורה.
 — ס'איז דאָך פֿון דער היים!
 — פֿאַר וואָס פֿלאַנצט איר זיך דאָ נישט אַינ? ס'איז דאָך אַ פֿרונ-
 לאַנד? אפֿשר נאָך גאָר נישט אַזוי שלעכט ווי איר מיינט... פֿאַר וואָס?
 — איר זאָלט עס פֿרעגן? — באַדויערט ער מיך — ווי קען מען
 גאָר אין רוסלאַנד פֿאַרגעסן? דאָרט שטראָמט דאָס ייִדישע לעבן ווי
 אַ רייזיקער טיך און דאָ ווער איך דערשטיקט! איך בין דאָרט גע-
 בוירן און ס'איז מײַן לאַנד. איך וועל מיר דערשפירן אַ בעטלער ווי
 נאָר איך זאָל אויפֿהערן צו דענקען, אַז דאָס גרויסע לאַנד, וואָס הייסט
 רוסלאַנד, איז ניט מײַנס...
 אַזוי רעדט דאָך ניט קיין גלות-מענטש. אַזוי רעדט אַ מענטש
 וואָס שפירט דעם באַדן אונטער זינע פֿיס.
 אַ יונגער מאַן מיט ברייטע פֿלייצעס און ברייטע שווערע הענט
 רעדט מיט טרערן אין די אויגן:
 — איך בין אַינך מקנא. איר וועט זיך נאָך אומקערן צוריק קיין
 רוסלאַנד.
 — וואָס באַדאַרפֿט איר רוסלאַנד?

— כ'האָב דאָרט טאַטע־מאַמע...

און קוקט איר אָן דעם יונגן מאַן, באַטראַכט איר זינע הענט און פלייצעס, זעט איר, אָז ער קען זיך קיין עין־הרע אַליין מפרנס זיין — נאָר אָז אַ יונגער, שיינער בחור בענקט נאָך טאַטע־מאַמע, מוזט איר ניט ווילנדיק מיטפילן...

— אַז איך האָב רוסלאַנד פֿאַרלאָזן, בין איך שוין געווען אַ ייד פֿון פֿורציק יאָר. און אַז דער ערשטער שטיין האָט דעמאָלט געטראָפֿן מיין פֿענצטער, האָב איך געזאָגט: „רוסלאַנד איז ניט דיין לאַנד און אָדעס איז ניט דיין היים! ס'איז אַבער נאַריש צו אַנטלויפֿן... אַט זיך איך דאָ אין טויער טאַג־אַבן, טאַג־אויס און לייג־איבער אין קעס־טעלע די פּאַפּיראַסן, זיי זאָלן דעם קונה שענער אויסזען, און איך טראַכט: מען טאָר רוסלאַנד אַזוי ניט פֿאַרלאָזן... אַזוי ווי איך האָב מיט אַ האַק זיך געווערט, מען זאָל מיר מיין שטוב ניט אונטערצינדן, אַזוי האָט עס שוין ווינטער באַדאַרפֿט גיין“.

— וואָרעם צי איז עס אַ לאַנד פֿאַר יידן, ווען דאָ איז אַ חרפה דעם נאָמען ייד צו דערמאָנען? און אויב אַהער האָבן זיך די שמור־ציקסטע פֿון אונדזער פֿאַלק פֿאַרקליבן, טאָ וואָס האָבן מיר נאָך דאָ וואָס צו טאָן? ס'וועט דאָך אייביק היטן די מוטער איר טאַכטער, אַז איך זאָל זי ניט פֿאַרפירן און פֿאַרקויפֿן צו שאַנד...

און דאָך איז עס אַ ייִדישער ישוב. און דאָך איז עס אַ צווייג, וואָס איז פֿון דעם אַלטן שטאַם אַרויסגעוואַקסן. צו ווינט איז דער צווייג פֿון אייגענעם שטאַם פֿאַרלאָפֿן. יעדער ווינט בייגט אים, יעדער ווינט ברעכט אים.

און דאָך איז עס אַ ייִדישער ישוב. אַ ייִדישע גאַס. ס'איז ייִדיש וואָרט. אַז די צייטן האָבן דאָ אַ ביסל געבלישטשעט, האָבן גאָר אַנ־דערע לידער דאָ אין גאַס געקלונגען. מעגלעך, אַז עס וואָלט מיך אַזאַ אומעט ניט אַרומגעכאַפט.

איך בין אַבער געקומען אין אַ צייט, וואָס אין לאַנד הערשט אַ נאַטירלעכער קריזיס. באַלד דריי יאָר, אַז ס'פֿעלד גיט זיין שפֿע ניט אַרויס; שוין באַלד דריי יאָר, אַז דער גליקלעכער שלייער איז פֿון

לאַנד אַראָפּגעפּאַלן און „דאָס לאַנד דער צוקונפֿט“ האָט ניט קיין קעגנוואָרט, און דער דלות פֿינפֿט אין די גאַסן. און דאָך איז עס אַ ייִדישער ישוב. קרעכצנדיק פֿלאַנצן זיי זיך דאָ אַינן. בענקענדיק לאָזן זיי טיפֿע וואַרצלען אין דער אַרגענטינער ערד. אַ סימן, אַז אַ גרויסע אַנטיסעמיטישע צנטונג גייט־אַרויס אין בוענאָס־אַירעס, וואָס האַלט אין איין זוכן חטאים אויף ייִדן, כאַטש אין גאַנצן פֿאַרמאַגט אַרגענטינע בני אַ זעכציק־זיבעציק טויזנט ייִדן.² מען לאָזט גאַנץ אַפֿט וויסן פֿון די הויכע פֿענצטערס, אַז ייִדן זיי־נען נישט פֿאַטריאַטיש גענוג. די ייקאַ היט זיך טאַקע, חלילה נישט איבערצוכאַפֿן אין אירע שולן די מאָס פֿון ייִדישקייט.³ די גאַס טוט אָבער וואָס דאָס לעבן פֿאַדערט: אַ ייִדישע טעגלעכע צענטונג, אַ שפּאַ־ניש־ייִדישע מאַנאַטשריפֿט פֿון דער שטודירנדיקער יוגנט — חדרים, שולן, פֿאַראַיינען, ביבליאָטעקן און — וואָס דען נישט? אַ פֿולשטענ־דיקע אָפּשפּיגלונג פֿון דעם לעבן אין די גרעסערע ייִדישע צענטערס. און די מלחמה, וואָס די ייִדישע גאַס פֿירט־אַן מיט די ייִדישע פֿרויענהענדלערס?⁴ זיי האָבן דאָך דאָ יאָרן לאַנג פֿאַרגעשטעלט דאָס ייִדישע פֿאַלק... יענע צענטן האָבן כּמעט געמיטן. אַפֿילו די אַנטיסע־מיטן, ווען זיי שרעקן זיך, איז עס ניט פֿאַר די ייִדישע פֿרויענהענד־לערס. זיי האָבן מורא פֿאַר דער ייִדישער אינטעליגענץ, וואָס גייט פֿון דער הויכשול אין דער געזעלשאַפֿט אַרײַן. זיי האָבן מורא פֿאַר די ייִדישע אַרבעטער־מאַסן און זייערע ראַדיקאַלע אידייען. דאָס יונגע אַרגענטינער פֿאַלק, קינדער פֿון דער אַלטער שפּאַ־ניע, שוין גאַר נישט אַזוי טאַלעראַנט האַלט זיך עס אין באַצוג צו פֿרעמדע נאַציאָנאַליטעטן. שוין אַ ביסל צו שטאַרק האַלט מען דאָ אין אויפֿפּאַסן און נאַכזוכן די מאָס פֿאַטריאַטיזם פֿון די פֿרעמדע. פֿאַר־שטייט זיך, אַז נאָר בני ייִדן איז דאָך לנכּט צו געפֿינען חטאים. מען

² אין 1967, רעכנט מען, ציילט דער אַרגענטינער ישוב 500,000 נפשות. —

³ אין 1934 זינגען אויפֿן אָרט פֿון די ייקאַ־שולן געשאפֿן געוואָרן אַנדערע טיפֿן שולן, נאַציאָנאַל אין גניסט. — ⁴ פֿאַרן 2טן וועלטקריג איז פֿון זיי קיין סימן נישט געבליבן. — רעד.

וועט דאָך נישט שרייבן אויף די ענגלענדערס, דיטשן, איטאַליע-
נערס. יענע מעגן דאָך אייגענע שולן האָבן. צו יענע לייט דאַרף מען
דאָך אַנקומען אַ מאָל נאָך אַ הלוואה... יידן אָבער באַדאַרפֿן זיך פֿאַר-
טיידיקן; באַדאַרפֿן זיך פֿאַרענטפֿערן. מען דאַרף בנגבֿה נעמען דאָס.
אויף וואָס מען האָט פֿולשטענדיקע רעכט⁵.
אָבער וועלנדיק זײַן בירגערס פֿון דער וועלט — מוז מען דאָך
עפעס אויסשטיין!

די בויערס פֿון אַ יידישער צוקונפט

געבוירגענע רוקנס און גרויע בערד, דאָס פנים צעקנייטשט און
ברוין, און דער בליק זיכער און שטאַלץ — אַזוי שפּרייזן זיי איבער
זייערע פֿעלדער מיט פֿעסטע טריט, די ערשטע יידן פֿון רוסלאַנד וואָס
האָבן זיך אַזש קיין אַרגענטינע געלאָזט גליק זוכן.
ביט פֿאַר דאָס געלט פֿון באַראָן הירש איז דער ערשטער שטיין
געלייגט געוואָרן צו גרינדן יידישע קאָלאָניעס אין אַרגענטינע. דער
זכות און דער חסד פֿון דער רוסישער רעגירונג מיט אירע גוירות
אין די אַכציקער יאָרן איז בייגעשטאַנען און געהאַלפֿן, אַז יידן מיט
זייערע וואַרצלען זאָלן זיך אַרויסרייסן פֿון דער אַלטער היים און
פֿאַרקלייבן זיך אין דעם ווילדן אַרגענטינע. באַגלייט אין וועג האָט
זיי די האַפֿענונג אויף בעסערע צייטן און די בייטש פֿון די פֿאַרפֿאַל-
גערס. גאַנץ קאַלט און רויק דערציילן די ערשטע פֿון ביטערע טעג
זייערע אויף דעם נייעם וועג, וואָס איז אַזוי אַלט פֿאַר יידן אין אַלע
צייטן.
אַט אַזוי הייבט איינער פֿון די ערשטע אָן צו דערציילן:

⁵ אויך פֿון אַט דעם איז מער קיין סימן נישט געבליבן: יידישע אַרגאַני-
זאַציעס פֿאַרטיידיקן זייער רעכט ווי יידן און ווי אַנגוויינערס פֿון לאַנד און ווערן
אויך רעספּעקטירט. — רעד.

אין יאָר טויזנט אַכט הונדערט זיבן און אַכציק האָט די רוסישע רעגירונג אָנגעהויבן אויסצופֿירן איר גזירה אויף ייִדן אין קליין פּוילן, פּאָדאָליע, גובערניע, אַז פֿופֿציק וויאַרסט פֿון גרענעץ טאַרן ייִדן אין די דערפֿער מער ניט וווינען. און אין דער אייגענער גובערניע, אין אַ קליינעם דערפֿל מיטן נאָמען סטאַראַיאַ הוטאַ, נעבן דעם שטעטל סמאַטריטש, פֿינף מניל פֿון דער שטאָט פּאָדאָליע, זינען געזעסן צוויי ייִדן: פּנחס גלאָזבערג און יוסף לודמער. די ביידע ייִדן האָבן באַדאַרפֿט דאָס דאַרף פֿאַרלאָזן. אויך איז געווען ניט ווייניג פֿון שטעטל נאָך אַ דאַרף, וואָס האָט געהייסן קערנעטשאַוו. דאַרט האָט געוויינט אַ ייִד מיטן נאָמען לייזער קויפֿמאַן. פֿון לאַנגע יאָרן האָט ער דאַרט גע- האַלטן פּאַסעסיע און צוליב דער גזירה האָט ער באַדאַרפֿט זיין דאַרף פֿאַרלאָזן. די אַלע דריי ייִדן זינען געווען גוטע פֿריינד צווישן זיך. האָבן זיי זיך צונויפֿגענומען און געהאַלטן זיך אַן עצה וואָס צו טאָן. איז געבליבן ביי זיי, אַז מען זאָל איינעם שיקן זוכן ערגעץ לאַנד וווּ צו קאָלאָניזירן זיך. יוסף לודמערס אַ שוואַגער, וואָס האָט זיך געפֿו- נען דעמאָלט אין נאָרד־אַמעריקע, האָט געראַטן צו פֿאַרן קיין אַרגענ- טינע, ווייל ווי ער האָט געשריבן, איז ער מיט נאָך עטלעכע, וועלכע האָבן דעמאָלט ווי קאָלאָניסטן געוויינט אין מיניאַפּאָליס, מינעסאָטע, זייער שלעכט באַהאַנדלט געוואָרן פֿון דער דאַרטיקער רעגירונג. האָבן די אויבן דערמאָנטע דריי דאַרפֿלייט זיך צונויפֿגעלייגט אויף הוצאות און האָבן אַוועקגעשיקט לייזער קויפֿמאַנען קיין פּאַריז, ער זאָל זיך זען מיט דער ייִדישער אַליאַנס¹. אַכט חדשים צייט האָט ער געוויילט אין פּאַריז. איינער אַ הער לובעצקי און ר' צדוק הכהן, פּאַריזער רב, האָט אונטערגעהאַנדלט מיט דער אַליאַנס, און ס'איז געבליבן, אַז

¹ Alliance Israélite Universelle, געוואָרן אָרגאַניזירט אין פּאַריז 1860 קעגן די פּאַגראַמען (אין מזרח־איראָפּע), האָט אַרויסגעשטעלט די לאָזונג כּל ישראל חברים און זיך אָפּגעגעבן צו פּאַרשיידענע טעטיקייטן: פּאַרטיידיקונג פּאַליטיק, עמיגראַציע און בילדונג.

לייזער קויפֿמאָן זאָל פֿאַרן אַהיים און צונויפֿנעמען ביי הונדערט פֿאַ-
מיליעס און פֿאַרן קיין אַרגענטינע צו ווערן ערד־אַרבעטערס.
לייזער קויפֿמאָן איז געקומען אַהיים און אין איינעם מיט זינע
צוויי גוטע פֿרײַנד האָט ער אָנגעהויבן אויפֿצוועקן דעם עולם און
מיט אַזאַ אופֿן צוזאַמענגענומען אַן ערך פֿון אַכט און אַכציק פֿאַמיליע-
ליעס, און אַלע אין איינעם זינען מיר דעם פֿופֿציגטן יוני אַרויסגע-
פֿאַרן קיין אַרגענטינע.

אַבער אַז מיר זינען אָנגעקומען אין בערלין, האָט אונדז די אי-
מיגראַנטן־געזעלשאַפֿט געזאָגט, אַז קיין אַרגענטינע לאַזט מען קיין
יודן נישט אַרײַן, נאָר אויב מיר ווילן פֿאַרן קיין נאָרד־אַמעריקע, וועט
מען אונדז פֿאַרקויפֿן שיפֿקאַרטעס. מיר זינען געבליבן ווי אויפֿן וואַ-
סער. און נאָך לאַנגע עצות איז געבליבן, אַז מען זאָל ווידער שיקן אַ
שליח קיין פֿאַרײַ. פֿינף מענטשן זינען געפֿאַרן: יצחק רעכטער, פֿרץ
פֿינגענבוים, זלמן אַלעקסעניצער, לייזער קויפֿמאָן און אַליס אָגענט.
זיי זינען געקומען צו הרב־צדוק הכהן און דערציילט וואָס עס איז
געשען.

אַזוי ווי אין יענער צייט האָט די אַרגענטינער רעגירונג געהאַט
אין פֿאַרײַ אַן אימיגראַציע־ביוראָ צו מאַכן אַגיטאַציע, מענטשן זאָלן
פֿאַרן קיין אַרגענטינע, איז געבליבן, מען זאָל זיך ווענדן צום אַרגענ-
טינער קאָנסול, ער זאָל דערלויבן י. ב. פֿראַנק, אַן אָגענט פֿון יענעם
ביוראָ. צו פֿאַרקויפֿן אונדז אין נאָמען פֿון קאָנסול פֿינף און צוואַנציק
אַקער לאַנד פֿאַר יעדער פֿאַמיליע באַזונדער, פֿדי די אַרגענטינער
רעגירונג זאָל אונדז אָנערקענען פֿאַר אַרנטלעכע ערד־אַרבעטערס און
זאָל אונדז אַרײַנלאָזן אין לאַנד. אַזוי איז עס געווען. מען האָט אַנגע-
געצאָלט צו פֿיר הונדערט פֿראַנק אויפֿן חשבון. דאָס איז געשלאָסן
געוואָרן דעם פֿינפֿטן יולי טויזנט אַכט הונדערט נײַן און אַכציק. דעם
קאָנטראַקט האָט מען איבערגעשיקט קיין בערלין צו סיגיסמונד זי-
מעל, וועלכער האָט באַדאַרפֿט עקספּעדירן די פֿאַרטיע אימיגראַנטן
קיין אַרגענטינע.

אַז מיר זינען אָנגעקומען אין בוענאָס־אַירעס, האָט מען אונדז

נישט געוואלט אַרײַנגלאָזן אין לאַנד, ווייל מען האָט אונדז אָנגענומען פֿאַר קאַפֿטענס, סוחרים פֿון ווייסע שקלאַפֿן. דער קאַפּיטאַן האָט אָבער באַוווּיזן אונדזערע צעטלען פֿון דעם געקויפֿטן לאַנד — האָט מען אונדז באַלד אַראָפּגעלאָזט. נאָר דערבײַ דערקלערט, אָ דאָס לאַנד, וואָס מיר האָבן געקויפֿט אין פֿאַרײַ, איז שוין לאַנג באַזעצט געוואָרן... מען וועט אונדז אָפּגעבן צוריק דאָס געלט, אָבער קיין ערד וועט מען אונדז נישט געבן. ווי מען האָט אונדז שפּעטער דערציילט, האָט דער אַגריקולטור־מיניסטער געהאַלטן, אָ ס'איז אַ סכּנה צו לאָזן די יידן זײַן אויף איין אָרט, ווייל יידן זײַנען נאָר פֿעזיק צו האַנדלען מיט „לעבעדיקע סחורה“... דעריבער איז גלײַכער, זיי זאָלן זײַן צעשפּרייט — וועלן זיי אַזאַ כּוח נישט האָבן. נו, זײַנען מיר ווי אויפֿן וואַסער געבליבן.

האַבן מיר זיך געלאָזט איבער דער שטאַט בוענאַס־אַרעס זוכן יידן. ענדלעך האָבן מיר געפֿונען דרײַ יידן, געשעפֿטלעכט פֿון גאַלד־וואַרג. איינער האָט געהייסן לאַמבערט, אַ דײַטשישער ייד; דער צוויי־טער — האַכענשטיין, אַ רומענישער ייד; און דער דריטער האָט גע־הייסן מאַריץ הילדעסהיימער — אויך אַ דײַטשישער ייד. די דרײַ יידן, אָנשטענדיקע מענטשן, האָבן אויסגעזוכט אַ געוויסן אייגנטימער פֿון אַ סך לאַנד מיטן נאָמען פּעדראַ פּאַלאַסיאַס (זײַן לאַנד געהערט עס איצטער צו יִקאַ². ער האָט געהייסן אויסקלעבן עטלעכע מענטשן, זיי זאָלן פֿאַרן באַקוקן דאָס לאַנד. פֿאַרן האָט מען באַדאַרפֿט אַ שעה צוואַנציק פֿון בוענאַס־אַרעס מיט דער אייזנבאַן־ליניע, וואָס האָט זיך נאָך דעמאָלט געהאַלטן אין בויען פֿון בוענאַס־אַרעס קיין טוקומאַן.

אַ אונדזערע יידן האָבן דערזען אַזוי פֿיל ערד פֿון אַלע זײַטן, און אַז בלויז צו פֿינף און צוואַנציק פעזעס וועט קאַסטן אַן אַקער

² ייִדישע קאַלאָניזאַציע־אַסאַסיע, געשאַפֿן מיט 10 מיליאָן דאָלער דורכן באַראָן הירש אין 1891, צו קאַלאָניזירן מזרח־אײראָפּעישע יידן אין אַמעריקאַנער לענדער.

לאַנד, האָבן זיי זיך שטאַרק דערפֿרייט (זיי האָבן גאַר נישט געוויסט, אַז דעמאָלט האָט מען דאַרטן געקראָגן צו צוויי־דרײַ פעזעס אָן אַקער לאַנד). האָט מען דעם אַכט און צוואַנציקסטן אויגוסט טויזנט אַכט הונדערט נײַן און אַכציק געשלאָסן אַ קאַנטראַקט מיטן הער פּאַלאַסיאַס און ער האָט אונדז גלייך אָפּגעשיקט אויף דער סטאַנ־ציע פּאַלאַסיאַס, וואָס האָט זיך אויף זײַן נאָמען גערופֿן. ער האָט אויך געדאַרפֿט אונדז אַרויסגעבן לעבנס־מיטלען אויף זײַן חשבון. קיין הײַזער זײַנען נאָך נישט געווען. האָט מען אונדז באַזעצט אין אַ גרויסן בלעכערנעם שאַלאַש בניים וואַקזאַל, וואָס האָט זיך נאָך געהאַלטן ערשט אין בויען. אין דעם שאַלאַש זײַנען מיר פֿאַרשפּאַרט געווען גאַנ־צע זעקס וואַכן. איין מאָל אין חודש האָט מען צוגעשיקט אַ זעקל פֿאַר־פֿוילטע פּאַפּשווי⁸, מעל, און דאָס אויך מיט ווערעם, ביז מען האָט אונדז דערנאָך אַריבערגעפֿירט אויף אונדזער קאַמפּ (פֿעלד).

אין פֿאַרלויף פֿון יענער צײַט זײַנען אויסגעשטאַרבן אַריבער הונדערט קינדער אויף דעם דאָזיקן פּלאַץ. איך מוז דערציילן, אַז אין שאַלאַש איז נאָר איין העלפֿט געווען. די אַנדערע העלפֿט פֿאַר־מיליעס האָט מען אַריבערגעפֿירט צו דער נעקסטער סטאַנציע, מאָני־גאַטעס. אויך דאַרטן איז אין אַ קורצער צײַט אַ ייִדישער בית־עולם געוואָרן... און דאָס איז געקומען פֿון הונגער און פֿון אַנדערע קראַנ־קייטן. מיר וואָלטן אָפּשר אַלע אויסגעשטאַרבן פֿון הונגער, נאָר אין יענער צײַט זײַנען געווען פֿיל אינזשענירן, וואָס האָבן געבויט די אַנזנבאַנען, האָבן זיי שוין געוויסט, אַז דאָ זײַנען פֿאַראַן הונ־געריקע. איז יעדעס מאָל, ווען די באַן איז דורכגעגאַנגען, האָט מען אונדז בולקעלעך פֿון די פֿענצטערס אַרויסגעוואָרפֿן...

ענדלעך, אַז מען האָט אונדז געבראַכט אויפֿן קאַמפּ, האָבן מיר זיך גענומען מאַכן הײַזלעך פֿון ערדציגל און באַדעקט מיט שטרוי. אין יענעם יאָר זײַנען געווען גרויסע רעגנס און מיר זײַנען געשווין מען אין אונדזערע זעמליאַנקעס⁴. נאָך האַלץ האָט מען געדאַרפֿט

⁸ קוקורוזע, טערקישער ווייץ, choco (שפּאַניש). — ⁴ ווינונג געמאַכט אין דער ערד, פֿון אַ גרוב.

גיין ביי אַ טויזנט מעטער און האַקן ביימעלעך — זינגען אַבער די גראָזן געווען אַזוי הויך, אַז מען האָט זיך פֿאַרבלאָנדזשעט אויף עט־לעכע טעג. וואָרעם קיין ישובֿ איז נאָך דאָ גישט געווען און מען האָט זיך געשפּיזט מיט די קוראַפּאַטקעס, וואָס מען האָט אין די גראָזן געכאַפּט, און דאָס רויע פֿלייש פֿון זיי געגעסן... אַבי גישט פֿון הונגער צו שטאַרבן. אַזוי איז אַוועק אַ יאָר צינט. אַז דער אייגנ־טימער האָט אָנגעהויבן אונדז אַנצוואַרדענען, האָט ער איינעם געגעבן אַ פּאַר אַקסן און דעם אַנדערן דעם יאָך און דעם דריטן די רימעס... ס'איז גאָר גישט געווען וואָס צו מאַכן. די פֿעלדער זינגען נאָך גישט געווען פֿאַרצוימט און די ווילדע אַקסן זינגען זיך צעלאָפֿן. און דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן צו צעלויפֿן. דעמאָלט האָבן זיך צוזאַמענגענומען פֿינף און דרייסיק פֿאַמיליעס אין שול, וואָס איז געווען פֿון ערדציגל געמאַכט, און מען האָט געשווירן ביי גאָט, אַז דעם דריטן בית־עולם זאָל מען גישט פֿאַרלאָזן. פֿאַרקערט, מען זאָל נאָך אַריבערפֿירן אַהער די פֿאַרלאָזענע ביינער פֿון פּאַלאַסיאָס און מאַניגאַטעס, און מען זאָל סוף־כל־סוף גרינדן אַ ייִדישע קאָלאָניע, און מאַכן אַ וועג פֿאַר די ברידער, וועלכע זינגען נאָך אין רוסי־לאַנד געבליבן.

לייזער קויפּמאַן איז אַוועק, וויל מען האָט אים געוואָלט דער־הרגענען, הלמאַי ער האָט די מענטשן אַהער פֿאַרפֿירט און אומ־גליקלעך געמאַכט. ער האָט זיך שפּעטער אומגעקערט, אַבער ער האָט זיך שוין גישט געקענט דאָ אַננהאַלטן. אַ טייל קינדער פֿון די פֿאַרביבענע פֿינף און דרייסיק פֿאַמיליעס האָבן אויסגעוואַנדערט צווישן די קריסטלעכע קאָלאָניסטן, וואָס האָבן זיך וווּ גישט וווּ גע־פֿונען אין יענע צייטן. זיי פֿלעגן צו צען, פֿופֿצן טעג אַרומבלאָגן דזשען ביז זיי האָבן זיך דערשלאָגן צו אַ ישובֿ און אַ שטיקל ברויט פֿאַרדינט. די טאַטעס מיט די עלטערע קינדער האָבן געאַרבעט ביי דער אַניזנבאַן, וואָס האָט זיך געבויט, און די ייִנגערע קינדער האָבן זיך פֿאַרדונגען צו פּאַשען חזירים אָדער שעפּסן. אין יענע צייטן האָט געקאַסט אַכט און צוואַנציק פעזעס אַ זעקל מעל פֿון ערשטן קלאַס

און דאָס מעל, וואָס מען האָט גענוצט פֿאַר חזירים, האָט געקאָסט פֿון זעקס ביז זיבן פעזעס. פֿאַרשטייט זיך, אַז מיר האָבן גענוצט דעם צווייטן קלאָס. די שבתדיקע קליידער האָט מען זיך גענייט פֿון גע- וואַשענע זעק «פֿון ערשטן קלאָס» און די וואַכעדיקע פֿון זעקלעך «פֿון צווייטן קלאָס מעל»... קיין חדר איז נישט געווען. נאָר וואָס די טאַטעס האָבן פֿון שבת צו שבת אַליין געלערנט מיט זייערע קינדער. אַזוי איז געגאַנגען אַלץ ערגער און ס'איז זיך אַוועק אַ פֿאַר יאָר. דע- מאַלט האָבן זיך די ערשטע קאַלאָניסטן צוזאַמענגענומען און אַנגע- הויבן שרייבן קיין פֿאַריז צו דער אַליאַנס און אין צייטונגען, אַז מען זאָל קומען צו הילף אונדזערע ברידער וואָס ווערן דאָ פֿאַר- שוואַרצט...

עס איז געווען אין יאָר טויזנט אַכט הונדערט דריי און ניינ- ציק, ווען ס'איז פֿלוצלינג אַראָפּגעקומען פֿון בערלין דער ד"ר לע- ווענטאַל און מיט אים נאָך צוויי מענטשן. זיי האָבן נישט געזאָגט ווער זיי זיינען. ס'איז בני אונדז געווען אַ קלייטניק, וואָס האָט גע- האָט אַ היזל — האָבן זיי זיך בני אים אַינגעכעטן, ער זאָל זיי לאָזן זיך אויפהאַלטן.

אין אַ פֿאַר טעג אַרום, נאָך דעם ווי זיי האָבן זיך דאָ אַרומ- געדרייט, האָבן זיי זיך געלאָזט דערקענען. ד"ר לעווענטאַל האָט דערציילט דעם ציל פֿון זיין קומען. ער איז אַוועקגעפֿאַרן קיין איי- ראָפּע און האָט געזוימט פֿיר חדשים. שפעטער איז ער צוריק געקו- מען און האָט אונדז געזאָגט, אַז דאָס לאַנד, וואָס מיר האָבן אויס- געקליבן, איז נישט גוט, און אַז ער האָט געזען דאָס לאַנד בני קאַר- לאָס קאַסאַרעס, צו דרום פֿון בווענאַס-אַירעס, איז עס בעסער און נענטער צו אַ צענטער, און אַז פֿינף און צוואַנציק פעזעס אָן אַקער לאַנד איז צו טייער, און אַז מיר וועלן קיין מאָל נישט קענען אויס- צאָלן דעם אייגנטימער, וואָס ס'האָט זיך אַנגעקליבן אויף אונדז פֿון דעם קרעדיט, וואָס ער האָט אונדז געגעבן. מען באַדאַרף דער- מאַנען, אַז מיט אַ פֿאַר יאָר שפעטער נאָך אונדזער באַזעצן זיך האָבן זיך אַנגעהויבן צו ציען אַהער נאָך יידן, וואָס האָבן בני פֿאַלאַסיאַסן

ערד געקויפט. די ערשטע זינגען געווען אברהם גוטמאן און אברהם-יצחק האראוויץ. אין דער צייט פון לעווענטאל זינגען זיי שוין גע-ווען. זיי האבן זיך פאראייניקט מיט די קאלאניסטן און אויף אן אסיפה איז געבליבן, און מען זאל היטן די שבועה און דאס ארט נישט פארלאזן.

דעמאלט האט ד"ר לעווענטאל פארגעלייגט, און ווער עס וויל וועט ער באזעצן ביי דער סטאנציע סונטשאלעס, נישט ווייט פון דאנען; מען וועט יעדערן געבן לעבנס-מיטלען און צו שטיקלעך ערד, כדי זיי זאלן זיך לערנען ווי צו זיין קאלאניסטן. מיט דעם איז מען אויסן געווען דעם עולם פון דאנען ארויסצוציען. און אייניקע זינגען טאקע אוועק. ענדלעך האבן די פארבליבענע מנצה געווען. ד"ר לעווענטאל האט אפגעקויפט ביי פאלאסיאסן די ערד און פון דער סטאנציע סונטשאלעס האט מען די ראזשינקעס-יידן אויך צוריק געבראכט. (ראזשינקעס-יידן) האט מען זיי גערופן דערפאר, ווייל ראז-זשינקעס און רייז זינגען געווען די ביליקסטע מאכלים, מיט וועלכע יענער עולם האט זיך געשפיזט). און מיר האבן אנגעהויבן צו ווערן קעסטקינדער ביי דעם באראו הירש און — — — — —

און אזוי ציען זיך די געשיכטעס, באקאנטע און אומבאקאנטע, ווי אזוי זיי זינגען איבערגעגאנגען פון גוישע הענט אין יידישע הענט, און ווי אזוי די האפענונג האט זיך אויף א וויילע ווידער באוויזן, און ווי אזוי באראו הירש האט מיט גאלד געשאטן, נאר א דאנק די שלעכטע פירערס און שלעכטע בעלי-עצות איז גאר ארויסגעקומען, און פרינוויליקע קעמפערס זינגען געווארן קנעכט פאר זיך אליין ביי יענעם. און ווי אזוי די אדמיניסטראציע פון דער ייקא האט געוואלט שפאנען אין יאך ווילדע יידן מיט ווילדע אקסן, און ווי אזוי מען האט יידן פאר זייער אייגענער טובה וועגן אין אייננס געשמידט...

— און מיר זינגען אנגעקומען אהער, איז נאך דא קיין ישוב נישט געווען. עס איז בלויז געווען א קאלאניסטן-גרופע ביי דער סטאנציע מאניגאטעס, א פערציק קילאמעטער ווייטער. הונדערטער

מנילן האָט מען געקענט אויספֿאַרן און ס'איז קיין מענטשן נישט געווען צו זען. און די ערד איז געווען באַוואַקסן מיט אַזעלכע הויכע גראַזן, אַז מיר האָבן זיך אין זיי פֿאַרלוירן אין איינעם מיט די אַקסן... איצטער איז שוין קיין שפור פֿון יענע הויכע גראַזן נישטאָ. זיי האָט מען מיטן פֿינער אַוועקגעלאָזן אין איינעם מיט אַלע לעבעדיקע באַשעפֿענישן וואָס האָבן צווישן די הויכע גראַזן געשוויבלט. פֿון די כוחות האָט מען זיך אַרויסגעשלאָגן ביז מען האָט זעקס ווילדע אַקסן אינגעשפּאַנט און די וואַרעמע ערד אויפֿגעאַקערט.

אַבער נישט די צאָל טריט, וואָס דער ייִדישער ערד־אַרבעטער האָט צווישן די בראַזנעס⁵ געמאַכט, האָט אים צו דער ערד צוגע־בונדן; נישט די שווייסטראַפּנס, וואָס האָבן פֿון זיין שטערן געריר־גען, האָבן אים די פֿרעמדע ערד ליב געמאַכט; אויך נישט די ריויקע סומעס געלט פֿון באַראַן הירש האָבן פֿעדעם געשפּונען צווישן דעם גלות־יידן מיט דעם יונגן לאַנד; נאָר די צאָל קרבנות, וואָס יעדע פֿאַמיליע האָט געבראַכט, האָט געשאַפֿן דעם בונד צווישן דעם שוואַכן רוסישן יידן מיט דער יונגער, ווילדער אַרגענטינער נאַטור.

און ווייל יידן בינדן זיך נישט צו צו אַ לאַנד דורך דער צאָל כיימער, וואָס זיי האָבן פֿאַרפֿלאַנצט, נאָר דורך די בית־עלמינס פֿון אייגענע קינדער, דעריבער איז די צאָל פֿון הונדערט אַכט און צוואַנ־ציק קינדער, געשטאַרבענע כמעט אין אַ חודש צייט, גענוג געווען אַז אויף דעם אַרט זאָל שוין יעדערער זיין האַפֿענונג פֿאַרפֿלאַנצן און וואַרטן אויף בעסערע צייטן, וואַרטן ביז די האַפֿענונג וועט פֿון דער ערד אַרויסבליען...

מאָזעסווייל היסט די ערשטע ייִדישע קאַלאָניע אין אַרגענטינע. און שפּרייזסטו איצטער אויף אירע פֿול באַלעבטע וועגן און הערסט זיך צו צו די קאַלטע, רוֹקע דערציילונגען פֿון די אַלטע גרויע יידן, ווי פֿינלעך ס'איז געווען צו מקבר זיין אַ קינד אין אַ פֿרעמדער ערד, און ווי שפּעטער האָט מען געשווירן דאָס אַרט נישט צו פֿאַר־

⁵ פֿאַראַקערטע פּאָסן ערד.

לאָזן — דאָכט זיך דיר, אָז נישט פֿינף און צוואַנציק יאָר זינען פֿאַרביי, נאָר אַ געשיכטע פֿון אַלטע צייטן הערסטו דערציילן פֿון מענטשן, וועלכע זינען שוין גאַנץ לאַנג געשטאַרבן און איצטער זינען זיי תּחית המתים אויפֿגעשטאַנען. אַפֿילו בײַ זייערע אייגענע קינדער, ווען זיי הערן די גרויע טאַטעס דערציילן, דריקן זייערע פּנימער גרויס ווונדער אויס...

אַרגענטינע און די מלחמה אין אייראָפּע

ווינט, זייער ווינט, האָט זיך אַ מלחמה¹ צעפֿלאַקערט און דאָ, אין אַרגענטינע, לאָזט זיך די מלחמה אַזוי שטאַרק פֿילן, אַז מען קען מיינען: נישט אין אייראָפּע שלאָגט מען זיך, נאָר טאַקע אַרגענטינע אַליין איז פֿון אַ שונא איבערגעפֿאַלן געוואָרן. אין די גאַסן פֿון דער הויפטשטאָט קאַכט און זידט. אַזוי פֿיל ליידיקייטערס! פֿון וואַנען האָבן זיי זיך גענומען? פֿאַר די צייטונגס־געבידעס שטייען טויזנטער מענטשן מיט פֿאַרריסענע קעפּ און וואַרטן אויף די ניסן, וואָס ווערן יעדע וויילע אין די פֿענצטערס אַרויסגעשטעלט. אַבער נישט דאָס איז דער עיקר. עפעס קומט־פֿאַר טיפֿער. אין דעם לעבן פֿון לאַנד האָט זיך אַ בייזער ווינט אַרייַנגעריסן. די אומבאַהאַלפֿנקייט און אומזיכערקייט אין די אייגענע קרעפֿטן פֿון די נייע, יונגע לענדער האָט זיך צום שטאַרקסטן אַרויס־געוויזן, ווען די מלחמה איז אויסגעבראַכן. עס מאַכט דעם אַנדרוק, אַז נישט נאָר געלט און אַלע זאַכן, וואָס מען באַקומט פֿאַר געלט, שאַפֿט די יונגע אַרגענטינע פֿון דער אַלטער אייראָפּע, נאָר אַפֿילו די לופֿט ווערט פֿון דאָרט אַריבערגעבראַכט. עפעס אַ מין וואַלקן האָט זיך איבערן לאַנד אַריבערגעצויגן. אַ כּמאַרע האָט זיך איבער

¹ דאָ רעדט זיך פֿון דער 1טער וועלט־מלחמה, 1914.

אלעמענס קעפ אראפגעבויגן. אין א ווילדער פאניק לאזט זיך דער עולם ארויסנעמען פון די בענק זיין שטיקל פארמעגן. מענטשן-שורות אויף מזלן לאנג ציען זיך אוועק פון דער אפענער באנקטיר ביז אין די זניטיקע גאסן ארויס. מען שטופט זיך. מען שלאגט זיך. היסטעריקעס. איין באנק האט שוין געפלאצט. די אנדערע האלט בנים פלאצן. געשעפטן פארמאכן זיך. מענטשן וואלטן וועלן אנט-לויפן, נישט וויסנדיק אליין ווהין. ארגענטינער געלט פאלט. מסתמא האט מען באדארפט באקומען א הלוואה פון ענגלאנד און איצטער האט מען אפגעזאגט. אפשר א געוויסע הנחה פון דייטשלאנד, און איצטער איז עס מיטן ווינט פארפלויגן.

די יידישע גאס איז נישט צו דערקענען. האט אין גאנצן דעם קוראזש פארלוירן. די אלגעמיינע שווערע צייט האט מיט א מאל דעם כאראקטער געביטן. פארשוונדן די האפענונג, אז די צייט וועט אויף א נאטירלעכן אויפן זיך פארבעסערן, ווען גערעטענישן אין לאנד וועלן זיך אנהייבן. אלץ האט זיך אומגעווענדט מיטן פנים צו דער ווייטער איראפע, פון דארט קומט דאס אומגליק און פון דארטן וועט די ישועה קומען — כאטש מען ווייסט נישט ווען.

די שלעכטע צייטן ציען זיך דא שוין א מעשה פון דריי יאר און די מלחמה איז אין גאנצן דריי וואכן אלט, דאך ווערט שוין דער גאנצער בילבול אויף דער מלחמה ארויפגעווארפן. די רעגירונג שעמט זיך נישט עפנטלעך אזעלכע מעשיות צו דערציילן.

איך פאל אליין אויך אריין אין דעם אלגעמיינעם שטראם. די אלועלטלעכע היסטארישע אומרוקייט באהערשט מיך און איך בא-שטים זיך צו לאזן פון דאנען. מיינע גרויסע ריזע-פלענער, די גאנצע וועלט ארומצורייזן, ווערן ווי שוים צערווען. מיט א שווערן געמיט קלייב איך צונויף מיינע פעקלעך און א ביסל צערודערטע געדאנ-קען און נערוון, און לאז מיר קיין בראזיל, כאטש נענטער זיין א ביסל צו דער אלטער וועלט, וואס גייט איצטער פון זינען אראפ. און עס פארדריסט מיך שטארק, זייער שטארק, וואס אין אזא שלעכטער צייט האב איך ארגענטינע באזוכט; וואס אין אזא שלעכט-

טער צייט האָב איך באַזוכט אַ לאַנד, וווּהיין קינדער פֿון דער אַלטער וועלט האָבן אַזוי פֿיל האַפֿענונגען אַריבערגעטראָגן, אַ לאַנד וווּ מיר, יידן, האָבן אַזוי פֿיל האַפֿענונג פֿאַרשווענדט, ענערגיע און פּוח אויס־געבראַכט.

דאָך, וואָס פֿאַר אַ לאַנד איז אַרגענטינע?
אַרגענטינע איז אַ לאַנד, וווּהיין מענטשן פֿאַרן גליקן זוכן. זעלטן ווען ס'פֿאַרט אַהיין עמעצער ברויט צו פֿאַרדיגען, וואָרעם ברויט זוכן לאַזט מען דאָך זיך נישט אַזוי ווייט.
און אפֿשר האָבן אַ סך טאַקע געפֿונען, וואָס זיי האָבן געזוכט. ס'איז געווען אַמאָל.

איצטער אָבער זיינען די צייטן שלעכט און איבערן לאַנד איז קיין ברויט נישטאָ. די מלחמה איז אין דעם נישט שולדיק. עס ציט זיך שוין דער קריזיס באלד דריי יאָר, נאָר די מלחמה האָט גע־בראַכט דערצו, אַז די הונגעריקע האָבן זיך אין די גאַסן באַוויזן...
די פֿירערס פֿון דער שטאַט בוענאַס־אַזרעס, וואָס שיטן מיליאָ־נען, די הויפטגאַסן שענער צו מאַכן, מוזן איצטער ביליקע קיכן עפענען פֿאַר דעם הונגעריקן עולם. דערשראָקן קוקן זיי זיך צו, ווי די מחנות, וואָס שטייען אָנגעשפּאַרט ביי די ווענט פֿון די מאַסיווע הײַ־זער אויף די הויפטגאַסן און שטרעקן־אויס די הענט, בעטן אַ נדבָה, — אַזוינס געדענקט גאָר נישט דאָס לאַנד! — וווּנדערן זיך מענטשן.

עס באַדאַרף אָבער קיין וווּנדער נישט זיין. אַ לאַנד, וואָס זאָגט־צו גליקן, באַדאַרף אין דער אייגענער צייט נישט פֿאַרגעסן צו באַזאָרגן טאַרבעס פֿאַר די בעטלערס...

וואָס איז די סיבה? איז אַרגענטינע אַ שלעכט לאַנד?

ניין. דאָס לאַנד איז גוט. גרויס. נאָר דאָס, וואָס ביי אונדז איז גוט און זיכער, איז אין אַרגענטינע גאַנץ אַפֿט שלעכט און פֿאַר־שווינדלט.

אינדוסטריע איז שוואַך אַנטוויקלט. די גרויסע שטאַט פעדלעט

מיט אייראפעישע סחורות און צאלט מיט די תבואות פֿון פֿעלד, וווּ דער פּויער ווערט פֿאַרשוואַרצט.

— ווער עס באַאַרבעט זײַן ערד, דער וועט שטענדיק האָבן ברויט צו זאַט.

אַזוי פֿירט זיך אין דער אַלטער וועלט.

אַבער אין אַרגענטינע איז עס נישט גילטיק, פֿאַרנעמען זיך מיט ערדאַרבעט, זייען און פֿלאַנצן — דאָס איז זייער אַפֿט שווינדל און קיין ברויט איז דערפֿון נישטאָ.

ווייל ברויט עסט מען פֿון אַ קליינעם שטיקל ערד און אין אַרגענטינע מוז מען האָבן אַ סך ערד, גאַנצע שטרעקעס באַאַרבעטן, כדי מען זאָל די אַרבעט אַרויסזען. די נאַטור איז ווילד און עקשנט זיך. די ברכות קומען נישט אין דער צײַט און ווערן אין קללות פֿאַרוואַנדלט:

רעגנס קומען נישט אין דער צײַט און נישט אין דער מאָס.

דער פֿראַסט פֿאַרשפעטיקט זיך גאַנץ אַפֿט און קומט נישט אין ווינטער, ווען די תבואה איז אויפֿגעגאַנגען און נייטיקט זיך, אַז דאָס גראַז זאָל נישט צו פֿיל שלאָגן פֿון דער ערד אַרויס — נאָר דווקא דעמאָלט, ווען די תבואה בליט און באַדאַרף וואַרעמקייט און זונשײַן. אין דער צײַט קומט בלויז דער היישעריק, אין דער צײַט — קומט דער האַגל. אין דער צײַט קומען בלויז די שטורעמווינטן פֿון דרום-זײַט, וואַרעם ווען זיי זאָלן נישט קומען, געפֿינען זיי וואָס צו פֿאַרניכטן.

דעריבער מוז דער ערד-אַרבעטער שפּילן ווי אין קאַרטן מיט זײַן אַרבעט. ער מוז האָבן אַ סך ערד, כדי ער זאָל קענען שפּעקן-לירן:

אויף אַ טייל זײַט ער ווייץ, אויף אַ טייל — ליאַן; אויף אַ טייל — מאַיס און טראַכט אַזוי דערבײַ: וועט דער היישעריק קומען און אויפֿעסן די ווייץ, וועט דער ליאַן נאָך נישט האָבן אויפֿגעגאַנגען פֿון דער ערד; וועט דער פֿראַסט אויספֿירן מײַנע ווייץ אין דער צײַט פֿון בליען — האָב איך דאָך דאָס מאַיס — און אַזוי רעכע-

נענדיק באַארבעט דער פויער אַ פאַר הונדערט אַקער לאַנד. שווערע פראַצע און גרויסע הוצאות ווערן אין דער ערד אַרענגעלייגט. גע- וואַרט אויף אַ גליק און — בלעכט זייער אַפֿט אַן ברויט. און אַפגעבן זיך מיט קליינער לאַנדווירטשאַפֿט, ברויט צו עסן — ווי אַן אויסנאַם קען עס געמאַלט זיין, אַבער ווי אַ פּלל — שווער. אַרגענטיגע פֿאַרנעמט אַ שטח פֿון אַ מיליאָן מיט הונדערט ניין און דרייסיק טויזנט קוואַדראַט מניל און אין לאַנד זינען איצטער הלוואי דאָ אַרום זיבן מיליאָן מענטשן. אַ גוטע העלפֿט איז קאַנצענטרירט אין די גרויסע שטעט. דער דאַרפֿסמאַן איז אַזוי ווינט פֿון שטאָט און אַזוי פֿאַרוואַרפֿן, אַז ער קען גאַר מיט זינע פּראַדוקטן צו דער שטאָט נישט דערלאַנגען. און זייער ווייניק ווערט דעריבער גע- זאָרט.

אַרגענטיגע פֿוילט זיך נישט צו ברענגען אירע פּראַדוקטן פֿאַרן „טעפֿל“ אַזש פֿון שפּאַניע. צוועלף שעה ריזע פֿון בוענאַס-אַירעס קאַסט אַ ליטער מילך צוויי סענט און אין בוענאַס-אַירעס — גאַנצע צוואַנציק!

איך רייד איצטער נישט ספּעציעל וועגן אונדזערע ייִדישע אינ- טערעסן. ס'איז וויכטיק צו דערציילן, אַז איראַפּע האָט אין אַרגענ- טינע מער קרבנות געבראַכט ווי מיר, יידן. איראַפּע אַליין איז דאָ אין דעם ענין פֿאַרשווינדלט. וואַרעם, אַז איר לייענט די אַפֿיציעלע באַריכטן, וואָס ווערן פֿון דער אַרגענטינער רעגירונג אַרויסגעגעבן; ווען איר לייענט די פֿאַרשיידענע אילוסטרירטע ביכער, וואָס ליגן אין די גרויסע איראַפּעישע האַטעלן אַדער אין די לייענזאַלן אויף די שיפֿן — אַז איר לייענט עס אַלץ און קוקט זיך צו צו די פֿאַ- טאַגראַפֿישע בילדער — איז עס טאַקע שייך, און ס'איז דאָך כּמעט אמת אַלץ, וואָס אין די ביכער איז פֿאַראַן; די געגנט בני קאַרדאַבאַ איז טאַקע שייך; בוענאַס-אַירעס איז אַ ריזיקע שטאָט, אַזוי פֿיל און אַזוי פֿיל ברויט און פֿלייש איז פֿאַר דער וועלט אַרויסגעשיקט געוואָרן — אַלץ אמת — אַבער מיט דעם אַרעמען אַננוואַנדערער האָט דאָס נישט צו טאָן. די אַלע אַגיטאַציעס ווערן געמאַכט נישט

בלויז פֿון אַרגענטינע אליין. פֿעלקער פֿון דער אַלטער וועלט האָבן אין דעם אָן אינטערעס: צו ענגלאַנד געהערן אַלע איינבאַנען אין לאַנד. באַדאַרף זי דאָך האָבן ווער עס זאָל פֿאַרן און פֿאַר רייזע-קאָסטן באַצאָלן.

דײַטשלאַנד האָט אירע שײַף-קאַמפּאַניעס, באַדאַרף מען דאָך זען, אַז מענטשן זאָלן פֿאַרן. פֿריער פֿירט מען די אימיגראַנטן אַהין און שפּעטער וועט מען זיי דאָך פֿירן צוריק, וואָרעם אין דער לעצטער צײַט, ס׳הייסט פֿאַרן קריג, זײַנען די שײַפֿן קיין אַרגענטינע געגאַנגען פּוסט און די שײַפֿן פֿון אַרגענטינע — געפּאַקט מיט מענטשן ווי הערינג אין אַ פֿאַס. ענגלענדערס און דײַטשן האָבן זיך טאַקע גע-קליגט אין די בעסערע צײַטן צו פֿאַרכאַפֿן די בעסטע שטיקער לאַנד — גוט לאַנד איז אין אַרגענטינע גענוג פֿאַראַן. אָבער דאָס געהערט צו וועמען איר ווילט, נאָר נישט צו דער אַרגענטינער רעגירונג. נישט די וואָס פֿאַרן קיין אַרגענטינע די ערד באַאַרבעטן און ברויט עסן — קענען זיך צו גוטער ערד דערשלאָגן.

פֿאַרגעסט נישט, אַז אַרגענטינע האָט אַמאָל געהערט צו שפּאַ-נישע פּריציים. האָט זיך אָנגעהויבן אַ היסטאָריע פֿון באַפֿרייען זיך. פֿאַלקס-גיבורים האָבן מלחמות געפֿירט מיט וועמען איר ווילט. אָפֿילו מיט ענגלאַנד אויך, וואָס האָט געפרוּווט ס׳מזל מיט געווער-פֿרייהייט, האָט מען געוווּנען. באַפֿרייט זיך פֿון אַלע אויסערלעכע מלוכות און פּוחות. און ווען ס׳איז געוואָרן מיט מזל אָן אייגענע רעגירונג, האָט מען אָנגעהויבן צו טיילן מתנות די פֿאַלקסהעלדן. איינעם אַ גאַנצע פּראָווינץ; דעם אַנדערן דאָס שענסטע און בעסטע ווינקל; דעם דריטן די פֿרוכטיקע געגנט. די העלדן זײַנען געשטאַרבן, האָבן זיי דאָך יורשים געלאָזן. פֿאַר דער רעגירונג איז אויך גענוג געבליבן; אַלע געדיכטע וועלדער, וואָס מען קען דורך זיי נישט דורכקריכן; אַלע זאַמדיקע געגנטן, וווּ די ווינטן הוליען טאַג-אַינ, טאַג-אויס; אַלע נידעריקע ערטער, וואָס ווערן פֿון יעדן רעגן פֿאַר-טרונקען; אַלע נעסטן, וווּ דער היישעריק פֿרוכפּערט זיך. און דאָס, וואָס די ענגלענדערס האָבן נישט געקענט באַקומען

דורך דער שווערד מיט אריבער הונדערט יאָר צוריק, האָבן זיי עס באַקומען שפעטער פֿאַר געלט, פֿאַר פֿלאַנצן קולטור און פֿאַר אַ גוטע עצה.

אין איצטיקע צייטן גיט די רעגירונג אַרויס שיינע ביכער און פֿאַרשפּרייט זיי אין אייראָפּע, דרוקנדיק בילדער פֿון די ענגלישע קאַלאָניעס. אָבער ווהיין שיקט זי דעם אימיגראַנט, וואָס קומט אויף איר רוף? זי פֿאַרשיקט זיי אין פֿאַהקלע, גיט זיי גרויסע שטיי-קער ערד מיט זומפן, מיט וועלדער, מיט זאַמדן, דער פּויער, וואָס איז אין אייראָפּע זשענדע געווען נאָך אַ שפּאַן ערד, ווערט פֿאַרגאַפּט קוקנדיק אויף דער רחבות און פֿאַרגעסט אויף אַ ווילע אין אַלע זאַכן; אַזוי פֿאַרגעסנדיק זיך ריכטט ער אויף די ערד, פֿאַרזייט ברויט, וואַרט און וואַרט, און פֿון דער ערד קומט דער דלות אַרויס.

שפּאַניע שיקט אירע טעכטער און זין קיין אַרגענטינע. ס'איז דאָך אַ געוויינטלעכע זאַך געווען. איר לאַנד, איר שפּראַך! דערצו פֿאַרדינגען זיך אירע קינדער אין שטאַט. אין שטאַט איז דאָ גענוג פּלאַץ פֿאַר דינסטמיידלעך, דינסטינגען, קינדער שיקן קליינגעלט אַהיים.

איטאַליע אָבער, וואָס אירע לייט פֿאַרן דינען דער מוטער ערד, מאַכט דאָרט שוין גאַר קיין גליקן נישט בני די לעצטע צייטן. און אויף וויפּל מיר איז באַקאַנט, האָט זיך אַרומגעטראָגן אַ געדאַנק בני דער איטאַליענישער רעגירונג, אַז זי זאָל פֿאַרווערן אירע קינדער צו אימיגרירן קיין אַרגענטינע.

— פֿון אַרגענטינע ווערט דאָך פֿאַר דער גרויסער וועלט אַזוי פּיל פֿלייש אַרויסגעפֿירט, איז דאָך מן הסתם אַזוי פּיל בהמות אין לאַנד פֿאַראַן! איז דאָך געוויס זייער פּיל פּאַשע פֿאַראַן, וווּ אַט די גוואַלדיקע מחנות פֿיר-פֿיסיקע ווערן דערצויגן...

ס'איז אַלץ אמת. גרויסע מחנות בהמות גייען אום דאָרט, וווּ גרויסע שטיקער גוטע פּאַשע איז פֿאַראַן — און אַזעלכע שטיקער לאַנד געהערן שוין, ווי כ'האַב אויבן געזאָגט, צו גוטע לייט. אין די הענטיקע צייטן, איז טאַמער האָט עמעצער אויסגעאַרבעט זיין

פֿעלד, אַז גוט גראַז אָדער לוצערן זאָלן וואַקסן — באַדאַרף מען דאָך
 בהמות האָבן. אַקסן וואַקסן פֿון דער ערד נישט אַרויס!
 אָבער דאָך איז פֿיצוכט די איינציקע באַשעפֿטיקונג מער אָדער
 ווייניקער זיכער געווען ביז די לעצטע דריי יאָר.

ווען צוויי יאָר גייט קיין רעגן נישט, פֿאַלן אַלע בהמות אויס
 אין די העכערע ערטער. און ווען גאַנצע אַכט חדשים גיסט פֿסדר
 רעגן — ווערן די בהמות דערטרונקען אויף די פֿלאַכע ערטער. און
 אַזוי איז געשען אין די לעצטע פֿאַר יאָר. און דעריבער זינען איצ־
 טער טאַקע אַזעלכע שלעכטע צייטן אין אַרגענטינע, פֿון וועלכע אַלע
 ריידן שוין. און דעריבער קוקט די שטאַט דאַרט מיט שרעק צום
 פֿעלד. פֿון וואַנען דער דלות קומט צייט דריי יאָר פֿסדר. די שטאַט
 האָט זיך פֿון דעם גאָר נישט לאַנג דערוויסט, אָבער אין פֿעלד האָט
 מען זעלטן־ווען ברויט געגעסן מיט אַ רויקן קאַפּ. אין שטאַט, וווּ די
 רעגירונג זיצט, האָט מען דערפֿון ווינציק געטראַכט. די שטאַט האָט
 געשווינדלט אויפֿן חשבון פֿון דעם אַרעמען שלימזליקן פּויער.
 פֿאַלש איז דער באַגריף, אַז אַרגענטינע איז אַ לאַנד ווהיין מען
 קען זיך לאָזן גליק זוכן.

דאָך איז אַרגענטינע אַ לאַנד, ווהיין מענטשן קענען זיך לאָזן
 ברויט זוכן, און וווּ ס'איז פֿרייער אַ לעבן צו מאַכן.
 וואַרעם נאַריש וועט דאָך זיין, ווען איך וועל אַרויסטראַגן אַ
 שלעכטע מיינונג וועגן אַ לאַנד, וואָס פֿאַרנעמט אַ שטח פֿון אַ מי־
 ליאַן מיט נגן און דרייסיק טויזנט קוואַדראַט מייל, וווּ דער קלימאַט
 איז אַזוי גוט ווי אין צענטראַל־איראָפּע, די ערד איז אַזוי פֿעט
 און פֿרוכטיק ווי זיד־רוסלאַנד אָדער מיטל־וועסט אין די פֿאַראַיי־
 ניקטע שטאַטן.

ס'איז דאָך זייער מעגלעך, אַז די רעגירונג פֿונעם יונגן לאַנד
 וועט טאַן דאָס גייטיקע, וואָס עס פֿאַדערט זיך פֿון איר, אַז זי זאָל
 עס טאַן און די לאַגע וועט זיך אין גאַנצן ענדערן:

— מען וועט דעם היישעריק דאָך אויסטראַטן.

— מען וועט דורכפֿירן גוטע קאַנאַליזאַציע איבערן לאַנד, אַז

פארפלייצונגען און די טריקענישן זאלן נישט האבן אזא שרעקלעכע ווירקונג.

— מען וועט צונעמען די גוואלדיקע שטרעקעס פֿון בעסטן לאַנד, וואָס ליגט אין די הענט פֿון „יורשים“, אַלץ מתנות וואָס די אַמאָליקע באַפֿרייערס, זייערע טאַטעס, האָבן עס פֿון דער רעגירונג אין די אַלטע צייטן באַקומען — און אָט די גאַנצע פּראָווינצן פֿאַר-כאַפטע פֿאַרקויפֿן פֿאַר מעסיקע פּרינצן צו אַלע וואָס ווילן ברויט עסן, אָן אַרנטלעך שיין לעבן מאַכן.

פֿריער אָדער שפעטער וועט דאָך עס געטאָן ווערן און מענטשן וועלן זיך אַהין ווידער ציען פֿון אַלע עקן וועלט, כאָטש איצטער, ווען איך האָב דאָס לאַנד באַזוכט, זינען די שיפֿן קיין אַרגענטינע געגאַנגען ליידיקע און צוריק — געפאַקטע מיט מענטשן, וואָס האָבן אין יונגן לאַנד כוחות און האַפֿענונגען פֿאַרלוירן.

אויך מיר, יידן, טאָרן אויף אַ ווילע נישט פֿאַרגעסן, אַז אָן ערנסטער פֿונדאַמענט איז דאָ, אין אַרגענטינע, שוין געלייגט געוואָרן פֿאַר אַ באַדייטנדיקן ייִדישן ישובֿ.

יידן אין בראַזיל

די אַננוואַנדערונג פֿון אונדזערע רוסישע יידן אין בראַזיל האָט זיך אָנגעהויבן אין זייער ניט קיין מזלדיקער שעה. און כאָטש בראַזיל ליגט אויפֿן וועג קיין אַרגענטינע, דאָך האָט זיך די ייִדישע אימי-גראַציע אָנגעהויבן גאַנץ זעלבשטענדיק, נאָך דעם ווי די ספֿרדישע יידן זינען שוין געווען אין בראַזיל פֿון אַנהייב זיבעצנטן יאָרהונדערט. אין יאָר טויזנט אַכט הונדערט ניינציק האָבן אַגענטן פֿון דער בראַזיליאַנער רעגירונג אָנגעהויבן פֿאַרשפּרייטן ידיעות צווישן די ייִדישע אימיגראַנטן אין ענגלאַנד, אַז אין בראַזיל באַקומט מען אומ-זיסט ערד און צו דער ערד געלט, הניזער, בהמות און אַל דאָס גוטס;

אז אין בראַזיל פֿליסט מילך און האַניק און דעריבער — ווער נאָר עס וויל פֿאַרן אַהין — וועט מען אים בכבוד אַוועקפֿירן אויף דעם חשבון פֿון דער רעגירונג. אויך האָט מען מודיע געווען, אַז ס'איז נייטיק, יעדער זאָל האָבן אַ גרויסע פֿאַמיליע; וואָס מער נפֿשות איינער האָט אין שטוב, אַלץ מער ערד וועט ער באַקומען.

די אַגיטאַציע האָט געהאַט אַ שטאַרקע ווירקונג. נאָך אין דעם אייגענעם זומער איז פֿון ליווערפּולער האַפֿן אָפּגעגאַנגען די שיף „האַמבריאַ“, וועלכע האָט געפֿירט אַריבער טויזנט ייִדישע נפֿשות. דער גרעסערער טייל איז באַשטאַנען פֿון שנידערס, פרעסערס, פֿאַ-מיליעס, וועלכע זינגען געווען קליינע, האָבן זיך פֿאַרן אַוועקפֿאַרן אויסגעבאַרגט אַ פֿאַר טעכטער אָדער אַ פֿאַר זין פֿון אַ גוטן פֿריינד. געפֿאַרן אויף פֿאַרטיקע גליקן. דעם פֿינפטן יולי איז די ערשטע פֿאַר-טיע אָנגעקומען אין בראַזיל, אין דער האַפֿנשטאַט סאַנטאַס און פֿון דאָרט האָט מען זיי אַריבערגעפֿירט קיין סאַן פּאַולאָ. מען האָט זיי פֿאַרפֿירט אין דעם גרויסן אימיגראַנטן-הויז פֿון דער רעגירונג און — די ביטערע צייט האָט זיך אָנגעהויבן... אין אימיגראַנטן-הויז האָבן זיי שוין געטראָפֿן אַ גרופּע פּאַליאַקן, וואָס זינגען אַנטלאָפֿן פֿון די ער-טער, ווהיין מען האָט זיי, די יידן, געדאַרפֿט שיקן, ווייל די רעגירונג האָט אָנגעוויזן אויף דער פֿרייער און ווילדער געגנט:

— דאָס האָט איר און ווייטער באַדאַרפֿט איר זיך אַליין אַרויס-העלפֿן.

מער ווי ערד האָט מען ניט געגעבן. דערצו האָבן זיי פֿון די פּאַ-ליאַקן זיך דערוואַסט, אַז אין יענע ערטער, ווהיין מען וויל זיי שיקן, הערשט דער געלער פֿיבער און מענטשן פֿאַלן ווי די פּליגן. דערווייניג איז אָנגעקומען אַ צווייטע שיף מיט אימיגראַנטן און טאַקע באַלד אַ דריטע. די צאָל פֿון ייִדישע לינט האָט דערגרייכט ביז פֿיר טויזנט. דער עולם האָט זיך ניט געוואַלט רירן פֿון אימיגראַנטן-הויז. קראַנט-קיטן האָבן זיך אָנגעהויבן. קינדער זינגען געשטאַרבן. און אַז די באַ-אַמטע זינגען אַרבינגעקומען און געזען, ווי ייִדישע מאַמעס זיצן אויף

דער ערד און באוויינען זייערע קליינע קינדער, איז אויף זיי א פחד אָנגעפֿאַלן און פֿאַר פֿחד אַלע ייִדן פֿון אימיגראַנטן־הויז אַרויסגעטריבן. דער סך־הכל איז געווען זייער אַ שנעלער; אַ טייל, וואָס איז גע־ווען פֿאַרמעגלעך, איז אַנטלאָפֿן צוריק קיין אייראָפּע אָדער געצויגן ווינטער, קיין אַרגענטינע; אַ טייל האָט זיך אַוועקגעלאָזן קיין סאַנטאָס, אַרבעטן אין האַפֿן און איז פֿון געלן פֿיבער אויסגעשטאַרבן; און אַ טייל האָט זוכנדיק זיך אָנגעשלאָגן אויף אַ בינטל ייִדן, רייכע, אַנינגע־פֿונדעוועטע, וואָס האָבן זיך דאָרט מיט פֿרויען־האַנדל באַשעפֿטיקט, בײַ זיי פֿרײַנדשאַפֿט געטראָפֿן און ביסלעכווייז אינעם שאַנד שוין מיט קינד און קייט פֿאַרזונקען געוואָרן. אייניקע זײַנען אַוועק אַרבעטן בײַ פֿרעמדע קאָווע־פֿלאַנטאַציעס און דאָרטן זײַנען זיי פֿאַרשווונדן. בלויז עטלעכע צענדלינג האָבן זיך ווי עס איז אַרויפֿגעשלאָגן אויף אַ וועג און בײַ הינטיקע צײַטן פֿאַרנעמען זיי אַן אַנשטענדיק פֿלאַץ אין דער געזעלשאַפֿט.

באַנטי אָבער האָט זיך דער ייִדישער ישובֿ אין בראַזיל ערשט אין די לעצטע עטלעכע יאָר¹, כמעט פֿאַר די לעצטע פֿינף־זעקס יאָר. בײַ איצטיקע צײַטן רעכנט מען, אַז אין רײַאָ דע זשאַניראָ זאָלן זײַן אַ פֿאַר טויזנט ייִדישע נפֿשות, און מערקווערדיק, כמעט נײַנציק פֿראַ־צענט פֿון זיי זײַנען פֿון דעם שטעטל סוקעראָן, בעסאַראַביע, און פֿון אַרום סוקעראָן, ווינטער קומט סאַן פּאַולאַ, וווּ עס געפֿינען זיך בײַ אַ פֿינף הונדערט ייִדישע נפֿשות², און צו אַזוי פֿיל אין באַהיאָ און פֿער־נאַמבוקאַ. אויסער דעם געפֿינען זיך צעוואָרפֿן איבערן לאַנד, דאָ און דאָרט, קלענערע גרופּעס ייִדן.

קומט מען אָבער אין באַרירונג מיט די ייִדן, מוז מען זאָגן, אַז אין בראַזיל איז שוין געלייגט געוואָרן אַ פֿונדאַמענט פֿאַר אַ ייִדישן ישובֿ, און מיר דאַכט זיך, אַז אין דער ווינטער צוקונפֿט וועט דאָרט דער

¹ דאָ רעדט זיך וועגן 1915. — אין 1967 האָט סאַן פּאַולאַ אַריבערגע־יאָגט רײַאָ און ציילט העכער 60.000 ייִדן, און איז דער גרעסטער ייִדישער צענ־טער אין בראַזיל.

ידישער ישוב ווערן גרעסער ווי אין ארגענטינע. עס איז דערפֿאר, ווייל דאָס לאַנד אליין, דאָכט מיר, האָט מער צוקונפֿט ווי אַרגענטינע. די מערערע יידן, וואָס ציען אַהער און הייבן אָן צו באַטראַכטן בראַזיל פֿאַר זייער היים, קאָנצענטרירן זיך אין ריזאָ דע זשאַניראָ³. כאָטש דאָס לעבן אין דער גרויסער הויפטשטאָט איז ניט אַזוי גרינג, די אַנגעקומענע לאָזן זיך אָפֿט אַוועק אַנדערשוו גליקן זוכן — אָבער דאָך קערט מען זיך אום צוריק און די צאָל יידן פֿאַרגרעסערט זיך וואָס ווייטער אַלץ מער.

מזן אַנלאַדונג צו קומען קיין ריזאָ דע זשאַניראָ האָב איך באַ-קומען נאָך זנענדיק אין אַרגענטינע. מיך גערופֿן האָט דער פֿאַראיין-אַחיעזר⁴.

פֿון סאַן פּאַולאָ האָב איך מיר אַהין געלאָזן מיט דער באַן דורך אַ ווילדער באַרגיקער און וואַלדיקער געגנט. אַ נאַכט האָט די ריזע גע-דייערט.

די היץ פֿון וואַגאָן און דער שטויב איז געווען אַזוי גרויס, אַז כ׳האָב די נאַכט קיין אויג ניט צוגעמאַכט. קיין ריזאָ דע זשאַניראָ בין איך אין פֿרימאַרגן אַנגעקומען אַן אַפּגעקאַכטער. אַ געזעמל יידן האָט מיך שוין אַפּגעוואַרט און זייער פֿרענדישאַפֿט, וואָס זיי האָבן מיר אַרויסגעוויזן, איז נאָך וואַרעמער געווען ווי דער ריזאָ דע זשאַנירער פֿרימאַרגן. כ׳האָב באַמת ניט דערוואַרט אַזוי פֿיל היימישע פּנימער צו טרעפֿן. ווען איך בין געבליבן אַ וויילע אליין אין האַטעל, האָב איך נאָך פֿאַרן אַראַפּוואַשן פֿון זיך דעם שטויב פֿאַרצייכנט אין מזן נאָ-טיצבוך: „ווי וואַלט איך וועלן זען די געשטאַלט פֿון זייערע אייניקלעך, וואָס וועלן געבוירן ווערן אין דעם אייביק גרינעם לאַנד!“...

וואַרעם וואַנדערנדיק צווישן די ווילדענישן, וווּ די גאַנצע ציי-וויליאַציע האָט אַ פּנים ווי אַ פֿאַרזשאַווערט בלעכן קנעפל אויף אַ גרין זנדענעם קלייד — דאָ, אינעם האַרצן פֿון בראַזיל, כאַפּן דיך

³ אין 1967 האָט ריזאָ בערך 50.000 יידן.

פלוצלינג אַרום היימישע יונגע לייט, מיט היימישע רייד, מיט דעם היימישן שמייכל:

— קומט, מיר וועלן אַנך פֿירן אַנקוקן אונדזער ביבליאָטעק.

— ווי רופֿט מען אַזער פֿאַראַיין?

— מיר האָבן דאָך געשריבן „אַחי-עזר“ — ווייל די ערשטע צייט האָט מען פֿיל באַדאַרפֿט שטיצן די נאַרוואַס אַריבערגעקומענע. נו, האָט מען אַינגעשאַפֿן אַ ייִדישע ביבליאָטעק.

און אַ ביבליאָטעק טאַקע ניט אויף קאַטאַוועס. די ביכער בלאַג-קען-אַרויס דורך די גלעזערנע שוויבן פֿון די ביכער-שאַפֿעס און בליצן מיט די גילדערנע אותיות אויף די רוקנס:

— כ'לעבן, באַקאַנט... — ווינקען די ביכער — מיר האָבן דיך געזען אין וואַרשע... דאַרט, אין דעם ביכער-פֿאַרלאַג „צענטראַל“ זי-נען מיר אויף די פֿאַליצעס געשטאַנען, פֿאַר אַ יאָרן, ווען דו ביסט אַהיין אַריינגעקומען... טאַקע פֿון יענע פֿאַליצעס האָט מען אונדו אַראַפֿ-גענומען, אין קאַסטנס פֿאַרפֿאַקט און אַהער, אַזש קיין בראַזיל, פֿאַר-פֿירט... —

— וואָס קוקט איר מיר אָן אַזוי פֿאַרווונדערט... די יידן קוקן אויף

מיר און שווינגן... וואָס קוקט איר מיך אָן אַזוי?

— כע, כע... נעמט אַ ייד און פֿאַרבלאַנדזשעט אַהער...

יא, אַזוי בלאַנדזשען מיר דאָך אַלע. אַזוי בלאַנדזשענדיק האָט זיך אויסגעבויט דער ריזיקער ייִדישער ישוב אין נאַרד-אַמעריקע... וואָס, ניט?

— וויפֿל זייט איר דאָ? — פֿרעג איך ווידער.

לאַזט זיך אויס, אַז איינער קען דעם אַנדערן און מען מאַכט מיר אַ השבון, אַז ביז צוויי טויזנט נפֿשות זיינען דאָ פֿאַראַן.

איך דערוויס זיך, אַז עס איז פֿאַראַן נאָך אַ פֿאַראַיין, „אַגודת אַחים“, און נאָך אַ פֿאַראַיין, „תפֿאַרת ציון“, און נאָך אַ פֿאַראַיין פֿון די עלטערע, פֿרימערע. נאָך דערוויס איך זיך, אַז בגנבֿה איז יעדער איינציקער אויך אַ מיטגליד פֿון זיין קעגנערשן פֿאַראַיין, ס'הייסט — סאַלידאַריטעט. דער סך-הכל איז: אַלע זיינען פֿאַראַייניקט און אַלע

אין איינעם פֿירן-אָן אַ ביטערן קאַמף, צו באַווייזן פֿאַר דער אַרטיקלער געזעלשאַפֿט, אַז זיי זינען עס די יידן, די אמתע יידן, און אַז...
עס ווונדערט אַנד? יידן זאָלן וועלן באַווייזן פֿאַר דער וועלט, אַז זיי זינען עס די יידן?

פֿאַרגעסט ניט, אַז אין בראַזיל, ווי אין אַלע דרום-אַמעריקאַנער לענדער, איז פֿאַראַן נאָך אַ סאַרט יידן. אַן עולם פֿון אונדזער גאַס. פֿון ערגעץ אַנטלאַפֿן געוואָרן... פֿון ערגעץ זיך אַרויסגעגנבֿעט און עמעצן באַשווינדלעך... עמעצן באַגולט און דעם רויב מיט זיך צוגענומען... עמעצנס שולד באַרויבט און מיט זיך לעבעדיקע קרבנות גענומען און שטיל — אַן רעש, דאָ, אין די טראַפֿישע לענדער זיך אַנגע-וואַרלט. תושבים זינען זיי דאָ — מיט אונדזער יונג פֿלייש און בלוט האַנדלען זיי דאָ...

ווער איז דען בכוח צו גיין און פֿאַרשן, ווען זיי האָבן זיך אַהער אַריבערגעקליבן? איינס נאָר איז זיכער: אַז די ערשטע אומגליקלעכע וואָס זינען מיט פֿינף און צוואַנציק יאָר צוריק אַנגעקומען אין בראַזיל מיט דער שיף „האַמבריאַ“, פֿון ליווערפּול, דאָ צו ווערן ערד-אַרבע-טערס, זינען פֿון פֿאַרצווייפֿלונג צו יענע לייט אין די אַרעמס אַרענ-געפֿאַלן, און שפעטער, בני די אומגליקלעכע, די טעכטער אויך אַרויס-גענאַרט.

— איצטער שאַצט מען, אַז אין ריז דע זשאַניראַ אַליין זאָלן זיך געפֿינען ביז אַרום פֿיר טויזנט יידישע „עפֿנטלעכע“ פֿרויען!
און זיי זינען עס ביז איצט געווען די עפֿנטלעכע מיינונג, זיי רופֿן זיך אַפֿילו „רוסאַס“, אַבער אַלע ווייסן, אַז דאָס מיינט מען יידן.
— זיי האָבן דאָס לאַנד פֿאַרפעסטעט און עס איז אַ שאַנדע גע-ווען זיך אַנצורופֿן מיטן נאָמען ייד ביז דער לעצטער צייט. די גאַנצע שמוץ, וואָס האָט זיך אַראַפּגעזעצט אין דער טיף פֿון דעם יידישן פֿינצטערן גלות-לעבן, האָט זיך דאָ, אין די דרום-לענדער, אויפֿגע-זאַמלט...

אזוי ריידן די ניי-אַנגעקומענע מיט טרערן אין די אויגן.
דער קאַמף דערגרייכט אַ מאָל ביז צו דער פרעסע. אַבער די

פרעסע, די אַרטיקע, איז אויך מער נוטה נאָכצוגעבן, אַז דאָס ייִדישע פֿאַלק באַשטייט פֿון פֿרויען-הענדלערס, אַ סימן, אַז בלויז אין בראַז זיל אַליין האָט דאָס ייִדישע פֿאַלק אַזוי פֿיל יונגע ייִדישע טעכטער צוגעשטעלט...

אין ריזאָ דע זשאַניראָ האָב איך פֿאַרבראַכט די ימים-טובֿים-צייט. און זייער שאַרף האָט זיך געשפּירט צווישן אונדזערע יידן די בענק-שאַפֿט קיין רוסלאַנד. די מלחמה אין אייראָפּע האָט שוין געהאַלטן אין רעכטן פֿלאַקער און איבער דעם ייִדישן בוים אין רוסלאַנד האָט שוין די האַק זיך געפלאַנטערט און שטאַרק האָט זיך געשפּירט דער וויי-טיק צווישן דער ייִדישער עדה אין בראַזיל. אין לאַנד האָט געהערשט אַ קריזיס, אַ דאַנק פֿריערדיקע סיבות, און צוליב דער מלחמה האָט זיך דער קריזיס נאָך מער פֿאַרשטאַרקט.

— שרעכט ניט אין צייטונג, אַז בראַזיל איז אַ שלעכט לאַנד! — בעט מיך אַ ייִדישער אינטעליגענט — עס איז איצטער בלויז אַ שלעכטע צייט, אָבער ס'לאַנד איז אַ טייער לאַנד פֿאַר יידן. מיר באַ-דאַרפֿן דאָך נאָך אַנקומען צו יענע לענדער. דאָס לאַנד איז גוט. פֿאַר יידן לוינט אַהער צו פֿאַרן, פּונקט ווי עס לוינט די ענגלענדערס און די דייטשן.

— בלייבט בני אונדז! איך וועט בני אונדז גוט זיין.

איך האָב מיך אין דעם איבערגעצייגט פֿאַר די עטלעכע וואַכן, וואָס איך האָב מיט זיי דאָ געלעבט. זייער ליב און האַרציק האָבן זיי מיך אויפֿגענומען.

— פֿון וואָס מאַכן אַ לעבן די צוויי טויזנט ייִדישע נפֿשות פֿון אונדזערע יידן?

— די מערסטע פעדלען דערווייל. שוין אַ באַשערטע זאָך. אַזוי איז דאָך געווען אין נאַרד-אַמעריקע אויך. פֿון דעסט וועגן — בייטן זיך די צייטן. אפֿשר איז עס שוין אַזוי באַשערט. איר ווילט ניט גלייבן, אַז יידן ווערן סוף-פֿליסוף אויס פעדלערס?

אינ ארץ - ישראל

צום קלאנג פון אקער און גראבאייזן

אנגעצייכנט האט די יידישע האנט עקשנותדיק אַ שוור לעבן אי-בער גאָר דעם לאַנד, וווּ די וויסט האָט זיך געשפּרייט. וווּ עס רעדט שטאַרקער ווילן און וווּ — שטרויכלונגען, וואָס האָבן ווילן אומגע-בראַכט און פֿאַרצערט.

יידישע ביימער — האָט די ערד צוגענומען זייערע וואַרצלען, ווי אַ געטרײע מאַמע אירע קינדער, און אויב פֿאַרבאַרגענע קוואַלן פֿאַרמאַגט נאָך די ערד, האָט זי נישט פֿאַרהוילן, כאַטש זי קאַרגט פֿאַר יידישער פֿלאַנצונג. אַלץ איז אַרויסגעקומען פֿאַר מײַנע אויגן אין שפּעטן פֿרילינג פֿון דער אַנגעדאַרטער און מיט באַהאַלטענעם חיות אַרץ־ישׂראַל־ערד. אַ יונג לעבן איז אויפֿגעקומען אויף אַן אַלט פֿאַרגעסענעם, פֿאַרוואַרלאָזטן ערדישן בעט.

העל און טיף־גריין האָבן זיך באַגעגנט אויף יעדן פּאַס פֿלאַכ־לאַנד, וווּ עס זילבערט זיך דורכן גריין עקאַליפּטוס — דער יידישער בוים, און וווּ מיט זײַן זאַפֿטיקן גריין קומט־אויף דער אַפּעלסינען־גאַרטן. דער ווינט האָט געכוואַליעט די זאַנגען־אייבערפֿלאַך אויף די ווייצנפֿעלדער און געגלעט די בלעטער אויף פֿרילינגדיקן וויינשטאַק.

בײַם ראַנד פֿון מיטללענדישן ים ציט און פֿאַרנייגט זיך צו יהודה־בערג אַ שטראָם אַ גרינער — דאָס אַנגעוואַרצלטע, באַזעסענע און מיט זאַטקייט איבערגעלאַדענע, פּריציש און האַלב אַריסטאָקראַטיש איבערגעזעטיקט מיט אייגענער צופֿרידנקייט, די אַלטע קאַלאַניעס פֿון יהודה. שטאַלצירן מיט די צענדלינגער יאַרן זייערע, וואָס דאָס לאַנד האָט בײַ זיי פֿאַרנומען. און עס שווינדלען זיי פֿאַר די אויגן די נײַ־אַריבערגעקומענע, וואָס שרייען מיט שפּראַך פֿון אידעאָלן און מיט ביטול צו דער אַלטער אַנגעזעסנקייט.

עס האָט מיך דער וועג פֿאַרטראָגן צום טאָל, וווּ די בערג אַרום פֿאַרנייגן זיך צום קלאַנג פֿון אַקער און גראַבאניזן און צום געזאַנג פֿון די נני-אַריבערגעקומענע. דאָס איז דער טאָל יזרעאל, וואָס ווי נאָר מען קומט-אַרויס פֿון שומרון, ישראלס אַלטע שטרויכלונג-געסט, דערשיינט דער טאָל מיט זיין מיסטעריעזער ווידער-אויפֿלעבונג, אַ שאלנדיקער אַנטקעגן דעם וואַנדערער, וואָס לאָזט זיך צו אים אַראָפּ פֿון די שומרון-בערג, מיט איינעם פֿון די אוראַלטע און איצטער צו-ריק באַנייטע שליאַכן.

אַלטער וויי אין פֿאַלקסוועזן האָט אויפֿגעבליט אין געשטאַלט פֿון יונגן ווילן און פֿאַרהפֿקרונג, ביז הענט-צעבלוטיקונג אין שאַרפֿן דאַרן און אין אייגענעם בלוט די פֿרייד אַרויסזען. וואָס איז עמק יזרעאל אין ליכט פֿון דער הינטיקער צייט? נישט ווינציקער ווי מיט צוויי, דריי און פֿיר טויזנט יאָר צוריק. ווי דע-מאַלט, אַזוי אויך איצטער, וואַכן אַרום אים די בערג פֿון נצרת, גלבוע, תּבֿור און פרמל. און ווי דעמאַלט, אַזוי אויך איצטער האָבן פֿון דעם טיפֿעניש געשפּאַרט די קוואַלן, וואָס האָבן סיי ברכה און סיי סם אַרויסגעטראָגן צו דער אייבערפֿלאַך. און איצטער אויך, ווי דעמאַלט, איז דער טאָל דער איבערבראָך פֿון לאַנד אַדער די טויערן צום מזרח און צום מערבֿ. אַיעדע פֿעלקער-לייַדנשאַפֿט האָט זיך דאָ אויסגעגאַסן. נישט אומזיסט איז ער פֿון זאַטקייט אַרניינגעפֿאַלן אין קראַנקן דלות און געוואָרן די היים פֿאַר אומהיימלעכקייט. אַלערליי בלוט האָט זיך דאָ געגאַסן און פֿעט געמאַכט דעם גרונט, גלייך ווי די שפורן פֿון דעם שוואַרצגרויען לאַווע-שטיין און -שטויב, וואָס האָט מתקן געווען דעם טאָל.

„די הינט וועלן לעקן אַהאַבס און איזבלס בלוט אין טאָל יזרעאל“.

האָט דער צעשוויבערטער אליהו געוואָרנט. נישט נאָר בלוט, גענוג פֿאַר הינט צו לעקן איז דאָ פֿאַרגאַסן געוואָרן. נישט איין מאָל איז דער קישון-שטראָם רויט געפֿאַרבט געוואָרן. דער אייגענער שטראָם, וואָס האָט זיך איצטער אַזוי באַהאַלטן באַשיידן צווישן די נישט-געוודיקע גראַזן, און דווקא אים, דער טויזנטפֿאַך פֿאַרשאַלטענעם און

צעטראמפלטן עמק יזרעאל, וואָס האָט מיט זיין אָפגעלאָזנקייט יעדן איינעם געוואָרנט: „ווייך, ווייך, דו, מוטווייליקער! לאָז מנין פֿלאַך צום ווילדן גראָז און צום פֿאַרשאַטנטן אין זיין טונקל-ברוינעם געצעלט בעדווינער און זיין שאַף“ — דווקא אים האָט אויף אַ וועט אַרויסגע-רופֿן די דערוואַכטע ייִדישע ענערגיע, וואָס האָט הפֿקרדיק דאָ אַלץ געוואָרפֿן אין קאַן: יונגע יאָרן, געפֿליגלטן שווינג און דעם גאַנצן גלות-אויפֿברויז פֿון די לעצטע יאָרן. וואָס געקענט — מיט זיך גע-נומען אָהער! אַלע זאַפֿטן פֿון פֿאַלקס-אַרגאַניזם, גאָר דעם גאַנצן דראַנג צו באַפֿרענגן פֿון דורותדיקער פֿאַריאַכונג, טרעטנדיק אויף גלות-האַפֿענונגען, זינען זיי אָהער געקומען נאָך אַ מאָל דעם טאַל אויפֿוועקן פֿאַר אַ ניער באַפֿעלקערונג.

*

צו פֿיל איז די מיסטעריע פֿאַרצויגן איבער אונדזער זיין, אַז קלאָר און רעאַל זאָל זיך קענען דערבליקן די צוגעצויגנקייט צו דער ערד, וואָס דאָ און דאָרטן דערשיינט צווישן אונדזערע אין די לעצטע יאָרן. און געוויס קען איך נישט דערבליקן צו די פֿונדאַמענטן אונ-דזערע, וואָס זינען נאָך נישט אומגעקומען אין אונדזערע טיפֿענישן, אויף וועלכע איך זאָל קענען שטעלן און אַרײַנבליקן אין דער צו-קונפֿט פֿון אונדזער פֿאַלק צווישן ראָסן און פֿעלקער איבער גאָר דער וועלט. אַז איך קוק צו אונדזערע דאָ איצטער, צעזייטע איבערן עמק יזרעאל, וואָס האָבן שוין זייערע לאַגערן אויפֿגעשטעלט און וועקן די פֿאַרבאַרגענע כוחות פֿון דער מאַמע-ערד, אַוועקשענקענדיק איר זייערע אייגענע כוחות — איז דאָך עס אַ הייפֿעלע, וואָס איז אָפֿגע-ראַטעוועט געוואָרן פֿון גאָר דער וועלטס חורבן, נאָר דעם ווילן פֿון אַ גרויס און עקשנותדיק פֿאַלק מיט זיך פֿאַרנומען. פֿרימיטיווע כו-חות און פֿרימיטיווע אינסטינקטן טוט אַ לאַנד געבוירן און וועקט צום לעבן אַ לאַנד. דאָס זינען זיי, אַנטקעגן זון ברענענדיקער בײַ טאַג און אין קאַלטע טויען בײַ נאַכט.

פֿון הויכן באַרג, אַז איך קוק איצטער צום טאַל יזרעאל, ווי ווייט

מזינ אויג דערקלעבט זיך רעכטס און לינקס צו די ריפן פֿון די בערג, וואָס רינגלען-אָרום דעם טאָל, זע איך אַזוי לויטער דאָס פֿעלד, ווי עס שפּרייט זיך, ווי עס גיסט זיך איבער פֿון קאָליר אין קאָליר. פֿעל-דער, פֿעלדער, העלגאָלדיק, שמאַראַגדגריין. זייער קאָליר ווערט דאָ און דאָרטן פֿאַרטיפֿט דורך אַ שורה עקאָליפּטוס-ביימער, ווינגערט-נער אָדער ווילדן פֿינגנבוים.

דאָס איז דאָך דאָס האַרץ פֿון אונטערשטן גליל. אין די רוימערס צייטן האָט זיך דאָ געהאַרטעוועט עקשנות פֿון פֿאַלק, פֿון יעדן בערגל אָרום טאָל קומען-אויף ווידער די אַמאָליקע פֿעסטונגען און עס גלייבט זיך גאָר נישט, אַז דאָ האָט זיך אָפּגעשפּיגלט דער ווילן פֿון פֿאַלק אויף אַ נאַציאָנאַלער הייך. ווען נישט דער גליל אין יענע צייטן, ווער ווייסט, צי וואָלט בכלל זיך אַרויסגעצויגן דער קווי-החיים פֿון פֿאַלק אין די שפּעטערדיקע דורות.

איצטער באַפֿלאַנצט מען דעם טאָל. און איך שטעל מיר פֿאַר די כוחות, וועלכע גייען אַנטקעגן יעדן וואַרצל, וואָס אַ ייִדישע האַנט שיקט אין דער ערד אַרניין, יעדן קערנדל, וואָס ווערט פֿאַרזייט. שרייבט פֿון ווייטן דער רוף פֿון לעבן און שווערער פּראַצע, און איך דער-ווייטער זיך דערווייל צו דעם זיך צו דערנענטערן. לאַנג וואָלט איך וועלן אַזוי בלעבן אין דער הייך און זיך צוהערן צום גאַנג פֿון מנינע אייגענע מחשבות, אַזוינע אומרויקע, אַזוי פּענלעכע און ווייטע, וואָס דערנענטערן מיך צו די צייטן פֿאַרגאַנגענע.

די דערפֿלעך ייִדישע. גניע הניזער. דעכער רויטע. אַלע אין טאָל. אַלע צוגעטוליעט איינס צום אַנדערן, זעט עס מיר אויס פֿון דער ווייטנס. העט, קעגן איבער, אין נצרת, די שטאַט וואָס בליקט צום טאָל אַראָפּ מיט אַ קאַלטן אויג און אַפֿשר שיקט זי אַזוינע תּפֿילות צום הימל, וועלכע זיינען די גיפֿט פֿאַר דעם טאָל, וואָס לעבט-אויף. יענע נצרת-בערג, פֿון וואַנען דער נוצרי, אונדזער בלוט און פֿלייש, האָט אַראָפּגערעדט צו די, וואָס אין טאָל. פֿון פֿרידן האָט ער גערעדט. און וואָס האָט דאָס געמיינט אין יענער צייט? און וואָס מיינט עס נאָך איצטער אויך?

איך בין זיכער, אז די אלע אין דער נידער, אין טאל, וואָס איך זע פֿון ווינטן, ווער עס גייט-נאָך אַ סטאָדע קי, ווער עס באַטראַכט דאָס גערעטעניש און ווער עס פֿלאַנצט אַרום זיין שטוב — זיי אלע שטייען מיט די פֿיס אויף דער ערד, זייער ערד. ניין, נישט נאָר זייער ערד, נאָר אונדזערע; מײַנס און אײַערס! זינען דורך זייער ווילן אויסדערלייזט געוואָרן. זינען די, וואָס ווילן אין זייער הויפֿן דעם גאַנצן גלות פֿאַרנעמען און אַריבערברענגען אַהער. עטלעכע טויזנט זינען זיי, נישט מער. אלע צעזייטע איבערן גרויסן טאל, וואָס ציט זיך פֿון ברעג ים בײַ חיפֿה ביז צום ברעג ירדן אין מזרח-זײַט. זיי טראָגן אין זיך דעם קערן פֿון אַ פֿאַלק, אַ נײַ-געבוירן, און זיי הערן די טריט פֿון די נײַ-אַנגעקומענע, גאַנצע לעגיאָנען, וואָס קומען און קומען. זיי האָבן פֿאַרגעסן, ווי דער גאַנצער ייִדישער פֿלל זעט-אויס איבער גאָר דער וועלט. און איך, וואָס האָב אין די לעצטע יאָרן גע-זען אונדזער אינטערנאַציאָנאַלע צעשויערטקייט, איצטער, שטייענ-דיק אויפֿן ראַנד פֿון די שומרון-בערג, באַגרײַף איך, פֿון וואָנען די פּוּחוֹת האָבן זיך געזאַמלט אין פֿאַלקס-פֿאַרבאַרגענע רעזערוואַרן און פֿון וואָנען עס האָבן זיך גענומען פּוּחוֹת צו פֿרישן ווידערשטאַנד.

*

איך ווייס, אז מיר לעבן נאָך אין אַ דור, וואָס מענטש רײַט אויף מענטש און פֿאַלק פֿון פֿאַלק האָט נאָך קיין חשק נישט אַראַפּצוקריכן. איצטער האָט געטראָפֿן, נאָך דער לעצטער וועלט-צערודערונג, אז די רײַטערס האָבן זיך געביטן. און אונדז האָט מען אויך אַרײַנגערעכנט צו די, וואָס לערנען זיך רײַטן אויף יענעמס קאַרק. איצטער קוק איך אויף דעם אויסגעשפּרייטן טאַל און אויף די אויפֿגעגאַנגענע פֿעלדער און חבֿרימדיקע הײַזער, אַזוי גאַענט צו-נויפֿגערוקט. איך ווייס אויך, אז דאָ, אין טאַל, האָט אונדזער פֿאַלק זיין גבֿורה און אויך זיין שוואַכקייט אַרויסגעוויזן. פֿון דעסט וועגן רופֿט צו מיר די גרויסע פֿרידן-שטימע פֿון דעם טאַל אַרויס. הלואַי וואָלט איך געקענט מײַן שטימע מײַחד זיין מיט די קולות, וואָס רײַסן

זיך צו מיר פֿון דער טיף. נישט קיין נבואה ווערט איצטער מקויים. עס איז נישט פֿאַראַן קיין באַזונדערע דערלייזונג פֿאַר יידן. די גאַנצע וועלט איז געווענדט פֿון דער דערלייזונג. עס האָט קיינער פֿון אונ-דזערע אַנדערש ניט געזען. און ווען מיר פֿלאַנצן איצטער, ווייס איך דאָך. אַז נישט די ברכה פֿון פֿעלקער האָבן מיר געקראָגן. אונדזער רוף צו דער וועלט איז פֿאַרטויבט געוואָרן. אונדזער וויי-אויסגעשריי איז ווינטער פֿון אונדזערע ליפֿן נישט אַריבערגעגאַנגען. איך קוק, ווי אונדזערע האָבן זייערע הנזער אויפֿגעשטעלט אין אַפֿענעם טאַל. אַפֿן אַפֿן אַרום. עס האָט ניט דערקענט נאָך דאָס לאַנד פֿון דעם ביז איצ-טער. קוקט-אַראָפֿ פֿון שפיץ בערגל דאָ און דאָרטן אַראַבישע דערפֿער מיט זייער צונויפֿעדריקטקייט. מיט דער אַרומגעצאַמטקייט — פּחד, פּחד אָן אַ סוף, רוט אויף אַזוינע דערפֿלעך אויך נאָך איצטער אַוודאי. און אונדזערע — אַפֿענע דערפֿער? אַפֿענע שטעט... עס וועט פֿרידן יעדן דאָרף און אַיעדע שטאָט אַרומרינגלען. אונדזער צייט וועט פֿרידן אויפֿברענגען און וועט בליען אַרום יעדן ייִדישן דאָרף. דאָס ברויט, וואָס גייט פֿון דער ערד, ווייס איך, איז ברודער-ברויט. און אויך דער טיש צווישן יענע הנזלעך איז אַ ברודערטיש. עס האָלט מיר נאָך צוריק אַ האַנט אַ פֿאַרבאַרגענע. און אַזוי איז נאָך מנין פֿאַרלאַנג צו שטיין און קוקן, קוקן אַראָפֿ צום טאַל און זען, ווי די נאַכט לאָזט זיך אויף אים אַראָפֿ. אומהיימלעך ווערט קוקנדיק אויפֿן טאַל, צו טראַכטן וועגן ישראלס פֿאַרגאַנגענהייט. און ווער קען דאָס שרײַען צו אַ פֿאַרגאַנגענהייט, ווען אונדזער הננט בלוטיקט; ווען אונדזער אומגליקטאַל איז כּמעט די גאַנצע וועלט איצטער. און דאָ, אין טאַל פֿון אַזוי פֿיל נאַציאָנאַלע קאַטאַסטראַפֿעס, האָבן זיך פּיאַנערן אַרײַנגעשליכט און אויפֿגעדעקט אַלע קוואַלן און ברודערן זיך מיט זיי. וואָלטן די תּבואות אויסגעזען פֿון דער ווינטנס אָן יענע קוואַלן...

וויזנט-אויס: נאָך נישט פֿאַראַן דאָס ברוכוואַרג, וווּ פֿעלקער זיי-נען אונטער זייער אייגענעם בראַך אונטערגעגאַנגען, אַווי עס זאָל קענען דער זשאַווער זיך אַיננעסן אין די ביינער פֿון אונדזער פֿאַלק

צו פֿאַרדאַרבן עס ביזן לעצטן לעבעדיקן גערוו. ווייל דאָ מיטן זיך ווידער איבער אויף צוריק די בלעטער פֿון אונדזער היסטאָריע. ווי- דער וויל אַ פֿאַלק זיך איינשפּאַנען אין שווערן שפּאַן, גרייט אויפֿצור- נעמען אויף דער פּלייצע אַ נייע בייטש פֿון דער צייט.

דאָ האָבן זיי מיט קלאַנג פֿון אַקער און גראַבאָניזן איבערגעשניטן ארץ-ישראל אויף צוויי, אין דער ברייט: מיט דעם גרינעם שניט האָבן זיי דערנענטערט די טעג אין עבֿר איינגעזונקענע מיט די טעג, וואָס ווייזן זיך ביים ראַנד פֿון אַ נייעם פֿרימאַרגן. עס זיינען גענוג נאָך אויפֿגעדעקטע שטרויכלשטיינער פֿאַראַנען. די שטיינער, וואָס שוין צוויי מאל איז אונדזער גאַנצקייט אויף זיי צעטרייסלט געוואָרן. דער גרינער שניט, וואָס צעשניידט די וויסט אויף צוויי — בליצשנעל האָט ער זיך אַרביינגעריסן אין טאַל אַרײַן. דער גרינער צייכן, וואָס טיילט- אָפּ באַרג פֿון באַרג מיט תּבֿואה-פֿעלדער, אָפּעלסין און וויינגערטנער. און ביז איך קום-אַראָפּ אין דער גידער, אין טאַל יזרעאל, צו זיצן בײַ אַ ברודערטיש פֿון די, וואָס האָבן זיך געשטעלט אויף דער וואַך בײַ יעדן קוואַל, וויל איך דאָ נאָך אַ וויילע אויפֿן באַרג שטיין און דווקא דאָ אויך פֿאַרנעמען דעם קלאַנג פֿון אַקער און גראַבאָניזן בײַ אַלע אַנדערע ראַנדן פֿון אונדזער צעזייטיקייט, וווּ אַלטער ווי שמידט יונגן ווילן.

אַלטער וויי און יונגער ווילן האָבן ביידע זיך איינגעשפּאַנט אין יאָך. הלוואַי צעאַקערן זיי אונדזער לעבן און שלאָגן-איבער די הענט די, וואָס ווילן זייען וויינט אין דער פֿריש צעאַקערטער ערד.

„ניט פֿאַר קיין זילבער-שטיקער וועט איר אויסגעלייזט ווערן“

יאָר נאָך יאָר האָבן איך זיי באַגעגנט אויף וועלטס ברייטע שלאַכן און אויף זייטיקע וועגן. האָבן געשטעלט טריט אומגעדולדיקע, מיט

האַרצקלאַפּ האַסטיקן. פֿייער האָט געגליט אין די אויגן פֿאַרטצעט און געצונדן אי פֿרייד, אי האַס אַרום די ווינקלען פֿון מויל. אַפֿט מאַל האָב איך פֿון אַ זינט געשפּירט זייערע שפּאַטישע בליקן; פֿאַראַכטונג צום גלות און גלות־יידן.

חלוצים — — —

מיט די וואַרצלען אויסגעריסן זיך און מיט וואַרצלען אויף פּליי-צע פֿאַרוואַרפֿן, גרייט אין מאַרש צום נאָענט־ווינטן לאַנד זיך איבער-פֿלאַנצן און אַננפֿלאַנצן. מוטערשפּראַך פֿאַרהאַסט. געטראַטן אויף אונדזער וואַרט. עקל-גרימאַס צו אַלץ, וואָס האָט גלות־פֿאַרב און קאַ-ליר. אויך אויף פֿרעמדע און ווינטע וואַקזאַלן האָב איך זיי באַגענגט. איך האָב נאָכגעבליקט די, וואָס האָבן מיט בלוטיקער בענקשאַפֿט די צוגן באַגלייט; »טראַג זיך מיטן ווינט צו פֿך־הקלע — וועסט סײַ ווי פֿאַרוואַרפֿן ווערן אַהין, ווהיז מיר גייען אין קייטן געשמידטע. נאָר ווייס, מיר וועלן קומען פֿריער פֿון דיר!»

איצטער בין איך דאָ. איך טרעט אויף די אויסגעצעמענטירטע טראַטוואַרן אין דער שטאָט; אויף די געפֿלאַסטערטע וועגן, וואָס פֿירן פֿון שטאָט צו שטאָט און פֿאַרשטיקט קומט אַ באַקאַנטער האַרצקלאַפּ פֿון צעמענט אַרויס.

איך בין געקומען צו־שפּעט, זאָגן מיר אַלע, איך ווייס, איך בין געקומען נאָך גאָר צו־פֿרי. ווייל נאָך איצטער אויך, דאָ און דאָרטן, צי אין ירושלים, די אַלטע, הייליקע שטאָט, צי אין תּל־אָבֿיבֿ די יונג־אויסגעבאָדענע שטאָט — דאָ און דאָרטן זיצן נאָך ייִדישע טעכ־טער אויף בערגלעך אָנגעשפּאַלטענעם גראַניט און האַמערן, און האַ-מערן, צעברעקלעך קליינע שטיינדלעך אויף נאָך קלענערע. די פּלייצע באַוועגט זיך נאָכן שווינג פֿון האַמער און שטיין גיט זיך אונטער. אין איינעם מיטן שטיין גיט זיך אונטער און ווערט צעשמאַלצן אין דער ברענענדיקער זון דאָס געפֿליגלטע ליד אָן ווערטער. אויף יוגנטלעכן ווילן־כּוח קומט־ארויף איין קאָרע נאָך דער אַנדערער. פֿון אַלע ניגו־נים איז איינער געבליבן;

אויב נישט איך פאר זיך —
 טא ווער פאר מיר ?
 ווען אליין פאר זיך —
 וואס בין איך ?
 און אויב נישט איצטער — טא ווען דען ?

נאך איצטער אויך קוקן זיי מיט פֿאַראַכטונג אויף מיר און שפּאַט
 פֿאַרשווינדט נישט פֿון אַרום מויל:
 — גלות-מענטש!

פּלוצלינג וויל איינער בני מיר געפֿינען אַ באַשייד פֿאַר זיין איי-
 גענעם רעטעניש: „זאָג, פֿון וואַנען איז דער כּוח מנינער צו האַרעווען
 און לנדין הונגער? פֿאַר וואָס האָב איך נישט געקענט דאַרטן? די איי-
 גענע הענט האָבן דאַרטן נישט געקענט...“
 ער שפּרייט-אויס די הענט — צוויי פֿלאַכן פֿון סענקעוואַטן האַלץ
 אויסגעטעשעט.

„אומזיסט, אומנישט זינט איר געוואָרן פֿאַרקויפֿט און נישט
 פֿאַר קיין זילבערשטיק וועט איר אויסגעלייזט ווערן...“ אוי, נישט
 מקוים איז נאָך דערווייל געוואָרן יענער צוזאָג פֿאַר די, וואָס זינען
 געקומען מיט דער ערד זיך באַהעפֿטן און אויסגעקליבן אין די גאַסן
 פֿון דער נייער שטאָט. לנדנשאַפֿט ברענענדיקע האָט די דאָזיקע
 געבראַכט ביז אַהער און אַנידערגעזעצט זיי אויף די בערג אָנגע-
 האַקטע שטיינער. פֿאַר טרוקן ברויט און רעכט אויסצוזינגען אין דער
 הויך לידער אין אָנגעגליטן חלל; פֿאַר רעכט אומצוגיין אָפּגעריסן,
 אָפּגעשליסן און פּרווון דעם באַרוועסן טראָט צום אָנגעגליטן זאַמד;
 פֿאַר רעכט צו גיין פֿאַרלייגט האַנט אויף אַקסל דורך די גאַסן נאָך
 האַלבער נאַכט און זינגען דעם שוין דורות-לאַנג נישט אויסגעזונג-
 גענעם ניגון. פֿאַר דעם אליין בלויז איז רעכט אַלץ מַפֿקיר צו זיין.

*

האַק, האַק דעם שטיין אונטער דער ברענענדיקער זון!
 און דער טעמפּער האַמער קלאַפּט און צעשפּליטערט דעם

קאלכשטיין אדער טונקעלן זאלצשטיין, האמערשפראך רעדט שטע-
כעדיק צו מיר:

— האק-האק, איר, וואס שטעלט-אן דאס פנים, אז גוי זאל אין
אים שפניען — רעכט אויף אייך, ווען ווערעם טאטשען אנערע
טריט!

— האק-האק, ווען מנין טאטן האט מען געקוילעט פאר מיניע
אויגן, זאל איך גלייבן, אז רחמים וועט דאס בלוט דערוועקן ביים
מערדער, רחמים צו מיר און מנין מאמען, דער וויסטער?

— האק-האק, און אז איך האב זיך געוואלגערט אין וואלד, גע-
שימלט אין קאלטן שווייס, וואס פחד האט אויף היט ארויסגעטריבן,
שפירנדיק די אייביק שגאהדיקע אויגן, ווי זיי נישטערן ארום וואלד;
נאזלעכער ווילן מנין געביין דערשמעקן — איז דאס קארג פאר מיר
געווען, אז איך זאל איצטער אט-א-דא ארויסזינגען מנין ליד? עס
איז מנין ליד!

— האק-האק, געשוואלן קען ווערן איעדע האפענונג ביי אייך
דארטן. איך האב דעם גלות פארמשפט. און הלוואי זאלן אונדזערע
גאר קיין תקומה נישט האבן מער דארטן, כדי אויף א ווילע נישט
צו פארבלענדן די וואס חלומען זייער בלאסן חלום פון מענטשן-ליבע
און דערקענונג.

— האק-האק, אוו אוי ארץ-ישראל? אוו אוי דערלייזונג?
פרעגט מען אונדז — כא-כא-כא! אבער דארטן בין איך נישט מער...
און קוק איר אויף אהינטער, זע איך, ווי מנין טאטע הענגט אויף א
בוים מיט אן ארויסגעשטרעקטער צונג און פארשפיצטער נאז, און א
שדל קרייזלט זיין גרויע בארד, כא-כא-כא! אייביק וועט ער דארטן
הענגען און אייביק וועט דאס שדל קרייזלען זיין גרויע בארד.

פרעגט א מיידל, אויך מיט האמערס טעמפן קלאפ אויף שטיין.
זי פרעגט ביי מיר: „פאר וואס קוקן די הימלען איבערן גלות רויט
און בלוטיק, און די הימלען דא, איבער מיר — בלוי און לויטער?
ווייך איז מיר אזוי צו זיצן אויפן בארג צעקרישלטע שטיינער אונ-“

טערן בלויזען הימל — האַק־האַק, אויף שפּליטער צעשפּליטער זיך, שטיין!

לאַזט זיך איבער ארץ־ישׂראלס וועגן! פֿון אומעטום וועלן אַרויס־קומען צו אַיך בחורים און מיידלעך — אייביקע בחורים און מיידל־לעך — כאַטש שוין מאַמעס און טאַטעס. שווער געוואָרן די אַרעמס, שווער געוואָרן די אַקסלען, שווער די פֿיס, ביז די קני אַנטבלויזטע. זון ברענט, ברענט די נאַקעטקייט און קען נישט פֿאַרברענען. הונג־גער נאַגט, נאַגט און קען נישט פֿאַרדאַרבן.

איך ווייס, אַינער האַנט האַט געבענקט צו האַלטן האַנט פֿון אַקער און ריכטיקן זיין וועג. איך ווייס, איך ווייס, אַז דער דאָזיקער פֿאַרלאַנג זידט־אַרויס פֿון אונדזער בלוט איבער גאַר דער וועלט שוין אַ גאַנצן דור — אין אַיך האַט דער דופֿק שטאַרקער געשלאָגן. און נישט די געבענטשטע צייט איז געווען. נישט באַשערט איז אַיך אַלעמען די פֿרייד פֿון אַקערן און זייען. בויערס זייט איר געוואָרן, מויערערס זייט איר געוואָרן. אַינערע הענט האָבן געמאַסטן פֿון פֿונ־דאַמענט ביז צום דאַך. געבויט, געמויערט, ביז גאַנצע גאַסן אויס־געשטעלט, געפֿלאַסטערט, געפֿלאַסטערט און גאַנצע שטעט אויסגע־פֿלאַסטערט — און אַזוי געבליבן אונטערן הימל מיט אַ ליד אַ הפֿקר־דיק און מיט אַ נאַגעניש אין האַרצן.

ווער קען באַדויערן אַינער גורל און זאָגן: „דאָס איז דער וועג פֿון לעבן. אַזוי באַדאַרף עס זיין. אַזוי ווערן קרבנות געבראַכט.“ ווער זאָגט עס, אַז קרבן איז יענעם מתקן און ווערט אַליין פֿאַרברענט? איינעמס הימלען לייטערן זיי אויס און דעם אַנדערן — זאָלן שטיין־נער פֿאַלן אין קאַפּ? אַ, דאָס איז דער גרויסער טרויער, וואָס זיפט זיך אין איינעם מיט די מחשבות און ווי אַ דאַרן שטעכט עס אין וועזן. איר האַט אַינער גורל גענומען אין אַינערע הענט. איר האַט דאָס לאַנד אויסדערוויילט. איר באַשיידט אַ חלום מיט אַינער אַרויסהענגען דאָס לעבן צו דער נויט, מיט דעם האַס צום גרויסן פֿלל, גלות־פֿלל. אונדזער וויי האַט איר אַינגעזאַפט און איר ווילט אים איבערוינגען און איבערשרייען. אויך אין האַלבער נאַכט, ווען אַינערע שטימעס און

אנערע טריט וועקן ארץ־ישׂראלס וויסע נעכט אין די גאסן פֿון דער דורך אנערע הענט נײַ־געבויער שטאָט, בין איך וואָך צו אנערע טריט און צו אנער געזאַנג. נישט נאָר אַינך אַליין האָט מען גע־שאַלטן: „הײַזער וועט איר בויען און ווײַנען וועלן אַנדערע אין זײַ...“ די קללה פֿאַלט איבערן קאַפּ פֿון די בויערס איבער גאָר דער וועלט, און זאָל עס אויך אנער טרייסט זײַן.

*

נישט גרינג איז דאָ אָנגעקומען אַפֿילו די וואָס האָבן שוין דער־שפּירט זײַער לאַנד און היים; און די וואָרצלען זײַנען אין אַלט־יונגן לאַנד פֿאַרפֿלאַנצט. זיכער איז אנער קאַפּריו דער צענטער, וווּ נישט נאָך איין מאָל וועט אַ פֿאַלקסוועזן און מהות זיך צעטרייסלען און ווידער גאַנץ ווערן. ווייל די וואָס האָבן פֿאַרמשפט אונדזער פֿאַלק צו נע־ינד זײַן, די וואָס האָבן צוגעטראַכט גלות פֿאַר אונדזער היים — די האָבן אויך אונדז אונטערגעלייגט די שטיינער צוקאַפּנס.

דאָך קומען שוין ברויטן און ווינטרויבן פֿון אייגענע גערטנער און פֿעלדער, און דאָס איז אויך אנער חלק אין דעם טרוקענעם לאַנד. ארץ־ישׂראל איז דער וועלטס צענטער געווען אַזוי פּיל דורות און ייִדנס אויסגעדאַכטע היים. און ווער עס וויל אַ חלום פֿאַרוואַנדלען אין וואָר — דער באַדאַרף זײַן לעבן שטעלן אין קאָן, און איצטער — מיט אנער פֿאַרלייקענען דעם גלות — פֿאַרלייקנט איר גאָר די וועלט. אין דעם אַ וועג האָט איר אנער שטאַלץ און אנער האַרט־נעקיטייט אַינגעשטעלט אין קאָן און ווער קען אַיך זאָגן, אַז אנערע טריט זײַנען פֿאַלשע, ווען אַפֿילו געשטרויכלט?

ווי געשריגן, אונדזער פֿאַלק איז געוויינט צו לײַדן אָן אַ זײַן לײַדן עמעצנס ביזן ווילן און קאַפּריו. און דאָס, וואָס בײַ אַנ־דערע הייסט אייגענער אויסוואַל — דאָס איז פֿרעמד דעם ייִדישן פֿאַלק. צופֿאַל איז געזעץ פֿאַר אונדז און נאַטור איז אומבאַגרייפֿלעך. דעריבער איז אומבאַגרייפֿלעך אנער רוף פֿון בלוט, וואָס רופֿט צו נעמען גורל אין האַנט און באַפֿעלן און דיקטירן.

איך האָב גענוג געזען, ווי די נאַטור פֿאַרשטייט איר קעגנער און ווי פֿון יידן האָט זי געמאַכט חֲזוֹק, איך האָב גענוג געזען, אַז דאַרט, וווּ עס קומט-אויף לעבן, תּחִית הַמַּתִּים, האָבן אונדזערע זיך געשטעלט אויף דער זַנט פֿון די קדושים. און מער פֿון אַלץ האָט ביי אונדז געהאַט אַ ציל דאָס לייַדן אָן אַ ציל. און יעדע קלאַרע לייַ-ניע איז די, וואָס פֿירט דורך אַ יסורימדיקן און פֿאַרדאַרנטן שטעג. דאָ הער איך ווייגעשריי מיט געזאַנגען געמישט — אַ געזונט פֿאַלק וואָס שפּרענט מיט אַ געדרייטן דאַרנדיקן שטעג. דאָס איז דער אויס-דערוויילטער וועג געוואָרן פֿון די געציילטע דאָ. אין איין לאַנגער שורה זע איך די פֿאַדערשטע, וואָס האָבן דערגרייכט צו זייער אָנ-געצייכנטן פּונקט, צי אויף די פֿעלדער פֿון יהודה אָדער אין ווינטן גליל און אויך די וואָס שטייען ווינט, ווינט אַהינטער, ביים סאַמע ראַנד פֿון לאַנד און כּוואַליעס וואַשן זייערע טריט. דער רוף פֿון פֿרעמדע שיפֿן וועקט די אויסגעבליבענע און ווינט ווידער אָן אויף אַלע גלות-לענדער. איצטער איז די צייט, וואָס מיט געוויין פֿאַרלאַזט מען ארץ-ישראלס ברעג: ווער מיט צוואַג צוריקצוקומען און ווער עס שעלט די שעה, וואָס דאָס מזל האָט אים אַהער געבראַכט. ווער עס קען אַ וואַג און אַ שאַל אויפֿשטעלן, וועגן און מעסטן, פֿאַר ווע-מען פֿעלד האָט באַדאַרפֿט וואַרטן, אַ פֿעלד מיט שווערער פּראַצע, און פֿאַר וועמען עס האָט געוואַרט אַ באַרג מיט שטיינער, וווּ שטייב-האַקער פֿרעגט ביי זינע הענט: „פֿון וואַנען די גבֿורה און פֿון וואַ-נען די אַ געדולד?“

עס איז דאָך דער פֿינצטערער דור און ליכטיקער דור, אין וועלכן מיר בענטשן אונדזערע טעג און פֿאַרשעלטן אונדזערע טעג. עס איז דער צוואַנציקסטער יאַרהונדערט, וואָס האָט דאָס ייִדישע פֿאַלק אַרויסגעשטעלט אין איין עק וועלט הפֿקר פֿאַר אַלע ווינטן און אין דעם אַנדערן עק וועלט — נעמט אַ האַנט זיי צוואַמען. און נאָך קיין מאָל, קיין מאָל איז דער וויי נישט געווען אַזוי ברוטאַל צו די וואָס זוכן אַ באַשייד און חשבון פֿאַר צופֿאַלן, וועלכע שטויסן אונדז צו אויפֿגאַנג און צו אונטערגאַנג.

— „אַלע וועגן פֿון ייִדישן לעבן פֿירן קיין ארץ־ישׂראל!“
און ווי זאל איך עס אָפֿלייקענען איצטער, אויב עס זאָגט מיר
אַ מיידל, אזוי צאַרט און אזוי אָפֿגעצערט? זי האָט איר יוגנט אַרויפֿ־
געבראַכט אויף דעם נניעם מזבח, אויף אַ באַרג שטיינער, און אזוי
גערן איז זי מקריבֿ איר יוגנט.
— „אַלע וועגן פֿון ייִדישן לעבן פֿירן קיין ארץ־ישׂראל“ — דאָס
זאָגט אויך דער חלוץ, וואָס גראַבט די ערד און טריקנט די זומפן
אַרום ים פּנרת, דער וואָס מאַלאַריע־פֿיבער האָט שוין דורכגעטרייסלט
אַיעדעס ביינדעלע זינס און אַדורכגעברענט אַיעדן נערוו זינעם.
וואָס איז דער פֿאַדעם, וועלכער בינדט־צונויף די אַ אומצופֿרי־
דענע שטייגהאַקערס אויף די וועגן, וואָס פֿירן פֿון שטאָט צו שטאָט?
וואָס איז דער פֿאַדעם, וואָס בינדט זיי מיט די דאַזיקע, וועלכע גראַבן
די ערד און זייער אייגן פֿעלד, פֿאַרשרייענדיק מיט געזאַנג קדחת,
וואָס פֿרעסט דאָס לייב? דאָ אין לאַנד האָט עס איין זינען פֿאַר דעם
וואָס שטייט און קוקט פֿון דער זייט:
אַלע, אַלע בויען אַ וויסט לאַנד — אַלע, אַלע גלייבן זיי, אַז
דאָס טרעטן זיי דעם וועג פֿאַר אַ געזונטן פֿאַלק, וואָס דאַרף קומען
אַהינטער זיי. זיי טוען עס נאָך אַלץ מיט פֿייער אין די אויגן און האָס
אַרום די ליפּן. פֿאַר זיי איז ארץ־ישׂראל נאָך נישט באַבויט און נישט
באוויבט, נישט צעאַקערט און נישט פֿאַרזייט.
אויף זיי, און נאָר אויף זיי, האָט דאָס לאַנד געוואַרט.

י ר ו ש ל י ם

זיבעצן מאָל איז ירושלים אַדער עיר הקודש, די הייליקע, ביי די
אַראַבערס חרובֿ געוואָרן. נישט נאָר איין מאָל איז איבער ירושלים
פֿאַר אונדזערע אויגן געקומען די צעשטערונג. און דעמאָלט, מיט
גענויע צוויי טויזנט יאָר צוריק, ווען טיטוס האָט באַפֿוילן נאָך דער

פֿאַרוויסטונג דורכצושניידן מיטן אַקער דאָס אָרט, וווּ די הייליקע שטאָט איז געשטאַנען, ווי אַ צייכן פֿון פֿולן חורבן, שוין דעמאָלט האָט מיט טרערן געלאַכט אַ יונגע שטימע צווישן די חורבֿות.

ווייל נישט קיין שטאָט איז ירושלים געווען אין אַלע צייטן, נאָר אַ שטרויכלשטיין, וווּ דורותדיקע לינדשאַפֿטן זינגען איבער אים צע- שלאָגן און אויסגעוועפט געוואָרן, און וויל און הונדערט מאָל ווי איז געווען צום פֿאַלק, וואָס האָט ירושלים אינגענומען.

פֿאַר וועמען האָט זיך דען זיין גאָט נישט באַוויזן אויף דעם העכסטן צווישן די פֿעלדזשטיינער, וווּ ירושלים האָט זיך אַזוי עקש- נותדיק אינגעזויגן? אויפֿן שידוועג פֿון אַלע וועגן איז ירושלים-באַרג אַזוי שטאַלץ געווען. נאָר מיר האָבן ירושלים אַזוי ציטעריק פֿאַרנומען און מיט צערטלעכקייט פֿאַרשלייערט. בלויז פֿאַלק ישראל קען בעטן אַזוי ציטעריק: צו ירושלים דיין שטאָט זאָלסטו זיך קערן מיט דער- באַרעמונג.

ווער האָט רחמנות געהאַט אויף ירושלים אין די זיבעצן חורבנס אירע? און צי דען איז ירושלים אויך איצטער נישט חרובֿ? אַ קאַפֿ- ריזן-גניסט זיצט אין ירושלים, וואָס רניסט אַליין פֿון זיך די צירונג אַראָפֿ. ירושלים פֿאַרשלינדערט אַליין אירע גאַסן מיט שטיינער. גע- קומען די צייט, וואָס יעדעס פֿאַלק האָט אַ שטיין דאָ געהאַרט און אַפּגעצאַמט זיך מיט אייגענער קדושה, אונדז איז נאָר געבליבן אַן אַלט שטיקל מויער צום וויינען. די גרויסע צווישן די פֿעלקער האָבן גרע- סערע שטיינער געפֿונען, זייער שכינה אַרויפֿצוועצן. און די מוסול- מענערס האָבן דעם שטיין איבער אַלע שטיינער פֿאַר זיך דערוואָרבן, דעם „אַבן השַׁתִּיחַ“, דעם שטיין וואָס האָט זיך צום מייסטן אָנגעזאַפט מיט בלוט פֿון קרבנות, אַריינגערעכנט מענטשן-קרבנות (אויף אים האָט דאָך אויך אַברהם געוואָלט מקריבֿ זיין יצחק), מאַכמעד האָט זינע טריט אויף אים געשטעלט. קריסטלעכער גניסט לעבט אַרום און אַרום די שטיינער ירושלים און קלויסטער-גלאַקן קלינגען-אַריין זייער לאַנגווייל אין דער לויטערער לופֿט איבער ירושלים.

*

ווי איז ירושלים מיט בערג אַרומגערינגלט? אַ מאָל דאָ און אַ מאָל דאָרטן. אַלט-ירושלים; נײַ-ירושלים — הויפּנס שטיינער ראָזע, אַזוינע לעבעדיקע. נישטאָ אַ שטאָט אויף דער וועלט, ווי די ערשט צעהאַקטע שטיינער אין אירע גאַסן זאָלן אַזוי בלוטיקן. וועל דורך זיי בלוטיקט אונדזער געמיט. זינען אַנגעקומען אונדזערע בויערס מיטן שטראָם צו בויען אַ נייע ירושלים און נאָך מער האָבן זיי פֿאַרמערט די אַנגעשלינדערטע שטיינערבערג. כלומרשט נײַ-שטאָט, אויסנווייניק פֿון טויער. גאַס-אַנן, גאַס-אויס — עס אַנטלויפֿט די אַלטע קדושה פֿון די ברייטע שטויביקע גאַסן און מאַניעט צו דער אַלטער שטאָט. דערוועגל עקשן זיך אַנן און לאָז זיך נישט פֿירן פֿון די כּישוף־הענט, שטיי, ווי דו שטייסט, און בליק-אַריבער אויף אַלע זעטן, מזרח, מערבֿ, צפֿון, דרום — זוך די ייִדישע וועלט. בערג אַרום ירושלים. די הײַ-הודה, וואָס זינגען אין דער לויטערקייט פֿון טאָג, שווימען אין דער בלויקייט פֿון טאָג, בערג וואָס גייען אין קאַראַהאַד און טאַנצן זייער טאַנץ אויף צו להכּעיס צעטן און דורות. אין סאַמע בלענדעניש פֿונעם לאַנד האָט זיך אַרײַנגעקליבן ירושלים און צעשאַטן איז די שטאָט, וואָס האָט אַזוי פֿיל קללות אויף איר אַנטבלויזטער, טרוקע-נער ברוסט געוואַרעמט און זיי אַרײַנגעלייגט אין מויל פֿון נבֿיאים. ירושלים חרובֿ צו מאַכן איז געווען דער באַגער פֿון יעדער זיגער־האַנט. און ווער האָט דען געקענט ביזן יסוד זי פֿאַרוויסטן? געבליבן זינען דאָך אַלטע פֿונדאַמענטן. אַלטע מויערן און אויף זיי זינען נייע אויפֿגעוואַקסן. די פֿונדאַמענטן האָבן זיך צוריק צו דער ליכטיקער זון אַרויסגעהויבן און קיין סוף איז נישטאָ צום וואַנדין, וואָס האָט דאָ געשפּילט אין די בלוטיקע דמיונות פֿון הערשערס און באַהערשטע, זיגערס און באַזיגטע.

צעטנווייז איז אויסגעגאַסן אַ בלאַסקייט איבער ירושלים און אי-רע סבֿיבות. אויסגענאַגט אַלע זאַפֿטן. אויסגעטריקנט אַלע קוואַלן, וואָס האָבן אַמאָל אין זיך אָפּגעשפּיגלט פֿאַלק און גלויבן, און קומט אַ ווינט צעבלאַזן פֿון אַהינטער דער אַלטער וואַנט און ווירבלט אַ שטרוי-עלע אין וועסן שטויב — קומט אויפֿן געדאַנק אונדזער גאַנצער גורל

איבער גאר דער וועלט. און עס דאכט זיך: ירושלים פנים איז אונז-
דזער פנים. אזוי צעשאטן און צעשויערט און אזוי פאראייניקט. אזוי
א חרוב און דאך אויסגעבויט. אזוי אלט-הארטנעקיק און וויקלט זיך
אין ווייכע קאלירן...

ווער בויט דא איצטער אין ירושלים? וואס האט דא דאס אלטע
רוסלאנד א קלויסטער אויפגעשטעלט? פאר וועמען איז די דאזיקע
מצבה געבליבן? פונקט ווי דער גראניטן-זנל גרויס, ווי דער שטאם
פון א מעכטיקער סאסנע, וואס ליגט דא פון דורות אויפן פלאץ פון
קלויסטער — אפשר א הורדוס-ווילן האט אזוינע זנלן ערגעץ געטע-
שעט און אהער פארשלעפט. און ווער ווייסט, וואס די ערד באהאלט
אין דער טיף? האט מען איצטער דעם דריטן צפון-מויער אויסגע-
גראבן — דער מויער פון אגריפאס דעם ערשטן. דעמאלט איז ירושלים
זיך צעוואקסן און ארויסגעוואקסן אויסער דעם מויער, און באשיצונג
האט געפאדערט דער ארויסגעוואקסענער ישוב. אויך יענע וואנט איז
אין גאנצן נישט צעשטערט געווארן. און אפילו די ערטער, וואס זנ-
נען נאענט צו אונדזערע אמאליקע הייליקייטן — ווו מען האט דורך
דורות מיסט געשאטן — איז אויך נישט געווען גענוג מיסט צו פאר-
שיטן אויף אייביק פאלק ישראלס האפענונג. שער האשפות, דער
„מיסטבארג“ איז אויך א סימבאל אויף דעם וועלטס מיסטווארפער.

איך שטיי אויפן הר הצופים און קוק צום גרוי-געבלעכען בית-
עולם אויפן הר הזיתים, און די טויזנטער מצבות, וואס שטארצן
קנאכעדיק פון בארגס שיפוע ארויס. און דא, דער פארשטאפטער טויער,
דער שער הרחמים, פון וואנען משיח וועט נאך א מאל אריינטרעטן
קיין ירושלים אויף זני וניסן אייזל. און די ווידערשפעניקסטע נאר
האבן געפעלשט אין ירושלים און ארויסגעבויט זיך ווייט, ווייט אין
דער אפנאקייט און פארלאנגען גאר נישט. אז מויערן זאל מען ארום
זיי מויערן. ניט אויף מויערן האפן זיי, וואס זאלן זיי אריינשליסן אין
דער אלטער שטאט אריין, פארשכנותן מיט דער וועלטס הייליקייטן.
און אויך דא האט דער גביא ישעיה זינע שווערסטע קללות

אויסגעשאַטן: „אָ, אין יענעם טאָג וועט גאָט אַראָפּרייסן פֿון ירושׁ-
לימס פֿרויען גאָר זייער צירונג, די האַלדזובענדער, די אוירינג-
לעך — — און אַלץ, ווייל ציונס טעכטער גייען מיט פֿאַרריסע-
נעם קאַפּ און קאַקעטירן מיט די פֿיס — —“

איצטער זיצן ייִדישע טעכטער אונטער דער ברענענדיקער זון
פֿון האַלבן טאָג, אָפּגעריסענע, און שטיינער האַקן זיי. פֿאַרברענט איז
די הויט און געפּלאַצט וואַלט יעדער בראַסלעט אויף די אָנגעצויגענע
מוסקלען און געפּלאַצט וואַלט יעדער רינג אויף די פֿיס, שווערע און
באַשפּריצטע מיט דעם פֿעלדזשפּליטער.

וואָס בויען זיי? און וואָס איז זייער תּכלית דאָ, אונטער די הימ-
לען פֿון ירושלים? קיינער קען מיר קיין באַשייד נישט געבן. ווייל דאָ
בויען אַלע, פֿאַרשטייערס פֿון אַלע מעכטיקע מדינות, קריסטלעכע,
שטעלן-אויף זייערע בנינים און איבער די בנינים קרייציקט זיך דער
צלם. און לאַנג, לאַנג וועלן קריסטלעכע פֿעלקער דאָ בויען.

*

אין דער אַלטער שטאָט, אין די גאַסן שמאַלע און געדרייטע, וואָס
פֿירן באַרג-אַראָפּ, באַרג-אַרויף דעם מענטשן-געפּלעכט — אין דעם
אַנטיקוואַרישן טייל, וווּ הייליקייט שימלט און שימל ווערט נאָך אַלץ
פֿאַרהייליקט, אין די ענגע גאַסן, וווּ נאָר פֿוסגייער און קעמל און אייזל
קען זיך דורכשלאָגן, צווישן די קרעמלעך און קרעמערס, אַלערליי
סחורות, פֿון פֿעטע שאַפֿס אָפּגעשוונדענע אונטערחלקס ביז צו די
פֿינסטע בשמים און געוירצן, אַלע אויסגערונענע, אויסגעלאַשענע
אויגן פֿון דעם אייביק אַריענטאַלישן קרעמער — אָ, ווי נישט היי-
ליק דאָס איז! עס גלייבט זיך נישט מער, און באַשטראַף מיך נישט,
ירושלים, ווייל שיינ ביסטו אין דען אינעווייניקסטער פֿאַרחושכטקייט,
וואָס רייסט זיך צו דערלייזונג.

צו פֿיל האָב איך זיך פֿאַרטראַכט, קוקנדיק אויף אַ בלינדן מאַן,
אַ ריז. „דער בלינדער שמשון“ רופֿט מען אים, וואָס שטייט בײַ אַ
ראַד אַ גאַנצן טאָג און דרייט אַ שטיין און מאַלט איילקערנער. און

אויך אזוי האָב איך געזען אין אַ צווייטער טיר אַ גרוי-בלאַטיקן קעמל מיט זיין האָרב נאָך מער געהויקערט, זינע אויגן פֿאַרבונדן, און אויך ער דרייט זיך אין ענגן קרייז אַרום, דרייענדיק אַ שטיין, וואָס צע-מאַלט די איילקערנדלעך. פֿון ביידנס מי טריפֿט געדולד און פֿאַרזען פֿאַר אונדזערע חסידים און גאַטפֿאַרכטיקע מענער, אַלט און יונג, וואָס ציען-פֿאַרביי טריט ביי טריט אַראָפּ צו דער מערבֿ-וואַנט: די טרויערוואַנט.

צוליב וואָס אזוינע פֿאַרכיקע סאַמעט-זשופּעצעס אין אזאַ אַ פֿאַר-שימלטער גרויקייט? וווּיל איז אַנד, וואָס מיט אזעלכע גרינגע טריט קענט איר דאָ טאַג-אַינ, טאַג-אויס טרעטן גלייך דעם וועג, ווי איר וואַלט גאָר נישט געזען, וואָס רעכטס און לינקס קומט-פֿאַר אויף אַנער וועג, צי דען טראַגט איר אויף די פלייצעס אזוי גרינג דעם ייִדישן גורל, ווי גרינג איר טראַגט דעם רויטן סאַמעט אויף די אַקס-לען? כאַטש איר גייט מיט דעם וועג, וווּ מען ווייזט אָן קריסטוסעס „יסורים-שטעג“, ווען ער איז געגאַנגען געבויגן אונטער דעם שווערן קרייץ אַנגעלאָדן אויף דער פלייצע — אַ, ווען ער קומט מיר איצטער אַנטקעגן מיט זינע רויט-פֿאַרטערטע אויגן און קוקט מיך אָן און פֿרעגט מיט אויגן אויסגעוויינטע — „דערקענסט מיך?“, וואַלט איך אים אַרויסגעפֿירט פֿון די שמאַלע גאַסן, טריט ביי טריט אַרויסגע-פֿירט אים דורך איינעם פֿון די טויערן צום אַפֿענעם פּלאַץ אַרויס, וווּ אונדזערע טעכטער און זין שפּאַלטן דעם פֿעלדז און גרויסע שטיינער האַקן זיי און צעהאַקן אויף קלענערע — ער אַליין וואַלט נישט גע-וואַרט אויף דעם, וואָס איך וועל זאָגן. ער וואַלט געוויס פֿאַרשטאַנען, וווּ דער איצטיקער יסורים-וועג פֿירט...

*

פֿאַרפֿיניקטע פֿרייד — — —

ווייל נישט צו אונדז געהערט ירושלים. און נישט יידנס חלום באַדאַרף איך שוין וואַרעמען אויף דעם אָרט, וווּ דער בית-המקדש איז געשטאַנען. כאַטש גרעסער איז די צאַל פֿון יידן דאָ, ווי פֿון נישט-

י'דן, נאָר מיליאָנען אויגן, ביזע, כיטרע, שווינדלען דאָ אַרום דורות, דורות, און זייערע נישט־פֿאַרגינערישע אויגן גליען אין לופֿט, ווי עס גליען די פֿייער־פֿליגן אין די הייסע נעכט. די אַלע, וואָס האָבן ראַסנ־האַס געווירצט און פֿאַרשמימט, די אַלע האָבן דאָ זייערע געצעלטן, ווייל אונטער ירושלים איז פֿאַראַן אַן אַנדער ירושלים, וואָס איז וואַך און מיט ווילקאָנען פֿייער רויכערט זיך פֿון דער טיף דאָס פֿאַרגאַסענע בלוט פֿון אָפֿפֿער און פֿון מענטש אין זיין עקסטאַז צו דעראַבערונג. אַיעדער שטיין איז אַ שטיק פֿאַרגליווערטע געהירן, אַיעדער פֿעלדז — אַ שטום געוואָרענער פֿאַרלאַנג. אַ חידוש נאָר, ווי אַזוי אונדזער ליינד־שאַפֿט שרייט דאָ איצטער אַלעמענס אַריבער.

די ביליקע גראַמאַפֿאָנען, וואָס גרילצן און זינגען־אויס פֿון אַראַ־בערס קרעמל־ניגונים, כדי צו פֿאַרמאַניען אַ דורכגייער אויף אַ טע־לער געקעכטס, אַדער די אַלע קרעמערס אויסגעשטעלטע אין די טירן, קינדער פֿון אַריענט, צווישן וועלכע אונדזערע לייט פֿאַסן זיך גוט אַרײַן — וועלן זיי דערשפּירן געטלעכקייט און אָנהייבן שרייען: קדוש, קדוש? ניין, עס וועט נישט געשען. מיט הייליקייטן זינגען גאַסן גע־ברוקירט. הייליק איז נאָך אַפֿשר דער באַזאַכטער און ברייטער טראַט פֿון קעמל, וואָס קומט־אַרײַן פֿון מדברדיקע וועגן צו די טויערן פֿון דער הייליקער שטאַט. אַ, ווי שווינגנדיק עס זינגען די קעמלען איבער גאָר דעם לאַנד און נאָך מער באַטייט זייער שווינגן, ווען זיי טרעטן באַשיידן דורך די שמאַלע געסלעך פֿון דער הייליקער שטאַט.

צי דען די טריט פֿון אַרמענישן אַדער גריכישן גלח, וואָס טראַגן זייער זאַטקייט דאָ, אויף די שמאַלע גאַסן אַרום — צי דען זייערע טריט זאָל איך באַזינגען?

דאָ און דאָרטן אַן אַלטער געזימס אויף אַן אַלטן צעשפּאַלטענעם הויז. דאָ און דאָרטן איז אַ ביימעלע אויסגעוואַקסן אויף דער אַלטער וואַנט אַדער אַרקע, וואָס באַהעפֿט צוויי זינגן גאַס. דאָ בליקט־אַרויס אַ שטיין פֿון אַ נייעם בנין, נאָר דער שטיין געהערט צו דער בית־המקדש־צייט, ווי אַן אַלטער בוים, וואָס איז געדולדיק צום ירושלים־

שטויב, ווי דער קעמל צום מדבר-שטויב. גיי, בוי-אויף די וועלטן, דו, ווינטמענטש!

נאָר עס הערט ירושלים, ווי דער גליל שרניט צו איר ווי גאָר אַמאַל. גליל וואָרנט, אַז נישט ירושלים, די הייליקע, באַדאַרפֿן יידן בויען, ווייל צו פֿיל האָט ירושלים געדינט פֿאַר אַן אַרויסבליק-פֿונקט פֿאַר אַלע פֿעלקערס לייַדנשאַפֿטן. און שאַרפֿער איז געווען די קללה, וואָס נבֿיאים האָבן געשליידערט אויף ירושלים. יעדער איינער, וואָס האָט זיך געשטעלט אויפֿן הר־הצופֿים, האָט געזען ביז עק וועלט. און יעדער איינער פֿון דער וועלטס גענעראַלן האָט געשטרעבט צום הר־הצופֿים פֿון דאָרט צו פֿאַרמשפֿטן די וועלט און בענטשן די טוונגען פֿון זינע הענט. פֿון טיטוס ביז אַלענבי איז אַ סך־הכל פֿון אַ פֿאַר טויזנט יאָר און דער ווינט האָט נאָך אַפֿילו דעם שטויב אין גאַנצן פֿון פֿעלדזנשטיין נישט אַראַפֿגעבלאָזן.

פֿון טיטוס ביז אַלענבי — צוויי טויזנט יאָר. אונדזערע צוויי טויזנט יאָר, וואָס האָבן זיך, ווי איין לאַנגער, שאַרפֿער, שטורעמדיִג קער פֿרילינג געטראָגן איבער אונדזער לעבן. עס קומען נאָך אַלץ די קלאַגערס און די וויינערס צו דער טרויערוואַנט און ריידן זיך דורך מיט די גרויע, רויע און פֿלאַכע שטיינער; וויינען־אַריין זייערע לעצטע טרערן און יאַמערן ביז דאָס חיות גייט־אויס. און אויבן, פֿון צווישן די שטיינער אַרויס, וואַקסן גרינע ביימלעך אַרויס. צעצווינגן זיך צווינגלעך אַרום פֿון עקשנותדיקע וואַרצלעך אַרויס מיט אַ וואַרע־נונג: „וויסט, אַז שטיין איז שטיין. ער גיט זיך אונטער, ווען לעבן שפּאַלט אים. נאָר פֿון אַינערע טרערן וועט דער מינדסטער וואַרצל נישט באַפֿרוכפּערט ווערן“.

עטאפן פון יידישער בענקשאפט

כ ו ת ל מ ע ר ב י

איך בין געגאנגען טריט בני טריט פֿון יפֿו־טויער, וואָס אין ירו־
שלים, באַרג־אַראָפּ, דורך די שמאַלע געסלעך, געטראָטן די גליטשיקע
שטיינער — דורות לאַנג באַגראָבענע אין אייגענעם שווינגן. געטראַכט:
— פֿאַר וואָס פֿירט אַלץ כּסדר באַרג־אַראָפּ דער וועג צו דער
טרויערוואַנט?

באַלד צוויי טויזנט יאָר, און דער וועג צו דער טרויערוואַנט פֿירט
אַזוי באַרג־אַראָפּ. עטלעכע שורות פֿלאַך־געטעשעטע שטיינער, עדות
פֿון אַמאָליקער זעלבשטענדיקייט. און, מישטיינס געזאָגט, וואָס פֿאַר אַ
רו האָבן די דאָזיקע שטיינער געהאַט אין אַלע אַלטע צייטן ביז צו
הענטיקן טאָג... אַזאַ טרויער, אַזאַ טרויער, אַז אַ פֿאַלק זאָל פֿון זיין
צעווייטיקייט כּסדר אַהין, צו דער מערב־וואַנט מכוון זיין די טרערן.

וויפֿל מאָל איך בין געגאנגען מיט דעם טרויערוועג צו דער
טרויערוואַנט, אַזוי פֿיל מאָל האָב איך געשפּירט די עלטער, ווי זי
לייגט זיך אָן אויף מנינע פּלייצעס, ווי זי בייגט מנין וועזן נידעריקער,
טיפֿער. קיין ווונדער נישט, וואָס דער וועג פֿירט באַרג־אַראָפּ. עס
איז אונדזער ווייַז דאָלאָראַזאַ, אונדזער יסורים־וועג. יעדער איינער,
וואָס גייט באַרג־אַראָפּ צו דער מערב־וואַנט, גייט מיט דעם קריניץ
אויף דער פּלייצע. אַ קריניץ פֿון שטיין, שווער, און פֿון אויבן דריקט
אַ פֿרעמדע האַנט, די לאַסט נאָך שווערער צו מאַכן.

צרות, דאגות שלעפּן באַרג־אַראָפּ. פֿאַלקס־יסורים, פֿאַלקסטרויער,
צי טרויער פֿון יחיד — די טיף רופֿט צו אים. אומגליקן באַפֿליגלטע
האַבן זיך שטענדיק געטראָגן פֿון לאַנד צו לאַנד, פֿון איין יידישן קי־
בוץ צום אַנדערן און די שורות, פֿלאַכע, גלייך געטעשעטע און גלייכ־
גילטיקע שטיינער, שיכט אויף שיכט אויסגעלייגטע — פֿאַר וואָס
האַט זייער שווינגן נישט עקספּלאַדירט אין דער שורה פֿון דורות,
אַזוי אַז די ערד זאָל ביז די פֿונדאַמענטן אויפֿציטערן?

ווי ווינציק עס איז פֿון אונדזער זעלבשטענדיקייט איבערגעבליבן
און ווי נישטיק עס איז אין ליכט פֿון אונדזערע באַדערפֿענישן —
נאַציאָנאַלע און סאַציאַלע!

*

פֿאַר וואָס האָבן מיר אָנגענומען פֿאַר אַ „נישט-יידן“ אָט די אַלע
בעטלערס אונדזערע, אויסגעזעצטע אויף דער ערד אין שמאַלן גע-
סעלע גאַר נאַענט ביי דער טרויערוואַנט? בלינדע, טויבע, לאַמע האָבן
זיך דורכגעוואָרפֿן מיט רייד אויפֿן חשבון פֿון מנינע לאַנגזאַמע און
פֿאַרטראַכטע טריט. צום גאַנג פֿון מנינע טריט האָבן זיך אָפּגעריסן די
ווערטער ביי די בעטלערס:

— גיב עפעס, גיב עפעס דעם אַרעמאַן! צי זעסטו ניט אונדו
אַלעמען, וואָס זיצן פֿאַר דיר אויף דר'ערד?
— לאַז אים צו רוי! ער איז ניט פֿון אונדזערע.
— ער קוקט אַפֿילו נישט אויף אונדזער זנט.
— ער מאַכט זיך ניט זעענדיק.
— ער באַמערקט אונדו נישט.
— אַ נישט-אונדזעריקער און מיט אַ האַרט האַרץ.
— גיב אַ נדבֿה די אומגליקלעכע!
— ניין, לאַז אים, לאַז אים, בעט נישט קיין נדבֿה ביי אַ נישט-

אונדזעריקן.

נאָך לענגער האָט זיך דער בעטלער-דיאַלאָג געצויגן, און ווי אַזוי
האַט עס זיי אָפּגענאַרט דער געפרוּווטער בעטלער-חוש? ווי האָבן זיי
באַשטימט, אַז איך בין אַ ניט-זייעריקער? אמת, צו פֿיל הונגעריקע
האַבן איך געזען אויף מנין איצטיקן וועג דורך די מזרח-לענדער. גענוג
פֿאַרוואַרלאַזטע לעבעדיקע סקעלעטן האָבן איך געזען אויף די הויפט-
שטעגן אין כינע. און גענוג פֿון דעם אייגענעם מין האָבן איך געזען
אין אינדיע. האָט עס אַזוי מנין גאַנצן מהות פֿאַראַנדערשט — ביז זיי
זאָלן עס קענען דערשמעקן?

פֿאַרפֿאַלן, כ'בין פֿאַרמשפט געוואָרן צוליב מנינע פֿאַרטראַכטע
טריט און צוליב דעם שווערן קרניץ, וואָס איך האָבן בשעת-מעשה גע-

טראָגן אויף דער פלייצע אָנגעלאָדן — און זיי, די בעטלערס, האָבן עס נישט באַמערקט.

*

אויף דער מערבֿ־וואַנט אָדער טרויער־מויער אליין האָט גע־שוועבט די פֿולע וואַכעדיקייט. שולדיק איז געווען דער בלויער הימל, וואָס האָט זיך אויבן איבער דער וואַנט אויסגעשפּרייט. שולדיק גע־ווען איז די זון פֿון האַלבן טאָג, וואָס האָט אומדערבאַרעמדיק געשרפֿהט. שולדיק זינען געווען די יאָרן פֿון וועלט־דערוואַכונג, און שולדיק זינען געווען אין דער וואַכעדיקייט די אַלע ווינערס און קלאַגערס, וואָס איך האָב געטראָפֿן בײַ דער וואַנט אין אַזאַ אַרץ־ישראל־לויטערן טאָג.

צו דעקאָראַטיוו מיט זייערע סאַמעטענע זשופּעצעס פֿון שוואַרץ און רויט, וואָס די מאַה־שערימניקעס ברענגען אויף די אַקסלען אָב־געוואָרפֿן צו דער טרויערוואַנט. אַזוי זינען די פּיזעמענע שטרענגלעך און די גרינצערדיקע¹ פּאות. פֿון די יונגע ישיבֿה־בחור־מלעך מיט אָנגעלאַדענער דעקאָראַטיווער עלטער אויף די אַקסלען, ביז די גרינ־גרויע זקנים, וואָס באַוועגן זיך ביימערדיק בײַ דער וואַנט — זיי וואַלטן שוין ניט גערעדט צום סענטימענט, ווען נישט די „הינטיקע“ קורץ געקליידטע בחורים און מיידלעך, וואָס טאַפֿן מיט נערוועזע פֿינ־גער דעם אַלטן, קאַלטן שטיין — און אויך מאַמעס און באַבעס, וואָס קומען אויסשרייען און אויסקלאַנגן דאָס האַרץ און צו מאַל בעטן פֿאַרן געזונט פֿון מאַן און קליינע עופֿעלעך.

— דערהאַלט מיר אים, דערהאַלט מיר אים! ער איז דאָך גאָר נישט אַלט — בעט זיך ביים שטיין אַ זקנה — וואָס וועט פֿון מיר בלייבן אָן אים?

און פֿינגער פֿון אַ יונג מיידל, פֿינגער אָנגערירטע מיט פֿינגער־לעך טאַפֿן נערוועזן די וואַנט. די אַרעמס ביז צו די אַקסלען צוקן

¹ גרינצער, קאַרקן־ציער, געדרייטער ספּיראַלער „שליסל“ אויף אַרויסציען פּראָפּנס.

יאושדיק. אויפן הויכן קול זאגט זי וואָרט נאָך וואָרט פֿון תהילים אַרויס: „אַ, היט מיך גאָט אויס פֿון דעם רשעס האַנט און פֿון די וואָס ווילן פֿאַרשטויסן מנינע טריט“.

און אַ יונג מיטן אויסזען פֿון אַ חלוץ לייגט-אַנן די וועלט, אַלע צען פֿינגער פֿון ביידע הענט אויסגעשפּרייט, און זיי זוכן בלינד אָן ענטפֿער פֿון שטיין אַרויס. ער שרייט מיט פּסוקים פֿון תהילים: „איך האָב אַש געגעסן מיט מנין ברויט און מנין געטראַנק געמישט מיט מנין געוויין. מנינע טעג — ווי דער שאַטן, וואָס גייט זיך אַוועק און ווי אַ גראַז טריקן איך אויס“.

וואָס געפֿינט דען נישט אין תהילים אַ צעפּלאַגט האַרץ! און קיי-נער באַהאַלט גאָר נישט די ווערטער. די ווערטער שרייען אַליין פֿון דער נשמה אַרויס.

אַן אַלטיטשקע מיט אַ קינדערשער דינער שטימע בעט זיך: „פֿון עק וועלט טו איך רופֿן צו דיר, ווען מנין האַרץ פֿאַרגייט זיך אין מיר“. און שטילע טרערן, וואָס פֿליסן פֿון אויגן אומבאַוועגלעכע, געבוירענע פֿון אַ שעפטשען בלויו, פֿון אַ פֿליסטערן צו די קאַלטע שטיינער — פֿאַלן די טרערן און די שטילע רייד צופֿוסנס ביי די שטיינער. און די דאָזיקע טרערן זינען אפֿשר די שאַרפֿסטע. און דאָס פֿליסטערן — דאָס פֿינטלעכסטע, דאָס ביטערסטע.

וואָס וואָלט געווען ירושלים אָן דער טרויערוואַנט? און ווי אַזוי וואָלט ירושלים גערעדט צום ייִדנס האַרץ דורך אַזוי פֿיל דורות אָן דער טרויערוואַנט?

אַבער פֿאַר וואָס איז די דאָזיקע וואַנט אין אייגענעם שווינגן נישט צעזעצט געוואָרן אַזוי, אַז די פֿונדאַמענטן פֿון דער ערד זאָלן אויפֿ-ציטערן?

און דעריבער אפֿשר האָט אַזוי וואַכעדיק דער גרוי פֿון די שטיינער צו מיר אַרויסגעבליקט און אַזוי איז מיר שווער געווען צו טראַגן די געקרייניקטע דורות אויף מנינע אַקסלען, ווען איך האָב דורך דער שורה בעטלערס געפֿירט מנינע פֿאַרטראַכטע טריט צו דער טרויער-וואַנט.

די מוטער רחל

דאָ איז אויפֿן מיטן וועג פֿאַרפֿלאַנצט די בענקשאַפֿט. אַ מוטער מיט אַ צעבראַכן האַרץ האָבן די דורות אָנגעוויירן בײַ דער זײַט וועג, וואָס פֿירט קיין בית־לחם.

ווער איז זי, די מוטער רחל, וואָס האָט אַרויסגעקוקט צום פֿאַסטעך, ער זאָל פֿיטערן איר ליבע צווישן די ווילדע רויזן? און איר בענקשאַפֿט אויפֿצושטעלן דורות, ווי די שוועסטער אירע, ווי די דינסט אירע, איז אַזוי סימבאָליש. עס האָבן אונדזערע חכמים פֿאַר־שטאַנען דעם סוד פֿון איר טויט בײַ דער זײַט וועג. פֿאַרשטאַנען דעם זינען פֿון אַ נישט־באַפֿרידיקטער בענקשאַפֿט. זי, דער סימבאָל פֿון מוטער־ליבע, איז געבליבן אין מיטן וועג און אַזוי איז איר קבורה געווען.

באַשערט געווען, זי זאָל פֿאַרנעמען דעם קייטנקלאַנג אויף די פֿיס פֿון אירע געפֿאַנגענע קינדער — אירע גיבורים, ווען זיי זינען אַרויסגעפֿירט געוואָרן פֿון לאַנד. באַשערט געווען איר צו מוסרן דעם אל־קנא, ווען ער האָט איבערגעכאַפט די מאָס. און אויך אַן עדות איז זי געווען פֿון אַ סך וואַנדערונגען.

מסתמא האָבן זי אַ סך וואַכע נעכט געגלעט איבערן קילן נאַקן. אַזוי זיצנדיק בײַ דער זײַט וועג, וואָס פֿירט פֿון ירושלים קיין בית־לחם. דורות האָבן מיטן מיטלסטן פֿינגער אָנגעוויזן צו יענעם אָרט: — דאָרט איז דער קבר פֿון דער מוטער פֿון אַלע מוטערס.

נישט באַשערט איר געווען צו ליגן זײַט בײַ זײַט מיט די אַב־ות־פֿאַרן, אַ ביסל ווייטער, מיט דעם אייגענעם וועג. חֲבֵרוֹן, אין דער מערת־המכפלה — נייך, נישט זי פֿאַרט זיך מיט יענע פֿאַרלעך, נישט יענע זינען דער לויטערער סימבאָל פֿון אַ פֿאַלקסבענקשאַפֿט — נאָר זי, די פשוטע, די אַזוי לויטער פֿאַרליבטע און אַזוי שטאַרק פֿאַרבענקטע אין אירע פֿאַרנאַכטן צווישן פֿאַלעסטינעס דערנער און בלומען. אַזוי איז זי אויסגעאַנגען געבוירנדיק בנימינען, דעם „זון פֿון איר פֿינן“.

„קינדער פֿון איר פֿינן“ זינען מיר אַלע. פֿלאַנצן מיר אונדזער פֿינן אין אַלע פֿיר ווינקלען פֿון דער ערד און זי, די מוטער, די אייביק פֿאַרליבטע, איז אייביק וואָך צו די טריט פֿון איר מאַן, צו די טריט פֿון אירע קינדער. זי ליגט דאָ ביי דער זיט וועג, וואָס פֿירט קיין בית-לחם.

*

דער געצעלט איבער איר קבר איז אַ באַשיידענער. און וואָס פֿאַר אַ איידעלע האַנט האָט אינעווייניק אַזוי פֿיל בענקשאַפֿט אָנגע- האַנגען אויף די ווענט! נאָר אין גאַנצן איז עס אַרױן-קודשדיק און דאָך אַזוי היימיש. גלייבט זיך נישט, אָ דאָ איז אַ קבר; חלילה, דאָ האָט זיך אַ פֿאַרליבטע אָפּגעזונדערט, אַליין מיט איר פֿול פֿאַרליבטן האַרץ און אַזוי יעדעס ווינקעלע אויסגעפּוצט מיט זינד און סאַמעט, אָנגעהאַנגען ביימל-לעמפלעך — און נישט געקענט זיך דערוואַרטן אויף איר געליבטן, איז זי אַוועק אים זוכן. אַוועק און דעם שליסל פֿאַרגעסן מיטצונעמען. קומען דורכגייערס אַרױסצוקוקן אינעווייניק, ווי עס לעבט דאָ די פֿאַרליבטע, וואָס הייסט רחל...

ווער עס גייט פֿאַרבײַטן מיטן וועג, נייגט אָפּ צו איר געצעלט, נישט נאָר ייִדן, אירע קינדער, נאָר אַלע, אַלע קינדער פֿון אַלע פֿעלקער, אויב עס מאַכט זיך, דער וועג איז זיי צו דער האַנט, קומט מען אַרױס. מיט געציילטע ווערטער וואַרפֿט זיך דורך ייִד צי נישט ייִד: — אַזאַ ליבשאַפֿט דאָ, ווילט זיך גאָר נישט אַוועקגיין.

— דאָס איז דאָס רואַרט פֿון דער שיינער רחל.

שטרענגע ענגלענדערס, סענטימענטאַלע אַמעריקאַנערס, יעדן איינעם מיט בהלהדיקע טוריסטן-וועגווייזערס, יעדן איינעם כאַפֿט דאָ אַרום אַ געלייטערטע רױ און מען בלייבט וואַרטן. בענק ביי די ווענט זיך צו זעצן — וואַרט מען, אפֿשר וועט די שיינע רחל באַלד פֿון ערגעצן אָנקומען. אפֿשר וועט זי קומען פֿון פֿעלד, ווױזן זי איז געגאַנגען קלייבן בלומען צווישן דערנער, און האָט זיך די הענט צעבלוטיקט און זי שעמט זיך צו באַווייזן אירע הענט, די צעבלוטיקטע.

און אויב זי וועט אפילו דערציילן, אָז נאָר צווישן בלומען דאַרנ-
דיקע האָט זי די הענט צעשטאַכן, וועט מען אויך איר גלייבן. וואָרעם
ווער — ווער אויסער אירע גאָר די נאַענטסטע וועלן עס וויסן, אָז
דאָס איז זי גאָר אַוועק איבערלייגן די ווונדן אויף די פֿיס פֿון אירע
אין קייטן געשמידטע קינדער?
געוויס וועט עס אַ פֿרעמדער נישט פֿאַרשטיין.

*

בנים כּותל מערבֿי איז צו מיר צוגעשטאַנען אַ קריסטלעכער
מיסיאָנער, אַ סיריער. מיט דער מזרחדיקער כיטרעקייט צוגעשטאַ-
נען צו מיר מעשה-תּם. ממש ער איז דאָ צום ערשטן מאל און ווייסט
גאָר נישט, פֿאַר וואָס ייִדן פֿאַרגיסן טרערן ביי דער וואַנט.
— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מויער? קענסט מיר עס זאָגן?
— דאָס איז די פֿאַרשטיינערטע האַפֿענונג פֿון פֿאַלק ישראל
— ענטפֿער איך אים קורץ און קאַלט.
— און וואָס ווילן זיי דאָ, די דאַוונערס און די וויינערס? איך
מיינ, וואָס ווילן דאָ די ייִדן? — איז ער צו מיר צוגעשטאַנען.
— דאָס טוען זיי תּפֿילה פֿאַר דעם ווילזנן פֿון זייערע אונטער-
דריקערס — ענטפֿער איך ווידער.
קוקט ער מיך אָן מיט אַ פֿאַר גיפֿטיקע אייגעלעך, וואָס זשמורען
זיך צונויף צווישן חוזק־קנייטשעלעך, און ער פֿרעגט שטעכעדיק:
— ווייסטו נישט, אָז זיי האָבן גאָר נישט ווייט פֿון דאַנען מיט
אַ קרייץ אויף דער פּלייצע געפֿירט דעם דערלייזער צום טויט?
— יאָ, איך ווייס, אָז איר פֿירט כּסדר אונדזער גאַנץ פֿאַלק צום
טויט מיט אַ קרייץ אַ שווערן אויף דער פּלייצע אַנגעלאָדן...
פֿאַלקסבענקשאַפֿט. עטאַפּן טרויעריקע. אין ארץ־ישראל זינגען
זיי אונטערן בלויען הימל און די זון פֿון האַלבן טאָג דעקט זייער
נאַקעטקייט אָפּ.

צ פ ת

אזוי אָפּגעזונדערט פֿון דער אָפּענער וועלט האָט זיך אַנגע-
וואַרצלט אין די בערג פֿון אייבערשטן גליל די שטאָט צפֿת. זי איז
באַשיידן און צנועהדיק מיט איר צוגעטוליעטקייט צו די קנאַכיקע
ריפּן פֿון די בערג.

די שוואַרצע באַזאַלט-שטיינער אַרום צפֿת באַווניזן, אַז גאַר נישט
רוזיק איז געווען אין די טיפּענישן פֿון דער ערד דאַרטן, וווּ צפֿת
האָט זיך אַנגעעקשנט צו ציילן אירע דורות. אין די אוראַלטע צייטן
האַבן דאָ פֿון וואַכע ווילקאָנען געשטראָמט לאַזע-שטראָמען און
קענטיק זינגען נאָך איצטער זייערע שווערע שפורן. פֿאַרגלייזערטע
צעפּלאַצטע גרוישוואַרצע באַזאַלט-גליבעס¹ זינגען אַנגעגעסן אין
דער ברוינגלעכער און פֿרוכטיקער ערד. מער שטיין ווי ערד דער-
שניצען צו דער אייבערפֿלאַך. אין דער זוניקייט גליט עס און טריקנט,
און מאַכט אַז די געגנט זאָל אויסזען אַ פֿאַרשאַלטענע.

פֿון דעסט וועגן האָט זיך אַ שטאָט אַנגעעקשנט דאָ צו מאַכן
חיונה פֿון דער אומרויקער ערד. און וויפֿל מאָל דאָס ערדציטערניש
האָט נישט געפרוּווט די שטאָט צפֿת אַראַפּצוטרייסלען פֿון די בערג-
ריפּן, איז דאָס אַלץ נישט געלונגען. ירושלים איז אזוי פֿיל מאָל
חרובֿ געוואָרן פֿון מענטשנס האַנט, פֿון פֿעלקערס לינדנשאַפֿטן חרובֿ
געוואָרן, און אַ מיסטערעזע האַנט האָט די שטאָט צוריק אויפֿגע-
בויט. אין צפֿת הייבט זיך די היסטאָריע כּסדר אָן פֿון איין ערד-
ציטערניש און ציט זיך ביז אַ צווייטן. מיט נַנצניק יאָר צוריק איז
כּמעט אין גאַנצן חרובֿ געוואָרן די עקשנותדיקע שטאָט, און איצטער
איז נאָך אַלץ צפֿת דער פֿאַרבאַרגענער חזן פֿון אייבערשטן גליל.
ירושלים פֿאַרמאָגט יוגנטלעכע חוצפה, אזוי זיך אַרויסצוהייבן אין
דער אָפֿנקייט, אַפּצודעקן די טויערן פֿאַר די פֿיר ווינקלען פֿון דער

¹ מיגעראַל-שטיקער.

ערד. ירושלים גלייבט נישט אין חורבן. אבער צפת האט זיך אויס-
 באהאלטן נישט אויפצונעמען דעם קאמף מיט דעם מענטשנס בלוט-
 דארשטיקייט און שטענדיקער תאוה צו דער אבערונג. צפת האט זיך
 אויסבאהאלטן פון מענטשנס אויג און אין אירע באהעלטענישן האבן
 אונדזערע יידישע גענעראלן מלחמה געהאלטן מיטן שטן, מיט דער
 סיטרא-אחרא, דא האט מען באקעמפט אין זיך אלע קערפערלעכע
 לנדשאפטן. דא האבן אונדזערע העלדן, גיבורי-הרוח, געוואלט אין
 גאנצן אומברענגען דעם זינדיקן גוף און מיט דעם די נשמה לנטערן,
 ביז זי וועט אנצינדן די גאנצע וועלט מיט איר ליכט.

כאטש אין ירושלים איז קאנצענטרירט א סך פון יידישן מהות,
 כאטש ירושלים האט געהאט דאס הייליקסטע פון אלע הייליקייטן —
 נאך ירושלים האט זיך אנגעזינדיקט גענוג. ירושלים „האט אין אלע
 פאלדן געהאט טומאה“. און די ירושלים, וואס באדארף נאך אויס-
 געלייזט ווערן, האט אליין פאר זיך נישט געקענט אנבריינגן די וועלט.
 פאלקס-דערלייזערס האבן זיך פארקליבן אין די בערג פון גליל. און
 דא, אין צפת, וואס איז הויך אין די בערג, ווי ירושלים, דא האט
 די שכינה א סך געטרויערט. אהער האבן געצויגן מקובלים פון גאר
 דער וועלט. דא האט דער יידישער מוח געברענט און געפלאקערט.

א, וויפל בענקשאפט, וויפל השתפכות-הנפש עס האט פון צפת
 געצויגן צו אלע פיר ווינקלען פון דער ערד! דא איז זיך נישט נאך
 איין מאל די יידישע נשמה פארגאנגען ווי א קליין קינד, ווען די
 מוטער פארלאזט עס אויף לאנג. דא האט מען אויך דעם יידישן גוף
 פארמשפט, ער זאל אפקומען וואס מער; ער זאל פארנעמען אזוי פיל
 סיגופים און פלאגעניש, ביז די נשמה וועט ווערן אויסגעלייזט פון
 אירע ערדישע שטויבן און דערביי אויסלייזן די זינדיקע וועלט פון
 איר שטענדיקן וויגן זיך. צווישן לעבן און טויט. אלע צרות, וואס
 האבן זיך געטראגן איבערן קאפ פון די יידן אין שפאניע און פאר-
 טוגאל, וויגעשרייען פון די וואס האבן זיך געלאזט ווארפן אויפן
 שניטעהויפן, די פארמשפטע פון דער אינקוויזיציע — זייערע וויי-

געשרייען האָבן געקראָגן אַן אַפּקלאַנג אין צפֿת, וואָס אין די הויכ־קייטן פֿון אייבערשטן גליל.

דאָ אין צפֿת, האָבן די בעלי־מקובלים דערשפּירט די ייִדישע מיסיע. דאָ האָבן זיי געשפּירט די חבֿלי־משיח; דאָ האָבן זיי פֿאַר־נומען די קייטן פֿון געשמידטן משיח. פֿון דאַנען האָבן זיי דערבליקט זייערע גליענדיקע ווונדן. דאָ האָט מען דעם גוף געפּיניקט מיט תּעניתים; דאָ האָט מען זיך פֿאַרמוחט, ביז פֿונקען האָבן זיך געטראָגן פֿון די אויגן, הייליקע פֿונקען וואָס האָבן פֿון דער אייגענער נשמה פֿייערדיקע אויסגעשפּיזלט. פֿון דאַנען האָט מען געוואַלט פֿשרן זינ־דיקע וועלטן, לייטערן און מסוגל מאַכן די ערד, זי זאָל קענען אויפֿ־נעמען די ריינע, געלייטערטע טרייט פֿון מלך המשיח. דאָ האָבן גע־בליט האַפֿענונגען און אַנטווישונגען. דאָ האָט מען די נשמה־וואַכקייט דערבראַכט ביז צו פֿאַרחלשטקייט.

דער זעכצנטער יאָרהונדערט איז געווען פֿול מיט נסיונות פֿאַר דער ייִדישער נשמה און אין צפֿת האָט מען פֿאַר איר אויפֿגעשטעלט די האַרנע. ר' יצחק לוריאַ אָדער דער אַר"י, ווי ער הייסט ביי די מקובלים, און שפּעטער ר' חיים וויטאַל, זיי האָבן ממש די געטלעכ־קייט אַוועקגענומען פֿון ירושלים. אין צפֿת איז געווען דאָס לוגאָרט², פֿון וואָנען מען האָט אויסגעקוקט די טרייט פֿון משיח. דאָ אין צפֿת, האָט אויך אין דער ערשטער העלפֿט פֿון זעכצנטן יאָרהונדערט גע־פּיניקט זיין לייב דער מאַראַן שלמה מולכו, דער פֿון מלכותדיקע פּאַלאַצן אַנגעקומענער, וואָס האָט דאָ געגרייט זיין גייסט צו קענען אויפֿנעמען די לייצעס אין האַנט און זיין דער פֿירער פֿון פֿאַלק ישראל. און דאָ האָט ער אויך זיין לייב אויסגעפּיניקט, אַז ווינציק זאָל בלייבן פֿאַרן פֿייער, ווען מען האָט אים שפּעטער פֿאַרברענט אויפֿן שניטערהויפֿן.

איצטער איז צפֿת דער וויכטיקסטער אַרויסבליק צום עבר הירדן, אַזאָ לויטערקייט שפּרייט זיך פֿון די הייכקייטן אַרום צפֿת.

² אַרויסבליק.

וואוהין מען זאל נישט ווענדן די אויגן. אין מזרח־זייט, טיפער אין דער נידער, שפרייט זיך דער ים פנרת. א גענוגנדיקע ווייטקייט פון צפת, א פיר טויזנט פוס אין דער טיף, ליגט דער פנרת, נאָר ער רופט־ארויס אזא צארטע בענקשאַפֿט, ווען מען קוקט צום פנרת פון צפת אין פרימאָרגן אָדער פֿאַרנאַכט. פון צפת האָט געצויגן אַן אויס־געטראָטענער שטעג באַרג־אַראָפּ צום ירדן־טאַל, ביז צו טבֿריה, געוויס האָבן פון צייט צו צייט זיך אַוועקגעלאָזן יענע בעלי־מקובלים צו שפּיגלען זייערע אויסגעצערטע געשטאַלטן אין ים פנרת. איצטער איז דאָס נישט ווייט. דויערט בלויז אַריבער אַ שעה ביז טבֿריה, נאָר פֿון אַ טיף פֿון עטלעכע הונדערט פֿוס אונטערן ים־פֿלאַך צו דער הייך פֿון צפת בייט זיך די אַטמאָספֿער און עס בייטן זיך די שטיי־מונגען. ווייטער צו דרום־מזרח, אַריבער דעם פנרת, ציען זיך אין געקאַרבטע שורות די גולן־בערג; ווייטע וועלטן, אומבאַקאַנטע ווייט־קייטן, אין דרום־זייט דערהייבט זיך דער הר תבור און צעשניידט פֿאַרן בליק דאָס לאַנד, כאַטש עס באַווייזט זיך אין דער נידער אַ טייל פֿון עמק יזרעאל און העט, ווייטער, די שומרון־בערג.

איצטער ליגט שלווה אַרום צפת. בלויז דער וואַכעדיקער באַזון־כער, וואָס טראָגט זיך אַהער מיט אויטאָמאָביל, ער ברענגט דעם הוהאָ אין דער דורכגעזיפֿטער אַטמאָספֿער אַרײַן. קיין צו־גרױסע מאַנומענטן פֿון דעם עבר אַונדזערן פֿאַרמאַגט נישט צפת גוףֿא. די שול פֿון דעם אַרײַ, וואוהין דער שמש פֿירט באַווייזן, וועקט נישט דאָס געמיט. און די סימנים פֿון קרייצציגלערס זינען דאָ נישט אַזוי באַדייטנדיק.

אין דער נידער, אין די ענגע געסלעך צונויפֿגעדריקט, ליגט דאָס ייִדישע לעבן. די לעצטע וועלט־מלחמה³ האָט שטאַרק צעטרייסלט דעם ישׁו״ב. אַ דריטל איז געבליבן פֿון דער ייִדישער באַפֿעלקערונג. פֿון דעסט וועגן זעען זיך אַן די בערך דריי טויזנט ייִדישע נפֿשות

³ די „לעצטע“, דאַרף מען אַלץ נישט פֿאַרגעסן, איז בלויז די 1טע... —

זייער שטאַרק. די גאַנצע באַפֿעלקערונג פֿאַרמאָגט קרובֿ צען טויזנט נפֿשות. דאָ, ווי אין ירושלים, איז דער רובֿ מנין פֿון חלוקה-יידן⁴, וואָס האַלטן-אונטער דעם אַלטן גניסט פֿון ארץ-ישראל. זיי שפּרייטן דאָ מיט זייער פּאַוואַליענדיקע טריט דורך צפֿתער שמאַלע געסלעך און פֿלאַנצן דאָ אינן זאַרגלאַזיקייט. די לומדי-תורה, אין די געקאַ-לירטע זשופּעצעס, רניסן די גרויקייט אין די גאַסן, וווּ בני טאַג שוויבלט עס מיט מאַרק און וואַכעדיקייט. נאָר די צניט טוט זיך אירס. דער נזיער ישובֿ האָט קיין צפֿת פֿאַרטראַגן דעם גניסט פֿון אומרו צו דער יוגנט. און אויך קיין צפֿת, די שטאַט פֿון געדיכטן מיסטיציזם, האָט זיך פֿאַרטראַגן די ניכטערקייט.

אין גאַס האָט מיך אָפּגעשטעלט אַ בחור, האַלב פֿרום און האַלב הענטוועלטיק, אַ ביסל פֿאַרשעמט פֿאַר זינע איגענע רייד, האָט ער מיר געפֿרעגט:

— פֿאַר וואָס קוקן נישט אַרײַן אין אונדזערע הערצער אַלע אינערע שרייבערס, וואָס קומען אַהער? איך זינען נענטער די אַלטע קבֿרים, איר קומט אַהער זוכן די שפורן פֿון די אַמאָליקע בעלי-קבלה — איר באַמערקט גאָר נישט די טראַגעדיע פֿון הענטיקן בחור אַדער מיידל דאָ, אין צפֿת.

איך מוז מיר מודה זײַן, אַז דאָס איז מיר געקומען אַזוי אומ-געריכט, אַז איך האָב נישט געוויסט, וואָס אים צו ענטפֿערן. זיך באַוווּסטיניקייט צו דעם, וואָס קומט איצטער פֿאַר אין לעבן פֿון ארץ-ישראל, איז געווען אַ גאַנץ פֿאַרנעפֿלטע. גיכער פֿון אַלץ האָט ער פֿון צפֿתער הויכקייטן אַריבערגעקוקט ווינט, אַריבער די גרע-נעצן פֿון ארץ-ישראל אַפֿילו. שווער געווען צו באַשטימען, ווהיין עס טראַגט זיך דער מהות פֿון אַזאַ יוגנט מאַן. און געוויס איז ער נישט איינער אין ארץ-ישראל, וואָס גיט-אָוועק זינע טעג און יאָרן דעם אַלטן בית-מדרש און שרעקט זיך פֿאַרן רוף פֿון לעבן, וואָס רניסט זיך אַרײַן אין קול-התורה. איך האָב אים געפֿרעגט:

⁴ די וואָס האָבן געלעבט, אין די לעצטע הונדערט יאָר, פֿון זאַמל-פּוֹשקעס.

— זיצט איר נאך איבער דער גמרא?
ער האט זיך אַ ביסל פֿאַרשעמט פֿאַר מײַן שאלה און באַלד
צוגעגעבן:

— איצטער בלאַזט שוין אַ גאַר אַנדערער ווינט אין צפֿת, כאַטש
אַזוינע ווי איך ווערן דאָ איצט גערודפֿט.

עס האַט זיך געטראַכט נישט ווילנדיק פֿון די אַלע מינים ווינטן,
וואָס בלאַזן איצט אין ארץ-ישראל. פֿאַראַנען ווינטן, וואָס בלאַזן
נאָך גאַר לינד און ווי זיי קומען, אַזוי גייען זיי אַוועק, ארץ-ישראל
האַט דעם כוח צו קאַנסערווירן אַפֿילו גינסט אויך. עס ווערט שוין
אַליין פֿון זיך אויפֿגעשטעלט אין גדר נאָכן אַנדערן, אַז חלילה זאָל
נישט געמינערט ווערן דאָ און דאָרטן פֿון דעם, וואָס די חכמים האָבן
אַמאָל, גאַר אַמאָל געזאָגט.

דאָ אין צפֿת, איז דאָס פֿאַרבאָרגענע ווינקל אין ארץ-ישראל,
ווי אַלטע קברים ריידן נאָך צו אַ סך אַפֿילו פֿון דער ארץ-ישראל-
יוגנט. טראַכטנדיק שפעטער פֿון יונגן מאַן, וואָס האַט מיר דערציילט
פֿון די נײַע ווינטן, וואָס בלאַזן אין צפֿת, האָבן איך מיר דערמאָנט,
אַז דאָ האַט מען זיך יאָ אַמאָל געשטעלט אויף דער זײַט פֿון די
נײַע ווינטן, און דאָס איז געווען אין סוף פֿון דרײַצנטן יאָרהונדערט,
בשעת אַ גרופע מקובלים, וואָס האַט זיך באַפֿעסטיקט אין עכו, בראש
מיט דעם פֿראַנצייזישן רבֿ, ר' שלמה פעטיט — זיי האָבן אין חרם
אַרײַנגעוואַרפֿן דעם רמבם פֿילאָסאָפֿישע ווערק, זיי האָבן פֿאַר-
משפֿט זײַנע ספֿרים צום פֿאַרבֿרענען. דעמאָלט דווקא האָבן די רבנים
פֿון צפֿת זיך געשטעלט אויף דער זײַט פֿון רמבם. זיי האָבן פֿון
זייער זײַט געוואַרפֿן אין חרם יעדן איינעם, וואָס האַט געשענדט דעם
רמבם נאָמען.

פֿון דעסט וועגן, אַז מען גייט-אום דורך די שמאַלע געסלעך אין
דער נידער, ווי דאָס ביסל ייִדישע אַרעמקייט וויקלט זיך אין אַלטע
טראַדיציעס, דעמאָלט ווען עס קומט דאָ אָן אַ שורה קעמל-טרייבערס
פֿון ערגעץ, די קעמלען געלאָדן מיט אַלערליי סחורות, און ווען די
קעמלען הויערן דאָ און דאָרטן משא פֿון זיך אַראַפֿצולאָדן — פֿאַר-

געסט מען, אז צפת האט אריינגעלעבט אין הנטיקן יארהונדערט; פארגעסט מען, אז דא אונטן, אין טאל, רינסן שטיקער פון מאמע-ערד די וואס האבן יא געבראכט אנדערע ווינטן, שארפע ווינטן אין זייערע פאלעס.

די מיסטישע כוחות, וואס האבן זיך דא איינס פון אנדערן ארויסגעוויקלט אין די פארגאנגענע דורות — זייער צינט איז איצט טער א פארגאנגענע. ווינציקער פון אלץ נייטיקט זיך איצטער דאס יידישע לעבן אין איבערגעטריבענע חלומות. און נאך ווינציקער איז דאס איצט פאר יידן נויטווענדיק, איצטער איז א דור פון וואך זיין, כאטש פעסימיסטן וועלן אויפווייזן, אז די דורות פון אויסטערלישע חלומות זינען געווען ניציקער פארן יידישן קיום ווי די איצטיקע דערוואכונג. און דעריבער, דווקא אין ארץ-ישראל, אין ירושלים צי אין צפת, לעבט די גרויסע קעגנערשאפט צום ראדיקאלן אויפבויע פון ארץ-ישראל. דער פרומער קלאס, וואס וויל נישט איבעררייסן דעם צוויי טויזנט יאריקן חלום פון דער אמתער גאולה, וואס וועט ברענגן גען דעם מלך-המשיח, אט דער וואס וועט קומען ווי אן ארעמאן צו רייטן אויף א ווינסן אייזל — די פרומע לייט פון ירושלים און פון צפת פארנעמען די דאזיקע טריט נאך איצטער אין חלום. זיי, די בעלי-חלומות, גרילצט אין די אויערן די העברעישע שפראך און זיי רעכענען עס פאר א גרויסע פארשוועכונג ארומצושלעפן די הייליקע שפראך איבער די גאסן פון דער יידישער וואכעדיקייט. דווקא זיי עקשנען זיך און ריידן יידיש, די וואכעדיקע שפראך, די אזוי נישט-באליבטע אין ארץ-ישראל אויפגעוואכטן לעבן.⁵

צפת איז א סימבאל פאר יידישער עקשנות און יידישן גניסט, וואס האט זיך פסדר געקליידט אין פארבן פון בין-השמשות. דא,

⁵ אין מדינת-ישראל זינען די וויכטיקסטע פאזיציעס פאר יידיש, ווי די יידישע קאטעדרע אין העברעישן אוניווערסיטעט, די טעגלעכע יידישע ציטונג, די יידישע פארלאגן א"אנ"ו, געשאפן געווארן דווקא דורך וועלטלעכע יידן, נישט קיין ארטאדאקסישע. — רעד.

אין ארץ-ישראל, האט עס מיר באנג געטאָן, פֿאַר וואָס דער בוך-השמשות איז אַ קורצער. דער טאָג אַוועק — די נאַכט קומט-אָן. און ווען די נאַכט לאָזט זיך אַראָפּ איבער צפֿת און דער שווער אויסגע-שטערנטער הימל שפּרייט זיך אויס איבער דער גאַנצער געגנט, דעמאָלט וויקלט זיך אַרויס אַ בין-השמשות פֿון דער נאַכט אַרויס. דאַכט זיך, די בערג אַרום הייבן זיך אָן צו באַוועגן און זיי וואַנדערן-איבער פֿון איין אַרט צום אַנדערן. דער פּנרת בײַט אויך זײַן אַרט. און די אונטערערדישע פּוחות, וואָס האָבן זיך אַזוי פֿיל מאָל פֿאַר-מאַסטן אַראָפּצוטרײסלען צפֿת פֿון איר פֿונדאַמענט אַראָפּ, זיי האַלטן-אַינ דעם אַטעם, זיי פֿאַרשווערן זיך נישט צו ברענגען מער קיין צעשטערונג.

בײַ נאַכט האָט עס געצויגן פֿון דער טיף צו מײַן אָפֿענעם פֿענצטער אויפֿן דריטן גאַרן אַ מעלאַנכאָליש געזאַנג. אַ מתמיד איז זיך פֿאַרגאַנגען אויף זײַן קול און אַזוי דורכדרינגענדיק דורך דער נאַכט האָט זיך אַרויסגעקניקלט זײַן געזאַנג. איך האָב נישט געוואָסט, וואָס פֿאַר אַ שעה אין דער נאַכט דאָס איז געווען. איך האָב נישט געקענט אויסגעפֿינען די גרענעצן צווישן צײַט און צײַט, צווישן דור און דור. אַז איך האָב אַרויסגעקוקט דורכן פֿענצטער אין דער נאַכט אַרײַן, האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז לאַנג, לאַנג דויערט די דאָזיקע אויסגעשטערנטע נאַכט. וואָרעם ווען טאָג זאָל באַמת קומען, ווי מען מײַנט, וואָלט די וועלט און דער מענטש אויף דער וועלט אויסגעלייזט געוואָרן פֿון דעם פֿאַרפּלאַנטערטן גורל. עס האָט זיך געטראַכט, אַז נישט אומזיסט רעכענען די הינדוסן די לעצטע פֿינף טויזנט יאָר פֿאַר איין לאַנגן פֿינצטערן דור... דער גמרא-ניגון איז געקומען פֿון דער נידער, פֿון דער טיף, ווי די ייִדישע הַנְּזֵעֵר טוליען זיך צום שיפּוע פֿון באַרג. די שטימע איז געווען אַ יונגע, אַזאַ וואָס האָט נאָך גאַר נישט לאַנג אָנגעהויבן צו זינגען אין דער נאַכט אַרײַן. דאָס איז אויך ארץ-ישראל-ווירקלעכקייט. ווייל נאָך גענוג זײַנען פֿאַראַן פֿאַרבענקטע אין ארץ-ישראל, וואָס ווילן נישט גלייבן אין ייִדישער ווירקלעכקייט אין ארץ-ישראל...

דאָ פֿרעגט נישט נאָר איינער: „שומר, מה מלילי?“ — וואָס זאָגט עפעס דער שומר פֿון דער נאַכט אַרויס?
 פֿון דעסט וועגן איז די נאַכט אַריבער און אין איינעם מיטן זונאוּפֿגאַנג האָט זיך אָפּגעדעקט דער מזרח־דרום, וווּ דער ים כּנרת האָט געלויכטן, ווי זיין שטייגער, אויף זיין באַשטימטן אָרט. גע־לויכטן, אין זיין בלויער פֿאַרחלומטקייט. ווייל מיט אַרץ־ישׂראַלס אַ לויטערן טאָג פֿירט אויך אַן דער האַר פֿון די חלומות.
 יא, אַרום צפֿת קען מען נאָך אויך הינט חלומען אויף דער וואָר.

פֿאַלק ישׂראַל טאַנצט

טאַנץ איז געקומען צום מענטשן אין איינעם מיט געזאַנג. און ביידע — פֿרײַער פֿון וואָרט. ווי די פֿרײַד, דער לעבנסקוואַל, איז געקומען פֿרײַער ווי טרויער.
 טאַנץ איז דער אויסדרוק פֿון פֿרײַד ביים פּרימיטיוון מענטשן. און ווען טרויער איז געקומען און געפֿונען זיין אָרט אין לעבן, האָט ער אַ פֿאַרגליווערט שטילשווינגן געבראַכט צום לעבן. טרויער־גע־זאַנגען זינגען אויפֿגעקומען אויפֿן קבֿר פֿון פֿרײַד. די אמתע פֿרײַד האָט זיך כּמעט אויסגעלעבט ביים מאַדערנעם מענטשן און איר אָרט האָט פֿאַרנומען טרויער. טרויערטעניץ און טרויער־געזאַנגען זינגען אַ שפעטערדיקע דערגרייכונג. חשק צו פֿאַרטאַנצן אַ צער, אַ טיפֿן יאוש, איז שוין באַלד געוואָרן אַ קולט ביים מאַדערנעם מענטשן.
 דעם ייִדנס טעניץ זינגען אויך געווען אַמאָל קינדער פֿון דער פֿרײַד. זיי ווערן דערמאָנט אין צוזאַמענהאַנג מיט פֿרײַהייט און נצחון. מיר האָבן אויך רעליגיעזע טעניץ געהאַט. און בשעת מען האָט גע־טריבן ייִדן פֿון שפּאַניע, ווען דער וויי איז געווען נישט צום איבער־טראַגן, און געוויין האָט זיך געריסן פֿון האַלדז און אויגן, דעמאָלט, שוין ביים טויער פֿון לאַנד, האָבן אַנדערע גוֹבֿר געווען דעם טרויער

און ארויס אין אַ טאָגן מיט די פעקלעך אויף די פלייצעס, מיט מצבות אָנגעלאָדענע אויפֿן אַקסל און מיט קראַנקע קינדערלעך אויף די הענט.

נישט פֿריילעכע זינען געווען אונדזערע טעגן. און אַז מיר האָבן זיך אַרײַנגעלעבט אין אונדזער צײַט אַרײַן, און אַז מיר האָבן זיך אויסגעמענטשלט מיט מענטשן צו גלײַך, האָבן מיר אויך אָנגעהויבן צו טאָגן מיט דער וועלט אין איינעם. איז עס אַוועק, אַזש פֿון פֿאַקסטראַט ביז טשאַרלעסטאָן. נאָר עס טאָגן נאָך אַ ביסל ייִדן דעם ייִדישן טאָגן אין שמחת־תּורה, און אויך חסידים אַרום רבינס טיש טאָגן. און מען טאָגט בני ייִדן אויף אַ חתונה, פֿאַר דער חופּה, מיטן טרויעריקן, וויינענדיקן ניגון; נאָך דער חופּה, ווען שוין מיט אַ ביסעלע משקה אין קאַפּ — קומט אַ פֿריילעכס... נאָר עס קאַפען אויך טרערן בני עמעצן, אַז, ווי עמעצן ווילט זיך עס וויינען אין מיטן טאָגן!... אַז, ווי עמעצן ווילט זיך עס אַרויסנעמען אַ טיכל און פֿאַרדעקן דאָס פנים; מיר ווייסן עס. מיר קענען עס; דאָס איז אונדזערס. און טאַקע נאָך די טעגן איז געקומען באַזעצנס, מיט דעם באַרימטן „וויין, כלהלע, וויין...“

זינען מיר דאָך אַ פֿאַלק, וואָס איז געקומען צום וואָרט אַזוי פֿרי. מיט אַזאַ ערנסט האָט דורך אונדזער גאַטס שטימע אַליין גערעדט: געהייסן אַוועקוואַרפֿן קינדערשטיק. צו קיין אַפּגעטער נישט דיגען. צו די צייכנס פֿון דער נאַטור זיך נישט צוהערן. צו דער אמתער פֿרייד פֿון לעבן זיך נישט גייגן. נישט פֿאַראַגען בני ייִדן דער „אַדלערטאָגן“, דער „זונענטאָגן“, ווי בני די רויטע אינדיאַנערס אין אַמעריקע. נישט פֿאַראַגען בני אונדז און אויך נישט בני די קריסטן דער „זאָנגענטאָגן“, דער טאָגן פֿון די כּוואַליעס, אַדער דער „שטורעמטאָגן“, ווי בני די פּאַלינעזער שבֿטים אויף די דרום־אינדז־לען. דבֿקות אַ ביסל האָבן מיר אייגענע. השתפּכות־הנפֿש בשעתן טאָגן האָבן מיר אייגנס אַ ביסל. אַ זוך מיט דער האַנט אין ליידיקן חלל, אַ פּרוווי מיט דעם טראַט די ערד — צי די ערד איז זיכער אונטער די פֿיס — דאָס אַלץ.

יא. בנ אונדז אין שטעטל איז געווען א בעל-שמחה, וואָס שמחת-תורה איז גאַר קיין סוף נישט געווען צו זינע פריידיקע אויסברוכן. אַ גאַנצן טאָג אַזוי. קינדער האָבן אים אַרומגערינגלט און מיט אים מיטגעטאַנצט. נאָר שטענדיק האָט זיך עס געענדיקט פֿאַר נאַכט-צו, ווען ער איז געלעגן אַ מידער אין מיטן מאַרק און געקלאָגט אויפֿן הויכן קול... קינדער האָבן נישט פֿאַרשטאַנען דעם באַשייד פֿון זיין געוויין און האָבן אויך געווישט די טרערן פֿון די אויגן...

*

אין איינעם מיט דער בויאַרבעט אין ארץ-ישראל האָט זיך בנ די חלוצים דערוועקט אין די ביינער דער חשק צו טאַנצן. און נישט קיין יחידות-טאַנץ! אין ארץ-ישראל האָט זיך אַרויסגעוויזן דער קשר צווישן שטרעבונג און דערגרייכונג. בנ די חלוצים איז אויפֿגעקומען דער צייכן פֿון דער נייער צייט, דער צייכן פֿון אַ קאָלעקטיוון ווילן. און אַזוי איז אויך אויפֿגעקומען דער טאַנץ, אַ געבונדענער, אַ קאָלעקטיווער. נישט קיין ברוגז-טאַנץ פֿון יחיד אין זיין קרייז, נאָר דער „הורה-טאַנץ“ פֿון דער מאַסע. אַז איך האָב צום ערשטן מאל געזען אין די ירושלימער צריפֿים פֿון די חלוצים די פֿאַר הונדערט הענט אויף אַקסל שווער און זיכער פֿאַרלייגטע, בחור און מיידל אין טאַנץ, וואָס האָט די ערד געמאַכט זיך וויגן אונטער די פֿיס, און אַז דאָס האָט געדויערט אַזוי לאַנג, אַזוי לאַנג — אַזש דאָס גאַנצע לעבן איז זיך פֿאַרגאַנגען מיט אַ פֿאַרשלאָגענעם אַטעם אין טאַנץ — דעמאָלט האָב איך געפֿילט, אַז מען האָט פֿאַרטאַנצט קדחת. דעמאָלט האָט מען הונגער פֿאַרטאַנצט. דעמאָלט האָט מען יאוש פֿאַרטאַנצט. דעמאָלט האָט בנ מיר זיך עפעס אַפּגעריסן אין מנין מהות און איך האָב זיך אַליין געפֿרעגט:

— טאַנצט טאַקע פֿאַלק ישראל אַזוי? האָט די פֿרייד צו אונדז זיך אומגעקערט? איז דאָס וואָרט אויף אַ ווינלע שטום געוואָרן? איז געזאַנג איצט הערשער איבערן לעבן? איז טאַנץ אויך בנ אונדז פֿון איצטער אָן דער מושל איבער טרויער? און איז טאַקע ארץ-ישראל-

אַטמאָספֿער אַרום און אַרום מסוגל דערפֿאַר? עס קומט דאָך ווידער-געבורט, אַ מין תּחיה¹ בנ אונדז, ווי בנ לייט... און ווי גוט איז עס צו שטיין בנ אַזאַ מין תּחיה, וואָס איר אַנזאָג איז געזאַנג און טאַנץ?

טאַנצט אָבער פֿאַלק ישראל זיין טרויער אויס אויך אין ארץ-ישראל. און אַלע אין איינעם, אַלט און יונג, שליסט זיך אין טאַנץ, אַלע, פֿרום און פֿרייגעשטימט, אַלע, אַלע אין דעם טאַנץ. דאָס געשעט ל"ג בעומר, אַרום דעם קבר פֿון רבי שמעון בן יוחאי. דער תּנא, וואָס האָט געזוכט חסידות, האָט זיך אָפּגעשיידט פֿון דער וועלט. געזעסן אין אַ הייל און, ווען ער איז אַרויס אויף דער פֿרייהייט, האָט זיין בליק פֿנערדיק געברענט. אויף וואָס זיין בליק איז געפֿאַלן — איז אַוועק מיט פֿלאַמען.

*

איך האָב מיך אויך ערבֿ ל"ג-בעומר געלאָזן קיין מירון, וואָס ליגט נידעריקער אין טאַל בנ צפת. אַהין האָט געצויגן יונג און אַלט. די וועגן זינען געווען פֿול מיט לעבן. בחורים און מיידלעך, באַזונדער דער און שורותווניז, פֿוסגייערס. דאָ און דאָרטן רוט מען בנען וועג אונטער אַ בוים און מען גייט ווייטער. פֿון עמק יזרעאל איז נענטער. פֿון עמק הירדן — נאָך נענטער. נאָר ווייט איז צפת און מירון פֿון יהודה און אומגעגנט. אויפֿן וועג באַגעגנט מען זיך. מען פֿרעגט זיך אויס, פֿון וואָנען און וואָס? און מען טיילט זיך מיטן קריזיס. נישט צו דערקענען, אַז דאָס גייט דער עולם צום גרויסן טאַנץ, וואָס וועט אַזש ביז צום פֿאַרגעסן אַלע קריזיסן טרייבן די בלוטן אין די אַדערן. אין צפת האָט דער עולם זיך געקליבן אַ גאַנצן טאַג. די שטאַט צפת האָט געאַטעמט מיט אַ טיפֿן באַגער זיך אָפּצורייסן פֿון איר באַרגיקן פֿונדאַמענט און אַוועקלאָזן זיך קיין מירון, וואָס איז טאַל. צפת אַליין איז איצטער געבונדן. אַ ריינעם צפתער טאַנץ קען מען

¹ אויפֿלעבונג, רענעסאַנס.

איצטער מער ניט זען, ווען די יוגנט, ווען הענט, וואָס האָבן זיך אַליין מַפְקִיר געווען פֿאַר שווערע אַרבעט, זינען אַהער אַרויס צו דערלייזן זיך אין טאַנץ.

— און פֿאַר וואָס איז געקומען דאָס חלוצים-פֿאַלק אַהער, קיין מירון, זוכן אַ וועג פֿאַר דער פֿרייד, וואָס האָט זיך געוואָלט צעוויינען אויפֿן הויכן קול? און פֿאַר וואָס דווקא בנים קבֿר פֿון רבי שמעון בן יוחאי?

דאָס געזאַנג, וואָס האָט זיך געריסן פֿון האַלדז בנים יוגן עולם, האָט גישט איבערגעצניגט אין קיין שום תּחיה. ווייל שווער איז גע-פֿאַלן אויפֿן געמיט דער טרויער, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער געגנט אין איינעם מיט דער אויסגעשטערנטער נאַכט דאָ, צו-פֿוסנס פֿון די בערג, — — — דאָ האָב איך געטרונקען די אמתע מאָס פֿריידיקן טרויער אַדער טרויעריקע פֿרייד. איך האָב זיך גע-טוליעט צו דער יוגנט, כדי זיך אַפּצופֿרישן, און וואָס מער עס האָט זיך געוואָליעט דאָס געזאַנג מיט דעם „רבי שמעון בר יוחאי חי“... — אַלץ ווייטער און ווייטער האָט עס מיך אַרויסגעטראָגן פֿון די פֿריידיקע גרענעצן.

אַהער, קיין מירון, וואָס בני צפֿת, זינען אויך אַנגעקומען יידן פֿון סיריע און מצרים; בוכאַרער יידן און קאווקאַזער, תּימנער און ספֿרדים. פֿון ווייט געקומען מיט האַק און פֿאַק. מיט קינדער און קינדסקינדער, זיידעס, באַבעס און אייניקלעך, און אַ סך שמאַטעס און פֿעקלעך. מידע גופֿים אַנגעוויקלט אין פֿאַרביקע קליידער. אַזוי זינען זיי געקומען פֿון ווייטן וועג און אַזוי זינען זיי מידע אַוועק-געפֿאַלן אַרום קבֿר, שווינגדיקע מיט שוואַרצע גלענדיקע אויגן — נאָך מער ווי יידישע אויגן. אַנטקעגן זיי איז אַנגעקומען דער שטראַם פֿון חלוצים און חלוצות, אין גרינגע קליידער, מיט נאַקעטע פֿיס און פֿאַרשאַרצטע אַרעמס, מיט אַנטבליזטע קעפּ און דורכגעזווינקטער הויט אויף האַנט און פנים. דאָ האָבן זיך בליקן באַגעגנט, זיך אַנגע-קוקט און געשוויגן. גישט פֿאַרשטאַנען זיך. די פֿון ווייט געקומענע האָבן געבראַכט סודות מיט זיך, עפעס

פֿון משיח-ווייען און בענקענישן צו דערלייזונג. און די נאָענטע, הנטיקע, מיט אָנגעגריפֿענער דערלייזונג, מיט אַ האַלבן חלום אַ פֿאַרווירקלעכטן, מיט אַ האַלבער האָפֿענונג אַ צעשטערטע. דאָ איז אַ שטומער צוזאַמענטרעף. אַ ווייט-נאָענטע באַגעגעניש. אַהער איז געקומען דער פֿאַרסלאָוישטער ייד און זיך אָנגעשלאָגן אין דעם אמתן מזרח-יידן, וועמענס פּסיכאָלאָגיע עס איז אונדז כמעט אין גאַנצן אַ פֿרעמדע. און דאָ גאָר, בני די קברים, איז די באַגעגעניש.

די קברים זינגען אַלטע. אַ גרויסער אוהל, אַ שול אַ גאַנצע, איבער די קברים. אויבן — דער געוועלבעטער דאָך, וואָס נעמט אויף זיך אַרויף גאַנצע מחנות מענטשן. אויבן, אויפֿן דאָך — צוויי מזבחות, זינלמעסיקע, אויסגעהוילטע. אַהער ברענגט מען בוימל, פֿלאַש גאָך פֿלאַש. די קליידער שטאַפט מען אין מזבח אַרײַן. דעם בוימל גיסט מען פֿון אויבן, מיט תפֿילות אויף די ליפֿן שטופֿט מען דאָס אָפּגע-ניצטע זינדנס אין מזבח אַרײַן און מיט געצאַמטן עקסטאַז גיסט מען דעם אייל. טוען עס מענער, פֿרויען, טוען עס אַלט און יונג.

אונטן אין אוהל, די קברים פֿון רבי שמעון בר יוחאי און זינגע זיין די קברים פֿון נאָך תנאים. מייערלעך² אַרום די קברים און צו די מייערלעך קלעפט מען ליכט, און זיי ברענען און שמעלצן זיך. צום מויער קלעפֿן זיך באַטריבטע מאַמעס, האַלב פֿאַרווירטע אין זייער השתפכות-הנפֿש. טריפֿט דער חלב פֿון די ליכט אויף זייערע בגדים — זיי זעען נישט. טריפֿט דער חלב און פֿאַרטריפֿט דעם קאַפּ. די האָר — מען שפּירט עס נישט. דאָ איז אַ פֿאַרלירנקייט. דאָ איז אַ מינוט פֿאַרן אומקום. דאָ איז אַ טריט פֿאַרן תהום.

אַ, וואָס זינגען עס פֿאַר אַ טרערן! אַזוי רייסן זיך נאָר אַרײַן מוטערס צום אַרון-קודש, ווען דער ציטעריקסטער פֿון שטוב האַלט בנים אויסגיין... ווער גייט דאָ אויס? ווער איז דאָ דער ציטעריקער? ווער טרינקט זיך דאָ? גייט עס אונטער ערגעץ דאָס גאַנצע פֿאַלק

² פֿון מערעלעך געמאַכט הערעלעך, אויף אַרײַנצושטעלן חנוכה-ליכטלעך אָדער קנייטלעך.

ישראל? נאָר אַהער האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון אונטערגאַנג אַט אַ דאָס געמיט פֿון מענטשן, אַהער דערלאָפֿן אַננריסן קבֿרים און מיט דעם צערניסן דעם גור־דין? איך האָב נאָך קיין מאָל אַזעלכע צוקנ־דיקע ליפֿן נישט געזען און אַזעלכע פֿאַרצאַגטע געמיטער נישט גע־שפּירט אַרום זיך. איך האָב נאָך קיין מאָל נישט געשפּירט אַזאַ יאוש איבער מײַן קאַפּ און אַזעלכע ביטערע טרערן בײַ דער זײַט פֿון אַ קבֿר.

ליכטלעך שמעלצט מען צו צו די ווענט פֿון די קבֿרים און די ליכטלעך שמעלצן זיך. הונדערטער ליכטלעך. טויזנטער ליכטלעך, קלייניקע, דיניקע אַזוינע — מען זאָל קענען זען דעם אויסגאַנג זייערן. אויף וואָס איז דאָס אַ סימבאָל? אויף וואָס איז דאָס אַן אַנ־דינט? און אויך מענער שווער באַלאַדענע מיט טרויער און זאַרגן, אַזעלכע ערנסטע, שפּאַרן זיך אַן בײַ די קבֿרים, אויך זייערע זיפֿצן פֿאַלן שווער איבער די קעפּ פֿון די וואָס ליגן אויף דער ערד אַרום די קבֿרים. און נישט די שווערע זיפֿצן פֿון מענער און געוויינען פֿון פֿרויען, זיי רירן נישט דעם געוועלכטן, שווערן סופּיט, אויף וועלכן דאַרט, אויבן, דרויסן, האָט זיך צונויפֿגענומען אַ גאַנצער מענטשנקוויל.

און פֿאַרן קבֿר, אין פֿאַדערשטן אוהל, טאַנצט דאָס פֿאַלק, צוויי קלעזמערט: אַ קלאַרנעט און אַ פּויק. דער קלאַרנעט רייסט קבֿרים און די פּויק לייגט־אַנן די וועלט. פֿאַלק ישראל טאַנצט. אַלט און יונג טאַנצט. פֿאַלק ישראל וויל זיך אַפּריסן פֿון דער ערד אין גאַנצן און פֿאַלט־צוריק צו דער ערד. פֿון ווייט געקומענע, נישט פֿון אַרץ־ישראל־ערד, צוויי יונגע לייט האָבן זיך אַוועקגעלאָזן אין טאַנץ און ווילן פֿון דער אייגענער הויט אַרויסשפּרינגען. איין טענצער מיט פֿאַרגלייזטע אויגן און מיט אַ שטעקעלע אין האַנט. ער און דאָס שטעקעלע אַ פֿאַר. שיידן זיך נישט. אַ מאָל שפּילט דאָס שטעקעלע אין לופֿטן און אַ מאָל ער. דער טענצער וואַרפֿט זיך מיט די הענט צו דער סטעליע. פֿאַלט דאָס שטעקעלע צו דער ערד — פֿאַלט ער צו צו דער ערד. אַן אַ סוף העוויות; אַן אַ סוף תּנועות. ער טאַנצט

אנטקעגן זיין חבֿר. טאָנצן-אַרײַן איינער אין אַנדערן און טאָנצן ווידער אַרויס. דאָס איז אַ יחידות-טאָנץ, וווּ צוויי ווילן אָן ווערטער, מיטן טאָנץ, אַרויסשרײַען פֿאַר דער וועלט זייער פֿאַרבענקטן וויי צו דערלייזונג און קענען זיך נישט דערלייזן.

קומט-אַרײַן דער חלוצים-קאַלעקטיוו און פֿאַלט-אַרײַן אין אַן אומבאַגריפֿלעכער שיכרות. האַנט אויף אַקסל — און האַפֿט, און האַפֿט... עס בייגט זיך דער רינג אין אַ זנט און גלײַכט זיך אויס... „רבי שמעון בר יוחאי חי“ — אוי, ווי געשריגן... מען וויל אויפֿ-וועקן די, וואָס רוען דאָ זייער אייביקע רוי. און פֿאַר וואָס האָט מען דווקא אויסגעקליבן צו שטערן די רוי פֿון די דאָזיקע, וואָס זייערע ביינער רוען דאָ אונטער דעם געוועלבע? פֿאַר וואָס זייער רוי צו שטערן האָט זיך די ארץ-ישראל-וועלט אָנגעלייגט? פֿאַר וואָס?

גיי ווייס דעם וועג פֿון מענטשנס געפֿילן. גיי מעסט זינע טריט און ווהיזן ער קען דערגיין!

חסידישע רביים זינען געקומען פֿון ווינט און זיי איז מען מכבֿר אָנצוצינדן די צוויי אָנגעלאָדענע מזבחות; אָנצינדן די אין אייל אָנ-געזאַפֿטע זינדס און אַטלעס און אַנדערע געוועבן. עס איז צום ערשטן מאל זינט איך האָב באַזוכט אינדיע, וואָס איך זע אַ מין עבודת-אלי-לים צווישן אונדזערע; אַ מין געצנדינסט. אַן עקסטאַז אַזאַ, אַ פֿאַר-לויבנקייט אַזאַ — אַלץ קען דאָ געשען אין אַזאַ נישט-ניכטערקייט. פֿייער ברענט, ווער עס זאָל נישט צינדן. נישט נייטיק געווען קיין חסידישע רביים פֿאַר דער הדלקה. געוויס האָט אַ קינד געקענט אָנצינדן די אָנגעזאַפֿטע שמאַטעס מיט אייל. עס וואָלט פֿונקט אַזוי געלויכטן; פֿונקט אַזוי וואָלט עס געפֿלאַקערט.

ביידע מזבחות פֿלאַקערן. די נאַכט ווערט שווערער אַרום און אַרום און די שטערן אין הימל פֿאַרלירן זייער לויטערקייט צוליב די פֿלאַקערן. שאַטנס וויגן זיך אַרום און אַרום. דאָס בילד איז מיס-טעריעז, נישט פֿון אונדזער לעבן אַרויס האָט זיך עס אויסגעשטאַל-טיקט. עס איז בשום אופֿן נישט קיין סימבאָל פֿאַר דער נייער צייט.

נישט קיין סימבאל פֿאַר מסירת-נפֿש. נישט קיין בנישפּיל פֿון טעגן, וואָס זינגען קינדער פֿון פֿרייד און אַרבעט.

איך האָב זיך אַליין געפֿרעגט: „ווי קומען אַהער די חלוצים פֿון אַלע עקן לאַנד? די שטייגהאַקערס, די קאַנאַל-גרעבערס, די אַקערערס, די זייערס, די שניטערס און די קי-מעלקערס? ווי קומען אַהער די צעמענט-גיסערס, די פֿעלדזן-רייסערס, גערטנערס און בלומען-פֿלאַנ-צערס?“

חברים זינגען געקומען צו דער הדלקה. ביאָליק קאַרטשעט זיך — עס איז אים דערווידער. שלום אָש איז טרויעריק — עס גלוסט זיך אים וויינען. און איך בין געקומען פֿון אינדיע, וווּ איך האָב געזען אַזאַ מין עקסטאַז אַרום טעמפלען צו דער געטין קאַלי און אַנדערע געטער און איך בין נשתומם געוואָרן אַזעלכעס נאָך ביי אונדז צו געפֿינען...

ווי איז מיר ליבער געווען דער טאַנץ אין די צריפֿים נאָך אַ טאַג שווערער אַרבעט! און ווי וואָלט מיר ליב געווען אַזאַ טאַנץ צו זען אין צענטער פֿון עמק יזרעאל, צי אין יהודה — נאָך שניט, צי נאָך דרעשן? בעסער צו טאַנצן אַרום אַ קוואַל, וווּ דאָס וואָסער איז געזונט געוואָרן צו טרינקען. בעסער צו טאַנצן מיטן פנים צום זונאוויפֿגאַנג, אויב טאַנצן איז שוין באַשערט...

פֿאַלק ישראל טאַנצט — איז זיין טאַנץ אויך אַרום קברים. איז עס ביטער, ווי פֿאַלין, איז עס טרויעריק ביז צו דערוועקן אַלע טרערן-קוואַלן.

די בת - יחידה

יידן האָבן גענוג גאַסן געבויט. יידן האָבן אין אַלע וועלטטיילן אויפֿגעשטעלט פֿאַר זיך הַנְזֵעֶר; תחילת זיך פֿאַררוקט אין טאַל; תחילת זיך פֿאַרשפּאַרט מיט די הַנְזֵעֶר אַהינטער דער וועלטס פּלויט. און ווען שוין צו פֿיל קאַמפּאַקט, האָט מען זייער מחנה אָפּגעצאַמט

און אַנגעוויזן אויפֿן מיסט, וואָס קלייבט זיך פֿאַר די ייִדישע גאַסן און הַנְזער.

איצטער האָבן ייִדן פֿרײַ דעם אויסוואַל: „בױט אַנך, וווּ איר ווילט און וואָס איר ווילט“. ווען מען זאָל צונויפֿנעמען אַלע הַנְזער און גאַסן, אַננסדרן אַלץ, וואָס ייִדן האָבן פֿאַר די לעצטע עטלעכע צענדלינג יאָר אַנגעבױט אין אַמעריקע — עס וואַלט אויך דער וועלט אויפֿגעריסן די אויגן. איצטער רײסט זיך ניו־יאָרק צו די וואַלקנס מיט ייִדישער חוצפּה און נערוועזן קאַפּריז. איצטער רײסט זיך דער ייִדישער דאָך צוגעדעקט צו ווערן מיט וואַלקנס אָן הימל. פֿון דעסט וועגן, וועט מען איבער גאָר דער וועלט אַנווייזן אויף „ייִדישע מיסט“, וואָס קלייבט זיך אין די גאַסן; וועט מען דערווייזן, אָז ייִדישע מיסט קען מען גאָר נישט אומברענגען. טראַדיציע איז שווער אויסצוואַרצלען. גלױבן און אײבערגלױבן האָבן אַ שניכות סײַ מיטן לעבעדיקן אמת און סײַ מיט דעם מיראַזש...

דערווייל האָבן מיר אין בנישפּיל אויף דער וועלט, תּל־אָבֿיבֿ, אַ שטאָט וווּ ייִדן האָבן זיך נישט באַזעצט אין הַנְזער פֿון עמעצנס הענט געבױטע, דעם עמעצן אַרויסגעזעצט און פֿון אַ פּאַלאַץ גע־מאַכט אַ שטאָל — ווי די וועלט שרײַבט־צו דעם ייִדן. אַ בת־יחידה איז די שטאָט תּל־אָבֿיבֿ, וואָס אין ארץ־ישׂראל און וואָס וואַקסט זיך צונויף ווי אַ נישט־גלײַכער צווילינג מיט יפֿו — די שטאָט מיטן אוראַלטן נאָמען. ביידע שטעט בנים ראַנד פֿון אַפֿענעם ים. און ווען יפֿו האָט זיך אַינגעקלאַמערט אין הויכן פֿעלדז, פּדי וואָס העכער אַריבערצובליקן צום מיטלענדישן ים אַרויס, מיט דער גרייטקייט שטענדיק אַ שונא צו באַגעגענען און אַ שונא אַנטקעגן זיך צו שטעלן — האָט תּל־אָבֿיבֿ מיט אַ האַלב־טאַגיקער, זוניקער פֿרידלעכקייט זיך אויסגעשפּרייט אויף די זאַמדיקע פֿלאַכן, וואָס ציען זיך אַוועק פֿון יפֿוס רעכטער זײַט, אויב מען קוקט־אַרויס צו מערבֿ און צום ים.

בנים בויען האָבן ייִדן נישט מלחמה געהאַלטן מיט דער שכני־שער יפֿו, נאָר מיט דער מדבר־דיקייט, וואָס האָט זיך פּסדר אויפֿגע־

כוואליעט און געחוזקט פֿון דער נאַווער עקשנות, אויף זאָמד בויען אַ שטאַט; אין אַזאַ בלענדבלאַסן זאָמד אַנזוינקען די פֿונדאַמענטן; אין אַזאַ זאַמדיקייט פֿלאַנצן ביימער; אין אַזאַ זאָמד זיך אַרנינגראַבן מיט געפֿלאַסטערטע גאַסן און אַלעאַנדער־ביימער; און נאָך איצטער, ווען אין די גאַסן פֿון תּל־אַבֿיבֿ באַגעגנט מען אַזוי אַפֿט דעם יאָוש מיט אַראַפּגעלאַזטע הענט, פֿון דעסט וועגן דערקענט דער וואָס וויל דערקענען, אַז מיט גאַר אַ סך געזאַנג און דבֿיקות האָט מען אַנידערגעלייגט דעם פֿונדאַמענט פֿון תּל־אַבֿיבֿ, און מיט געזאַנג און שעהינור־טרערן אויפֿגעשטעלט די ביישטידלעך פֿון די ערשטע טירן.

*

פֿון ווייטן האָב איך געהערט חזקן: „יידן האָבן אויסגעבויט אַ נײַע שטאַט אין ארץ־ישׂראל, האָט זי קיין טעם און קיין פנים נישט; האָט זי קיין סטיל און קיין כאַראַקטער נישט.“ אַזוי האָב איך גע־הערט מורמלען קלוגע ווייסערס, וואָס האָבן זיך אַ סך אַרנינגעטראַכט אין ייִדישן סטיל.

וויי איז מיר נישט — וווּ איז ער, דער ייִדישער סטיל? שוֹנאים זאַגן, אַז אונדזער מיסט בײַ די טירן פֿון אונדזערע הײַזער איז ייִדי־שער סטיל. אַנדערע זאַגן, אַז דאָס, וואָס שבת רויכערן נישט ייִדישע קוימענס, איז ייִדישער סטיל. און דאָ, אין תּל־אַבֿיבֿ, איז פֿאַרקערט. דאָ און דאָרטן רויכערט אַ קוימען שבת און פֿאַר די הײַזער איז קיין מיסט נישט פֿאַראַנען.

ווּ איז ער, דער ייִדישער סטיל? און צי האָבן מיר דען געהאַט אַ ייִדישן סטיל אויסער אונדזערע שולן? נו, האָט מען אַפֿשר געוואָלט, אַז תּל־אַבֿיבֿ זאָל זײַן אַ מיין גרויסער, גרויסער שולהויף, מיט אַ סך שולכלעך און קנלעכדיקע יאַרמלקע־דעכער, כדי עס זאָל האַר־מאַנירן מיטן אַריענט? וווּ האָבן מיר אונדזער סטיל געקענט דער־ציען, אַז די אַלע, וואָס האָבן געקענט עפעס אַרנינגזאָגן אין אונדזער מחנה אַרײַן, האָבן זיך פֿון אונדז אַפּגעקערט. די נויט האָט אונדז דערצויגן און די נויט האָט אונטערגעזאַגט און ניט דערזאַגט. און

בנן וועמען עס איז אַריבערגערונען איבער די ליפן, האָט זיך גאָר אַריינגערוקט מיט זיין קאַפּריז צווישן די גוים, מישטיינס געזאַגט. אונדזער סטיללאָז לעבן איבער דער גאַנצער וועלט, וווּ די ביזע האָט אונדז פֿון צווישן אירע שיטערע פֿינגער דורכגע- זייט און אַנגעוווּירן! ווי ציגן האָבן מיר די קאַרע פֿון די ביימער געגריזשעט. און וווּ אונדזער אויג איז געפֿאַלן אויף אַ בוים, איז ער אומגעקומען. מען האָט אַ בוים געהאַקט, ווייל ער האָט פֿאַרשטעלט די טיר פֿון געוועלב. מען האָט אַ בוים געהאַקט, ווען מען האָט אַ נעע געוועלכטיר באַדאַרפֿט שניידן. אין אַמעריקע, וווּ קליינע יידע- לעך בויען גרויסע בנינים, דעפֿאַרטאַמענט-היזער פֿאַר הונדערטער אַנצוווּינערס — דאַרטן קומט זיי אויס פֿסדר צו בויען גרויסע היי- מען פֿאַר די הונדערטער אויף דעם אָרט, וווּ עס האָט אַמאַל גע- שאָטנט אַ שטילע היים צווישן ביימער. די היים אַראָפּגעוואָרפֿן, די ביימער אויסגעהאַקט. און די גרויסע שטאַט פֿאַדערט שוין נישט, אַז ביימער זאָלן הינטערן פֿענצטער וואַקסן. סײַ ווי וועלן זיי נישט גרייכן ביז צו די פֿענצטערס פֿון צענטן גאַרן; סײַ ווי וועט מען זייערע צווינגן אַרומהאַקן, אויב זיי וועלן זיך אַרייננוואַקסן אין די דראָטן פֿון טע- לעגראַף און טעלעפֿאָן.

אין אַרץ-ישׂראל קויפֿן יידן אויס זייער זינד און פֿלאַנצן אָן אַ שיעור ביימער אין שטאַט. אין תּל-אַבֿיבֿ פֿלאַנצט יעדער ייד אַרום זיין שטוב ביימער און גיט אויף זיי אַכטונג מיט דער ליבע פֿון עלטערן צו קינדער. דאָס איז אונדזער נעער סטיל. און ווען אין צניט פֿון דער לעצטער ערדציטערניש איז קיין איין הויז נישט אַנגעפֿאַלן אין תּל-אַבֿיבֿ, איז דאָס נישט געווען קיין וואַרענונג, נאָר אַ פֿאַרויכערונג, אַז די איינציקע ייִדישע שטאַט האָט פֿאַרדינט געשאַנעוועט צו ווערן.

עמעצער האָט באַשריבן, אַז אין תּל-אַבֿיבֿ זינען פֿאַראַן צו פֿיל סאַדע-וואַסער-געשעפֿטן. און צו פֿיל העמדער-קלייטן; און איך וויל פֿאַרצייכענען, אַז אין תּל-אַבֿיבֿ זינען פֿאַראַנען אַזוי פֿיל, אַזוי פֿיל בלומען-גערטנער, וווּ מען דערציט יונגע פֿלאַנצונגען צו פֿאַרקויף.

און מסתמא קויפֿט מען דאָך די יונגע ביימלעך, ווייל אזוי פֿיל האָט מען אָנגעזעצט אין גרויֿוויסן זאַמד אַרײַן. אַ זינד אָן אַלטע וויל דאָ אויסקויפֿן דאָס ייִדישע פֿאַלק, וואָס איבער גאָר דער וועלט באַגייט עס אזוי פֿיל זינד מיט דער אַפֿאַטישער באַציונג צו דער שיינער נאַטור.

*

נאָר דער אומקלאָרער אינסטינקט, וואָס טרייבט מענטשן צו בויען גרויסע שטעט, האָט אויך אין ארץ־ישׂראל געשטויסן די אי־בערוואַנדערערס צו בויען תל־אָבֿיבֿ. און ווען נישט דער רוף פֿון נויט, וואָס האָט אָפּגעשטעלט די אַרבעט אין מיטן — ווער ווייס, ווי לאַנג מען וואָלט געבויט. אפֿשר וואָלט די אַרבעט אין פֿעלד פֿאַר־געסן געוואָרן. נישט אומזיסט שרײַען די וואָס אין פֿעלד, אַז די שטאָט שלינגט־אײַן דעם גוטן ווילן און די אָנגעזאַמלטע בוי־ענער־גיע. שוין איצטער אויך איז זיך תל־אָבֿיבֿ צונויפֿגעוואַקסן מיט יפֿו¹. גאָר מעגלעך, אַז די נײַע שטאָט וואָלט דערגרייכט ביז צו דער אַלטער קאַלאָניע פּת־תקווה און וואָלט אויפֿן וועג אַ סך אַפעל־סינען־גערטנער אומגעבראַכט. שוין אזוי אויך האָט מען פֿאַרלאָזט גערטנער, שפּעקולירנדיק מיטן געדאַנק, אַז אַט באַלד וועט די שטאָט אַנקומען און דאָס אָרט פֿון גאַרטן פֿאַרבויען מיט הניזער. סטיכיש, זעט־אויס, איז אָנגעגאַנגען דער בוי פֿון שטאָט. הענט זײַנען נישט מיד געוואָרן פֿון בויען. און קיין שאלות האָט קיינער נישט געפֿרעגט אין צײַט פֿון בוי־שיפּרות. מען האָט נישט געפֿרעגט די האַרבע שאלה: „און וואָס וועט מען טאָן אין דער גרויסער שטאָט? און וואָס וועט זײַן מיטן מקור־פּרנסה פֿאַר אזוי פֿיל שטאָטמענטשן?“

און אפֿשר באַדאַרף מען עס נישט פֿרעגן. וואָרעם עס איז קלאָר, אַז דער גאַנצער נײַער ישובֿ וואָלט נישט געהאַט קיין נאַרמאַל אויס־זען אָן דער שטאָט תל־אָבֿיבֿ. פּונקט ווי עס איז אַ געבענטשטע

¹ ביים לײַענען דאַרף מען געדענקען, אַז די דאָזיקע רײַזע־אַײַנדרוקן זײַנען אין בוכפֿאַרעם געדרוקט געוואָרן אין 1929.

טוונג צו מאַכן בליען דעם מדבר און מאַכן אַ קראַנקע געגנט געזונט, אַזוי איז אויך געווען אַ געבענטשטע אַרבעט אויפֿצובויען אַ שטאָט אין פּאַלעסטינע, וואָס זאַל מיט גאָר ניט זיין ענלעך צו די שטעט פֿון נאַענטן מזרח. פֿאַר מיר איז תּל־אַבֿיבֿ געווען די אַננגענעמסטע שטאָט אין נאַענטן מזרח. פֿאַר מיר איז תּל־אַבֿיבֿ אַ שטיק פֿרידלעכע רעוואָלוציע אין פּאַלעסטינע. און אַזאַ שטאָט וועט, פּונקט ווי דער נײַער ייִדישער דאָרפֿישער ישובֿ, מוזן ווירקן נאָר צום גוטן אויף די שכנים אַרום.

וואָס פֿאַר אַ קאָנטראַסט עס ליגט צווישן יפֿו אין תּל־אַבֿיבֿ! מען ווערט אָפּגעשפּרישט אַריבערגייענדיק די גרענעץ נאָר. דאָרטן, אין יפֿו, אין דער שרייענדיקער מזרחדיקער קרעמעריי, שימלט דאָס לעבן. דער מאָן רויכערט די נאַרגילע בײַ דער טיר און די פֿרוי גייט־אַרום אין שוואַרצן מיט אַ שוואַרצן שלייער איבערן פנים. קומט די נאַכט, ווערט די פֿרוי פֿאַרשווינדן הינטער די גראַטעס פֿון איר האַרעם און דער מאָן שלעפט זיך אַרום שאַטנדיק דורך די האַלבטויטע גאַסן, בלי-קנדיק מיט די אַנגעצונדענע אויגן. די פֿרינדלעכקייט זינען איז אַ דערשטיקטע. און ווי זעט־אויס דאָס קינד אין גאַס? פֿאַרוואַרלאַזט, מיט טראַכאַמע אין די אויגן און פֿליגן, אין גאַנצע בינטלעך, זיצן אין די ווינקלען פֿון די אויגן און נאָגן פֿון דער אומריינקייט. שווער צו דערציילן. צווייטע נאַטור, ווי אין די מצרימער ענגע גאַסן.

אין תּל־אַבֿיבֿ שלאָגט אַ פֿרילינגשטראָם טאַג און נאַכט. אַזוי פֿיל יונגע מענטשן! דער מאָן, ווי די פֿרוי — ביידע פֿריי אין די גאַסן פֿון לעבן. בחורים און מיידלעך — האַנט אויף אַקסל פֿאַרלייגט. און קינד דער, יונגע, צאַפּלדיקע, געהערן צו אַ היים און געהערן צו אַ דור. אַפֿילו די אַרעמקייט אין די גאַסן איז אַן אַרומגעוואַשענע. אַ סך, אַ סך פֿרייד האָט דאָ געיערט ביים בויען. אַ סך, אַ סך טרויער האָבן איך געפֿונען אין די קנייטשן פֿון דער נײַער שטאָט. אויף איר יוגנט האָט זיך אַ שאַטן געפֿעלדלט². שווערמוטיקע האָבן געפֿרעגט:

² געקנייטשט (אין פּאַלדן, צוליב שיינקייט געמאַכט קנייטשן אין שטאָף).

— צוליב וואָס האָבן יידן באַדאַרפֿט בויען אַ שטאָט אין ארץ־
 ישראל? ירושלים איז דאָך די ייִדישע שטאָט!
 צו חשבונען, חשבונען אונדזערע מעשים און זיי אַפּשאַצן, איבער־
 שאַצן און אונטערשאַצן איז פֿאַר יעדן אַ גרינגע עובֿדה. נאָר ווער עס
 פֿילט נישט די פֿרייד פֿון בויען, דער שפּירט דאָך בכלל נישט דאָס,
 וואָס יידן האָבן געבויט אין ארץ־ישראל. און פֿאַר וואָס האָט מען גאָר
 באַדאַרפֿט וועקן פֿון זייער שלאָף די אַננגעזונקענע שטיינער אין
 ווייכן זאַמד?...

*

אַ ייִנגעלע האָט מיך אַפּגעשטעלט אין גאָס אַרום נען אין דער
 פֿרי, גלייך אויפֿן צווייטן טאָג פֿון מנן אַנקומען אין תּל־אַבֿיבֿ. אַפּגע־
 שטעלט און מיט זינע ערנסטע אויגן מיר אַריינגעקוקט גלייך אין
 פנים און געפֿרעגט:

— זאָג מיר, אָדון, וויפֿל איז איצטער דער זייגער?

זען פנים איז געווען פֿאַרזאָרגט, ווי ער וואָלט געגאַנגען ערגעץ
 אין אַ וויכטיקער שליחות. אַ ייִנגל פֿון אַ יאָר נען און דאָס פנים איז
 צו ערנסט. איך האָב אים אויך באַטראַכט איידער איך האָב אים גע־
 ענטפֿערט:

— איצטער איז נען אַ זייגער, מנן זון.

ער איז געבליבן אַ וויילע מיט אַן אויסדרוק פֿון אומצוטרוי אין
 פנים און באַלד האָט ער איבערגעפֿרעגט:

— דען זייגער גייט ריכטיק, אָדון?

— געוויס גייט ער ריכטיק, מנן זייגער — האָב איך געענטפֿערט
 — וואָרעם אַ נישט־ריכטיקן זייגער וואָלט איך נישט געטראָגן אויף
 מנן האַנט צוגעפּאַסעוועט.

— דו ביסט אַ פֿרעמדער — האָט ער צוגעגעבן — גייט אפֿשר
 דען זייגער ריכטיק. ווייל דאָ, אין תּל־אַבֿיבֿ, גייט קיין שום זייגער
 נישט ריכטיק.

איך האָב שפּעטער אויסגעפֿונען, אַז אין תּל־אַבֿיבֿ איז גאָר נישט
 נייטיק, אַז אַ זייגער זאָל גיין צו דער מינוט. נישט ווייל אין מזרח איז

פֿינקטלעכקייט אַ נאַרישקייט, נאָר ווייל תּל־אַבֿיבֿ וואַלט אויסגעזען צו שטרענג, ווען דער זייגער זאָל קלינגען פּונקט אין צייט. עס באַדאַרף ירושלים אויך נישט האָבן קיין פּינקטלעכן זייגער. און וואָס איז אונדזער גאַנץ ייִדיש לעבן? נאָך וואָס פֿאַר אַ זייגער אַרײַענטירט זיך עס? און אויף וואָס פֿאַר אַ ציפֿערבלאַט דרייט זיך אונדזער ווייזער אַנצוווייזן די שעה פֿון זונאויפֿגאַנג? יאָ, אין דער איין און איינציקער, דורכױס ייִדישער שטאַט, אָן מען גייט־אום אין די גאַסן, קומען־אויף אַלערליי מחשבות. דעם וויקס פֿון תּל־אַבֿיבֿ שרייבט מען צו צו דער פֿערטער עליה. די ייִדן פֿון פּוילן, וואָס זײַנען אָנגע־קומען מיט אַזוי פֿיל אימפעט, האָבן זיך דערקלערט פֿאַר אַ פּריווילע־גירטן מיטלקלאַס, וואָס באַדאַרף לעבן אין אַ גרויסער שטאַט און פֿון מסחר.

אַ די שטאַט האָט מען געבויט אויף אַ גאַנץ זיכערן פֿונדאַמענט, דאָס האָט באַוווּן דאָס לעצטע ערדציטערניש. נאָר, אַן מסחר האָט דאָ און דאַרטן אָנגעוואָרן דעם באַדן אין ייִדישן לעבן — דאָס ווייסן נאָך נישט אַלע בײַ אונדז. אַזוי ווי נישט אַלע ווייסן, אַז אויב אַרץ־ישראל איז באַשערט אויפֿגעריכט צו ווערן דורך ייִדישער אָנשטרעב־גונג, איז דאָס נישט דורך די ווינט־פּרנסות, אויף וועלכע ייִדן באַ־דאַרפֿן אויסקוקן. סטיכיש איז געווען דער אויפֿקום פֿון דער שטאַט תּל־אַבֿיבֿ און איבער איר האָט אַראָפֿגענידערט אַ ראַזיקע און פֿאַר־טרויערטע רז.

ווייט, ראַז און גרין — דאָס איז דער קאַלאַריט פֿון דער שטאַט. אין דער פֿרי און פֿאַר נאַכט קומען־אַרויס טאַטעס, מאַמעס און קינ־דער פֿאַר די טירן און מיט שפּריצערס באַגיסט מען די געוויקסן פֿאַר דער שטוב. דאַכט זיך, אַז דאָס איז די איינציקע עוב־דה, וואָס פֿאַר ייִדן איז געבליבן אין תּל־אַבֿיבֿ אַחוץ דאַגת־פּרנסה.

אַ בית־עם, אַ פֿאַלקסהויז, האָט מען אויפֿגעבויט, וווּ אונטער אַ גרויסן און שווערן דאָך קענען זיך צונויפֿנעמען אין ענגשאַפֿט זיבן, אַכט טויזנט נפֿשות. נעמט מען זיך צונויף, וואָס ענגער, איז בעסער. עס סטנעט יוגנט פֿאַר יעדער געלעגנהייט. זאָל זײַן מוזיק, זאָל זײַן

א דיסקוסיע, א טעאטער-פארשטעלונג, צי א דעלעגאט איז געקומען פון אייראפע מיט א גרוס פארן לאנד — עס פלען נישט קיין מענטשן אנצופולן נאכט נאך נאכט דעם גרויסן „אונטערן דאך“.

די יידישע פאליציי אין תל-אביב, כאטש גאר נישט אין יידישן סטיל, האט זי אזוי ברוטאל צעטריבן די לינקע פועל-ציון, וואס האבן דעם ערשטן מוז דעמאנסטרירט מיט יידישע פלאקאטן (אויף פערד ריטנדיק האבן זיי זיך אריינגעשניטן אין עולם ארען דעמאלט), נאר אז איר גייט-פארבנד דעם פאליציי-הויף, ווו זייערע מוזיקאנטן שטודירן-אין קאנצערטן פאר דער עפנטלעכקייט, און אז פון א טראמבאן ארויס הייבט-אן א געזונטער פאליצייסט ארויסצובלאזן כל נדרי און נאך טיפער און נאך פארגאפטער בלאזט ער ארויס דעם אוי-ווי, אוי-ווי, ווי... חידושסטו זיך נישט, פאר וואס אין דער ער-שטער יידישער שטאט גייען נישט די זיגערס פינקטלעך.

געצערטלט און ריין אויסגעצוואנגן, שטיפעריש און מיט א סך יונגן חן איז תל-אביב, די איינציקע, דורכויס יידישע שטאט אויף דער וועלט, וואס אין ארץ-ישראל, בנים ראנד פון מיטללענדישן ים. פאר די וואס געדענקען איר אנהייב איז זי א בת-יחידה, א ציטעריקע. גלייבן נישט א סך אין איר רעאליטעט. נישט אנדערש ווי דורך א נס איז די שטאט אויפגעקומען. ארויסגעשווימט פון ים ארויס און גע-בליבן אזוי בנים ברעג. אויפגעקומען זיך ווארעמען אין פאלעסטינעס זון.

און וואלט איך איצטער געווען א פרעמדער, נישט קיין ייד און אן שנאה-קנאה צו יידן — וואלט איך ניכטערער געקענט באשרייבן די יונגע בת-יחידה תל-אביב.

זכרונות

זוענו שרײַבערס און קאמף
פאר א ליטערארישן טעאטער

מיין ערשטע באַגעגעניש מיט י. ל. פּרצן

— 1 —

י. ל. פּרץ איז ביז דרײַ בײַ טאָג געװען פֿאַרנומען אין דער גמיע¹, װוּ ער האָט אַדמיניסטרירט מיט די בית-עולם-ענינים. באַ-זוכערס האָט ער אױפֿגענומען בײַ זיך אין דער היים אױף צעגליאַנע גאַס נומער איינס. צו פֿוס בין איך געגאַנגען צו אים. אַ פֿערטל צו פֿיר בין איך אָנגעקומען צו זײַן הויז. אַ שטילע גאַס. דער אַרײַנגאַנג — פֿון הויף. הילצערנע טרעפּ האָבן געפֿירט צום צװײטן גאַרן — י. ל. פּרצעס דירה.

איידער איך האָב אָנגעקלונגען האָב איך אַ װײַל באַטראַכט דאָס אָפּגעשנייערט מעשן בלעכל אױף דער טיר, מיט ייִדישע אותיות אָנגעשריבן, אַז י. ל. פּרץ נעמט-אױף פֿון דרײַ ביז פֿיר. איך האָב אָנגעקלונגען אין טיר און אַ שװײס האָט מיר אַרױסגעשלאָגן אױפֿן שטערן. איך האָב עס געשפּירט און זיך געאַנלט אָפּצװײשן דעם שטערן איידער די טיר עפֿנט זיך.

די טיר האָט אױפֿגעעפֿנט רוזשע, די דינסט און באַלעבאַסטע. פֿון מיטעלן װוקס, אַ בלאַנדע, פּוילישע פֿרוי, מיט אַ רונדן פנים און בלױע אױגן. זױבער, לעבעדיק, כאַטש שװערלעך. מיט דערפֿאַרנג-קײט האָט זי מיך באַטראַכט פֿון אױבן ביז אַראָפּ, נאָך איידער זי האָט מיך דורכגעלאָזן דורך דער טיר.

פֿון אינעװײניקסטן צימער האָט זיך דערהערט י. ל. פּרצעס שטים, ברייטלעך און אַ ביסל גרילצנדיק:

---

¹ אין װאַרשע האָט די קהילה געהייסן גמיע; דאָרטן איז דאָס געהערן צו דער קהילה געװען אַבליגאַטאָריש, אױטאָמאַטיש, אױב מ'האַט זיך געהאַלטן פֿאַר אַ יידן.

— קימט אראן!

י. ל. פּרץ האָט געהאַלטן ביים פֿאַרענדיקן עסן. ווען איך האָב זיך באַוווּזן אין טיר, איז איבער אים געשטאַנען מאַדאַם פּרץ, אויף אַ גאַפּל האָט זי געהאַלטן אַ מילכיקן קרעפל און זיך געבעטן בנן אים, ער זאָל כאָטש דעם איינעם קרעפל אויפֿעסן. דאָס לשון צווישן זיי איז געווען פּויליש.

י. ל. פּרץ איז אויפֿגעשטאַנען דעם גאַסט אַנטקעגן. מאַדאַם פּרץ האָט געלאָזן דעם קרעפל פֿאַלן אויפֿן טעלער. אַן אומצופֿרידענע איז זי אַרויס פֿון צימער. אינסטינקטיוו האָב איך זי נאַכגעקוקט. ער האָט עס באַמערקט. עס איז געווען אַן אומבאַקוועמע רגע.
י. ל. פּרץ האָט זיך אַליין אַגידערגעזעצט בנן זיין טיש, מיר אַנגעוווּזן אַן אַרט אַנטקעגן, האָט אַנגעהויבן רייִדן אויף רוסיש און איז באַלד אַריבערגעגאַנגען אויף ייִדיש.

— וואָס ט'איר עפעס זאָגן גוטס?

— בין געקומען פֿון ווילנע מיט אַ פֿאַר וואַכן צוריק.

— אַ געבוירענער דאָרט?

— ניין. געבוירן אין גראַדנער גובערניע.

— וואָס וועט איר זאָגן גוטס?

— אַהרן הורוויטש פֿון ווילנע... יע, ער האָט זיך געדרוקט אין אַנצערע יום־טובֿ־בלעטלעך. ער האָט געבעטן אויסגעפֿינען, וואָס איר האָט געטאָן מיט זינע איבערזעצונגען.

— יאָ, איך ווייס — האָט ער מיך אַנגעקוקט מיט אַ ברייטן

שמייכל — אָבער איר שרייבט דאָך אויך, וואָס, ניט?

ער האָט זיך אַנגעשניטן מיט זינע אויגן אין מיר. איך האָב געשפּירט, ווי דאָס בלוט שפּאַרט מיר אין פּנים. איך האָב אַנגעגעבן אַ נאַרישן תּירוץ צוליב דעם וואָס איך בין געקומען און ער האָט פֿאַרשטאַנען מיין נאַרישקייט.

— נו, נעמט־אָרויס פֿון בוזעם־קעשענע, וואָס איר האָט. לאַמיר

עס לעזן.

שווינג איך אַ צעטומלטער.

— איר זינט דאך אַ שרייבער. טאָ פֿאַר וואָס שעמט איר זיך?
— אמת, איך שרייב. איך האָב אָבער מיט זיך גאָר נישט מיט-

גענומען.

— כאַ-כאַ-כאַ, וואָס פֿאַר אַ שרייבער זינט איר, אויב איר טראָגט
נישט מיט זיך אין בוזעם-קעשענע קיין שריפטן? וואָס אַזעלכעס
שרייבט איר?

— דראַמעס.

— דראַמעס?

— יאָ. אין העברעיִש.

— איר זאָגט דאָך דראַמעס, מיינט דאָך עס מער ווי איינע.

— צוויי האָב איך פֿאַרענדיקט. איך שרייב אַ דריטע.

— איינאַקטערס?

— איינע אין פֿיר און די אַנדערע צו דריי אַקטן.

— אַווו ווינט איר?

— אויף פֿאַוויע.

— גייט, נעמט אַן איזוואַשטשיק². פֿאַרט היץ-און-קריק. איך וועל

באַזאַלן.

איך האָב אים געפֿאַלגט. גאָר ניט מיט מנין אייגענעם אימפעט
בין איך אַוועק און געקומען צוריק מיט מנינע צוויי דראַמעס: „מרים“
און „שוֹבֵבִים“. איך האָב אים געטראָפֿן אויף דעם אייגענעם פּלאַץ, וווּ
איך האָב אים געלאָזן.

— גיט מיר דאָס לעצטע.

איך האָב אים געגעבן „שוֹבֵבִים“, געשריבן מיט אַ קורצן דיאַ-
לאָג, אויף באַזונדערע בלעטלעך פּאַפּיר. ער האָט זיך אָנגעטאַן די
פענסנע און גלייך צוגעטראָטן צום לייענען. איך בין געבליבן בני זמן
זינט און אים באַטראַכט.

² דער וואָס פּירט אַ דראַזשקע.

— 2 —

ארום פֿיר און פֿופֿציק יאָר איז י. ל. פּרץ דעמאָלט שוין אַלט געווען. מיט איבער דרייסיק יאָר עלטער פֿון מיר. און פֿון דעסט וועגן האָב איך געשפּירט, גלייך ווי די עלטער איז געקומען צו דער יוגנט זיך אָנוואַרעמען.

זיין קאָפּ — רונד, שטאַרק, אַ ברונעט, אַ ביסל גרוילעך. די אויגן — טיף ברוינע, פֿולע, דורך די בריילן שלאָגט זייער ליכט. פֿון אונטער שווערע, טונקל-קופּער-קאלירטע וואַנצעס — שווערע ליפּן. די מאַרדע — קורץ און שטאַרק. דער גאַנצער געבוי — ניט הויך און שווערלעך. זיין קאַריערע ווי אַ ייִדישער שרייבער האָט ער אַ סך מאָל „פֿאַרענדיקט“ און ווידער פֿון דאָס נײַ אָנגעהויבן מיט נאָך מער פֿרישקייט. דעמאָלט, ווען איך האָב אים באַגעגנט, איז דראַמע געווען זיין לעבנס-אידעאַל. ער אַליין האָט שוין דעמאָלט געהאַט צום וויפֿלטן מאָל איבערגעאַרבעט זיין „גאַלדענע קייט“, וואָס האָט נאָך דעמאָלט געהייסן „חורבן בית צדיק“. טעאָטער האָט אים פֿאַרשיפורט, ווי נאָר עס שיכורט יונגע דראַמאַטורגן. אָבער ער איז דאָך געווען דער פֿיר און פֿופֿציקער, און זינער אַן אָנהייב האָט געמיינט — ווייט ניט קיין אָנהייב פֿאַר אַן אָנפֿאַנגער. ער האָט ניט געהאַלטן פֿון קיין פּשרות. דעם יוגן טאַלאַנט האָט ער געוואָלט צו זיך דערהייבן. פֿאַר דער צייט, וואָס איך בין געווען אין וואַרשע, איידער איך האָב אים באַ-געגנט צום ערשטן מאָל, האָב איך זיך באַמיט צו לייענען פֿון אים געשריבן אַלץ, וואָס איך האָב נאָר געקענט קריגן. זיין וועלט איז מיר נאָך דעמאָלט געווען שטאַרק פֿרעמד. זיין ליטעראַרישע געשטאַלט — צעשפּליטערט און מיט אינערלעכן ליכט באַלויכטן, און אַיילט אין גאַלאַפּ צו יעדער אידעע. ער איז פֿאַר מיר געווען אַ סוד. כאַטש מען האָט אים שוין דעמאָלט געהאַט געפֿייערט זיין פֿופֿציק יאָריקן יוביליי, אָבער די ייִדישע גאַס אין אַלגעמיין האָט אים ניט געקענט. געוויסט פֿון אים, אָבער ניט געקענט. אים האָט מען געפרוּווט אַ סך פֿאַרליי-קענען, אָבער אין דעם פֿאַרלייקענען איז געווען דערקענונג.

ער האָט מײַן מאַנסקריפט געלייענט און איך האָב אויף אַ רגע פֿון אים ניט אָפּגעריסן די אויגן. דער פּתב איז אים גרינג אָנגעקומען. די באַזונדערע בלעטלעך האָבן זיך שנעל איבערגעמישט.

איך האָב באַטראַכט זײַן שרײַבציימער פֿון מײַן פּלאַץ זיצנדיק. אָרדענונג. זײַנע געבלעכע בויגנס גלאַטע פּאַפּיר, זילבערן שרײַבגעד- צינג מיט צוויי טינטערס — אַ מתנה. געשריבן האָט ער, ווי איך האָב באַמערקט, פֿון אַ פּשוטן טינטער. וואָזאָנעס בײַ די פֿענצטערס. אויפֿן טיש — אַ בוקעט פֿרישע בלומען. אויף די ווענט — אַלערליי ביל- דער און פֿאַטאַגראַפֿיעס. אַ פֿאַטאַגראַפֿיע פֿון דער דעמאַלט יונגער בערטאַ קאַליש אין דער ראַלע פֿון י. ל. פּרצעס „שוועסטער“, צוגע- שיקט פֿון אַמעריקע. אַנטקעגן, פֿון אַריבער דער גאַס, האָט אַריבער- געקוקט אַ רויטער קוימען פֿון אַ ביר-ברויערײַ.

אין יענע אַנדערטהאַלבן שעה, וואָס י. ל. פּרץ האָט געלייענט מײַן מאַנסקריפט, בין איך געזעסן שטיל און געשפּירט ווי איך ווער עלטער, ניט אין יאָרן, נאָר אין דערפֿאַרונג. מיך האָט אַרומגענומען אַ טרויער, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזן פֿון אויבן, און געקוואַלן פֿון דער טיף. איך געדענק קלאַר יענע געפֿילן. איך לעב זיי איצט ווידער איבער שאַרף און קלאַר. איך האָב אין יענע אַנדערטהאַלבן שעה גע- בלעטערט מײַנע פֿאַרגאַנגענע יאָרן. איך ווייס ניט פֿאַר וואָס, נאָר מײַן מוטער, וואָס איז שוין דעמאַלט געווען אַ פֿאַר חדשים טויט, איז מיט איר מוטערלעכער שיינקייט אַרויסגעקומען און ממש געשטאַנען בײַ מײַן זײַט — אַט אַזוי ווי זי האָט עס שטענדיק געטאַן דעמאַלט, ווען זי האָט מיר אין פֿרילינג אָנגעוויזן אויף די ערשטע קנאַספּן, וואָס האָבן געשפּאַרט פֿון די שוואַרצע ברױנע צווינגן פֿון די אַל- שענע ביימער בײַ אונדזער וואַסערמיל.

מיט מײַן גאַנצן מהות האָב איך דעמאַלט ניט געהערט. ניט צו דער שטאַט און ניט צום דאָרף אַפֿילו. איך האָב גיכער געהערט צום פֿרילינג אַדער צום האַרבסט, צום זומער אַדער צום ווינטער. זיצנדיק נעבן אים האָב איך געשפּירט גרויסשטאַטישקייט. ליטעראַרישע

גרויסשטאטישקייט. אפילו אין זיין באנעמונג, וואס האט מיך אזוי טיף גערירט, האב איך עס געשפירט.

— 3 —

ער האט איבערגעמישט דאס לעצטע בלעטל און אינסטיגקטיוו א זוך געטאן נאך איינס. ער האט זיך אויסגעגלייכט אין זיין שטול, אראפגענומען די פענסנע, מיך באטראכט א ווייל און א פֿרעג געטאן:

— ווי לאנג שרייבט איר?

— עטלעכע יאר.

— איר זינט א דראמאטורג.

ווינט-אויס, אז איך האב זיך פֿאררויטלט. ער האט מיר א ווייל אנגעקוקט גלייך אין פנים, געשמייכלט און צוגעגעבן:

— דראמאטורגן פֿעלן אונדז. פֿון אייך דערווארט איך א סך. האט

איר געלייענט מעטערלינקן?

— ניין.

— ער איז דער איינציקער, וואס פֿארשטייט ווי צו שרייבן אין

דער היינטיקער צייט. די רוסן פֿארשטייען ניט. די פֿאליאקן פֿאר- שטייען ניט. די דייטשן — אוודאי ניט. האמעטנע שרייבט מען ביי זיי. אויף די שפיץ פֿינגער מוז מען גיין. ביי אונדז גייט מען אויך אום מיט געשמידטע שטיוול, מיט פֿאדקאוועס גייט מען אום אין דער ליטעראטור, און מען קלאפט. באגאנץ מערק איך שטילקייט, וואס קלאפט אין טיר, קלאפט אין פֿענצטער. קומט שפאצירן! לאזט מיר די צווייטע דראמע, איך וועל זי נאך היינט ביי נאכט לייענען.

מיר זיינען ארויס דרויסן. עס איז שוין געווען פֿאר נאכט. ער

האט מיך געפֿירט מיטן וועג צום זאקסישן גארטן. אזוי לופטיק איז אויף זיין קאפ געזעסן דער קאפעליוש. א קרעפטיק רויטער קראוואט. און ווילעריש פֿארווארפֿן אויף די אקסלען א ברוינע פעלערינע. דרויסן, אין ליכט פֿון פֿארנאכט, האט ער מיר אויסגעזען א סך יינגער פֿון זיינע יארן.

— וואָס קלערט איר צו טאָן? — האָט ער אין אַ ווילל אַרום גע-
פֿרעגט.

איך האָב ניט פֿאַרשטאַנען, וואָס ער האָט געמיינט.
— וואָס האָט איר געטאָן אין ווילנע, און פֿון וואָנען וועט איר
דאָ נעמען צום לעבן?

— דאָרט בין איך געווען אַ העברעיִשער לערער.
— בלייבט אין וואַרשע. אייך באַדאַרפֿן מיר דאָ האָבן. איך וועל
זען קריגן פֿאַר אייך העברעיִשע תּלמידים.

ער האָט מיך אַרײַנגעפֿירט אין זאַקסישן גאַרטן. געפֿירט פֿון
אַלייע צו אַלייע. ייִדישע יונגע לײַט און מיידלעך האָבן זיך אָפּגע-
שטעלט און אים נאַכגעקוקט. אַנדערע האָבן אים באַגריסט. איך האָב
באַמערקט, אַז וואַרשע איז זײַנע. ער געהערט צו דער ייִדישער וואַר-
שע. ווי אין זײַן אייגענעם גאַרטן האָט ער געשפּאַנט. ער האָט גע-
האַלטן מיט מיר אין איין טראָט. אַ פּאַר מאָל האָב איך זיך אַ רײַס
געטאָן שנעלער, האָט ער זיך אַרײַנגעפּאַסט אין מײַן טראָט. איך האָב
אין דעם געשפּירט זײַן אַלטרויִסטישקייט, זײַן מוחל זײַן, זײַן צו-
שטיין מיט האַרץ און נשמה צו דער זאַך, וואָס איז אים געווען נאַענט.
ער האָט זיך אַרײַנגעקליבן אין מײַן פֿאַרשלאָסענער וועלט, און מײַן
וועלט פֿרײַ געלאָזן.

י. ל. פּרץ האָט מיך דערפֿירט ביז צו מײַן טיר און זיך מיט מיר
וואַרעם געזעגענט. בײַם געזעגענען האָב איך אַרויסגעלייענט פֿון זײַן
ליכטיקן פנים, וואָס ער איז פֿאַר זײַן דור.

דעם אייגענעם אַוונט האָב איך זיך ווידער געזען מיט י. בער-
שאַדסקין. מיט אַ רויִקייט אין פנים האָט ער מיך אויסגעפֿרעגט, ווי
מיר איז געגאַנגען מיט י. ל. פּרצן. איך האָב אים דערציילט, וואָס
פֿאַר אַן אַננדרוק י. ל. פּרץ האָט אויף מיר געמאַכט, און אַז ער האָט
געבעטן, איך זאל בלייבן אין וואַרשע, און ער אַליין וועט פֿאַר מיר
זען קריגן העברעיִשע תּלמידים.

— איך האָב געוויסט, ווי ער וועט אייך אויפֿנעמען. דאָס איז
פּרץ. ער איז דער איינציקער וואָס נעמט אויף אַ יונגן טאַלאַנט. נישטאַ

בז אים קיין קנאה. זיין גרויסער ווארעמער גניסט איז פֿאַר אַ סך אומבאַקאַנט. עס פֿרייט מיך, וואָס איר האָט עס דערשפּירט. געווען אַ פֿרייד צו זען בערשאַדסקי נאַטירלעכן, גוטן אויסדרוק אין פנים. איך האָב פֿון אים אַליין געשעפט דאָס, וואָס האָט אים גע־פֿרייט, ווען איך האָב אים דערציילט פֿון י. ל. פּרצן. ער אַליין איז דעמאָלט אין געוויסע קרייזן געווען אַ דאַמינירנדיקער כּוח. ער האָט מיר געראָטן, איך זאָל זיך באַקענען מיט ח. נ. ביאַליקן, וואָס האָט זיך שוין אויך געהאַט אומגעקערט קיין וואַרשע פֿון זיין זומערפּלאַץ. וואָס נאָך האָב איך דעמאָלט געקענט פֿאַרלאַנגען? כאַטש דאָס זינגען נאָך אַלץ געווען מיינע ערשטע טריט. אָנהייב. אין ווילנע האָב איך נאָך זייער אַפֿט פֿאַרבלאַנדזשעט צו די גאַסן אַרום שולהויף, גע־זעטיקט מײַן בענקשאַפֿט מיט דעם קול התורה, וואָס האָט זיך נאָך שטאַרק געריסן פֿון די אַפֿענע בית־המדרש־פֿענצטערס. דאָ, אין וואַרשע, אין די ייִדישע גאַסן אַרום די נאַלעווקעס, האָב איך אַפֿט גע־הערט דעם ״האַנדל־האַנדל״ פֿון די ייִדישע שטעקל־דרייערס. ״ווער פֿון די ביידע דאַרף האָבן די ייִדישע צי העברעיִשע משוררים אָדער ייִדישע צי העברעיִשע דראַמאַטורגן?״

איז קיין חידוש ניט, וואָס מיט פֿרייד איז אויך טרויער מיטגע־קומען. מיט פֿרייד איז די בענקשאַפֿט געקומען.

אַ נײַער וועג... צי איז עס דער זיכערער וועג? — האָט מיט שרעק דאָס האַרץ געפֿרעגט.

צוריק אין אַדעס

— 1 —

דער וועג ״צוריק״ אין מענטשנס לעבן איז ניט שטענדיק אַ פֿריילעכער. און כאַטש צוריק קיין אַדעס בין איך פֿון וואַרשע געפֿאַרן אויף דער אַנזלאַדונג פֿון דעם רעזשיסאָר מאַרדזשאַנאָוו, וואָס האָט

זיך געקליבן אויפצופירן אין אדעסער שטאט-טעאטער אויף רוסיש
מזן אויף יענער זיט טייל, איז פון דעסט וועגן דער וועג צוריק גע-
ווען א פארנעפלטער.

שריפטשטעלערישער דערפאלג דארף זיך אנהייבן אויף דער איי-
גענער גאס. און דאס, וואס די ערשטע ערנסטע אויפפירונג פון מזי-
נער א פיעסע האט געדארפט זיין אויף רוסיש און ניט אין דער אריי-
גינעלער שפראך, יידיש — האט אין מיר ארויסגערופן מער בענק-
שאפט ווי פרייד.

דאס מאל איז דער וועג קיין אדעס ניט געווען באגלייט מיט
איבעראשונגען. לאנג האבן זיך די צוויי מעת-לעתן געצויגן אין באן.
בסך-הכל עטלעכע חדשים פון מזינ ערשטער נסיעה, בין איך אבער
שוין געווען א סך דערוואקסענער. עס האט זיך נאכגעשלעפט דאס
פריקע געפיל, וואס איז מיר איבערגעבליבן נאך מזינ איינציקן מאל
ארויסטרעטן ווי אן אקטיאר, אין דער פארשטעלונג פון מזינ תקיעת
כף, אין א לאדזשער טעאטער.

און נאך עפעס: ס'ערשטע מאל האב איך זיך געלאזן קיין אדעס
אין פרייען פריילינג, קינדיש גליקלעך און קינדיש צופרידן, וואס איך
וועל באגעגענען דעם גרויסן דיכטער ביאליק און דעם שווארצן ים.
איצטער איז ביאליק געווען מזינ ווארעמער פריינד, וואס האט אין
מזינ קעגנווארט געזוכט א געלעגנהייט א שטיף צו טאן און מיט גע-
זונטן געלעכטער צעשטרעט מזינ געדריקט געמיט. און דער שוואר-
צער ים, וואס האט ביי מיר אין דער ערשטער באגעגעניש ארויסגע-
רופן טרערן, ווען איך האב זיך מיט אים געזעגנט, איז דער ברעג
געווען באלאגערט מיט דאטשניקעס, קאלעקאטקעס¹, וואס האבן דעם
ים ווי אפגעשטויסן פון ברעג.

פון דעסט וועגן, אז איך בין אנגעקומען אין אדעס, בין איך,
נאך דעם ווי איך האב זיך באזעצט אין א באשיידענעם צימער אין
„סאוואי-האטעל“, גלייך אוועק צו ביאליקן. איך האב אויסגעפונען,

¹ טומלערס, גראגערס (אזעלכע וואס פארהאקן א קאפ).

אז אן אים וואלט מיר שווער שוין געווען אויסצוקומען. די ביאליקס האבן מיך ווידער ווי אן אייגן קינד באגעגנט, א קינד וואס האט זיך אוועקגעלאזן בלאנדזשען און איז סוף-פל-סוף געקומען צוריק אהיים. מאניעטשקע ביאליק האט נישט געוואוסט מיט וואס פריער מיר מכבד צו זיין. און ת. נ. ביאליק האט מיר געקלאפט אין פלייצע און גע-וואלט. איך זאל שפירן זינע אויפריכטיקע רייד:

— אדעס קאן און דארף ווערן אנער, דיין היים.

דער „אנער“ מיטן „דיין“ האבן זיך געקריגט בני ביאליקן אויפן שפיץ צונג. סוף-פל-סוף האט דער דו דעם איר פון צונג פארטריבן. ביאליקן איז גרינגער אנגעקומען מיך צו דוצן.²

ווי איך האב באמערקט, האט מען אין די יידישע קרייזן געוואוסט, אז אין אדעסער טעאטער-טעאטער קלייבט מען זיך אויפצופירן מנין אויף יענער זייט טיין ווי די צווייטע פיעסע אין סעזאן. ביאליק האט מיר געוואונטשן גליק, זיין נבואה, אז מנין טעאטער-דערפאלג וועט זיך איצטער אנהייבן צוליבן ניט-יידישן זכות, איז אוודאי ניט מקוים געווארן.

„עס איז בעסער צו פארדינען פארקויפנדיק קליינען איידער צו פארלירן פארקויפנדיק גאלד.“ זאגט ערגעץ דאס קלוגע פאלק. מיר האט זיך פארט אויסגעוויזן, אז איך קלייב זיך פארקויפן גאלד מיט גרויסן היזק. אפשר איז עס געווען א פאלש געפיל. אבער שוין אין מנינע יונגע יארן, כאטש אין רוסיש האט מען איבערגעזעצט פמעט יעדע דראמע, וואס איך האב דעמאלט געשריבן און געדרוקט, איז אין מנינע יידישע ד' אמות דורך דעם נישט ליכטיקער געווארן. און דאס איז די סיבה, וואס קומענדיק צוריק קיין אדעס האב איך מיר מיט מער פוונה צוגעהערט צו די שמועסן וועגן גרינדן אין אדעס א ליטערארישן טעאטער, אנהייבן אויפפירן ליטערארישע פיע-סן, וואס די ליטעראטור האט פאר זיי ברייט די טיר געעפנט. אבער ווער איז דען דעמאלט נישט געשטאנען בנים גליקלעכן

² זיין אויף דו, ריידן בלשון דו.

אָנהייב? סײַ די געזעלשאַפֿטלעכע באַוועגונגען און סײַ יחידים, וואָס האָבן זיך צווישן די דאָזיקע באַוועגונגען אומגעפלאַנטערט. דאָס זײַ-נען געווען טעג, ווען דער יחיד האָט געגלייבט, אָז ער לעבט זײַן אייגן לעבן און איז באַלעבאָס איבער זײַנע קאָפּריזן.

— 2 —

ווען איך בין צום צווייטן מאל געקומען אין אָדעס, האָט ביאָליק יעדן צווייטן טאָג אָנגעקלאַפט אין מײַן האַטעלטייר. און כאַטש מיר זײַנען שוין געווען נאָענט איינס צום אַנדערן, איבערגעגאַנגען אויף דו, האָט עס פֿאַרט, ווען ביאָליק האָט אָנגעקלאַפט אין טיר, אָפּגע-הילכט אין האַרצן. זײַן יעדער באַזוך איז געווען מיט אינהאַלט. מיט יעדן באַזוך האָט ער מיט זיך די פֿרייד מיטגעטראָגן.

בײַ מיר אין אַרכיוו איז געבליבן ליגן די העברעישע איבערזע-צונג פֿון מײַן תקיעת כּף, וואָס איך האָב מיט אַ צײַט צוריק, נאָך בײַ י. בערשאַדסקיס לעבן, איבערגעזעצט פֿאַר זײַן געפלאַנטן העברעישן זאַמלבוך. איך האָב דעם העברעישן מאַנוסקריפט געגעבן ביאָליקן צום לייענען, און אָן קיין שום סטיל-אויסבעסערונגען האָט ער עס איבער-געגעבן צו דרוקן אין השלוח. ער האָט מיר דעמאָלט דר-אָג מוסר געזאָגט, פֿאַר וואָס איך האָב אויפֿגעהערט שרײַבן העברעיש. איך האָב אים צוגעזאָגט עס צו טאָן, ווי נאָר איך וועל שטיין מיט ביידע פֿיס אויף דער ערד. נאָר פּונקט ווי ער האָט זײַנע ייִדישע צוזאָגן ניט געהאַלטן, אַזוי האָב איך מײַנע העברעישע צוזאָגן ניט געהאַלטן.

אויף ווי ווייט ביאָליק האָט ליב געהאַט אָפֿט זיך פֿאַרשפּילן ווי אַ קינד, באַווייזט זײַן שטיפֿערישע האַנדלונג, וואָס איך גיי דאָ דער-צײַלן:

אין איין העלן פֿרימאַרגן, איך קלײַב זיך אַ ביסל אַרויסגיין אין גאַס, זיך לאָבן מיט די שוין כּמעט אָפּגעזומערטע שורות אַקאַציע-ביימער, מיט אַ מאל — ביאָליק קומט-אָן! אַ מתנה האָט ער מיר גע-בראַכט. אין אַ געשעפֿט פֿון שרײַבגעצײג האָט ער געקראָגן אַ פּענ-

האלטער און א פען. עס איז געווען א רעקלאַמע־אַרטיקל פֿון א געוויי־
טער פֿירמע. דער הילצערנער פענהאלטער איז געווען דין ווי א
שוועבעלע, גלאַט געטאַקט. און די פֿעדער — ווי א גרעזעלע ברייט,
מיט א שפיצל, וואָס מען האָט קוים דאָס שפעלטעלע דערקענט.
— זאָג מיר, הירשביין, וואָס קענסטו מיט אַזאַ פֿעדער אַנשרייבן?
— מיט אַזאַ אַ פֿעדער... — פרוווי איך אויפֿן נאָגל די קוואַלי־
טעט פֿון דער פֿעדער.

— אויב דו שרײַבסט־אָן מיט דער אַ פֿעדער עפעס, קריגסטו אַ
פרעמיע.

גו, האָט זיך אין מיר אויך דאָס ינגל צעפיעשטשעט. איין קליי־
ניקייט, אַזאַ וועט, און נאָך פרעמיעס קריגן דערפֿאַר!
— און ווי וועט זיין, חיים־נחמן, אויב איך וועל אַנשרייבן מער
ווי איין זאַך?

— קריגסטו אַ פרעמיע פֿאַר יעדע זאַך באַזונדער.

ביאַליקס פֿאַנטאַזיע צעפֿלאַקערט זיך און ער פֿאַרגיט מיר אַן
אַרבעט:

— הירשביין, שרײַב־אָן צען זאַכן מיט דער אַ פען, קריגסטו צען
פרעמיעס. ערשטע, צווייטע, דריטע, און אַזוי... ביז גאַנצע צען מתנות.

— ווי גרויס באַדאַרף זיין אַ זאַך?

— אַבי אַ גאַנצע זאַך, מאַכט נישט אויס ווי גרויס.

— אין וויפֿל טעג?

— אַ זאַך אַ טאַג. אין צען טעג.

— איצטער, וואָס פֿאַר אַ פרעמיעס?

— אַדרבה, העלף מיר אַרויס.

— ניט קיין געלט־פרעמיעס.

— אַודאי ניט קיין געלט.

— מתנות?

— אַודאי מתנות.

— פֿאַר דער ערשטער פרעמיע, אַ שיין מעסערל.

— גוט, הירשביין, דאָס שענסטע מעסערל, וואָס איך וועל נאָר קריגן אויף דער דעריבאַסאָוסקע.

— פֿאַר דער צווייטער פרעמיע, פּאַפּיר און קאַנווערטן.

— גוט, הירשביין, די שענסטע שרײַבפּאַפּיר, וואָס איך וועל קריגן אויף דער דעריבאַסאָוסקע. און די אַנדערע פרעמיעס וועלן מיר שוין שפעטער באַטראַכטן. איצטער גיי איך אַוועק און דו זען זיך שרײַבן. אין צען טעג אַרום קום איך אַהער. און געדענק: צען זאַכן זאַלסטו האָבן אָנגעשריבן!

אין דריי טעג אַרום, דרויסן פּליוכעט אַ רעגן, ביאַליק איז דאָ!

— נו, וואָס, געשריבן?

— געשריבן.

— וויפֿל?

— פֿאַר די דריי טעג האָב איך זיבן זאַכן אָנגעשריבן.

— זיבן זאַכן אין דריי טעג איז בעסער ווי צען אין צען טעג! לאַמיר לייענען.

יענע זיבן זאַכן געפֿינען זיך אַלע אין מיין בוך לידער אין פּראָזע, זע, וואָס הייסט מיין בוך. די קירצסטע זאַך, געפֿאַנגען, האָט די ער-שטע פרעמיע געקראָגן. די בלינדע בעטלערין האָט געקראָגן דעם צווייטן פּרייז. אין ליליען-בעכער — דעם דריטן פּרייז. דער איינזאַ-מער דעמב — דעם פֿערטן פּרייז.

— קום, הירשביין, לאַמיר זיך לאָזן זוכן אַ מעסערל!

— דרויסן מבולט דאָך.

— וואָס מיר רעגן, ווען מיר רעגן, טראָן דיין מאַנטל און קום! אַ צינט אַ שיינע געווען. איך זע איצטער יענעם רעגנדיקן טאָג אַרויס. ניט קיין אַבי-ווי רעגן האָט עס געגאַסן. אַ ברכה-רעגן איז עס געווען. חסד-רעגן האָט אויף אונדז געגאַסן, ווען מיר האָבן יינגלש דורכגעווייקט געשפּאַנט פֿון געשעפֿט צו געשעפֿט און דאָס שענסטע מעסערל געזוכט.

איך פֿרעג זיך איצטער: ווער האָט דעמאַלט די לידער אין פּראָזע געשריבן: ביאַליק צי איד? און דאָס האַרץ ענטפֿערט:

— ביידע האָט איר געשריבן!

ביאַליק האָט געקענט באַגניסטערן. געזונט איז ער געווען אויף אַלע חושים. און פֿון דעם — אַזאַ יינגלשקייט אין איינעם מיט דעם עילוישן קאַפּ. אין איינעם מיט דעם נביאישן חוש.

— 3 —

מיט אַ פֿערצן יאָר שפּעטער, ער און זיין מאַניעטשקע האָבן זיך אַרויסגעריסן פֿון סאַוועט־רוסלאַנד און איך — האָב מיך אומגעקערט פֿון מנין רניזע אַרום דער וועלט. פֿון אויסטראַליע, דרום־אַפֿריקע, בין איך געקומען צוריק קיין איראַפּע. אין בערלין האָבן מיר זיך באַגעגנט. געמיינט, אַז קיין מאַל, קיין מאַל וועלן מיר זיך מיט ביאַליקן שוין מער ניט באַגעגענען. אַ סך געטראַכט פֿון אים, באַדויערט וואָס מען איז אַזוי ווייניג צעשיידט. מיט אַ מאַל, אַזוי אומגעריכט — בערלין, געניצן צוויי און צוואַנציק, ווען בערלין האָט געהונגערט, און מיט אַ מאַל — ביאַליק איז דאָ! ביאַליק האָט געלעבט אויף סאַוויני־פּלאַץ און געמאַכט גרויסע פֿאַרלעגערישע פּלענער.

— זע נאָר, מאַניעטשקע, ווער עס איז דאָ!

דעמאַלט בין איך שוין ניט געווען אליין. דעמאַלט איז שוין מיט מיר געווען אסתר שומיאַטשער. איר האַרץ איז שטאַרק געווען אומ־רויק, בנים געדאַנק אַז צו ביאַליקן גייט זי.

— זע נאָר, מאַניעטשקע! געמיינט, ער איז ערגעץ פֿאַרפֿאַלן גע־וואָרן, געמיינט, ערגעץ האָט אים דער פּאַהיבעל³ געכאַפּט. קוק אים נאָר אָן... זעסט שוין פֿאַר וואָס ער האָט אין אַדעס ניט געזוכט קיין פּלה?

ביאַליק האָט מיך אויפֿגעהויבן אויף די הענט, געפרוּווט, צי איך האָב חלילה ניט אָנגעוויירן קיין וואָג. ער האָט אַלע גלידער אויסגע־טאַפּט, געפֿילט מנינע מוסקולן — צי איך קען נאָך בייגן קאַפּיקעס.

³ (רוס) אומקום, אומגליק.

עס איז מיר איצטער קיין חידוש ניט, וואָס דעמאָלט, אין אָדעס, לעבנדיק אין מַזן באַשיידענעם צימער אין „סאַוואַי-האַטעל“, ווען אויפֿן הויף פֿון האַטעל האָט עפעס אַן אַרקעסטער געשפּילט — איך געדענק איצטער ניט צוליב וואָס פֿאַר אַ צוועק ער האָט געשפּילט — אָבער איך געדענק גוט, ווי איך האָב בײַ זיך אין צימער אַליין מיט מַזן שאַטן ווי אַ באַק געטאַנצט נאָכן קלאַנג און טאַקט פֿון אַרקעס-טער. זאַלבענאַנד קען איך עדי-היום ניט טאַנצן. אָבער אַליין — דע-מאַלט האָט מיך דער רוח אומגעטראָגן אויף די פֿיס.

דער איינאויגיקער דיכטער ב. שאַפֿיר איז מַזן אַפֿטער גאַסט געווען. ער, ווי זײַן שטייגער, איז געקומען און געבראַכט מיט זיך דעם טאַבאַק-ריח, בעת דאָס איין-און-איינציקע בלויע אויג האָט גע-לאַכט און געלויכטן.

— מען שמועסט, הירשביין, אַז איצטער, ווען אין שטאַט-טעאַ-טער וועט מען אויפֿפֿירן איינער פֿאַ טו סטאַרָאָנו רעקײ⁴, וועט זײַן גרינגער אַ טראַכט צו טאָן וועגן אַ ייִדישן טעאַטער. אַז איר וועט מאַכן אַ טעאַטער, הירשביין, וועל איך שרײַבן אַ דראַמע. איך האָב אַ גוטע טעמע.

— שרײַבט-אַן, אפֿשר וועט אַן אַנדער טעאַטער שפּילן.

— צוליב די אַנדערע טעאַטערס לוינט ניט צו זײַן קיין דראַמאַ-טורג.

— אַ טעאַטער מאַכן מיינט: נעמען אויף די פּלייצעס אַ צו שווערן

יאָד.

— מ'וועט אַנך העלפֿן.

באמת האָבן מײַנע פֿרײַנד און פֿרײַנד פֿון אונדזער קולטור גוט געמיינט מיט דעם, „מיר וועלן אַנך העלפֿן“. אָבער קיינער פֿון זיי האָט ניט געהאַט קיין שום ידיעה, וויפֿל קאַפּ-דרייעניש און וויפֿל דאָנות מען נעמט אויף זיך מיט אַ טעאַטער-צרה. ווען איך האָב אַפֿטער און אַפֿטער אַנגעהויבן צו הערן, אַז הירש-

⁴ אַריגינעל רופט הירשביין די פּיעסע: אויף יענער זײַט טײַך.

ביין וועט מאַכן אַ טעאטער, בין איך אַוועק צום זיידן ר' מענדעלען.
 געקומען אים געבן שלום און דערציילן, אַז איך בין צוריקגעקומען.
 — ווי זאָגט איר, זיידע, מען רעדט מיך צו צו שאַפֿן אַ ליטעראַ-
 ריש טעאטער אין אַדעס. זאָל איך?
 — אַ שרייבער דאַרף ניט זיין קיין אַקטיאָרשטשיק.
 — איר מיינט אַזוי, זיידע?
 — ביי יידן זינגען דאָ גענוג פורים־שפּילערס. דערצו דאַרף אַ
 שרייבער זיך ניט רייסן.
 צי ער איז געווען גערעכט צי ניט, וויל איך איצטער ניט משפטן.
 אַבער ער האָט מיך דעמאָלט אָפּגעגאַסן מיט אַ שעפֿל קאַלט וואַסער.
 מחמת הינטער זינגע ווערטער האָב איך געשפּירט נאָך עפעס, האָב
 נאָך אַ מאָל געשפּירט דעם רוסישן „ביסטו אַ האָן — קריי; ביסטו אַ
 הון — לייג אָן אייז“...
 די צרה ביי אונדז איז, וואָס הינער קרייען און הענער לייגן
 אייער...
 טעאטער און קולטור

— 1 —

איך פרוו זיך אַריבערקלייבן מיטן געדאַנק קיין אַדעס צו דער
 הירשביין־טרופּע און וויל זען דעם ווערט פֿון יענעם טעאטראַלן
 אויפֿטו. ס'איז ניט שווער צו וואַנדערן מיטן געדאַנק און איבערלעבן
 די צייטן פֿון גרויס גליק, ווען מען איז קינדוויז געריטן אויף אַ
 שטעקן, געשמיסן זיך אַליין מיט אַ ריטל אין הינטן, מיט דעם פֿולן
 גלויבן, אַז דאָס רייט מען אויף אַ פֿערד, מען שמייסט דאָס פֿערד, עס
 זאָל גאַלאַפּירן. דער געדאַנק שננדט דעם וועג צום עבר, ווי אַ בליץ
 שננדט זיין וועג צו דער ערד.
 דעמאָלט אַקטיאָר, רעזשיסאָר, און לאַסטערעגער פֿון דער הירש-

ביין-טרופע... אודאי איז ניט שווער געווען זיך אנצולעבן מיטן גע-
 דאנק אין יענער צייט. געווען יידישע קולטור-ארבעט, וואָס מיר, נאָך
 יונגע מענטשן, האָבן אין דער יידישער אַדעסער גאַס אָנגעהויבן צו
 טאָן. קודם-כל — די יידישע שפּראַך, וואָס מען האָט פֿון דער בינע
 אַריבערדערלאַנגט צום פּובליקום אין געמיט אַרײַן. מיט דער הילף
 פֿון דער יידישער שפּראַך האָבן מיר געווירקט. דעמאָלט איז עס גע-
 ווען צום ערשטן מאל, וואָס יונגע מענטשן, אַקטיוואַרן, האָבן די צונג
 געשליפֿט — וואָס שענער און קלאַרער אַרויסצורײַדן דאָס געשפּילטע
 וואָרט.

די שפּראַך פֿון די פּיעסן, מיט אַן אַויסנעם פֿון דער ערשטער
 פּיעסע, וואָס מיר האָבן שנעל פֿאַרביטן אויף עפּעס בעסערס. האָט
 פֿאַרמאָגט דעם יונגן קלאַנג פֿון דער אויפֿגעבליטער, יידישער ליי-
 טעראַטור. מיט דעם פֿולן באַוווּסטזיין האָט די טרופּע עס אין זינען
 געהאַט. מען האָט זיך פֿאַראַייניקט, ניט נאָר צו שפּילן טעאַטער, נאָר
 אויך וועקן בנים עולם אַ באַציונג צום וואָרט און זיין אינהאַלט.

פונקט ווי אויף דער פּראָפּעסיאָנעלער יידישער בינע איז געווען
 צוגערעכנט צום קאָמיוניזם דאָס פֿאַרהיקען זיך, באַלבען און פֿאַרקריפֿ-
 לען די פֿאַלקסשפּראַך, אַזוי איז בײַ אונדז, פֿאַרקערט, אַ סך געוויכט
 געלייגט געוואָרן אויף דער קלאַרקייט פֿון דער שפּראַך. ווען ווערטער
 זינען ניט קלאַר אַרויסגערעדט געוואָרן, אויב אַן אַקטיוואַר האָט גע-
 פּרוּווט שלינגען ווערטער, האָט מען עס באַטראַכט פֿאַר ווילדגראַז.
 איז דאָס שנעל אויסגעוואַרצלט געוואָרן. בײַ די רעפּעטיציעס האָט
 מען ניט נאָר אַכטונג געגעבן אויף די באַוועגונגען, נאָר אויך אויף
 דעם טעקסט פֿון אַ מאַדערנער פּיעסע, וואָס איז בײַ דער מאַדערנער
 לייטעראַטור צייטווייליק אויסגעבאָרגט געוואָרן.

פֿאַלקסמאַראַל איז פֿאַלקספֿאַרמעג. פֿאַלקסמאַראַל האָט געבליט
 און איז צייטיק געוואָרן מיט דער הילף פֿון נאַציאָנאַלע און פֿאַלקס-
 קאַטאַסטראַפּעס. פֿאַלקסמאַראַל איז אַרויסגעקוואַלן דאָרטן, וווּ דאָס
 פּערזענלעכע, אין גרונט נאַציאָנאַלע לעבן, האָט געהאַט בלוטיקע און
 פֿאַטאַלע צוואַמענשטויסן. נאַציאָנאַלע, ווי סאַציאַלע פּראָבלעמען זײַ-

נען אין דער יידישער גאס צייטיק געוואָרן. אויף פֿאַרשיידענע אופֿנים האָט מען אין דער יידישער גאס אויף דעם רעאַגירט. די ליטעראַטור האָט אָנגעוויזן אויף די ווידערשפרוכן, וואָס האָבן שוין צו יענער צייט אָנגעהויבן צו שפּאַלטן אונדזער פֿאַלקסטימלעכע גאַנצקייט. די ליטעראַטור, אין געשטאַלט פֿון געדרוקטן וואָרט, וואָס איז צייטווייִליק געווען דער נזער גיסטיקער אוצר פֿון יידישן מענטשן, האָט געהאַט איר שטילן וועג צום יידישן מענטשן. האָט געהאַט דעם יחידותדיקן פּריוואַטן וועג צום לייענער.

אַנדערש איז עס געווען מיט טעאטער. אויב דאָס טעאטער האָט געהאַט דעם ציל איבערצוגיסן אין עולם אַרנין דעם קלאַנג און אַראָ־מאַט פֿון אַ ליטעראַריש ווערק, געשריבן אין אַ דראַמאַטישער פֿאַרעם — איז עס געטאָן געוואָרן בציבור. אויפֿן הויכן קול. האָט עס געטאָן אַ גרופּע אַקטיאָרן אין קעגנוואָרט פֿון אַ גרויסן קאַלעקטיוו, הונדער־טער מענטשן, אַלט און יונג, מענער און פֿרויען, וואָס האָבן אויך אויף אַ קאַלעקטיוון אופֿן רעאַגירט. דער טעאטער־עולם האָט אויף אַ קאַלעקטיוון אופֿן געוויינט — אויב די טראַגעדיע פֿון יחיד האָט אָנגערירט דאָס פינטעלע מענטש פֿון קאַלעקטיוו.

אויב דער עולם האָט זיך פֿאַרקליבן אויף אַ פֿאַר שעה אין טעאַ־טער צו זוכן פֿאַרוויילונג ווייסט דאָך דער גרעסטער טייל ניט מיט וואָס מען וועט אים פֿאַרוויילן. אַט דאָס איז דאָך עס מיטן טעאטער, וווּ דער עולם פֿאַרלאָזט זיך גאַר אין גאַנצן אויף דער דערפֿאַרנקייט, מאַראַל און גוטן געשמאַק פֿון די וואָס נעמען ביי אים צו דאָס געלט פֿאַר די בילעטן.

— 2 —

די עטלעכע פּיעסן, וואָס מ'האַט איינע נאָך דער אַנדערער אויפֿגע־פֿירט, האָבן פֿאַרמאָגט זייער אַנדערשקייט. ניט נאָר זיינען זיי געווען אַנדערש פֿאַר דעם פּובליקום, וואָס האָט געזוכט, און זוכט נאָך איצ־טער, פֿאַרגעניגן אין אַפּערעטע־ און שונד־טעאטער. ניי איז עס גע־ווען פֿאַר די אַקטיאָרן גופֿא.

ווען מען איז צוגעטראטן צו דער אויפֿפֿירונג פֿון שלום אָשם צוויי אַקטיקער פּיעסע „מיטן שטראַס“. ווי אַ זון פֿון אַרטאָדאָקסישע על-טערן, באַאיינפֿלוסט פֿון השפּלה-גניסט, פֿאַרלאָזט זיין יונג ווייב, זינע קליינע קינדער און לאָזט זיך אַוועק אויסצובייטן דעם ייִדישן רעלי-גיעזן אמת אויף אַ וועלטלעכן אמת, געדענק איך קלאַר, ווי מיר אַלע, יונגע אַקטיאַרן, האָבן זיך אַרײַנגעלעבט אין דער דאָזיקער נאַציאָ-נאַלער טראַגעדיע אין געשטאַלט פֿון משפּחה-צעריסנקייט.

בשעת מען האָט די פּיעסע איבערגעלייענט פֿאַר דער טרופּע, זינען עס געווען ניט נאָר די ראָלן און זייערע כאַראַקטערס וואָס האָבן אונדז פֿאַרכאַפט. די פּילאָסאָפּיע פֿון אַ צעשוויבערטן לעבן האָט אונדז שטאַרק אַנגערירט. די טראַגעדיע פֿון אַ יונגער פֿרוי, וואָס איר מאַן האָט אפֿשר געדאַרפֿט ווערן אַ רב, אים חלומט זיך גאָר אַז וויטער חלום, אַז ווייט פֿון דער ליבע צו ווייב-און-קינד, ווייט פֿון דער ליבע צום ייִדישן געדאַנק, וואָס זיין גורל פֿאַרבלאָנדזשעט — דאַרף ער מיט אַ וואַכן מוח און פֿאַרמאַכטע אויגן זיך לאָזן זוכן דעם פֿאַדעם, וואָס זאָל אַנקניפּן דעם הינט מיטן מאַרגן. אין דעם גניסט האָבן מיר געשפּילט „מיטן שטראַס“. מען האָט אין פּובליקום פֿאַר-גאַסן שטילע טרערן בעת די אַקטיאַרן האָבן די אייגענע טראַגעדיע איבערגעלעבט. און די פֿרייד אין פּובליקום איז געווען אין לשערה, ווען דער יונגער מאַן, וואָס האָט זיך אָפּגעריסן פֿון היים און פֿאַלק, קומט-צוריק, באַשר אין דער פֿרעמדער וועלט האָט ער גאָר ניט גע-פֿונען; באַשר די ייִדישע וועלט האַלט זיין גורל, זיין נעכטן און הינט, און אויך זיין מאַרגן.

די פֿרייד, וואָס האָט בשעת מעשה אַרומגעכאַפט דאָס פּובליקום, האָט פֿון דער בינע געקוואַלן און זיך אַריבערגעגאַסן צום פּובליקום. מיט די אייגענע געפֿילן האָט מען געגרייט די דרײַ אַקטיקע פּיעסע „יואל“, ווי די ערדישע ליבע קומט אין צוזאַמענשטויס מיט דער ליבע צו דער תּורה, די ליבע צו דער תּורה איז אַנפֿערזיכטיק און באַווייזט דעם קינד פֿון דער ייִדישער גניסטיקייט, אַז וויי איז צו דעם וואָס האָט דעם קאַפּ געמאַכט אַזוי ערדיש ווי די פּיס.

— יואלקע, ווי די תורה, וויל איך, זאלסטו מיך ליב האָבן!
 חווה, דאָס קינד פֿון דער ערד; חווה, די מוטער פֿון אַלץ וואָס
 לעבט אויף דער ערד — בעט אַזוי איר ליבע ביים בן-תורה.

אַבער יואל קלאַמערט זיך צו די טירלעך פֿון אַרֶון-קודש און
 האָט גאָר פֿאַרגעסן אין דעם, אָו די תורה און פֿאַלק ישראל איז איינס.
 האָט גאָר פֿאַרגעסן, אָו שולמית אין שיר השירים איז אין גרונט די
 אייגענע חווה, וועלכע איז די מוטער פֿון אַלץ וואָס לעבט.

די יונגע אַקטריסעס, וואָס האָבן אויף דער בינע געדאַרפֿט פֿאַר-
 שטעלן די מוטער פֿון אַלץ וואָס לעבט, האָבן ריינע טרערן פֿאַרגאַסן
 און זייער נשמה אויסגעליידיקט אויף די ברעטער פֿון דער בינע.
 מיט אַ פֿולער מאַס פֿרומקייט זינען די אַקטיאָרן געקומען צו די
 פּראָבעס. עס איז פֿאַרשטאַנען געוואָרן, אָו דאָס מאָל שפּילן מיר ניט
 נאָר טעאָטער, נאָר מיר בויען-איבער אונדזער אייגן לעבן, צוגעפּאַסט
 צום אינהאַלט וואָס מען האָט געשפּילט.

עס איז אונדז מאַטעריעל ניט גוט געגאַנגען. מען האָט געשפּילט
 די ערשטע צייט בלויז אַ דריי מאָל אַ וואָך. די הוצאה איז געווען
 גרעסער ווי די הכנסה. מען האָט מיט די גאָר באַשיידענע פֿאַרדינסטן
 אַפּילו ניט געקענט אָפּעסן צו זאַט. אַבער די אַרבעט איז געווען טייער.
 מען האָט זיך ניט געקריגט צוליב דעם, וואָס דאָס שטיקל ברויט
 האָט געפֿעלט אין צייט. מען האָט ניט דערמאַנט דאָס, וואָס הינטער
 זיך האָט יעדער געלאָזן אַן אָנהייב פֿון אַ קאַריערע אין געשטאַלט
 פֿון אַ ניט-יידישער וועלט אַדער אַ בינע, וווּ דאָס שטיקל ברויט איז
 געווען.

אויסער די רייד פֿון דיאַלאָג, וואָס מען האָט רעפּעטירט, איז ווינ-
 ציק רייד געווען ביי די אַקטיאָרן און אַקטריסעס. אויסער דעם אינ-
 האַלט פֿון דער פּיעסע זינען ביי די רעפּעטיציעס ווינציק רייד פֿאַר-
 לוירן געגאַנגען. די פֿליכטן זינען געווען נייע און שווערע. פֿליכטן
 צו עמעצן, וואָס האָט דאָס פנים ניט אַרויסגעוויזן. די פֿליכטן זינען
 געווען צו אַ יידיש פֿאַלק, וואָס האָט אַפֿשר געקוקט אויף אונדז ווי
 אויף אַ בינטל פֿאַרבלאַנדזשעטע נשמות.

א טיפע באגניסטערונג האט באגלייט בנים צוגרייטן א פיעסע צום שפילן. דאס האט אונדז במחשבה געפירט בארג-ארויף. דאס גרייטן א נייע פיעסע אליין איז געווען א מין קלעטערן בארג-ארויף, ווו עס האט אויף יעדערן פון אונדז געווארט דאס גליק מיט א צע-שטראלטן פנים. און ווען די אויפפירונג איז געווען די זאך פון עבר, ווען מען האט אפגעשפילט די ערשטע פאר מאל, באגעגנט דעם צו-פרידענעם אדער פארטרויערטן טעאטער-עולם — איז ווידער די אומצופרידנקייט אנגעקוואלן, מען האט אנגעהויבן טראכטן פון א נייער אויפפירונג, נייעם אינהאלט — ווו מען זאל זיך קענען אריינג-לעבן און פון אלץ פארגעסן.

— 3 —

איך אליין, אויסער וואס איך האב צוגעלייגט א האנט צו דער רעזשי, מנייע פיעסן, וואס איך האב אליין רעזשיסירט, האב איך אין זיי מיטגעשפילט, בין איך אויך געווארן דער בינע-פארוואלטער. איך האב אויפגעהויבן און אראפגעלאזן דעם פארהאנג און אויך אכטונג געגעבן אויף די אויפטריטן פון די אקטיארן.

פדי מנייע טריט זאל מען ניט הערן הינטער דער בינע, בין איך אפט אומגעגאנגען אין די זאקן. בשעת דער פארשטעלונג, ווען די אקטיארן האבן זיך ניט געפונען אויף דער בינע, האבן זיי זיך גע-האלטן באזונדער איינס פון אנדערן הינטער די קוליסן. און איינער צום אנדערן אין גרימיר-צימער נישט געגאנגען. יעדער איינער האט געווארט אויף זיך אויפטריט. אין פארלויף פון דער פארשטעלונג האט מען קיינעם פון דרויסן ניט אריינגעלאזן הינטער די קוליסן. אן אפגעשלאסענע וועלט איז געווען הינטער די קוליסן אין צייט פון דער פארשטעלונג. דאס איז געווען דער ווילן פון דער מערהייט מיט-גלידער פון דער טרופע. עס איז פאר מיר געווען ניט קיין גרויסע איבערראשונג, ווען איך האב בנים באזוכן אין טאקיא, יאפאן, דאס „קאבוקי-טעאטער“, הינטער די קוליסן, געפונען די אייגענע שטי-מונג און אטמאספערע.

ביאליק און לעווינסקי זינען געשטאנען גאר נאָענט צו אונדזער טעאטער. אונדזער זאָרג איז אויך געווען זייער זאָרג. גאַנץ אָפֿט האָט אויסגעפֿעלט דאָס ביסל מזומנים. גאַנץ אָפֿט איז שווער געווען צו-נויפֿצושלעפֿן די עטלעכע רובל, וואָס מען האָט געדאַרפֿט פֿאַרן דרוי-קער, וואָס האָט געדרוקט די אָפֿישן; אָדער ווען מען האָט געדאַרפֿט מאַלן דאָס ביסל דעקאָראַציעס. ניט איין מאַל איז ביאליק פֿאַרקראַכן צו זיך אין קעשענע און פֿון דאָרטן אַרויסבאַקומען די נייטיקע פֿאַר רובל. און פונקט ווי אונדזער זאָרג איז געווען זיין זאָרג, אַזוי איז אויך אונדזער דערפֿאַלג געווען זיין דערפֿאַלג.

די כאַראַקטערס פֿון די יונגע שוישפּילערס האָבן זיך אויסגע-קריסטאַליזירט. דער גרעסטער טייל איז געווען טאַלאַנטירט און די אַנטוויקלונג צום בעסערן איז געווען בולט. דער ערנסטער צוגאַנג צום דיאַלאָג, צום אַרויסגערעדטן וואָרט, די פּראַבלעמען פֿון קליי-דונג, גרימירן זיך — זינען שנעל געלייזט געוואָרן. די אַקטיאָרן, וועלכע האָבן דורכגעמאַכט די אָדעסער דראַמאַטישע שול, האָבן פֿון דאָרטן מיטגעבראַכט דאָס נייטיקע וויסן, וואָס האָט געהאַט צו טאָן מיט דער טעאטער-טעכניק, און די מיט דעם נאַטירלעכן טעאטער-אינסטינקט אָדער די וואָס האָבן געשפּילט פֿריער אויף דער פּראַפֿע-סיאָנעלער בינע, האָבן גאר שנעל תּוֹפֿס געווען די טעכניק, וואָס אונ-דזער יונגע טרופֿע האָט געפֿאַדערט.

יעקב בן-עמי, כאַטש יונג, האָט אַרויסגעוויזן געזונטע פֿעיקייטן ווי אַן אַקטיאָר און אויך ווי אַ רעזשיסער. שוין אין ערשטן סעזאָן האָבן מיר אים אָנגעטרויט צו רעזשיסירן אַשס „מיטן שטראַס“. זיין אויפֿפֿירונג איז געווען מיט אַ סך שטימונג און אין דעם גניסט פֿון דער פּיעסע. ער האָט זיך אויך באַטייליקט מיט זינע קאַרעקטע אָנ-וויזונגען, ווען איך האָב אויפֿגעפֿירט מנינע אַן אייגענע פּיעסע. עס האָט אויך אַרויסגעוויזן רעזשיסאַרישע פֿעיקייטן דער יונגער אַקטיאָר וואַלף זילבערבערג. מען האָט געלערנט פֿון דערפֿאַרונג און מען האָט אויך געלערנט ווי נאָר מען האָט געקענט. אין די פֿרייע אַוונטן איז מען געגאַנגען אין שטאַט-טעאטער, געשמעקט, געפֿאַרשט, געקוקט.

וואָס מען טוט בײַ די גוים. דאָס, וואָס מען האָט געקענט נאָשן, האָט מען גענאָשט און אַרױפֿגעבראַכט אויף די ברעטער פֿון דער הירש־בייַן־טרופֿט.

מיר האָבן געהאַט די גראַמאַטנע מענטשן, וואָס האָבן צוגעגרייט פּיעסן מיט לאַטיינישע בוכשטאַבן, דײַטשמעריש געשריבן, ווי עס האָט זיך געפֿאַדערט פֿאַר דער צענזור. אויף אונדזערע אַפֿישן, וואָס האָבן געדאַרפֿט ווערן געדרוקט מיט רוסישע בוכשטאַבן, האָבן מיר אויסגעפּועלט בײַ דער מאַכט, מען זאָל אונדו דערלויבן אַרײַנשטעלן מיט קליינע, באַשיידענע, ייִדישע בוכשטאַבן כאַטש בלויז דעם נאָמען פֿון דער פּיעסע. טײַער זײַנען געווען די פֿאַר ייִדישע ווערטער אויף דעם רוסישן אַפֿיש. די פֿירקאַנטיקע אותיות האָבן צו זיך צוגעצויגן, מען האָט זיי מיט די פֿינגער געטאַפּט און עס האָט די פֿינגער גע־וואַרעמט...

צווישן די אַקטיאַרן האָבן מיר געהאַט די פֿריילעכע און די טראַ־גיקערס, נישט בלויז אויף דער בינע, נאָר אויך אין לעבן, און דאָס אייגענע איז געווען מיט די יונגע, שיינע אַקטריסעס. מיר האָבן פֿאַר־מאַגט די לאַכערקעס און די וויינערקעס. ווען עס איז נייטיק געווען, צוליב עפּעס, צו לאָזן אַ טרער, האָט עס געטאַן די יונגע נעמי — די מאַמע אויף דער בינע און די מאַמע צו די מיטגלידער פֿון דער טרופֿע.

אַרעמע־רײַכע קינדער זײַנען מיר געווען. אַרעמע עשירים! זעל־טן ווען האָט די פֿרייד געבאַלעבאַטעוועט אין אונדזערע ד' אַמות. שטענדיק האָט זיך אַ טראַפּעלע טרויער אַרײַנגעמישט, וואָס האָט ניט געלאָזן די שמחה זאָל ליכטן. מען איז אַפּגעשווומען פֿון ברעג. גע־גלייבט, אַז מיר שווימען דורך דער ייִדישער גאַס צו דער זיכערער היים אין ייִדישן לעבן. ווער האָט זיך עס פֿון אַזאַ גלויבן געקאַנט אַפּזאָגן?

מיר האָבן אויך געגלייבט, אַז ייִדיש טעאַטער איז ייִדישע קול־טור. אַז אונדזער טרופֿע איז אַ געזעצלעך קינד פֿון דער ייִדישער קולטור. ווער האָט זיך עס פֿון אַזאַ גלויבן געקאַנט אַפּזאָגן?

א סך מלאכה און ווינציק מזל-ברכה

— 1 —

די הירשביין-טרופע איז זיך אינערלעך צעוואַקסן. יונגע טאָ-לאַנטן, אמתע צי אַזינגערעדטע, האָבן געזוכט אַ טיר אין דער טרופע אַרײַן. אַ משפּחה פֿון אַ צוויי צענדלינג מענטשן האָט אירס געפֿאַ-דערט. זיך אַליין אַריבערשפּרינגען האָט מען נישט געקענט. און ווי זאָגט עפעס דער חכם: „עפֿן נישט קיין וועשערײַ וווּ מענטשן גייען נאַקעט!“... אָדעס האָט געהאַט אַ סך יידן וואָס האָבן ליב געהאַט שונד-טעאָטער. און אַ סך — וואָס האָבן ליב געהאַט רוסיש טעאָטער. כדי צו זײַן מיט מענטשן צו גלייך, האָט מען געדאַרפֿט צו אָפֿט געבן אַ נײַע פֿאַרשטעלונג. דאָס האָט געקלאַפֿט איבער די צעריסענע קע-שענעס.

פֿון דעסט וועגן איז אין און אַרום דער טרופע געווען אַ סך באַגײסטערונג ווי נאָר ס'איז געלונגען צו ברענגען דאָס דאָברי מזל¹ נענטער צום טעאָטער „האַרמאַניע“, וווּ מיר האָבן געשפּילט אַ דרײַ-פֿיר מאָל אַ וואָך. אין אונדזער רעפּערטואַר זײַנען געווען פּיעסן, וווּ מען האָט געדאַרפֿט האָבן קינדער. אַ קלוג יונגעלע האָט מען גע-דאַרפֿט אין שלום אָשס מיטן שטראָס. איז צו יעקבֿ בן-עמי און נעמי צוגעקומען נאָך אַ נאַמען רות. אַ דרײַצן יאָריק מיידל, וואָס האָט גע-שטאַמט פֿון אַרום יעליסאַוועטגראַד און באַזוכט אַן אָדעסער פֿרויען-גימנאַזיע. איז זי אַליין געקומען בעטן, מען זאָל זי אַרײַנגעמען אין טרופע, מחמת זי פֿילט, אַז זי דאַרף זײַן אַן אַקטריסע. האָט נעמי זיך אונטערגענומען אַכטונג צו געבן אויף דער קליינער רות. הינטער די קוליסן האָט זי געוואַרט אויף איר אויפֿטריט אין צווייטן אַקט און איז גאַנץ אָפֿט אַנטשלאָפֿן געוואָרן. נעמי האָט זי פֿאַרגרימירט,

¹ דאָס גוטע מזל, אַז אַך-און-וויי...

אזינגעדעקט מיט טעאטראלע שמאטעס און אזוי איז רות געשלאָפֿן ביז איר אויפֿטריט.

מען האָט אויך אָנגעשלאָסן אין דער טרופע דעם שניידער, וואָס האָט צוגעשטעלט און אַכטונג געגעבן אויף די אַקטיאָרשע קליידער. האָט ער אונדז אַרזינגעבראַכט זיין ווייב און צוויי קינדערלעך, וואָס שפעטער, אַז מען האָט זיך געלאָזן אין וועג, איז די גאַנצע משפּחה מיטגעפֿאַרן. עס האָט זיך אויך אַרזינגעכאַפט אין דער טרופע דער ציגנינערשער גניסט, זאַרגלאַזיקייט און דאָס צעכראַשטשעטע געמיט. אַ שפּיל איז אַ שפּיל. אַפּילו אַ שפּיל פֿאַרן טיילו. געווען די ערגסטע, די פֿאַרזאַרגטע, צו מאַל די פֿאַרוויינטע, וואָס האָבן געטראָגן אויף די יונגע פּלייצעס אַ דאָפּלטן יאָך. געווען שטאַרק דער חשק צו בויען אַ בעסער ייִדיש טעאַטער, דורכברעכן אַ וועג צו דער ייִדישער אינטע־ליגענץ, וואָס זאָל אונדז אָנערקענען, באַטראַכטן פֿאַר אייגנס און אונטערשטעלן אַ פּלייצע, ווען די נויט קומט אַ פֿאַרפּוצטע, אַ טעאַ־טראַלישע, און שטשירעט די ציין, בשעת אין מאַגן ברומט דער הונ־גער און אין קאַפּ שפּילט אַ קאַטערינקע: „ראַזלוקאַ מאַיאַ ראַזלוקאַ...“

„דער וואָס שפּאַנט ניט פֿאַרויס — דער רוקט זיך געוויס אויף צוריק.“ דאָס האָט מען אין זינען געהאַט. דער ערשטער ווינטער איז געווען אַ שווערער. מען האָט געשפּירט, אַז פּאַליציי האָט אויף אונדז אָן אויג. איך בין נאָך אַ מאַל פֿאַררופֿן געוואָרן צום געהילף־פּאַליץ־מניסטער, צום קאָזאַק קאַראַטשאַנסקי. כאַטש ער האָט מיך, ווי זיין שטייגער, אויפֿגענומען מיט אַ פֿרזינדלעכן פּנים, האָב איך פֿון דעסט וועגן אויף קיין איין רגע נישט פֿאַרגעסן מיט וועמען איך האָב צו טאָן. פּאַליציי איז פּאַליציי. דורך זיין האַנט איז דורכגעגאַנגען מנין צענזורירטע פּיעסע יואל. איז אים געווען עפעס חשודיק, וואָס דער יונגער מאַן יואל וויל. ער האָט נישט געקענט באַנעמען הלמאי יואל וויל נישט קוקן אויפֿן שיינעם מיידל וואָס האָט אים ליב און ער רעדט עפעס ווערטער אַזעלכע וואָס זינען טשיקאָווע.

² (א פּאַפּולער רוסיש פּאַלקסליז) „צעשיידונג, מנין צעשיידונג“.

— עפעס איז ער, דער באַלוואַן, צו שטאַרק געראַטן אין דעם וויסטן יונג אין דיין „פּאַ טו סטאַראַנו רעקי“, וואָס מען האָט געשפּילט אין שטאַט־טעאָטער. אַז אַ יונגער מענטש באַלבעט ווערטער נישט־געשטויגן און נישט־געפּלויגן, און באַלבעט עס מיט אַ געשליפּן צינגל, דאַרף מען זיך אַרײַנטראַכטן, וואָס אַזוינס אַ מענטשעלע וויל. וואָס פֿאַר אַ געשווירל עס וואַקסט אים אויפֿן שפיץ צונג...

איד האָב אים אויפֿגעוויזן, ווי ווײַט די הייליקע תורה בני ייִדן האָט דעם מענטשן אָפּגעריסן פֿון ערדישן לעבן. ליבע איז אַן ערדי־שער באַגריף, וואָס האָט צוזאַמענשטויסן מיט גיטטיקייט.

—טשודאַקעס³ זײַט איר, זשידעס! — האָט ער אַ פֿירכע געטאַן — און מען קען ניט אַרויסקריגן, וואָס בני אַנערע לײַט אונטער דער יאַרמלקע געפֿינט זיך...

דאָס איז מיר גאַנץ גוט געפֿעלן געווען. טשודאַקעס זײַנען מיר. וואָס עס שטעקט אונטער דער יאַרמלקע בני אונדזער פֿאַלק ישראל, איז שטענדיק געווען אַ רעטעניש. האָט טאַקע אַזאַ מענטש ווי קאַראַ־טשאַנסקי חושד געווען, אַז בײַם פֿאַלק ישראל אונטער דער יאַרמל־קע ליגן אויסגעלייגט אַלערליי רעוואַלוציאַנערע געדאַנקען אין איי־נעם מיטן ביסל געלט, וואָס די וועלט האָט אין מלך סאַביעסקיס צײַטן פֿאַרמאַגט.

— 2 —

עס האָט אַ ביסל אַ שײַן געטאַן די זון אין אונדזער דלות אַרײַן, ווען מיר האָבן געקראַגן די אַינלאַדונג צו קומען שפּילן טעאָטער אין דער שטאַט אַקערמאַן. אַהין האָט מען געדאַרפֿט פֿאַרן מיטן ראַנד פֿון ים־אויסגוס. קיין גרויסע שפֿע האָט מען ניט געקענט דערוואַרטן פֿון איין פֿאַרשטעלונג אין אַקערמאַן. אָבער די נסיעה אַליין, דאָס פֿאַר־שטעלן זיך אין אַ נײַער שטאַט, כאַטש אַ מפּיל־קינד אין פֿאַרגלייך מיט אַדעס, האָט עס דאָך שטאַרק געמונטערט און געמוטיקט.

מאָדע מענטשן, קוריאָזע.

דער ים־אויסגוס איז געווען שטארק פֿאַרפֿרוירן. די נסיעה אין פֿורן אויפֿן אייז איז געווען אַ ראַמאַנטישע. יונגע מענטשן. דער פֿראַסט סמאַליעט און דאָס בלוט האָט אַ זיד געטאַן. געלעכטער און געזאַנג. ציגנערס אָן קאַטערינקעס, אַבער מיט גלויבן אין האַרצן. מיט גלויבן, אַז די ייִדישע גאַס וויל אונדז. מיט גלויבן, אַז מען וועט דורכברעכן דעם שווערן וועג טיפֿער אין ייִדישן לעבן אַרבעט. ווער עס קען ניט טאַנצן זאַגט, אַז דער דיל איז ניט גלאַט. מיר האָבן געטאַנצט אויף אַ גאַנץ רויען דיל.

דער גרעסטער וויץ, כאַטש אַ טרויעריקער וויץ, איז אויסגעפֿאַלן אויף אונדזער ערשטער נסיעה אין אַקערמאַן. מיר האָבן דאָרט גע־זאַלט שפּילן שלום אַשם פּיעסע מיטן שטראַם. אויף רוסיש: סױוואַלנאַי. מיר האָבן מיטגענומען די קליידער, די נייטיקע אַקטיאָרן און מטל־ט־לין, וואָס מען האָט געדאַרפֿט צו דער אויסשטאַטונג פֿון דער בינע. לאַזט זיך אויס, אַז דער נאָמען מיטן שטראַם אויף רוסיש — סױוואַלנאַי איז דער דאָרטיקער פּאַליצייִ ניט געפֿעלן געווען. סױוואַלנאַי מיטן שטראַם — מיינט רעוואַלוציע! מיינט — קראַמאַלע⁴... מען האָט עס פֿאַרבאַטן צו שפּילן. דאָס איז שוין געווען עפעס אַ נייס. פֿריער האָב איך געגלייבט, אַז אַנטקעגן שטראַם מיינט רעוואַלוציע. צום סוף גאַר — מיטן שטראַם!

כאַטש עס איז ניט געווען צו דער האַנט צו שפּילן עפעס אַנ־דערש, האָט מען ניט געקענט געפֿינען קיין אַנדערן אויסוועג. האָבן מיר געשפּילט מנן פּיעסע די נבֿלה. דאָס טעאַטערל איז געווען גע־פּאַקט. דער עולם האָט זיך מיט אונדז געפֿרייט. אַ ביסל קליינגעלט האָט מען אויך געפֿירט צוריק איבערן אייז, אַבער דער וועג צוריק אין אַ קנאַקעדיקן פֿראַסט איז ניט געווען אַזאַ פֿריילעכער ווי דער וועג אַהין.

— אוי, נעמי, פֿאַר וואָס, אַז די זון שנינט, איז פֿון דעסט וועגן אַזוי קאַלט?

⁴ בונט, אויפשטאַנד (צוגעגרייט געהיים).

איך האב מורא. אז דער נעמי פֿון מגילת רות איז ניט בעסער געווען ווי דער נעמי אין דער הירשביין-טרופע. נעמי האט אויך גע-קענט פֿאָרגיסן טרערן, ווען דאָס פנים האָט געלאַכט. כאַטש אַ טעאַט-ראַלע מאַמע, איז זי יונג געווען. איז זי שייַן געווען. ניט מער, וואָס איר גוט האַרץ האָט זי אַינגעשפּאַנט צו זיין אַ מאַמע פֿאַר דער צייַט. אַ מאַמע צו דערוואַקסענע און איבערגעוואַקסענע קינדער.

ווען דער אויער הערט ניט, פֿאַרהיט ער דאָס האַרץ פֿון צער. מיר, יונגע מענטשן, זינען געווען אַנגעשטרענגט, די אויערן אַנגע-שפיצט צו יעדן קלאַנג, צו יעדן שאַרף אַרום אונדזער אויפֿטו. גרוסן זינען אַנגעקומען פֿון אַנדערע שטעט אין דרום-רוסלאַנד, און דאָרטן האָט מען געהערט פֿון אונדז. ווען די צייַט וועט זיין באַקוועם, מען וועט קענען אַרויסקריגן „ראַזרעשעניעס“, דערלויבענישן, וועט מען אונדז אַראַפּברענגען שפּילן טעאַטער. גרוסן האַבן מיר געבראַכט, אַז צו אונדזער טרופּע וועט פּאַליציי זיך באַציען אַ סך שטרענגער ווי צו די „דייַטש-דייַטש“ טרופּעס, וואָס האַבן דאָ און דאָרטן געשפּילט. מיר זינען געווען הילפֿלאַז, מען האָט געדאַרפֿט איבערצייַגן פּאַליציי. דאָס האָט מען נאָר געקאַנט טאָן מיט אַ פּאַר קנאַקעדיקע אַסיגנאַציעס. אויף דעם זינען מיר ניט געווען קיין גרויסע בריות.

אַדעס האָט פֿאַרט געשמעקט מיט היים. אַדעס האָט געהאַט איר שייַן געזינדל פֿון אמתע פֿרייַנד. ווען אַ צרהלע — איז געווען דער רבי צו וועמען מען איז געלאַפֿן. דווקא צווישן ציוניסטן האַבן מיר געזוכט אונדזער שטיצע. כאַטש אוסישקין האָט קרומלעך געקוקט אויפֿן בינטל זשאַרגאַנישע „סאַמאָדורן“.⁵

— 3 —

דערווייַל האַבן מיר געקראַגן אַ דערלויבעניש צו שפּילן אין פֿאַרשטעלונג אין דער גרעסערער שטאַט ניקאָלאַיעוו, וואָס איז גע-

⁵ (רוס') די וואָס דערנידעריקן זיך אַליין (מאַכן זיך צו נאַר).

לעגן „אויף דער אַנדערער זײַט פֿון שוואַרצן ים“, ווי מען האָט אין אַדעס געשמועסט. דאָס איז שוין געווען אַן ערנסטע נסיעה אויף אַ שיף. דער אַיזברעכער האָט זיך געשטופט פֿאַרויס פֿון אונדזער שיף און אויפֿגעבראַכן דעם געפֿרוירענעם ים־אויסגוס. אונדזער שיף האָט געמאַכט דעם וועג צווישן קריעס אַיז.

די אַקטיאָרן זײַנען געווען שטאַרק אויפֿגעלייגט. דאָס מאָל זײַנען מיר געווען קליגער און פֿאַרנומען מיט זיך מטלטלין צו קענען שפּילן ניט נאָר איין פּיעסע, כאַטש אַ דערלויבעניש האָבן מיר געהאַט צו שפּילן מײַן פּיעסע די נבֿלה. דאָרטן האָבן מיר געשפּילט אין שטאַט־טעאַטער. אַ גרויס טעאַטער, מיט באַלקאַנען, מיט לאַזשעס. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס מיר האָבן געהאַט די מעגלעכקייט צו שפּילן אויף אַ גרויסער בינע. קיין דעקאָראַציעס האָט מען ניט גע־פֿירט. אָבער אין אַן אַנגעפֿונדעוועטן טעאַטער האָבן מיר שוין גע־פֿונען אַלערליי ווענטלעך, צעבראַכענע מעבל, אויסצושטאַטן אַ קע־לער־וווינונג. ס׳איז דאָך שוין געווען די צײַט, וואָס מען האָט געהאַט געשפּילט בײַ די גוים מאַקסיס גאַרקיס נאָ דניע (אויפֿן אַפּגרונט), וווּ די האַנדלונג איז פֿאַרגעקומען אין אַ קעלער. דעריבער האָבן מיר איין ניקאַלאַיעוו זיך געשפּירט ווי אויף אַ בינע פֿון אַ קונסט־טעאַטער. דאָס טעאַטער איז געווען געפּאַקט. דאָס ייִדישע פֿאָלק, וואָס האָט דאָרטן גערעדט רוסיש, האָט זיך אַראַפּגעלאָזן זען אונדזער שפּילן.

די אַדעסער רוסישע פרעסע, וואָס האָט אונדז אַפּגעגעבן פּלאַץ, איז געלייענט געוואָרן אין די פּראָווינציעלע שטעט. אין ניקאַלאַיעוו איז מען געווען באַקאַנט מיט אונדז. עס איז געווען ליב צו באַמערקן אַ גרויסע יוגנט אין טעאַטער. אמת, קיין איין ייִדיש וואָרט האָט מען נישט געהערט אַרום אונדז. אָבער נײַגעריקע פּנימער, נײַגעריקע ייִדישע פּנימער, זײַנען געווען גענוג צו באַגעגענען אַ טשיקאַווע ייִדישע טרופּע.

מיר האָבן זיך געפֿלייסט. דער סופֿליאַר, דער איינאויגיקער דיכ־טער ב. שאַפּיר, האָט געשטראַלט פֿאַר נחת:

— הירשביין, גיט געדאגהט. דאָס איז נאָר דער אָנהייב, אַזוי

וועט מען אונדז אומעטום אויפֿנעמען. מען ווייסט פֿון אונדז, מען וועט אין גיכן זיך דערוויסן וועגן אונדז אין וואַרשע און אין ווילנע אויך. געוויס איז דאָס געווען אונדזער אַלעמענס חלום, אַז מען זאָל זיך וועגן אונדז דערוויסן דאָרטן, וווּ דאָס ייִדישע לעבן איז געזונט און מאַסיוו ווי די ערד. דאָרטן, וווּ דאָס ייִדישע וואָרט איז די נשמה פֿון ייִדישן ייִד.

איך אַליין, שפּילנדיק אין „נבלה“ דעם אַלטן שיפור אַברוש, דעם טאַטן פֿון אומגליקלעכן זון מענדל, האָב דעמאַלט, שפּילנדיק אין ניקאַלאַיעוו, געהאַט מיין ערשטן שלעכטן אָפּשניט. די ראַל האָב איך געשפּילט ערנסט, נאַטוראַליסטיש. האָב געגעבן דעם אומגליקלעכן שיפור, וואָס האָט אויף דער ערד אַלץ אָנגעוויירן, און געפֿונען האָט ער נאָר זיין צווייטע ווייב, אַן אַרורה, וואָס די גוטע נעמי האָט גע־שפּילט. איך ווייס טאַקע ניט, וווּ האָט זיך צו איר גענומען אויף דער בינע אַזאַ גיפֿטיק מויל און אַזעלכע שטעכיקע בליקן... אַז זי האָט מיך באַגעגנט מיט אירע ביטערע קללות, בין איך אַנגעדרייט גע־וואָרן. זי איז געוואָרן צו ערנסט מיט אירע קללות. מיין טיפּ וואָס איך האָב געגעבן, איז שפּעטער פֿאַרבליבן אויף דער בינע. אַקטיאָרן האָבן דעם אייגענעם אַברוש געגעבן.

אַבער די סצענע אין פֿערטן אַקט, ווען דער אויפֿגערייצטער זון דערשטיקט דעם טאַטן, טוט ער עס אָפּ אין אָנהייב פֿון פֿערטן אַקט. ס'איז אַ טראַגישע סצענע. דער אַקטיאָר זילבערבערג, וואָס האָט גע־שפּילט מענדלעך, האָט מיך, זיין טאַטן, דערשטיקט מיט גרויס מ־שור־געט. אין פּובליקום האָט מען אים שטאַרק געגלויבט. און אַזוי האָבן געגלייבט די מיידלעך, וואָס זינען געזעסן אין דער גרויסער לאַזשע נאַענט צו דער בינע.

מען האָט אַזוי אויסגעשטעלט די בינע, אַז דאָס צעבראַכן בעטל, וווּ איך פֿאַל־אוועק אַ שיפורער און פֿאַרשטאַפּ די אויערן, ניט צו הערן די קללות וואָס די מכשפֿה מַזנע, מיין ווייב, שיט אויף מיר, איז געשטאַנען נאַענט צום ראַנד פֿון דער בינע.

בײַ אַ האַלבן טויז מיידלעך, סטודענטקעס, וואָס זינען געזעסן

אין דער לאַזשע בני דער בינע, האָבן זיך שטאַרק דערשראַקן בעת מענדל האָט מיך „דערשטיקט“. האָבן מיטן פֿולן האַרצן געגלייבט, אַז אַלץ וואָס אויף דער בינע איז פֿאַרגעקומען, איז לעבעדיקער לעבן. אַז איך בין געבליבן ליגן אָן אויסגעצויגענער מיטן פנים אַרויף, אַ דערשטיקטער, וואָס האָט מיט גרויס יסורים אויסגעהויכט די נשמה, האָבן די מיידלעך פֿון מיר די אויגן ניט אַראָפּגענומען.

— ער דישעט ניט... קוק זיך אַינן — האָט מען געשעפטשעט איבערן גאַנצן טעאַטער.

— דורע איינע, דאָס איז דאָך טעאַטער!

— כִּשווער, אַז ער דישעט ניט. אָן גיע דישעט, דוראַ!

— אַט, קוק אים אָן גוט, קוק אויף זײַן בויד, עס הייבט זיך אַ ביסעלע...

דער מיידלשער דיאַלאָג האָט מיך אָנגעגאַסן מיט קוועקזילבער. ס׳האַט געשפּאַרט צום לאַכן, כאַטש נעם און פּלאַץ. און זײ: „ער די־שעט...“, „ניין, ער דישעט ניט...“

איך האָב זיך פֿאַרשאַלטן דאָס לעבן, הלמאי איך האָב געבויט די סצענע ווי דער זון דערשטיקט דעם טאַטן פֿון אָנהייב אַקט.

— דאָס האָסטו דיר, לאַפּעצאַן! — האָט דער אַקטיאָר הירשביין געטאַדלט דעם מחבר הירשביין — אַזוי באַצאַלט מען, אַז מ׳איז ניט פֿאַרזיכטיק. לאַך איצטער, פּלאַץ פֿון געלעכטער, אָבער קיינער זאָל עס ניט הערן. קיינער זאָל עס ניט מערקן!

ס׳איז ניט געווען דער איינציקער צופֿאַל אין מנן לעבן, וואָס האָט מיך געצווונגען לאַכן דווקא דעמאַלט, ווען עס האָט זיך ניט גע־לאַכט. ווען עס האָט זיך גאַר געגלוסט וויינען...

אַפגעשווומען פון ברעג

— 1 —

דער פֿרילינג נניצן נען האָט זיך דערנענטערט און די טרופע אונדזערע, וואָס האָט אַפגעווינטערט אין אָדעס, איז באַפֿאַלן אַ בענק־שאַפֿט זיך צו ווייזן פֿאַר דער ברייטער וועלט. עס איז געווען צו ווייזן אַריבערצוקוקן קיין פּוילן. ליטע אָדער וויסרוסלאַנד. דרום־רוסלאַנד איז געלעגן גאַר נאָענט. אין די דרום־רוסישע שטעט האָט מען גע־וויסט פֿון דער „הירשביין־טרופע“.

אַגבֿ האָבן מיר דערהאַלטן גרוסן, אַז אין די גרעסערע שטעט, ווי יעליסאָוועטגראַד, יעקאַטערינאָסלאַוו, וועט מען קריגן דערלויבענישן צו שפּילן. דאָס האָט פֿאַר אונדז געמיינט אַ סך. אויב די גרעסערע שטעט וועלן אונדז אַרײַנגלאָזן, וועט געוויס די פּאַליציי פֿון די קלענער־רע שטעט מיט אַ ייִדישן ישובֿ דערלויבן צו שפּילן.

מען האָט זיך שטאַרק געגרייט. אַ פֿרישן קוואַל ענערגיע האָט די טרופע דערשפּירט, כאַטש אָדעס האָט אונדז באַהאַנדלט ווי אַ גע־זעצלעך קינד. מיר האָבן זיך צוגעגרייט מיט צענוורירטע פּיעסן; טאַמער וועט אויסקומען אין וועג מאַכן אַ נייע אויפֿפֿירונג, זאָל קיין מניעה ניט זײַן. אַ מין צענטער אין אונדזער רעפּערטואַר איז גע־וואָרן די פֿאַלקס־דראַמע אַבֿרהאַמל דער שוסטער פֿון ב. שאַפּיר, אונ־דזער דיכטער־סופּליאַר. פֿון דער דאָזיקער פֿאַלקס־דראַמע איז אַי־בערגעבליבן דאָס באַקאַנטע לידל „אויפֿן בוידעם שלאָפֿט דער דאָך“, וואָס ווערט נאָך דאָ און דאָרטן ביזן היינטיקן טאַג געזונגען.

דער אינהאַלט פֿון אַבֿרהאַמל דער שוסטער, אַ גאַנץ פשוטער און נאַײַזער, האָט אַבער געהאַט לעבנס־געטריישאַפֿט און הומאָר געמישט מיט טרערן. בײַ אַבֿרהאַמל דעם שוסטער זיצט מען אָן אַ ביסן ברויט. די קינדער זײַנען הונגעריק. דאָס קינד אין וויג וויגט דער טאַטע אַזן מיטן באַרימטן לידל „אויפֿן בוידעם שלאָפֿט דער דאָך“, מען איז גע־גאַנגען צו שכנים באַרגן אַ לעבל ברויט, אַבער קיינער באַרגט ניט.

פֿאַר נאַכט צו קומט די ישועה: דער שטאַטישער וואַסער־פֿירער קומט באַשטעלן אַ פֿאַר שטיוול. ער נעמט־אויס אַ תנאי, אַז באַגינען זאָלן די שטיוול זיין פֿאַרטיק. אַ גאַנצע נאַכט זיצט דער שוסטער מיט דער שוסטערקע און מען גייט די שטיוול. דער דרויסן רעגנט. פֿון דאָך ריגט עס אין שטוב אַרײַן. אָבער אַבֿרהמל דער שוסטער, וואָס רעדט מיט גראַמען, גייט געשמאַק די שטיוול, בשעת זיין ווייב גרייט אים די דראַטוועס.

באַגינען, אַ שפּראַך פֿאַר טאַג, קומט דער וואַסער־פֿירער נאָך די שטיוול. מען באַגעגנט אים מיט פֿרייד. די שטיוול שטייען אויפֿן טיש און וואַרטן. אָבער דער וואַסער־פֿירער האָט, אַנשטאַט לײַטישע אָנ־טשעס¹ געבראַכט אין פֿאַזעכע צוויי האַלבע זעק. עס ווערט דעם שוסטער פֿינצטער אין די אויגן. בשעת דער וואַסער־פֿירער שלעפֿט־אַראָפּ זײַנע צעריסענע שטיוול, הייבט־אָן אַנזויקלען אויף די פֿיס די מוראדיקע אָנוטשעס, זײַנען די שטיוול ענג און קריכן נישט אַרויף אויף די פֿיס — זעט מען ווי דאָס שוסטער פֿאַרפֿאַלק — ממש עס גייט־אונטער. דער וואַסער־פֿירער וואַרפֿט די שטיוול צוריק דעם שוסטער און מיט דעם ענדיקט זיך די טעאַטער־דראַמע.

דער עולם אין טעאַטער האָט די דאָזיקע דראַמע איבערגעלעבט. דער עולם האָט זיך באַטייליקט אין דער גאַנצער דראַמע. מען האָט געזיפֿצט און געקרעכצט, געלאַכט און געוויינט, און אונטערגעהאַלפֿן אַבֿרהמל דעם שוסטער. די טרופֿע האָט גאָר דעם טאַלאַנט אַרײַנגע־פֿאַקט אין דער דאָזיקער פֿאַרשטעלונג. יעדער איינער איז געווען אויף זײַן פּלאַץ. אַפֿילו די קינדערלעך, וואָס האָבן אין דער פֿאַרשטעלונג אַנטײל גענומען, האָבן מיטגעוויינט מיט טאַטע־מאַמע. די ציוניסטן האָבן די דאָזיקע פּיעסע אויסגעקליבן פֿאַר אַ בענעפֿיט. די אַדעסער ייִדישע פּני בראש מיט ביאַליקן, מענדעלען און אוסישקינען, האָבן

¹ (רוסי) טיכער אויף אַרומצווײקלען די פּיס (אַנשטאַט זאַקן).

דאָס טעאטער פֿול געמאַכט. אוסישקין האָט צום ערשטן מאל באַזוכט אונדזערע אַ פֿאַרשטעלונג און איז געבליבן גאַר פֿריטשמעליעט.² דער שטאַרקער, מאַסיווער אוסישקין האָט, נעבעך, געפלאַנכעט.³ נאָך דער פֿאַרשטעלונג האָט ביאַליק, שוין צום צענטן מאל, מיך פֿאַר אים פֿאַרגעשטעלט.

האַט מיך אוסישקין מיט פֿאַרווייניגע אויגן אָנגעקוקט און טרויע־ריק אַ זאַג געטאָן אין רוסיש:

— אַ שאַד, וואָס אַזאַ ייִדישע אַרבעט ליגט אין די הענט פֿון אַזאַ גוי ווי דו.

מענדעלע מוכר ספֿרים האָט מיר דערלאַנגט אַ קאַלטע האַנט, באַ־טראַכט פֿון אַהינטער די ברילן און גאַר ניט געזאָגט. זיין קוק אויף מיין ווערן אַן „אַקטיאַרשטשיק“ איז מיר געווען באַוווסט. איך בין יענע נאַכט שלעכט געשלאָפֿן, כאַטש דעם, וואָס קען ניט איינשלאָפֿן, דאַכט זיך אים אויס, אַז דאָס בעט איז שלעכט אויסגעבעט, אָבער מיר האָט זיך אין יענער נאַכט אויסגעדאַכט, אַז בכלל האָב איך מיר אַ שלעכט בעט אויסגעבעט. מחמת ווען כ׳בין געווען שלעפֿעריק, האָב איך אין אַלע צייטן געקענט אַוועקפֿאַלן און איינשלאָפֿן אַפֿילו אויף די שפיצן פֿון אַ בראַנע.

געמונטערט האָט דער געדאַנק, אַז אַט באַלד וועט מען זיך אַפֿ־רייסן פֿון ברעג און אַפשווימען אין אַ נניער וועלט.

— 2 —

אַז די גאַנצע טרופֿע מיט אירע אַלע אַרויסהעלפֿערס האָבן זיך צונויפֿגענומען, האָב איך זיך אַ ביסל דערשראַקן. אַ גרויסע משפּחה מיט אַ האַלב הונגעריקן מאַגן און מיט ליידיקע קעשענעס האָט זיך אַ הייב געטאָן פֿון אַרט. דער שניידער פֿון דער טרופֿע, ער מיט ווייב און צוויי קינדער, האָבן אויך געהערט צו דער משפּחה. ער, דער

² צוגעדריקט, דערשלאָגן. — ³ זיך געדרייט, געקאַרטשעט.

שננדער, וואָס האָט אונדז צוגעשטעלט די בגדים צו די פֿאַרשטעלונג-גען מיט אַ צולייג פֿון צוויי קינדער, וואָס האָבן מיטגעשפּילט, האָט זיך ניט געקענט שיידן פֿון אונדז. די שננדערקע האָט זיך ניט גע-קענט שיידן פֿון מאַן און קינדער, זי האָט צוגעזאָגט, אַז אויב אין וועג וועט זיין נייטיק צו קאָכן פֿאַר דער טרופּע, וועט זי עס טאָן.

אַ משפּחה פֿון עטלעכע און צוואַנציק נפֿשות זינגען מיר געווען. אַזאַ משפּחה האָט אירע באַדערפֿענישן, כאַטש איין ציל איז אונדז אַלעמען געשטאַנען פֿאַר די אויגן. איין געדאַנק: באַווייזן דער ייִדישער וועלט, וואָס עס מיינט ערלעך געשפּילט טעאַטער. דאָס איז געווען אונדזער שטרעבן, ניט צו שפּילן טעאַטער אין די דרום־רוסישע שטעט, נאָר — אַזנצוועמען די ייִדישע גאַס זאָט מען געשטרעבט.

מען האָט פֿאַרן אַרויספֿאַרן געדאַרפֿט בנישטיין אַ שטיקל נסיון. אין אַדעס האָט זיך צוגעבונדן צו אונדזער טרופּע אַ צוועלף־דרייצן יאָריק מיידל, אַ גימנאַזיסטקע, וואָס האָט געברענגט מיט חשק צו שפּילן טעאַטער. דאָס איז געווען די „רות“ פֿון דער טרופּע. אונטער נעמיס השגחה האָט די קליינע רות ממש געבליט. כאַטש זי האָט אין דער אייגענער צייט אָפּגעהיט איר גימנאַזיע, זי האָט געשטאַמט פֿון הינטער יעליסאַוועטגראַד. קיין פֿאַטער האָט זי ניט געהאַט. איר מו-טער האָט זיך אָנגעשטרענגט און געשיקט איר טאַכטער קיין אַדעס זיך לערנען. ווי מיר האָבן פֿאַרשטאַנען, האָט די מוטער געוואוסט, אַז פֿון צייט צו צייט שפּילט איר קינד אין דער הירשביין־טרופּע. אונדז איז גאָר ניט אַזנגעפֿאַלן זי מיטצוועמען אין וועג אַרײַן.

איז אָבער רות געקומען צו לויפֿן, ביטער געוויינט, זיך געבעטן, מען זאָל זי מיטנעמען. אויב ניט, וועט זי זיך נעמען דאָס לעבן. דער ריבער, ווי ס'איז ניט געווען ליב אָפּצורײַסן אַ קינד פֿון איר לערנען, און אַן דער מוטערס וויסן, האָבן מיר אין דער לעצטער מינוט באַ-שלאָסן מיטצוועמען די קליינע רות. אַזוי איז מיט אונדז מיטגעפֿאַרן אַ „בן־עמי“, אַ „נעמי“ און אַ „רות“.

מיר האָבן געהאַט אַ גרוס פֿון אונדזער פֿאַרוואַלטער וויססבערג וועריטע, אַז אין יעקאַטערינאַסלאַוו וועט מען דערלויבן שפּילן אַ

גאַנצן חודש. אַ חודש — טאַג-אַנן, טאַג-אויס! איין קלייניקייט, מ'וועט אַפֿשר אַרויספֿאַרן איבער דער ייִדישער וועלט אין אַ גילדערנער קאַ-רעטע!

אַדעסער פֿרײַנד מיט ביאליקן בראש האָבן אונדז אַרויסגעבאַ-גלייט ווי אייגענע קינדער. האָבן עס געטאַן מיט דער גליקלעכער און טרויעריקער שטימונג, ווי דעמאַלט, ווען טאַטע-מאַמע באַגלייטן-אַרויס אַ קינד צו דער חופּה. זיי האָבן געהאַט די אויפֿריכטיקע גע-פֿילן צו אונדזער שטרעבן. האָבן אויף אונדזער טרופּע געקוקט ווי אויף דעם קולטורעלן פֿאַקטאָר, וואָס דאַרף געשטיצט ווערן פֿון דער בעסערער ייִדישער גאַס.

ביז מען האָט זיך ניט גערירט פֿון אַרט, האָבן מיר ניט געוואוסט, ווי גרויס דאָס „פֿאַרמעגן“ פֿון דער טרופּע איז. איין בינדיוגע⁴ גע-שפּאַנט צו צוויי פֿערד האָט אונדזער פֿאַרמעגן ניט געקענט פֿאַרפֿירן צו דער באַן. קאַסטנס און פעק, קלומיקעס און מטלטלין, טיי פֿרי-וואַט-אייגנטום און סיי די אַלערליי צוגאַבן, וואָס מען האָט געדאַרפֿט צו יעדער פּיעסע באַזונדער. מען האָט זיך אַ ביסל דערפֿילט ווי אַ ציגינער-באַנדע.

בײַ מײַן אַנקומען אין אַדעס בין איך נאָך געוועזן אַ שרײַבער. מײַן פּיעסע יואל, וואָס איך האָב געשריבן אין אַדעס, איז געשפּילט געוואָרן אין דער טרופּע. אַבער איצטער, ווען אין איינעם מיט דער טעאטער-משפּחה האָב איך זיך געקליבן אין וועג, בין איך ניט געווען קיין שרײַבער. דער קאַפּ אַ ביסל געבויגן. די גלידער האָבן אין דער שטייל געבענקט נאָך רו. די הויט פֿון פנים איז שוין געווען צוגע-ווינגט צום וואַזעלין און די פֿאַרבן. גיין שלאָפֿן צוויי, דריי נאָך האַל-בער נאַכט איז געוואָרן אַ צווייטע נאַטור. צו דעם אַלעמען — זאָרג. ניט אַזוי די זאָרג פֿאַר זיך, ווי די זאָרג פֿאַר דעם קיום פֿון דער גאַנ-צער טרופּע.

אַבער אַז מען האָט זיך געהאַלטן בײַם אַפּרײַסן פֿון אַדעסער

⁴ אַ וואָגן אויף גרויסע רעדער.

ברעג, האָב איך מיטגעשפּירט די פֿרייד פֿון די גלייביקע, פֿון די אינגעבוירענע אַקטיאָרן, וואָס דאָס שפּילן טעאַטער איז געווען זייער לעבן. „דעם וועבערס שייך און דעם זעלנערס ווייב ווערן אַלט גיט געניצטערהייט“, זאָגט ערגעץ אַ חכם. אַזוי איז עס מיט אַ טרופּע, שפּילן און שפּילן, ווערן באַשאַטן מיט לויב־געזאַנגען און אַפּלאַדיס־מענטן — דאָס איז איר לעבן.

— 3 —

די ערשטע שטאַט, וווּ מיר האָבן געשפּילט מיט דערפֿאַלג די ערשטע עטלעכע טעג, איז געווען יעליסאַוועטגראַד. פֿרענדלעכקייט האָט אונדז באַגעגנט. די גאַנצע ייִדישע גאַס האָט זיך אַ לאַז געטאַן אין טעאַטער מיט אונדז זיך באַקענען.

דעמאָלט איז געווען דער ראַבינער אין יעליסאַוועטגראַד הרב־טיאַמקין. ער האָט אונדז וואַרעם באַגעגנט. כאַטש די רוסישע שפּראַך האָט אַרום אונדז געקלונגען, זינען אונדזערע כּוחות דערמוטיקט גע־וואָרן. דאָס פּובליקום האָט אונדז געגלייבט. מען האָט זיך געזיידושט, וואָס ביי ייִדן זינען פֿאַראַן ליטעראַרישע פּיעסן, ווי אין רוסישן טעאַ־טער.

אין אַליץ האָט מען אונדז געגלייבט. אַפֿילו דאָס, וואָס ביי איין פֿאַרשטעלונג האָט זיך דעם פּריסטאָוס הונט, וואָס איז מיט זיין באַ־לעבאָס געווען הינטער דער בינע, פֿאַרגלוסט פֿאַרוזיכטיק מיט דער לאַפע אויפֿצוּעפֿענען די טיר און אַרויפֿקומען אויף דער בינע. דאָס ליכט האָט אים אַ שלאַג געטאַן אין די אויגן און די הונדערטער פּני־מער אַנטקעגן האָבן אים איבערגעשראַקן. ער האָט זיך אַראַפּגעלאָזן אויפֿן בויך און שטיל אַנגעהויבן הינטיש צו קלאַגן. אַפֿילו דאָס איז געפֿעלן געוואָרן. מען האָט זיך גישט געקענט אַפּווינדערן, ווי עס איז אונדז געלונגען אויסצולערנען אַ הונט, ער זאָל אַזוי שייך שפּילן ווי אַ מענטש.

— „ליטעראַריש טעאַטער“... —

דאָס איז געווען אַ גרויסער חידוש אין דער רוסיפֿיצירטער ייִדי־

שער גאס. אפילו דער פריסטאוו, וואס האט אכטונג געגעבן אויף אונדזער פארשטעלונג, האט אונדז אויך געגעבן קאמפלימענטן. — דאס איז טאקע סאמאראדנער⁵ טעאטער, כאטש איך פארשטיי ניט די שפראך. שפילט, גאלובטשיקעס⁶, איר זאלט נאר ניט קריכן דער מאכט אין די אויגן...

די טרופע האט אריינגעקראגן נניע פוחות. מיט א מאל האט מען זיך דערשפירט דערוואקסן, די פלייצעט שטארקער, צו קענען טראגן דאס אחריות, וואס מען האט אויף זיך גענומען. אין אדעס האט יעדער איינער געהאט זיין ווינקל. נאך דער פארשטעלונג איז יעדערער אדוועק צו זיך אהיים, אויב ער האט נאר געהאט א שטיקל היים. איצט טער איז מען איינגעשטאנען אין א האטעל. מען איז כסדר געווען אין איינעם. יעדן טאג האט זיך די גאנצע משפחה צונויפגענומען. ארומ- גערעדט פלענער, געזארגט אין איינעם און זיך געפרייט אין איינעם. אין איינעם איז מען ארויסגעגאנגען זוכן ערגעץ ביליקע מאלצייטן.

אין יעליסאועטגראד האט זיך אפגעשפילט אין א האטעל א שטיקל סצענע, וואס איז אליין געווען ענלעך צו א טעאטער-שפיל. איך האב זיך פון דעם דערוויסט, ווען די שפיל האט שוין געהאלטן בנים סוף: לאזט זיך אויס, אז די גאנצע צייט אין יעליסאועטגראד האט א מאן נאכגעפארשט די טרופע, צי ארע מיטגלידער זינען לינטישע מענטשן אדער ווילדע שאלטשיקעס, ציגינערס מיט גנבישע וועגן און שטעגן...

דאס האט די מוטער פון דער קליינער רות, וואס האט געוויינט ערגעץ ארום יעליסאועטגראד, געשיקט אירן א ברודער, ער זאל אויסגעפיינען צו וואס פאר א חברה איר קינד איז אריינגעפאלן. איז דער ייד געקומען, זיך אפגעשטעלט אין דעם אייגענעם האטעל, וואס די טרופע, קונציק זיך אויסבאהאלטן, אז אפילו זיין פלימעניצע רות האט אים ניט באמערקט. ער איז געגאנגען צו אלע פארשטעלונגען, בניגעוויינט מיטן שטראם פון שלום אש, ווי רות האט געשפילט א

⁵ אמתער, אויטענטישער. — ⁶ טייבעלעך, טייערינקע.

יינגל. ערשט אויפן פֿערטן צי אויפן פֿינפטן טאָג, ווען מיר האָבן זיך שוין געקליבן אוועקצופֿאַרן פֿון יעליסאָועטגראַד, האָט ער זיך גע-לאָזט דערקענען צו זיין פֿלימעניצע און צו עטלעכע מיטגלידער פֿון דער טרופּע.

דער דיכטער ב. שאַפֿיר איז צו מיר געקומען אַ דערשראָקענער. זיין איינציק בלוי אויג האָט געפֿינקלט.

— הירשביין, מיר זינען אַרײַנגעפֿאַלן! רות' אַ פֿעטער איז דאָ! ער האָט אונדו נאַכגעקוקט. זיין שוועסטער, רות' מאַמע, האָט אים געשיקט. ער וויל זיך זען מיט אַיך.

אַ ביסל שפּעטער איז צו מיר אין צימער אַרײַנגעקומען אַ מיטל-יאַריקער ייד מיט אַ פֿאַרשוירן בערדל, האָט זיך פֿאַרגעשטעלט פֿאַר מיר און אַ פֿאַרשעמטער האָט ער געזאָגט:

— איר וועט ניט נעמען פֿאַר אומגוט, וואָס איך האָב אַיך פֿריס-ליעדעוועט.⁷ אַ מאַמעס האַרץ האָט ניט גערוט. אַ טאַכטער, גע-טראַכט... זי איז אין גימנאַזיע אין אַדעס... איז זי גאַר אַנטלאָפֿן מיט אַ טרופּע. ווען איך האָב אין די גאַזעטן געלייענט, אַז איר קומט אַהער, האָב איך גערעשאַיעט⁸ אַריבערכאַפֿן זיך קיין יעליסאָועטגראַד. איר וועט מיר פֿראַשטשאַיען⁹, וואָס איך האָב אַיך פֿריסליעדעוועט. אַבער איצטער בין איך צופֿרידן. געזען אַינער פֿאַוועדיעניע¹⁰, איך בין צופֿרידן. איך ווייס איצטער, ווער עס זינען די אַקטיאָרן און ווער ס'איז זייער פֿרעדסטאַוויטיעל¹¹. אַז איך וועל עס איר מאַמען דער-ציילן, וועט זי זיין צופֿרידן.

הינט, גיי טרעף, וווּ דיין מזל שטייט-אַיך. ס'האַט מיך שטאַרק געחידושט, וואָס די מוטער אַליין איז ניט געקומען קיין יעליסאָועט-גראַד זיך זען מיט איר טאַכטער, וואָס איז אַנטלאָפֿן מיט אַ טרופּע. דאָס האָט אַרויסגערופֿן אַ סך פֿרייד בײַ אונדזערע מיטגלידער. אַ מאַמע טרויט אונדו איר קינד!

⁷ נאַכגעשפּירט, פֿאַרפֿאַנגלט. — ⁸ באַשלאָסן. — ⁹ מוחל זיין. — ¹⁰ אויפֿ-פּירונג. — ¹¹ פֿאַרשטייער.

די שמחה פֿון דער יונגער רות האָט אונדז אַלעמען באַהערשט. אַפֿילו דער דאָזיקער אינצידענט האָט אונדז צוגעגעבן מוט. אזוי איז מען אָפּגעשווומען פֿון אַדעסער ברעג.

ג ע מ ס ר ט

— 1 —

גאַנץ אומדערוואַרט איז די הירשבייַן־טרופּע געטראָפֿן געוואָרן פֿון אַ ביטערער מסירה. מיר זינען געוואָרן אַן ערנסטע קאַנקורענץ צו די וואָס האָבן געקאַרמעט די ייִדישע גאַס מיט שונד. ס'איז ניט אין מיין כאַראַקטער צו דערמאַנען, וואָס פֿאַר אַ ייִדישע טרופּע עס האָט דעמאָלט אויסער אונדז געשפּילט אין אַדעס. אָבער זיכער איז עס געווען, אַז אַ מסירה האָט דערגרייכט צו נאַטשאַלסטוואָ. דאָס האָט מיר שטיל געזאָגט דער פּריסטאַוו, וואָס האָט געהאַט דעם רשות אויף די טעאָטערס:

— איך בין ניט שולדיק — האָט ער מיר געזאָגט בשעת איך בין צו אים געקומען בעטן חסד פֿאַר דער טרופּע — אַנערע אייגענע יידן האָבן דערטראָגן, אַז איר שפּילט פֿאַר רעוואָלוציאָנערע צוועקן. מיר „שפּילן פֿאַר רעוואָלוציאָנערע צוועקן“ — דאָס איז געווען די מסירה. און אין איין ווינטערדיקן פֿרימאַרגן איז קלאַר געוואָרן, אַז אונדזער טרופּע איז „קראַמאַלע“, דער גראַדאַנאַטשאַלניק¹ טאַל־מאַטשאַוו האָט אַליין באַפֿוילן, מען זאָל די הירשבייַן־טרופּע פֿאַרבאַטן צו שפּילן אין אַדעס.

דאָס איז געקומען ווי אַ דונער אין אַ זוניקן טאַג. אַלץ איז פּמעט אַוועק פּשוּרה. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז וואָס מער מיר זינען בני

¹ דער הויפטשעף פון דער שטאַט מיט רעכט פון אַ גובערנאַטאָר.

דער אָדעסער יידישער גאַס געוואָרן אַ געזעצלעך קינד, אַלץ מער האָט די יידישע גאַס אָנגעקלאַפּט אין די טירן פֿון האַרמאָניע־טעאַטער, וווּ מיר האָבן געשפּילט. די עטלעכע נייע פּיעסן, וואָס מיר האָבן אויפֿ־געפֿירט, האָבן אויסגענומען. די פֿערצן פּיעסן, וואָס מיר האָבן געהאַט אין רעפּערטואַר, האָבן זיך געביטן מיט זייער פּלאַץ אויף דער בינע. די פּיעסן זיינען געווען: מיטן שטראַס, גאַט פֿון נקמה, און יחוס פֿון שלום אָש; יענקל דער שמיד, איינזיק שטעפּטל פֿון דוד פּינסקי; אַבֿרהאַם דער שוטטער פֿון ב. שאַפֿיר; געטאַ, פֿון יידיש־האַלענדישן דראַמאַ־טורג הַנְעֵרמאַנס; אין שטאַט פֿון סעמיאַן יושקעוויטש; גאַט, מענטש און טייַזל פֿון יעקב גאַרדין; צעזייט און צעשפּרייט, מענטשן פֿון שלום עליכם; יואל, תקיעת כּף און די נבֿלה — מיינע אייגענע פּיעסן. מיר האָבן אין גאַנצן פֿאַרטושירט² די אַנדערע יידישע טרופּע. ענג גע־וואָרן פֿאַר צווייען.

די ניס, אַז אונדזער טרופּע איז פֿאַרבאַטן געוואָרן צו שפּילן, האָט זיך שנעל צעטראַגן איבער דער יידישער גאַס. דער ענין האָט אַרויסגערופֿן אַ סך צער און ביטערניש. מען האָט געפרוּווט אַנקלאַפֿן אין די פֿענצטערס פֿון די קלענערע טשינאוּניקעס³, אָנגעבאַטן שוחד, אָבער עס האָט ניט געהאַלפֿן. אַזוי ווי דער פֿאַרבאַטן איז געקומען פֿון גראַדאַנאַטשאַלניק, פֿון דעם טרויעריק באַרימטן טאַלמאַטשאַוון, גו, האָט אַ קלענערער טשינאוּניק נישט געקענט אַראַפּנעמען די גירה. פֿון די קלענערע טשינאוּניקעס איז געקומען דער אייגענער ענטפֿער: — מיר ווייסן, אַז אַינער טרופּע האָט מיט קיינעם ניט געהאַט צו טאָן. איר שפּילט טעאַטער און מער גאַר ניט. אָבער דער דאַנאַס⁴ איז געקומען, אַז איר שפּילט פֿאַר אונטערערדישע פֿייערן. דער גראַ־דאַנאַטשאַלניק איז שטאַרק אויפֿגעבראַכט. אויב איר וועט אים קענען איבערריידן, דערווייזן און ער וועט נאַכגעבן, וועלן מיר זיין צופֿרידן. די טרופּע האָט זיך דערשפּירט פֿאַריתומט. מען האָט אָנגעהויבן באַטראַכטן די מעגלעכקייט אַרויסצופֿאַרן שפּילן ערגעץ אַנדערש. איך

² צוגעדעקט, פֿאַרטוּנקלט. — ³ צאַרישע באַאַמטע. — ⁴ מסירה.

בין געפארן קיין קיעוו, אַנגעשלאָגן אין ייִדישע הויכע פֿענצטערס. מען האָט געקענט קריגן דעם בעסטן טעאָטער צו שפּילן. דאָרטן האָט מען געהערט פֿון אונדזער טרופּע. אָבער קומען מיט אַ ייִדישער טרוֹ-פע קיין קיעוו האָט מען נישט דערלויבט.

— 2 —

דערווייל האָב איך געקראָגן אַ באַפֿעל צו קומען זונטיק אַכט אַ זייגער אין דער פֿרי צום גראַדאַנאַטשאַלניק, צו טאַלמאַטשאַוו. ער וויל מיר זען. האָב איך מיך געריכט אויף אַל דאָס בייו. ער וועט פֿאַראַרדענען מיך פֿאַרשפּאַרן אין תּפֿיסה; אַרויסשיקן פֿון אַדעס — מאַלע וואָס טאַלמאַטשאַוו קען פֿון מיר פֿאַדערן! מיינע פֿריינד האָבן זיך אויך געשראַקן. איך בין פֿון שבת אויף זונטיק אַ גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפֿן. האָב זונטיק אין דער פֿרי זיך אויסגעפּוצט, «געמאַכט אַ האַרץ» און אַוועק צום גראַדאַנאַטשאַלניקס מלוכה. געקומען מיט אַ פֿערטל שעה פֿריער.

זיין אַדיוטאַנט, וואָס האָט מיך באַגעגנט, האָט געוואָלט ביי מיר אויסגעפֿינען פֿאַר וואָסערע חטאים מען רופֿט מיך זונטיק, און אַזוי פֿרי.

— עפעס גאָר נישט געוויינטלעך!

פּונקט אַכט אַ זייגער האָט זיך דערהערט אַ גלעקל קלינגען און דער אַדיוטאַנט האָט מיך אַרײַנגעפֿירט צו טאַלמאַטשאַוו. אין אומגעלומפּערטן גרויסן, כּמעט פּוסטן צימער, ביים ראַנד פֿון לאַנגן טיש, איז געזעסן טאַלמאַטשאַוו. אָן ווערטער האָט ער מיר אַנגעוויזן, איך זאָל זיך שטעלן קעגן איבער — ביים אַנדערן עק טיש. איך האָב געהאַט די מעגלעכקייט, אידער ער האָט געעפֿנט זײַן מויל, צו באַמערקן, אַז די רעכטע האַנט ליגט אויף אַ רעוואָלווער. אַ פֿלאַך-כּער ברוינינג איז עס געווען. טאַלמאַטשאַווס פנים איז געווען געלב-לעך בלוי. זיין פֿאַרשוירענע, ברוינע באַרד האָט צוגעגעבן טרוקנקייט, גיכער בייזקייט צו זיין פנים. ער האָט נישט געהייסן זיצן. אַזוי בין איך געבליבן שטיין אויף מײַן אַרט קעגן איבער. כִּהאָב נאָר מײַנע ביידיע

הענט געהאלטן פֿאַרלייגט איבערן טיש, ער זאָל זען, אָז איך האָב ניט קיין רעוואָלווער.

— פֿאַר וועמען שפּילסטו אין דיין טעאַטער? — האָט ער שטרענג אַ פֿרעג געטאָן.

איך האָב אויף דעם ניט געענטפֿערט. כִּהאָב זיך געמאַכט, ווי כּוואָלט ניט פֿאַרשטאַנען וואָס ער פֿרעגט.

— וואָס פֿאַר אַן אונטערערדישע חבֿרה צאָלט פֿאַרן שפּילן?

— די פּיעסן זינען צענזורירט. פעטערבורג האָט זיי צענזורירט.

— איך ווייס וואָס פעטערבורג טוט. הלואַי וואָלט זיך פעטער-

בורג ניט געמישט אין אונדזערע געשעפֿטן? איך וואָלט די זשידאָוו-סקי טעאַטערס קטשאַרטו⁵ געשיקט.

ער האָט זיך אינגעגעסן אין מיר מיט זינע אויגן, געוואָלט

מסתמא ווירקן מיט שאַרפֿע בליקן אויפֿן רעוואָלווער, איך זאָל זיך מודה זיין. איך האָב געשוויגן.

— איך בעט מיט גוטן, זאָלסט מיר זאָגן, פֿאַר וואָס פֿאַר אַן אונט-

טערערדישע גרופּעס שפּילסטו טעאַטער? איך ווייס, אָז די געשעפֿטן

זינען ביי דיר ניט קיין גוטע. איך ווייס, אָז פֿון ערגעץ דעקט מען

די אויסגאַבן. איך ווייס אַלץ. מיר דערטראַגט מען. פֿון מיר קען מען זיך ניט אויסבאַהאַלטן.

— איך זאָג דיר נאָך אַ מאָל, אָז דאָ האָט מען אויף אונדז אַ ביל-

בול געמאַכט. עמעצן האָבן מיר ענג געמאַכט.

— איך גלייב דיר ניט!

— איך גיב דיר מײַן ערנוואָרט.

— איך גלייב ניט דיין ערנוואָרט. איך ווייס צו וואָס פֿאַר אַ שני-

קע⁶ דו געהערסט. מען האָט מיר געזאָגט, דו ביסט אַ שרייבער, ווי קומסטו צו טעאַטער?

— איך בין אַ דראַמאַטורג. מען האָט אין שטאַט-טעאַטער גע-

שפּילט אויף רוסיש מײַנע אַ פּיעסע.

⁵ צום טיטול, צו אַל די שוואַרצע יאָר. — ⁶ באַנדע.

— מען האָט געשמועסט, אַז זי איז אויך מיט אַ סך פֿאַרבאָרגענע גענגלעך.

איך האָב געשוויגן. געוואַרט, מיט וואָס ער וועט פֿאַרענדיקן. מיר איז קלאָר געוואָרן, אַז די מסירה האָט מען דערלאָנגט דירעקט צו אים און ער גלייבט אין דער מסירה. זיין פנים האָט זיך צעגאַסן. די גרינע גאַל האָט זיך איבערגעגאַסן איבער זיין פנים. נערוועיש האָט די רעכטע האַנט געגלעט דעם רעוואָלווער. זינע אויגן האָבן אויס-געבלאַנדזשעט איבער זיין פנים. איך האָב זיי געשפּירט איבער זיין קליידער און אויף זיין מנינע בלאַסע איבערגעשראַקענע הענט. אַנגעשטאַ-נען אַ ביטערע רגע פֿון שטילשוויגן.

עס איז געווען באַוווסט, אַז טאַלמאַטשאַוו איז אַ פֿינצטערער אַנטיסעמיט. ער איז דער וואָס האָט באַגניסטערט די „שוואַרצע מאה“, וועלכע האָט געמאַכט פֿאַגראַמען אויף יידן, און אַז ער אַליין איז אויך אַ „שוואַרץ-מאהניק“.

דער ייד אין מיר האָט עס מער פֿון אַלץ געשפּירט. האָב געאַנט, אַז דאָ איזדיקעוועט ער זיך ניט נאָר אין הירשביינען, דעם טעאַט-ראַל, נאָר אין הירשביינען דעם יידן. ער האַלט צוליב דעם אין אין גלעטן זיין רעוואָלווער, כדי דער ייד, וואָס שטייט פֿאַר אים, זאָל לעקן האַניק.

אַבער איך האָב זיך באַמיט ניט אַרויסצוווייזן פֿאַר אים מנין צע-רודערט געמיט. בין געשטאַנען ביים טיש אַ געשטאַרקטער פֿון אַן אינערלעכן כוח — אַז דאָס, וואָס ער האָט געקענט טאָן, האָט ער שוין אַפּגעטאָן.

— ביי מיר אין שטאַט וועט דיין טרופּע נישט שפּילן! נעם-צו-נויף דינע לינט און טראַג זיך אָפּ פֿון אַדעס. אַדעס איז פֿאַר דיין טרופּע פֿאַרמאַכט. ביסט פֿריי.

— 3 —

ווי איך האָב פֿאַרשטאַנען, איז די הויפט-מסירה געווען אויף מנין נאַמען. נאָך דעם ווי די אַקטיאָרן האָבן גוט זיך אויסגעזיפּצט און די

אקטריסעס מיט נעמין אין דער שפיץ האבן זיך גוט אויסגעוויינט, האבן מיר באטראכט א פלאץ, ווי אזוי אפצופריצעווען⁷ דעם שוואַרץ-מאהניק טאַלמאַטשאָו.

מיר האבן באשטימט, די טרופע זאל פֿון זיך שיקן אַ דעפוטאַציע צום גראַדאַנאַטשאַלניק מיט תרעומות אויף הירשביינען. זיי, די אַקטיאָרן, זינען גאָט די נשמה שולדיק, באַשר זיי קוקן ניט אַריין אין די געשעפֿטן ווי זיי ווערן געפֿירט. אויב עס איז טאַקע אמת ווי דער גראַדאַנאַטשאַלניק איז חושד, וואַרפֿן זיי זיך אין גאַנצן אַפֿ פֿון הירש-ביינען. און ער, דער גראַדאַנאַטשאַלניק, זאל באַוויליקן צו דערלויבן דער טרופע שפּילן אויף איר אייגענעם נאַמען.

מען האָט צוליב דעם צוועק אויסגעקליבן די צוויי שיינע אַקטריס-סעס, וואָס האַבן גערעדט אַ קנאַקעדיקן רוסיש. נעמי און אַרלאַזאָוואַיאַ און צו זיי האָט מען צוגעזעצט דעם שיינעם יעקבֿ בן-עמי. זיי האַבן זיך געמאַלדן צו טאַלמאַטשאָוון און ער האָט זיי אויפֿגענומען גאָר לייטיש. זיי האַבן זיך פֿאַר אים באַקלאַגט, אַז זיי לייקענען נישט אַפֿ דעם חשד, כאָטש זיי ווייסן ניט אויף געוויס צי דאָס איז אַזוי. זאל ער דעריבער באַוויליקן — ווי אַ קולטורעלער און אינטעליגענטער מענטש, וואָס פֿאַרשטייט די נשמה פֿון אַקטיאָרן — נישט צו לאָזן די טרופע זאל בלייבן אויפֿן וואַסער. זאל ער לאָזן שפּילן אַן הירשביינען. דאָס שפיצל האָט זיך אַנגעגעבן.

— יאָגט אים אַרויס, דעם מערזאָויעץ⁸ הירשביין. לאָזט אים ניט אַרויף איבער דער שוועל פֿון טעאַטער!
ווי אַ געטרנייער פֿאַטער האָט ער זיך אַנגענומען די קריוודע פֿון די „אַפּגענאַרטע“ אַקטיאָרן, נעבעך.

טאַלמאַטשאָו האָט דעם אייגענעם טאַג מודיע געווען זינען לייט, מען זאל די געוועזענע הירשביין-טרופע לאָזן שפּילן, נאָר מען זאל האַלטן אַן אויג אויפֿן סוואַלאַטש⁹. אויב מ'וועט אים כאַפֿן אין טעאַ-טער, וועט מען גלייך דאָס טעאַטער פֿאַרמאַכן.

⁷ אַפּצופרייערן (ווי אַ פּריץ). — ⁸ געמיינער, נידערטרעכטיקער. — ⁹ פּאַס-קוויאַק.

אזוי ארום האט די טרופע ווידער אָנגעהויבן שפילן אונטער דעם נאָמען: די ליטעראַריש-דראַמאַטישע טרופע. מײנע ראָלן האָבן אי-בערגענומען אַנדערע אַקטיאָרן פֿון דער טרופע. די ערשטע עטלעכע וואָכן האָבן זיך אויסגעהיט און אַפילו ניט אַרײַנגעקוקט אין טעאַ-טער אַרײַן.

כאַטש מען האָט ווי פֿריער געשפּילט, האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אַ כּמאַרע איבערן לעבן פֿון דער טרופע. ס'האַט ניט אויסגעמאַכט, וואָס מען האָט דערלויבט שפּילן. אויב שוין איין מאָל אַ מסירה — קען זי קומען נאָך אַ מאָל. די אַקטיאָרן און אַקטריסעס זײַנען אַרומגעגאַנגען אַנטווישטע און פֿאַרלוירענע. עס איז אַלץ רײַפֿער געוואָרן דער גע-דאַנק, אַז אין אַדעס האָט די טרופע אָנגעוווירן איר באַדן אויף לאַנגע יאָרן.

קיין נייע פּיעסן אויפֿצופירן איז ניט געלעגן אין זײַנען. עס איז פֿאַראַליזירט געוואָרן דער יוגנטלעכער כּוח פֿון דער טרופע. יעדעס מאָל נאָך דער פֿאַרשטעלונג האָבן איר ערגעץ אין אַ זײַט אָפּגעוואַרט די אַקטיאָרן; מען האָט זיך באַגעגנט און אַרומגערעדט די שווערע לאַגע. סוף-פּל-סוף איז געבליבן, מען זאָל אָנהייבן אַריבערקוקן אַהין, וווּ דאָס ייִדישע לעבן פּולסירט שטאַרק, וווּ אַ ייִדישע פּרעסע גײַט-אַרויס. מען האָט אָנגעהויבן אַריבערצוקוקן קיין וואַרשע.

נאָך אַ לאַנגן ישובֿ-הדעת איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז איר זאָל אליין אַראָפּפֿאַרן קיין וואַרשע, אַנטאָפּן דעם באַדן — צי וואַלטן מיר ניט געקענט מאַכן פֿון וואַרשע דעם נײַעם אָנהייב, און מיט דעם רע-פּערטואַר, וואָס מיר פֿאַרמאַגן, זיך שפּעטער אַ לאַז טאָן איבער פּוילן, ליטע און ווייסרוסלאַנד. און אפֿשר וועט געלינגען דורכצוקומען מיט דער טעאַטער-געזעלשאַפֿט בראַש מיט י. ל. פּרצן, זיי זאָלן איבערנע-מען אונדזער טרופע און שטיצן ווי עס באַדאַרף צו זײַן.

כאַטש אַדעס איז זיכער ניט געווען דאָס איינציקע און פּאַסיקע אָרט, וווּ מיר האָבן זיך געקענט אַננבירגערן ווי אין אַ היים, פֿון דעסט וועגן, ווען אַדעס איז כּמעט ווי אָפּגעשניטן געוואָרן פֿון אונדז, כאַטש מען האָט אונטער דעם אויפֿזיכט פֿון פּאַליציי געשפּילט, האָט

אומגעריכט דער יאוש געפֿרעסן. צו מאַל האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די גאַנצע ענערגיע איז אויסגערוּנען.
פֿון אַדעס קיין וואַרשע האָב איך זיך געלאָזט ניט מיט קיין פֿריי- לעכן געפֿיל. אויסגעריסן געוואָרן מיט די וואַרצלען פֿון אַדעס. איז שווער געווען זיך לאָזן זוכן אַ נײַע היים.

ווען געלעכטער פֿאַרבייט געוויין

— 1 —

„זײַן אייגן הויז דערקענט אַ מענטש פֿון דער ווינטנס“. דאָס איז נאָר קלוג געזאָגט, ווען דער מענטש פֿאַדמאַגט אָן אייגן הויז. אָבער פֿאַר דעם, וואָס האָט קעגן זײַן ווילן און וויסן דעם וועג אָנגעוויזן, איז דער מײַל קיין מאָס ניט פֿאַר זײַן בלאַנדזשען. איך האָב אין באַברויסק געהאַט אַ טײַערע היים, אָבער מײַן שטרײַבטיש האָב איך מיט אַ סך בלאַנדזשענישן געזוכט.

בײַ מענדל עלקינען אין שטוב איז אַ פֿינפֿיאַריק מיידעלע געווען, אסתר אַדער עסיע, ווי טאַטע-מאַמע האָבן זי גערופֿן. עסיע האָט שוין געפרוּווט שפּילן פּיאַנאָ און האָט אויך ליב געהאַט דאָס גערטנדל מיט בלומען הינטער דער שטוב. מענדל עלקין אַליין איז אויך דעמאָלט אַ גרויס קינד געווען, כאָטש אַ גרויסער געשעפֿט-פֿירער. אָבער וואָס האָט געשעפֿט צו טאָן מיט ייִדישן טעאַטער און ייִדישער ליטעראַטור? די בלומען אַרום שטוב און די פֿאַלמען אין שטוב האָבן דעמאָלט גע- האָט אַ גרויסן אינהאַלט. איין קלייניקייט, מען דאַרף בלומען העלפֿן וואַקסן! אַז מען איז אין בלומען פֿאַרליבט, ציט מען זיי פֿאַר די אוי- ערן פֿון דער ערד אַרויס.

די פֿינפֿיאַריקע עסיע איז געווען מײַן גרויסער פֿרײַנד און בײַ מיר געוואַלט דערגיין דעם סוד פֿאַר וואָס בלומען וואַקסן פֿון דער ערד אַרויס. גוט אַ מאָל אויף זיך צו שפּירן דעם ערנסט פֿון אַ קינד.

און נאך בעסער איז אַנצונעמען זיך מיט אַ קינדס אַרנטלעכקייט. דע-
מאַלט, זוכנדיק מײַן באַגייסטערונג און מנוחת הנפש צווישן די בלו-
מען-בייטן, איז צו מיר אַ גאַנץ שיינער וויץ געקומען פֿון אַמעריקע.
אַ וויץ אויף דער ליטעראַטור אויך אויף מײַן פֿריוואַטן חשבון.

דער טונקעלער, דער הומאַריסט און סאַטיריקער, איז דעמאַלט
געקומען צו גאַסט פֿון אַמעריקע אַזש קיין באַברויסק און מיט זיך
מיטגעבראַכט אַ נײַ לעבן, וואָס ד״ר חיים זשיטלאָווסקי האָט רעדאַק-
טירט. האָב איך דאַרטן געטראָפֿן אַ כאַראַקטעריסטיק וועגן דער ייִדי-
שער ליטעראַטור און אירע שרײַבערס. בעל־דמיון איז געווען דע-
מאַלט דער חכם. „אין קאַלירן — האָט זיך בעל־דמיון געקליגלט —
ווייסן די ייִדישע שרײַבערס פֿון צוויי: ווייס און שוואַרץ. בײַ פּרץ
הירשביינען וועט איר טרעפֿן אויך פּורפור. נאָר גייט פֿרעגט אים, ער
זאָל אַנך דערקלערן, וואָס פֿאַר אַ קאַליר פּורפור איז! אין בלומען
ווייסן די ייִדישע שרײַבערס פֿון רויזן. בײַ פּרץ הירשביינען וועט איר
טרעפֿן אויך ליליעס. נאָר גייט פֿרעגט אים, צי ער האָט אַ ליליע גע-
זען אין זײַן לעבן...“

גו, וואָס דאַרף נאָך מער אַ שרײַבער אין צײַט, ווען טרויער און
יאוש, ביידע, האָבן זיך באַזעצט אויף זײַן פנים דאַרטן, וווּ חן-גריי-
בעלעך האָבן געדאַרפֿט זײַן? איך בין זיך מודה, אַז איך בין תיכף
אָוועק אין בלומען-גאַרטן הינטער מענדל עלקינס היים און זיך באַ-
קלאַגט פֿאַר די בלומען: „אַט, זעט איר, מײַנע טײַערע, אַ מאַמע האָב
איך געהאַט, וואָס האָט אין פֿרילינג אַרויסגעפֿירט אין דרויסן אירע
קינדער און מיט אַ ליכטיקן פנים אַנגעוויזן אויף די ערשטע בלומען,
וואָס זײַנען אַרויס פֿון דער זומפיקער ערד אַרום אונדזער וואַסערמיל.
און טאַקע זי, די מאַמע אונדזערע, האָט אונדז אַנגערופֿן די אַלערליי
קאַלירן, וואָס דער פֿרילינג און שפּעטער דער זומער האָבן געשפּרייט
איבער די לאַנקעס אַרום אונדזער וואַסערמיל“. אמת, די בלומען האָבן
מײַן זאָרג ניט באַגריפֿן. די בלומען האָבן אויך דעם מענטשנס נאָ-
רישקייט ניט באַנומען. די קוואַלן פֿון מײַן דעמאַלטיקן טרויער האָב

איך אליין זיך באַמיט אויסצובאַהאַלטן פֿון מענטשן; זאָל עס זײַן די ליבסטע און געטרײַסטע פֿון צווישן מענטשן.

אַ, ווי שווער ס'איז דעמאָלט געווען צו קומען אין דער ליטעראַ-טור מיט אַ בלומענשפּראַך! ראָזעווען ברויט האָט דעמאָלט אונדזער ליטעראַטור געדאַרפֿט. העכסטנס זאָל דאָס לעבל ברויט בײַם אַרײַנ-פֿירן אויף דער לאַפעטע אין אויוון אַרײַן, אַרױפֿגעזעצט ווערן אויף גרינע, דעמבענע בלעטער; ווי מײַן מאַמע האָט ראָזעווען ברויט גע-באַקן און אויף דער לאַפעטע אונטערן לעבל ברויט גרינעם אַיר אונ-טערגעבעט, און אַזוי איז דאָס לעבל אַרײַנגעפֿאַרן אין הייסן אויוון אַרײַן.

ס'איז ניט אַזוי שווער געווען נאָך אַ צווייאַריקער הפֿסקה צו גע-פֿינען אַ שרײַבטיש. עס איז דער עיקר שווער געווען צו געפֿינען זיך אַליין. שווער געווען צו געפֿינען דאָס ווינקעלע, וואָס איך האָב שוין געהאַט פֿאַרמאָגט אין דער ליטעראַטור, אין דער ייִדישער און אויך אין דער רוסישער, איידער איך האָב מײַן גורל פֿאַרבונדן מיטן ייִדישן טעאַטער און געלאָזט מײַן גוף זאָל באַרײַכערט ווערן מיט צוויי נשמות: אַן אַקטיאַרישע און אַ שלימזלדיקע.

— 2 —

און אויב דער האָן האָט ניט געקרייט, צי וועט דען דעמאָלט דער טאַג ניט קומען? איך האָב קיין מאָל ניט געטראַכט וועגן זיך, אַז איך בין דער האָן, וואָס לאָזט צו וויסן, אַז דער טאַג קומט־אַן. איך בין אויך קיין מאָל ניט געווען די סאָווע, וואָס שרײַט אין די פֿינצטערע נעכט, איז מודיע, אַז זי איז זעעוודיק געוואָרן — באַשר עס איז נאַכט און זי איז הונגעריק.

ווי אַ שרײַבער האָב איך זיך ניט באַטראַכט מער ווי אַ באַשיי-דענער בוים אין וואַלד. איך בין גאַנץ פֿאַרויכטיק געווען מיט מײַן שטיב. מיטן ברייטן שליאַך בין איך ניט געגאַנגען. גיכער פֿון אַלץ האָב איך ליב געהאַט אַליין טרעטן מײַן וועג בײַ דער זײַט פֿון ברייטן שליאַך. אונדזערע קלאַסיקערס האָבן נאָך געלעבט און מען האָט זייער

שרייבן געלייענט און ארום דעם זיך געפשטלט. אונדזערע קלאסיקערס האבן פֿאַר זייער לעבן די לויב־געזאַנגען פֿאַרנומען. און צי בײַ אונדז וועט די ליטעראַטור געפֿינען איר היים; און צי עס וועט זיך גענוג פֿלאַץ אין דער ענגער היים פֿאַר צוויי ליטעראַטורן, פֿאַר ייִדיש און העברעיִש, האָט מען נאָך דעמאָלט וועגן דעם קיין סך ניט געטראַכט. נאָך איצטער, מיט יאָרן שפעטער, ווען אַ יונגער שרייבער קומט אין דער ייִדישער גאַס, און ווי באַגאַבט ער זאָל ניט זיך, ווילן די ייִדישע מענטשן זיך נאָמען ניט אויפֿנעמען.

אַ לידעלע פֿאַראַן, איך געדענק ניט וועמעס. כּוועל זיך אַליין פֿון דעם אויך ניט אָפּזאָגן. דוכט מיר, אַזוי גייט דאָס לידל:

אַמאָל זינען געליבטע געגאַנגען
צום ברעג פֿון זייער זומער,
צום ברעג פֿון זייער זומער.
געגאַנגען מיט ווענדקעס פֿישעלעך כאַפֿן,
פֿישעלעך כאַפֿן.
אַנגעקומען שפעט, ווען שניי איז געפֿאַלן,
ווען שניי איז געפֿאַלן.
געווען איז שוין אַלץ פֿאַרפֿאַלן,
געווען איז שוין אַלץ פֿאַרפֿאַלן...

דעמאָלט האָט מען נאָך אַזאַ לידל ניט געקענט זינגען. מען איז נאָך יונג געווען. פֿאַר וואָס? די ייִדישע גאַס איז יונג געווען. די דער־וואַכטע יוגנט איז געווען פֿאַרליבט אין דער אייגענער שפּראַך. ליב געהאַט הערן די אייגענע שפּראַך קלינגען, אין דער שטיים פֿון זיך באַליבטן שרייבער האָט דער יונגער לייזער זיך אייגענע שטיים דערקענט.

דעריבער איז מיר שווער געווען נאָך אַ הפֿסקה פֿון צוויי יאָר דערקענען מיין אייגענעם כתב. די צוויי יאָר הינטער זיך האָבן זיך נאָכגעשלעפט. אין קאַפּ האָבן זיך געבאַמבלט אַלערליי באַגעגענישן, אַלערליי געשעענישן. אַ שמועס מיט דוד פֿרישמאַנען אין וואַרשע,

נאך דעם ווי ער האט בני אונדז געזען א פאָר פֿאַרשטעלונגען, לאַזט
אויך ניט צו רו.

בני דוד פֿרישמאַנען אין שטוב איז עס געווען. כאַטש ער אליין
איז שוין געווען לאַנג פֿון אויסלאַנד, פֿון דייטשלאַנד, פֿון דעסט וועגן
האַט נאָך געקלונגען אין זיין שפּראַך דער „יאָ“. אָבער דעמאָלט האָבן
מיר בכלל געהאַט צו פֿיל דאָקטוירים, וואָס האָבן די אַלוועלטלעכע
חכמה אין אויסלאַנד געשטודירט און, שטענדיק אַהיים מיטן דאָך-
טער-טיטל, האָבן זיי אין דער היים געזוכט דאָס אויסלענדישע. צו פֿיל
האַבן זיי אין אויסלאַנד געזען און געהערט. שפּעטער האָבן יאָרן גע-
דאַרפֿט פֿאַרבייפֿון ביז די דאָזיקע דאָקטוירים האָבן זייערע אייגענע
שפּיץ פֿינגער דערקענט.

— יאָ איך האָב געזען דיזע זאַכע... — האָט דוד פֿרישמאַן איר-
ראַניש גערעדט — דיזע זאַכע פֿון שלום אַש, וואָס איר האָט גע-
שפּילט, מיטן שטראַם... יאָ מיטן שטראַם... געשפּילט ניט שלעכט...
אָבער וואָס מאַכט מען בני אונדז אַזאָ וועזן פֿון דעם?

— איר האָט דאָך קיין וועזן ניט געמאַכט.

— יאָ, מען האָט געבעטן, איך זאָל שרײַבן.

— אַנטשולדיקט מיר, אויך וויפֿל איך געדענק, האָט קיינער ניט
געבעטן, מען זאָל שרײַבן.

— איך שרײַב ניט, ווײַל ס'איז ניטאָ איבער וועמען צו שרײַבן.
וואָס מאַכט מען וועזנס גרויסע פֿון זיי? ביאַליק דער נבֿיא... אַש דער
זשעני... און י. ל. פּרץ דער...

— ווער איז אין דעם שולדיק? ניט ביאַליק שרײַט, אָז ער איז
אַ נבֿיא, און קיינער פֿון זיי שרײַט ניט.

— יאָ, זי לעזן דאָך די דייטשע ליטעראַטור... און מען מאַכט
דאָרט פֿון זיי קיין וועזן ניט. און בני אונדז: זשעניען, נבֿיאים, כאַ-
כאַ!

און בעל-דמיון, צוליב וואָס האָט ער דעמאָלט אַנגעמסרט אויף
דער ייִדישער ליטעראַטור און אירע שרײַבערס? עמעצער האָט דאָך

געדארפֿט געבוירן ווערן יינגער. קאָרג שרייבערס זינען ביי אונדז מיט פֿאַרטיקע בערד געבוירן געוואָרן?

— 3 —

געוויס וואָלט מיר געדינט פֿאַר אַ באַלזאַם צום האַרצן, ווען דע־מאַלט, אַנשטאַט צו באַריידן די ליטעראַטור און אירע פֿאַרשטייערס, נעמט גאָר דוד פֿרישמאַן און שגצט מיך אויס בזה הלשון:

— גענוג דיר דרייען אַ קאַפּ מיט טעאַטער! זע, האָסט דאָך שוין מיט דיין נאָז דערלאַנגט צו די שפיצן פֿון דינע שייך. צוויי יאָר שוין, אַז מען זעט פֿון דיר קיין געדרוקט וואָרט ניט. עס וועט שוין זיין דער, וואָס וועט זיך מיט טעאַטער עסקן. גוט צי שלעכט, אָבער דיין עסק איז עס אַוודאי ניט.

פֿאַר וואָס האָט ער עס מיר דעמאַלט ניט געזאָגט? אַפֿילו ביאַליקן איז עס אויך ניט אַננגעפֿאַלן מיר אַרניצוואָגן. בלויז דער זיידע ר' מענדעלעע האָט עס אין זינען געהאַט. אמת, איך האָב עס פֿון זינען ליפֿן אַראָפּגעלייענט, נאָך איידער ער האָט עס מיר אַרנינגעזאָגט. אוי, איז עס געווען אַן איבהאַלט!

— אַט אַזוי נעמט אַ נישקשהדיק מענטשל און ווערט אַ קאַטע־רינשטשיק... זיך אַוועקלאָזן אין אַ מולטער שווימען איבער דער גני־לאַפּיאַטאַווקע, אויסצונעמען ביי די חכמי ליזשאַנקע, ביי די חכמי זלידנעווקע...

נאָך איצטער זע איך דיך אַרויס, פּיקח איינער, דו, דער איינצי־קער, וואָס האָט מיר קיין קאַמפּלימענט ניט געגעבן פֿאַר מנין שלאָגן זיך קאַפּ אין וואַנט, באַשר אַ בעסער ייִדיש טעאַטער פֿעלט דעם ייִדישן פֿאַלק.

„לאַד, לאַך, ווען עס גלוסט זיך וויינען. מיט דיין געלעכטער פֿאַר־דעק דאָס געוויין“. דאָס פֿאַלק, וואָס גייט־אום נאַקעט און הונגעריק אויף גאָטס ערד, די הינדוסן אין אינדיע האָבן זיך צו דעם דערטראַכט. פֿאַראַן גענוג מאַמענטן אין מענטשנס לעבן, ווען עס פֿעלט דער כּוח

צו לאַכן פֿון זיך אליין און מיט דעם געלעכטער פֿאַרטויבן דעם טרוי-
 ער בשעת ער שרײַט פֿון דײַן בלוט אַרויס.
 וואָרעם וואָס איז ליטעראַטור? וואָס איז דאָס ליד, די דראַמע, די
 דערציילונג, צי דאָס ליד אין פּראָזע, וואָס מאַכט בײַם שרײַבער, ער
 זאָל ניט מיט טינט, נאָר מיט דעם בלוט פֿון אייגענעם האַרצן צייכע-
 נען און עס אונטערטראַגן צום מיטמענטשן, יענער זאָל זיך אליין
 דערקענען? איז דען פֿאַראַן אַ פֿרײַערדיקער אָפּמאַך, וואָס פֿאַרפֿליכט
 דעם שרײַבער, ער זאָל גלייבן, אָז מיט אַזאַ פֿליכט איז ער געבוירן
 געוואָרן?

די פֿאַלקשפּראַך האָט מיט טויזנטער מײַלער גערעדט און גע-

מאַנט:

— זע. אַ לעבעדיקער קוואַל האָט פֿון פֿאַלקסלעבן זיך צום דרויסן
 אַ ריס געטאַן. פֿאַלקס־חכמה און פֿאַלקס־יסורים. פֿאַלקס־האַפֿענונגען
 און פֿאַלקס־יאוש. זע, אַ נײַע תקופֿה קומט־אַן; זי איז פֿון פֿאַלקסלעבן
 אַ טייל. זי טרינקט פֿון לעבעדיקן קוואַל, וואָס הייסט: די בענקשאַפֿט
 און די ליבע פֿון אַ פֿאַלק. לאַז עס ניט צערונגען ווערן איבער די מדבֿ-
 ריות פֿון דער נײַער צײַט אין אונדזער צעשפּרייטקייט. לאַז עס ניט
 אַנזינקען אין די געזעמדן, וואָס די אַסימילאַציע האָט אין אונדזערע
 גאַסן אויסגעשפּרייט.

דער צײלונגען

צוויי מאָל שטאַרבט מען נישט

פאָלקסטימלעך

— 1 —

נישט אַיעדער שמיד האָט ליב צו האַלטן אין האַנט אַן אַלט שטיקל אַניון. כאָטש די צוואַנג האַלט דאָס אַניון און די רעכטע האַנט האַלט די צוואַנג, בעת די לינקע האַנט ציט דעם בלאַזזאַק, ס'פֿייער אויפֿגעבלאַזן — נאָר אַלט איז אַלט; און זשאַווער — איז זשאַווער. אָבער שמה דער דאָרפֿשמיד, וועמעס קוזשניע און שטוב זינען טאַקע געשטאַנען אַהינטער אַ לענגלעכן מיט שטרוי־געדעקטן דאָרף — יאָ, שמה דער שמיד האָט דווקא ליב געהאַט מתקן צו זיין אַן אַלט שטיק אַניון; דווקא אַ פֿאַרזשאַווערט שטיקל אַניוןברוך איז אים גע־ווען ליב מתקן צו זיין. ער האָט הנאה געהאַט צו זען, ווי דאָס פֿייער לייטערט עס, ווי דאָס פֿייער לעקט דעם זשאַווער פֿון אַניון אַראָפּ. דערפֿאַר האָבן אים די פּויערים פֿון די אַרומיקע דערפֿער ליב געהאַט. — שמה דער קאָוואַל — האָבן די פּויערים געהאַט אַ טבע צו זאָגן — ער וועט פֿון אַ טשוועקל מאַכן אַ מעסער, פֿון אַ מעסער וועט ער מאַכן אַ האַק און פֿון אַ האַק אַן אַקעראַניון. — עס זיצט דער טייוול אין שמהס הענט! — האָבן די אַרומיקע פּויערים געזאָגט.

זיין ווייב, נעכע, האָט ליב געהאַט די קוזשניע; ליב געהאַט צו ציען דעם שטאַנג, פֿונאַנדערצובלאַזן מיטן בלאַזזאַק ס'פֿייער אויף דער האַרנע¹. זי האָט ליב געהאַט די פֿונקען, וואָס האָבן ווי פֿייער־פֿלי־

---

¹ אויוון אויף צו שמעלצן מעטאַלן, אויף איבערגיסן אין אַנדערע פֿאַרמען אָדער שמידן.

געלעך געזומט אַרום איר, דעמאָלט ווען שמחה האָט געהאַמערט אָן אָנגעגליט שטיקל אַינזן. יאָ, נעכע האָב ליב געהאַט די קוזשניע. און אַלע יאָר, אַזוי אַרום פּסח־צייט, האָט זי געבוירן אַ קינד. יינגלעך, ווי דער שטייגער, האָט זי געבוירן. זי האָט ליב געהאַט אַרויסצוקומען אין קוזשניע מיט אַ קינד אויף דער האַנט, מיט אַ קינד ביי דער האַנט און מיט אַ קינד אין אינגעווייד, גרייט שוין אַרויסצושפּרינגען פֿון דער מאַמעס בויך אויף דרויסן אַרויס.

אָודאי האָט שמחה ליב געהאַט צו זען זיין ווייב נעבן זיך. ווייל זי איז געווען די ערשטע, וואָס האָט געגאַפֿט בעת ער האָט באַוויזן צו מאַכן אַ סערפֿ פֿון אַ שטיקל אַלטער צעבראַכענער זעג; מאַכן אַ האַק־מעסער פֿון אַ שטיקל קאַסע. אָודאי איז נעכע געווען די ערשטע, וואָס האָט געקוקט מיט גרויס ליבשאַפֿט אויף זיינע הענט, ווען זיי האָבן געהאַמערט אַ שטיקל אָנגעגליט אַינזן.

איין מאָל, אַרום ימים־נוראים איז דאָס געווען, מאַכט נעכע צו איר מאַן:

— אפֿשר וואָלטסטו, שמחה, מיר געמאַכט אַ שאַרף מעסער אויף צו בראַקן לאַקשן? אַזוי עפעס אַ שיינעם מעסער וואָלטסטו מיר מאַכן, איך זאָל קענען אויף היינטיקן יום־כיפור בראַקן מיט אים לאַקשן.

שמחה איז דאָס שטאַרק געפֿעלן געווען:

— זאָל זיך נאָר מאַכן אַ גוט שטיקל שטאַל צו דער האַנט, נעכע, אַ חשוב־שטיקל שטאַל, וועל איך שוין מאַכן איין מאָל אַ מעסער. ניט נאָר לאַקשן וועסטו מיט אים קענען בראַקן, נעכע.

אַזוי מאַכט ער צו זיין ווייב און ביידע זיינען שטאַרק צופֿרידן, געבליבן צו וואַרטן אויפֿן ריכטיקן שטיקל שטאַל.

— 2 —

אַ פֿאַר טעג פֿאַר ראש־השנה, גאַנץ באַגינען איז דאָס געווען, גע־לעגן נאָך דער קאַלטער טוי אויפֿן גראַז אַרום דער קוזשניע, נעמט און פֿאַרט־צו צו שמחהס קוזשניע אַ ציגיינער, טאַקע אָן אמתער ציי־

גיננער, מיט אַ בױד און מיט דריי פֿערדלעך געשפּאַנט פֿון פֿאַרנט; דריי פֿערדלעך צוגעבונדן צום וואָגן פֿון הינטן. אין בױד — וויבכער מיט אַנגעדראָלענע רױטע און געלע, און גרינע קליידער. און טאַקע מיט קינדערלעך האַלב נאַקעטע איז די בױד געװען פֿול. דער ציגני-נער אַליין, מיט אַ רױטן גאַרטל אַרומגעגאַרטלט, אין הױכע שטיוול, מיט אַ שװאַרצער באָרד און מיט שװאַרצע אױגן און אַ שװאַרץ-גע-קרייזלטער קוטשמע, וואָס האָט אַרױסגעקוקט פֿון הינטערן דאַשיק און געקראַכן אים אין די אױגן אַריין — אַ ציגנינער פֿון די אמתע ציגנינערס. געקומען, זיך אָפּגעשטעלט פֿאַר דער קוזשניע.

קומט צו אים אַרױס שמחה דער שמיד און פֿרעגט, מער מיט די אױגן ווי מיטן מויל: „וואָס וויל אַ ציגנינער דאָ איצטער אַזוי פֿרי פֿאַר מײַן קוזשניע?“

מאַכט דער ציגנינער:

— אַלט אַניזן האָב איך צו פֿאַרקױפֿן. פֿאַר שפּאַט ביליק וועל איך דיר פֿאַרקױפֿן. באַדאַרפֿסט ניט וועגן; ביליק גענוג וועל איך דיר פֿאַרקױפֿן. אָדער וויסטו גאַר וואָס? וועסט מיר פֿאַרריכטן די פֿאַד-קעוועס אַט אױף דעם דאָזיקן ראַבן פֿערדל, גיב איך דיר דאָס אַניזן גאַר אַן געלט אַוועק.

טוט דער שמיד אַ פֿאַרקוק אין זאַק אַריין; זעט ער — אַניזן. אַלט אַניזן. ווערט נאָך צוצוצאַלן אַ ביסל. נאָר אַז דער ציגנינער בעט נישט קיין געלט; דער ציגנינער בעט נאָר צו פֿאַרמאַצעווען² די פֿאַדקעוועס ביים ראַבן פֿערדל — איז דאָך אַוודאי רעכט. איז ער מסכים.

נעמט ער טאַקע באַלד און נעמט זיך צום ראַבן פֿערדל. אַ קליי-ניקייט; די הינטערשטע פֿיס ביים פֿערדל, די קלאַיען, נישט רעכט צו-געשניצט, ליגט דעריבער די פֿאַדקעווע נישט גלײַך. אַ קלייניקייט. אַגב וויל ער נישט האַבן, אַז די ציגנינערס זאָלן זיך דאָ קאַלאַטשען³ פֿאַר דער קוזשניע. גנבים. און אַ מאָל גאַר פּישוף-מאַכערס אױך. די

² (סלאַוויזם מײַט אַ יודישער ענדונג) פֿאַרפּעסטיקן. — ³ פֿלאַפּלען (דרייען אַ קאַפּ).

ווייבער זייערע — זיי פֿאַרשטייען אַוודאי די דאָזיקע טרייפֿענע קונץ. נעמט ער זיך דעריבער צום ראַבן פֿערדל, וואָס איז געווען פֿון הינטן צו דער דראַבינע⁴ צוגעבונדן. דאָס פֿערדל — גאַר אַ פּלאַכע⁵ פֿערדל. לאַזט שמחהן אַראַפּרעסן די קרום-אַנגעשלאַגענע פּאָדקעוועס. דאָס פֿערדל לאַזט שניצן די קלאַיען. שמחה האָט עס ליב געהאַט. ער האָט געשמט פֿאַר זיין שמידן אַ פֿערדל.

איין פּאָדקעווע האָט זיך שוין צוגעפּאַסט; צוגעשלאַגן. ס'פֿערדל טוט אַפֿילו ניט קיין טרייסל מיטן וויידל, אַפֿילו ניט אַ וואַראַזשע⁶ מיט אַן אויער; נישט קיין פינטל מיט אַן אויג. נאָר אַז שמחה פֿאַר-שניצט ביים פֿערדל די קלאַיע פֿון דער צווייטער, הינטערשטער פֿוס, פּאַסט-צו די פּאָדקעווע און נעמט קלאַפּן אַ טשוועקל אין קלאַיע אַריין — טוט דאָס ראַבע פֿערדל אַ בריק מיט דער פֿוס און שלינדערט-אַפּ שמחהן אַפּשר צען איילן. שמחה פּאַלט אין חלשות. פינצטער געוואַרן אין די אויגן. גלייך די נאַכט וואַלט זיך אַראַפּגעלאָזן אין מיטן העלן באַגיבען. און אַזוי בלייבט ער ליגן — גענוג לאַנג, ער זאָל נישט וויסן און זען, ווהיין די ציגנינערס זינען נעלם געוואַרן.

— 3 —

אַז ער איז געקומען צו זיך, אויפֿגעפֿנט די אויגן, איז שוין פֿון די ציגנינערס קיין סימן נישט געבליבן. אַוועק און איבערגעלאָזן ביי דער שוועל דאָס זעקל מיטן אַלטן אַנזון.

אַז נעכע איז אויפֿגעשטאַנען און אַרויסגעקומען פֿון שטוב, איז שוין די זון געהאַט אויפֿגעגאַנגען. זי האָט עפעס יאָ דערקענט אין שמחהן און נישט דערקענט. ער איז געווען בלייך. געמיינט — מאַלע-וואָס, ימים-נוראים-מחשבות.

שמחה ווידער האָט נישט געהאַט קיין חשק צו דערציילן תּיכּף, אַז אַ פֿערדל האָט אים אַ בריק געטאַן; נישט אַבי ווי אַ פֿערדל — אַ ציגנינער-פֿערדל! ער האָט נאָר אַנגעוויזן אויפֿן זעקל מיט אַנזון

⁴ לייטער, — ⁵ שוואַך, געבעכדיק, — ⁶ (טרעפּן) ציטער.

און דערציילט, אז ציגנערס האבן עס דא איבערגעלאזן. פֿארן שמידן
א פֿערד — האבן ציגנערס אים דאס איבערגעלאזן.

ביידע האבן זיך אראפגעבויגן צום זעקל און גענומען איבער-
קוקן די שטיקלעך איינז. געווען דאָרט פֿון אַלץ, וואָס דאָס מויל
קען נאָר אַרויסריידן: געווען דאָרט אַלטע שלעסער — קענטיק אָפּגע-
דרייטע גנבענענדיק; געווען דאָרטן צווענגלעך, האַמערס און פֿאַר-
זשאַווערטע זאוועסעס. געווען דאָרטן אַפֿילו אַן עקבויער מיט אַ
דלאַטע — ממש גוטע שטיקלעך געצניג. אויף חידושים שטיקלעך
געצניג, שמחה און נעכע האָבן איינס ביי איינס באַטראַכט די שטיק-
לעך איינז און אַנידערגעלייגט ביי דער שוועל פֿון קוזשניע, אויף
דער ערד. אזוי ביז גאָר אונטן, אין זעקל.

אַבער גאָר פֿון אונטן, אונטער אַלע שטיקלעך איינז און געצניג,
איז געלעגן אַ מעסער. אַ צווישנאַרפֿיק מעסער מיט אַ שאַרפֿן שפיץ.
אַ געלבלעך ביינערן הענטל האָט דאָס מעסער געהאַט, איז דאָס
הענטל, ווי אויך דאָס מעסער ביזן סאַמע שפיץ, יאָ — דאָס גאַנצע
מעסער איז געווען אויסגעשמירט אין בלוט. אמת, פֿאַרטריקנט בלוט
— אַבער בלוט איז דאָס געווען, אויפֿן הענטל האָט מען דערקענט
די פֿינגער, וואָס האָבן דאָס מעסער געהאַלטן. פֿון איין זייט —
צייכנס פֿון פֿיר פֿינגער און פֿון דער אַנדערער זייט — אַ צייכן
פֿון גראָבן פֿינגער... בלוטיקע צייכנס פֿון בלוטיקע פֿינגער. און די
שלעסלעך, די אָפּגעדרייטע, און די זאוועסעס, די האַמערס מיט דער
דלאַטע — אויך נישט קיין קלייניקייט. היימלעך איז נישט, אַז
מען קוקט אויף דעם. דער עיקר אַבער — דאָס מעסער. און די
בלוטיקע פֿינגער-צייכנס אויף זיין געלבלעך ביינערנעם הענטל.

קוקן זיך ביידע אָן. נעכע ווייס נישט וואָס צו זאָגן. אירע הענט
ציטערן. שמחה ווייס שוין יאָ עפעס. ער האָט דאָך די ציגנערס
געזען, גערעדט מיט זיי, געשמידט דאָס ראַבע פֿערדל, געשניצט
די קלאַיען פֿון ראַבן פֿערדל.

— גולנים! — טראכט שמחה — אַוודאי גולנים. אַוודאי האָט מען מיטן מעסער אַ מענטשן געהרגעט.

אַזוי טראַכט ער איבער און האָט עס מורא פֿאַרן מויל אַרויס-צוברענגען. ער וויל נעכען נישט איבערשרעקן. ער מאַכט אַ פּלאַן, ווי אַזוי אַפּצורוימען דאָס ביסל איינזן. ער, שמחה, קען דאָך; ער ווייס דאָך, ווי מען מאַכט פֿון אַ שלעסל אַ זאַוועסע און פֿון אַ זאַ-וועסע — אַ פֿערדיש טשוועקל, צי גאַר אַ פּראַבאָ? אַלץ וועט ער איבערמאַכן. טאַקע באלד וועט ער זיך פֿאַר דעם איינזן נעמען. אַנדערש טויג עס נישט. באַגראַבן? טאַמער קומט מען זוכן און מען געפֿינט... דער ציגנער אליין קען גאַר נעמען און מסרן. אַראַפּ-וואַרפֿן פֿון זיך דעם חשד — קען דער ציגנער נעמען און דער-טראַגן אַהין וווּ מען באַדאַרף: „היות, ער איז דורכגעפֿאַרן, אַפּגע-טעלט זיך ביי אַ ייִדישן שמיד און דאַרטן געזען... אַפֿילו אַ פֿאַר-בלוטיקט מעסער אויך געזען.“ מאַלע וואָס אַ ציגנער קען... אַבער פֿון וואָס הייבט מען אָן? צו וואָס פֿאַר אַ שטיקל איינזן נעמט מען זיך? נעכע זאַגט גאַר נישט. זי קוקט, אַ מאַל צום פֿאַר-בלוטיקטן מעסער, אַ מאַל צו שמחה און אַ מאַל — צום ברייטן, אינדערפֿריעדיקן דרויסן. זי זאַגט גאַר נישט.

— וואָס זאַגסטו עפעס צו אַזאַ מעסער? — פֿרעגט שמחה נעכען.

— אַ מורא פֿאַרן מויל אַרויסצוברענגען? — ענטפֿערט נעכע.

— אפֿשר האָט מען מיטן מעסער אַ חזיר דערשטאַכן? אַ חזיר און טאַקע מער גאַר נישט... — זאַגט ווידער שמחה.

— מיינסטו דען, חלילה, עפעס אַנדערש, שמחה?

— איך מיין, אַ מאַל קען מען נישט וויסן, בלוט איז רויט. סײַ ביי אַ מענטשן און סײַ ביי אַ חזיר... סײַ בלוט איז רויט. קען מען דעריבער נישט וויסן.

און פֿאַרטראַגן אַ ביסל מאַכט ער צו נעכען:

⁷ איינגל (עקספּערײַמענט).

— צי אזוי, צי אזוי, וועל איך זיך פֿאַרן ביסל אנזון נעמען. תיכף ומיד נעם איך זיך דערפֿאַר. וועסט, נעכע, שטיין ביים בלאַז-זאָק און איך וועל שוין זען, וואָס איך קען פֿון דעם מאַכן. אפֿשר וועל איך דערוויילע גאַר די אַלע קלענערע זאַכן גוט אָנגליען און צונויפֿשמעלצן אין איינעם — איין שטיק אנזון דערווייל. נאָך יום-טובֿ, אַז מען וועט דערלעבן, וועט מען שוין זען, וואָס מען וועט דערפֿון מאַכן. אָבער דאָס מעסער, נעכע, איז מיר אַ שאַד. וואָזשנער שטאַל. זעט-אויס צו זיין פֿון יענע מעסערס... וואָלט איך דעריבער געזאָגט: אַז תחילה זאָל איך זיך נעמען פֿאַרן מעסער. ס'פֿייער וועט דאָס בלוט אין זיך אַרבינגעמען. ס'פֿייער וועט שוין דאָס אנזון כשרן. איך וועל פֿון מעסער טאַקע מאַכן אַ מעסער. נישט קיין צווישנאַרפֿיקן, נאָר מיט איין שאַרף, און נישט מיט אַזאַ שפּיץ. און דאָס הענטל וועל איך אויך לאָזן, אַז דאָס פֿייער זאָל עס אַפּרוימען... וואָס זאָגסטו, נעכע?

— וועט ער זיין אַ כשרער, שמחה?

— יאָ כשר, נישט כשר! — מאַכט שמחה — אַז גאָט וועט לאָזן לעבן, מע וועט זיין אין שטאַט אויף ראש-השנה, וועט מען אַ פֿרעג טאָן ביים רבֿ. דערווייל וועל איך אַרויפֿשיטן אַ ביסל קוילן אויף דער האַרנע, און דו, נעכע, נעם שוין און טאַקע תיכף, וואָרעם... און אזוי איז טאַקע געווען. שמחה האָט מיט דער שיפֿלע אַרויפֿגעשאַטן גענוג קוילן אויף דער האַרנע; האָט נאָך אַליין אַ בלאַז געטאָן מיטן בלאַזזאָק, ביז רויטע פֿייער-צינגלעך האָבן זיך באַוויזן פֿון צווישן די שוואַרצע קוילן; דערנאָכדעם האָט ער איבער-געגעבן דעם בלאַזזאָק צו נעכען.

קלערט ער, שמחה, און קלערט, וואָס זאָל ער פֿרײַער אַרבינגשטעקן אין די צעגליטע קוילן און אין די פֿלאַמען אַרײַן, צי דאָס ביינערן הענטל, צי דעם צווישנאַרפֿיקן קלונג. ער האָט געקענט דאָס הענטל אַפּהאַקן. פשוט, מיטן האַמער אויף דער קאָוואַדלע, און שוין. אָבער אויב פֿאַרברענען אַלע סימנים, דער עיקר די בלוטיקע סימנים, איז דאָך נישט שײַך, איז נאָר אין פֿייער.

נעמט ער מיט אַ צוואַנג אָן דאָס מעסער אין סאַמע מיטן. נעכע האָט גאָר נישט געזאָגט. האָט גאָר קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזן פֿון שְׂמחה הענט, וואָס האָבן געהאַלטן פֿאַרקלעמט אין צוואַנג דאָס פֿאַרבלוטיקטע מעסער. מען קען זאָגן, אַז דאָס האַרץ האָט איר גע-וואָלט אַרויסשפּרינגען, אָבער זי האָט גאָר נישט געזאָגט. זי האָט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער פֿונאַנדערגעבלאָזן דאָס פֿנייער.

אָבער, אַז זי האָט געזען, ווי שְׂמחה קווענקלט זיך, האָט זי אינגעשטעלט און אַ פֿרעג געטאָן:

— וואָס ציטערן בנן דיר אַזוי די הענט, שְׂמחה? ס'ערשטע מאָל וואָס דו מאַכסט אַ מעסער?

ענטפֿערט שְׂמחה גאָר נישט. גאָר נישט מיט זינע פּוּחות טוט ער דאָס מעסער אַ שטעק-אַרײַן אין די פֿלאַמען אַרײַן...

און ווי ער טוט עס — לעשט זיך דאָס פֿנייער מיט אַ מאָל אויס. אַט, ווי מען וואָלט אַן עמער וואָסער אויסגעגאַסן אויף די צעגליטע קוילן.

— 4 —

פֿאַרגאַפֿטע קוקן נעכע און שְׂמחה, אַ מאָל צום אויסגעלאַשענעם פֿנייער און אַ מאָל איינער דעם אַנדערן אין די אויגן אַרײַן. פֿאַר-גליווערטע זינען זיי געשטאַנען אויף זייערע ערטער און נישט גע-וויסט וואָס צו זאָגן און וואָס צו טאָן. די מורא און דער פּחד וואַקסט בנן שְׂמחהן באַך מער ווי בנן נעכען. ווייל ער האָט דאָך די ציגנ-נערס געזען. ער האָט דאָך בנן זיי גענומען דאָס זעקל אַלט אַזיין פֿאַר די טרחה, וואָס ער האָט דאָס ראַבע פֿערדל געשמידט. ער האָט דאָך פֿון פֿערדל געקראָגן אַ בריק, וואָס האָט אים אַרײַנגעוואַרפֿן אין חלשות אַרײַן.

בנן זיך אין האַרצן מאַכט ער אָפּ, עס זאָל זיין וואָס עס וועט זיין. ער וועט פּרוּוון נאָך אַ מאָל פֿונאַנדערוואַרעמען די קוילן אויף דער האַרבע. ער זאָגט גאָר נישט, ער גייט אין שטוב אַרײַן און

ברענגט פֿון דאָרט אַרויס אויף אַ סקאַוועראַדע⁸ הייסזי קוילן, וואָס ער האָט פֿון קוימען אַראָפּגענומען, און וויל עס אַרויפֿשיטן אויף דער האָרנע, אויף די אויסגעלאָשענע קוילן.

איז, ווי ער האָט שוין געהאַלטן די סקאַוועראַדע איבער דער האָרנע, טאַקע גרייט אויסצושיטן די ברענענדיקע קוילן אויף די אויסגעלאָשענע, דערהערט מען מיט אַ מאָל אַ שטים. אַ יונגע שטים פֿון אַ יונגן מיידל האָט זיך דערהערט פֿון אונטער די אויסגעלאָשענע קוילן אַרויס:

— איך בעט דיך — האָט זיך די שטים געבעטן — שיט נישט אויף מיר קיין ברענענדיקע קוילן, אויב איך בין געבליבן לעבן אין דעם פֿאַרטריקנטן בלוט, וואָס אויפֿן מעסער, טאָ פֿאַרברען מיך נישט. טו בעסער מײַן רעכט. לייג מיך נישט אַרײַן אין דער ערד אַרײַן. לייג דאָס מעסער אַרײַן אין אַ בוים, אין אַ בערעזע-בוים אַרײַן. לייג אים אַרײַן אין בוים אין איינעם מיט מײַן בלוט. באַהאַלט מיך אין בוים. אין איינעם מיטן בוים וועל איך לעבן. די ציגלינערס, זיי האָבן מיך צוגעגנבֿעט פֿון טאַטע-מאַמען, געטאָן מיט מיר, אוי, איך קען נישט דערציילן, וואָס זיי האָבן געטאָן מיט מיר... און שפעטער מיטן מעסער דורכגעשניטן מײַן האַרץ. לעבעדיק בלוט איז אויפֿן מעסער. פֿאַרברען מיך נישט!

נעכט האָט פֿאַרדעקט איר פנים מיטן פֿאַרטעך און מיט אַ פֿאַרשיקטן און צעשראַקענעם געמיט אַ לאַנגע צייט געהעשעט און געכליפֿעט. צו זאָגן האָט זי נישט געהאַט וואָס. געווען אַ מורא אויפֿ-צועפֿענען דאָס מויל.

און שמחה האָט מיט ציטערדיקע הענט, טאַקע מיט די הוילע הענט, אַרויסגענומען דאָס פֿאַרבלוטטיקטע מעסער פֿון אונטער די אויסגעלאָשענע קוילן אַרויס; איז אַוועק מיט דעם אַהינטער דער שטוב, וווּ עס איז געוואַקסן אַ באַיאָרנטע בערעזע; ער האָט אויסגע-

⁸ (רוסיש) פֿאַטעלנע, פֿאַנווע (צו פרעגלען).

האָקט אין איר אַ לענגלעך לאַך; אַרויסגעקראָגן מיט גרויס בריה-
שאַפֿט אַ גאַנץ שטיק האַלץ, וואָס זאָל קענען שפעטער דאָס לאַך
פֿאַרדעקן. ער האָט אַהין אַרענגעלייגט דאָס פֿאַרבלוטיקטע מעסער
און דאָס לאַך פֿאַרלייגט מיטן אַרויסגענומענעם האַלץ. די אַנדערע
שטיקלעך אַזון, וואָס דער ציגנער האָט געלאָזט, האָט שמחה באַ-
גראָבן טיף אין דער ערד.

עס האָט לאַנג נישט געדויערט: פֿאַרן האַרבסט, פֿאַרן ווינטער
און פֿאַרן נאַנגעקומענעם זומער איז דאָס אויסגעהאַקטע אַרט אין
בוים פֿאַרוואַקסן געוואָרן, באַדעקט געוואָרן מיט אַ יונגער קאַרע,
נישט צו דערקענען.

נעכע און שמחה האָבן קיין מאָל פֿון דעם נישט גערעדט. נעכע
האָט ליב געהאַט צו זיצן מיט די קינדער אונטער דער דאָזיקער
בערעזע. צען יאָר כסדר האָט דער בוים געגרינט אין פֿרילינג, גע-
דיכט בלעטערדיק געווען אין זומער; אַראַפּגעוואָרפֿן די ראַז געצונ-
דענע האַרבסטבלעטער ערב ווינטער און צו פֿרילינג צו — ווידער
אויפֿגעגרינט. איידל און איידעלער איז געוואָרן די וויסהויטיקייט
אויף דער קאַרע פֿון בערעזע-בוים. צען יאָר אַזוי.

אויפֿן עלפֿטן יאָר איז די בערעזע אין פֿרילינג מער נישט אויפֿ-
געקומען צום לעבן. אַפֿילו די קנאַספּן אונטער די אַראַפּגעפֿאַלענע
בלעטער זינען אַנגעשרומפּן געוואָרן. דער גאַנצער בוים האָט זיך
אַנגעקאַרטשעט און ס'האָט אים געצויגן צו דער ערד.
האָט שמחה עפעס פֿאַרשטאַנען; האָט נעכע עפעס פֿאַרשטאַנען.
האָבן ביידע זיך אַראַפּגעלאָזן אויף דער ערד, אויסגעטאָן די
שיך און זיך אַנידערגעזעצט שבעה.

אַז מען איז אויפֿגעשטאַנען פֿון שבעה, מאַכט שמחה צו נעכען;
— זעסט דאָך, נעכע, אַז צוויי מאָל שטאַרבט מען נישט.
און נעכע האָט געקוקט מיט חידוש, ווי שמחה איז פֿאַר דער
צייט געבויגן געוואָרן.

וּוּ אַר צ ל ע ז

— 1 —

די גרענעץ צווישן פוילן און דייטשלאנד האָט ער געגנבעט אין אַ רעגנדיקער און פֿינצטערער סוף-נאַכט. ער איז נישט געווען דער איינציקער. אַ פּויער פֿון דער גרענעץ-געגנט האָט צו אים געהאַט נאָך אַ צענדלינג פּאַרשוניען, מענער און פֿרויען. מיט דעם חוש פֿון אַ פֿוקס אָדער טכּויר, וואָס לאָזט זיך בײַ נאַכט ווייך טרעטנדיק צו אַ שטאַל, וווּ עס דרימלען עופֿות, אַזוי האָט דער פּויער ווייך געטראָטן צווישן זײַנע לײַט, אַליין אַ ביסל פּאַרויס, און אַלע מאָל האָט דער פּויער באַפּוילן צו פּאַלן אויף דער ערד, אײַנצוהאַלטן דעם אַטעם און קריכן אויף אַלע פֿיר. דער וועג האָט געפֿירט דורך נאָר וואָס צעאַקערטע פֿעלדער, פּאַרזײַטע מיט ווינטער-זריעה. דער וועג האָט געפֿירט דורך געדיכטע קוסטעס און פּאַרפּלאַנטערטן וואַלד.

מיט אַ טאָג פּרײַער האָט ער פּאַרלאָזט זײַן שטעטל. ער האָט זיך געשפּירט ווי אַ פּויגל, וואָס רײַסט זיך אָפּ פֿון דער ערד, צײַענדיק צו אַ וואַרעמען לאַנד. איצט, אין דער פֿינצטערער נאַכט, בעת דער אַנגעיאָגטער פּחד האָט געכאַפט פּאַרן קאַרק און געדריקט צו דער ערד, באַפּעלנדיק אײַנצוהאַלטן דעם אַטעם, האָט אים באַהערשט אַ חיהש געפֿיל, וואָס אין צײַט פֿון סכּנה זוכט זי אַ גרוב צי אַ שפּאַלט אין דער ערד, וווּ אויף אַ וויילע פּאַרפּאַלן צו ווערן.

געווען מאַמענטן, ווען ער איז גאָר אין גאַנצן אַרויס פֿון זײַן אָדמשער פֿעל. ליגנדיק אויף דער פֿינצטער ערד, פּדי צו שטאַרקן דאָס האַרץ, האָבן די ליפּן דערטאַפט גראָז, אַרויסגעקומען פֿון דער ערד; האָט ער דאָס גראָז אָפּגעגריזשעט און געפֿילט אין דעם אַז אויסטערלישן טעם. דער מענטש אין אים האָט ערגעץ-וווּ זיך פּאַר-שטעקט.

אַז מען איז בשלום אַריבער די גרענעץ, אַז דער פּויער האָט

אויסגעשפיגן, אויסגעשניצט די נאָז, זיך איבערגעצלמט און אָנגע-
 זאָגט די בשורה, אַז פֿאַר זיין טירחה באַדאַרף ער באַקומען מער, וואָ-
 רעם... ווען דער בן-אָדם האָט אַרויסגעשטעקט די נאָז און דערשמעקט,
 אַז די געפֿאַר איז אַריבער, בשעת יעדער פֿון די צען פֿאַרשוינען האָט
 אויף זיין אָפֿן אויסגעדריקט די פֿרייד, וואָס מען איז בשלום אַריבער-
 געקומען, בשעת איינער פֿון דער חברה האָט אָפֿילו אַ שטאַרקן שפּני
 געטאַן, גלייבנדיק אַז דער שפּני איז געפֿאַלן אויף דער אַנדערער זינט
 גרענעץ, פֿון וואָנען מען האָט אין טויטשרעק זיך נאָר וואָס אַרויסגע-
 גנבֿעט, דעמאָלט האָט ער, יצחק ריווקין, דערשפּירט אַז ער איז דער
 זון פֿון נחום ריווקין, וואָס איז אויף יענער זינט געבליבן און דאָרטן
 האָט ער געהאַט וואַרצלען אין גרונט... זינע וואַרצלען, וואָס ער האָט
 מיט דער הילף פֿון אַ פֿרעמדן פּויער נאָר וואָס אָפּגעריסן, ווען אים
 פֿאַלט-אַיין איצטער, אין דער אייגענער פֿינצטערער נאַכט, גנבֿענען
 זיך צוריק, אַוועק צוריק אין זיין שטעטל, געפֿינען די שטוב, וווּ עס
 שלאָפֿן איצטער זיין ווייב און זיין קינד, אַ דריי-יאָריק מיידעלע,
 וואָלטן די איבערגעריסענע וואַרצלען זינע מער שוין נישט געפֿונען
 קיין חיונה אין יענער ערד. ער וואָלט אָנגעהויבן צו טריקענען.

פֿון דעסט וועגן, ווען דער פּויער האָט אָנגעזאָגט, אַז מען קען
 שוין אויסגלייכן דעם קאַפּ, זעצן זיך אָפרוען, באַשר מען איז שוין אַ
 קילאַמעטער ווייט אין דניטשלאַנד, האָט ער, יצחק ריווקין, געווענדט
 זיין מהות אויף צוריק, געקוקט אין דער פֿינצטערער נאַכט אַרײַן,
 אַהין, צום לאַנד פֿון וואָנען ער איז נאָר וואָס אַרויסגעקראַכן אויף
 אַלע פֿיר.

— 2 —

— וואַרצלען... — האָט ער געשטאַמלט — אַז מען לאָזט ערגעץ
 איבער וואַרצלען, האָט מען קיין רו נישט...
 עס האָט אים אין יענער נאַכט שטאַרק גענאָגט אין האַרצן, און
 גלייך ווי עמעצער וואָלט אָנגעהויבן ציען פֿון זיין האַרצן פֿעדעם
 אַזעלכע, סטרונעס אַזעלכע, און דער עמעצער לויפט מיט זיי אַוועק

אין דער פֿינצטערער נאַכט, לויפֿט איבער דער גרענעץ אַריבער און קניפֿט־אַן די סטרונעס אין דער קליאַמקע פֿון דער טיר, הינטער וועלכער עס שלאָפֿט זיין ווייב און קינד — — — אַזוי שטאַרק ציט עס זיין האַרץ. אָט וועט זיין האַרץ באַלד אַרויסגעריסן ווערן און מיט די פֿעדעם אַוועקגעטראָגן ווערן. צאַפֿלענדיק וועט זיין האַרץ בלייבן הענגען אויף דער קליאַמקע פֿון דער טיר, הינטער וועלכער עס שלאָפֿט זיין ווייב און קינד.

— אפֿשר — האָט ער וויינטער געטראַכט — זיצט זי איצטער אויך, מיט דער אייגענער נאַגעניש אין האַרצן זיצט זי אין בעט, אין איין העמד, און שטילט־אַנן די דריי יאָריקע חווה, וואָס וויינט און וויינט, און קען אירע קינדערשע טרערן נישט אויסוויינען.

— וואַרצלען... — האָט ער איצטער אויך געשטאַמלט — שלעכט, אַז מען לאָזט ערגעץ וואַרצלען, האָט מען קיין רו נישט...

אַבער איצטער איז דאָס געווען נישט אַ קילאַמעטער אין דייטש־לאַנד. איצטער איז דאָס נישט געווען אין אַ פֿינצטערער, נאַסער סוף־חשוון־נאַכט. אַ, די וואַרצלען האָט ער וויינט, וויינט מיט זיך פֿאַרטראָגן. ער קען פֿילן ווי זיי בויערן, בויערן און זוכן נערונג אין סאַמע האַרצן. יאָ, מען קען די קאַרעניעס¹ שפירן אין אַ טראַפֿישן לאַנד, וויינט, אויף דער אַנדערער זייט ימען און אַקעאַנען, אונטער דער ברענענ־דיקער זון.

יצחק ריווקין איז איצטער געזעסן נישט וויינט פֿון אַ באַרגיקן ברעג, אין איינעם פֿון דרום־אַמעריקעס לענדער, ביי אַ ברעג פֿון ווייטן פּאַציפֿישן אַקעאַן. נעבן אים איז געזעסן זיין פעקל־טרעגער, אַ נעגער, נאַקעט ביז אונטערן פּופיק, יצחק ריווקין האָט אַרײַנגעקוקט אין אַ בריוול, וואָס ער האָט מיט אַ פּאַר טעג צוריק געקראָגן פֿון יענעם שטעטל אין פּוילן, וווּ ער האָט צו פֿיל וואַרצלען איבערגעלאָזן. ער האָט אין בריוול אַרײַנגעקוקט און נישט געלייענט. וואַרעם ווי

¹ (רוס) וואַרצלען.

נאָר ער האָט געפרוווט צונויפֿשטעלן די אותיות און ווערטער און פֿאַרקניפֿן דעם אינהאַלט, וואָס אין בריוול, האָבן די אותיות און ווערטער אָנגעהויבן צו שפּרינגען און זשומען. ממש אין די אויגן האָט עס געפֿינטלט און אין די אויערן האָט עס געזשומעט.

זיין שוואַרצער, האַלב נאַקעטער פּעקל-טרעגער האָט אים אַ פֿאַר מאָל שוין דערמאָנט, אַז אויב מען וועט דאָ זיצן נאָך אַ ביסל, וועט מען פֿאַרשפּאַרן הענט גיין ווינטער, ווייל סײַ ווי וועט מען צום גע-ווינטשטן ישובֿ נישט דערגרייכן מיטן ביסל סחורה. און נאָך עפּעס האָט אים דער שוואַרצער פּעקל-טרעגער געזאָגט: אַז די לעצטע צייט ווערט דאָס פּעקל נישט גרינגער, ווייל דער סעניאָר ריווקין איז אַוועק אין ערגעץ מיט זײַנע מחשבות.

יצחק ריווקין, כאָטש אין דער ערשטער רגע האָט אים אויסגע-וויזן, אַז דער פּעקל-טרעגער דערלויבט זיך צו פֿיל, אַז דעם פּעקל-טרעגער, דעם שוואַרצן, קומט נאָר מען זאָל אים אויספּאַטשן און אַפֿילו נישט באַצאָלן פֿאַר די לעצטע פֿאַר וואָכן... נאָר איצטער האָט יצחק ריווקין צו פֿיל געשפּירט די וואַרצלען, ווי זיי ריטן שטיקער פֿון זײַן האַרץ.

אַט דאָס דאָזיקע שוואַרצע פֿערד בצורת אָדם — האָט ער בײַ זיך געטראַכט — וואָס טראַגט מיר נאָך די משא, פֿרעסט ווי אַ פֿערד און שוויצט ווי אַ פֿערד; פֿון דעסט וועגן איז אים בעסער פֿון מיר. האָט אין ערגעץ נישט קיין וואַרצלען. זײַן ווייב, ווי ער דערציילט מיר, אויך אַזאַ שטיק ווי ער, וואָס גייט איר אָן, אויב ער קאַטשעט זיך אויס מיט דער ערשטער און בעסטער נעגערטע, וועלכע ער קריגט פֿאַר אַ שטיקל סטענגע אָדער עטלעכע גלעזערנע פּאַטשערקעס...

— און איד... וואַרצלען איבערגעלאָזן, צו אַל די גוטע יאָר...

פֿון דעסט וועגן האָט אַ שורה פֿון בריוול אויפֿגעהערט צו טאַנצן, ביז ער האָט זי געקענט איבערלייענען: «וואַלטסט שוין דײַן טאַכטער נישט דערקענט... ווי די ליכטיקע זון שײַנט זי... כאָטש דער מאַמעס לעבן ווערט פֿאַרפֿיניצטערט פֿון טאַג צו טאַג»...

קומט אים ווידער אויפֿן זינען יענע נאַכט, ווען ער איז אויף אַלע פֿיר געקראַכן איבער דער גרענעץ. אַ טזוולשע נאַכט געווען. אַ שוואַרץ יאָדעדיקע נאַכט געווען. ער האָט ביז איצטער נישט באַגריפֿן, אַז אויף אַלע פֿיר אַפֿילו קען מען אַפֿט מאַל אַרויסקריכן, נישט נאָר פֿון אייגענעם שטעטל, פֿון אייגענעם הויז און לאַנד — אַ, מען קריכט-אַרויס פֿון דער אייגענער פֿעל, אַזוי ווייט, אַז מען דערקענט זיך אַליין נישט. און טאַקע די אייגענע מעשה: אַהיימפֿאַרן קען ער נישט מער. די וואַרצלען אַרויסרייסן פֿון דאַרטן... יאָ, שרייבן איר, אַז זי זאָל מיט די וואַרצלען אין איינעם זיך אַרויסרייסן און קומען אַהער...

— קאַרלאַס, וואָס זאָגסטו, קאַרלאַס, אַ וואַסערע געפֿעלט דיר בעסער פֿון אַט די צוויי? אַ וואַסערע?
— כאַ-כאַ-כאַ, סעניאָר...

האַט סעניאָר ריווקין אַנגעהויבן באַטראַכטן דאָס צווייטע בילד; די יינגערע מאַמע מיט דעם יינגערן קינד. אויך דאָס אייגענע. יענע דאַרטן, וווּ ער האָט געלאָזן די וואַרצלען, הייסט בלומע, און די הייסט ראָזע. נעבן יענער שטייט אַ קינד, וואָס הייסט חווה, און ביי דער אויף דער האַנט זיצט אַ קינד, וואָס הייסט שרה. סאַריטאַ רופֿט מען זי דאָ. די, פֿון דאַנען, ראָזע, האָט אים קיין מאַל נישט געפֿרעגט, צי ער האָט ערגעץ איבערגעלאָזן וואַרצלען. זי איז גוט צו אים. זי איז אים גע-טרעט. נאָר ווי וואַלט געווען — האָט ער אַ קלער געטאַן — ווען איך נעם און לאָז די דאָזיקע איבער, לאָז-איבער ראָזען מיט סאַריטאַן און פֿאַר-אוועק אַהין, צו יענער — — — וואַלט עס געצויגן אַהער...

— טאָ וואָס זאָגסטו קאַרלאַס, דערקענט מען, אַז די צוויי קינד-דער זינען פֿון טאַטן? דערקענט מען, אַז איך בין ביידנס טאַטע?

קאַרלאַס איז אומעטיק געוואָרן. געוואַרט האָט דער באַלעבאַס, אַז זיין פֿעקל-טרעגער וועט זיך ווידער צעלאַכן, בלאַנקענדיק מיט די צוויי שורות ווייסע ציינער. נעמט גאָר קאַרלאַס און ווערט אומעטיק, וויל גאָר ניט זאָגן.

און, אַז ער שטייט-צו צו קאַרלאַסן, ער זאָל אים זאָגן, פֿאַר וואָס

ער איז אנטשוויגן געוואָרן, פֿאַר וואָס ער וויל נישט ענטפֿערן, זאָגט קאַרלאָס:

— יאָ, סעניאָר, די קינדער, ברענג זיי ביידן אָהער, אָט אַ אָהער, וועלן זיי זיך ליב האָבן. גאָר די צוויי ווייבער, די סעניאָראַס, וועלן זיך כאַפֿן פֿאַר די האָר, רינסן די האָר... דעריבער, סעניאָר, געפֿעלן זיי מיר באַזונדער. אין איינעם — נישט.

— כאַ-כאַ-כאַ — האָט זיך סעניאָר ריווקין צעלאַכט, קלאַ-פּנדיק קאַרלאָסן אויף דער נאַקעטער, פֿאַרשוויצטער, בלוילעך ברוי-נער פּלייצע — פֿאַר וואָס האָב איך נישט געוואָסט, אָן דו ביסט אַזאַ חכם! ווען איך זאָל דאָס וויסן, וואָלט איך דיר געהעכערט דנינע שכירות.

קאַרלאָס האָט עס שלעכט פֿאַרשטאַנען. געמיינט, אָן דער באַלע-באַס זינער באַטראַכט עס פֿאַר אַ חוצפה, אַזוי אָפּנהאַרציק אים אַרויס-זאָגן, אָן ביידע סעניאָראַס וועלן זיך רינסן פֿאַר די האָר. פֿון דעסט וועגן האָט קאַרלאָס שוין נישט געקאַנט קאַנטראָלירן, ניט זינע גע-דאַנקען און ניט זינע געפֿילן. ער, וואָס האָט שטענדיק קוקנדיק פֿון דער זיט צו זיין באַלעבאַס אין שטוב אַרײַן, זעענדיק ווי די סעניאָראַ ריווקין... אַ, וואָס האָט ער דען נישט געזען בײַ איר אין שטוב? נאָר נישט קיין עשירות האָט ער געזען — אַ וויסע מאַמע אַזאַ, אַ גוטע מאַמע... אַ וויסע גוטסקייט אין דער גאַנצער שטוב. צו אים, קאַר-לאָסן, איז זי גוט. אָן זי שאַפֿט זיך מיט אים, איז ער צופֿרידן. אַ, גליקלעך איז ער, ווען זי הייסט אים וואַשן דעם דיל, אויף וועלכן זי טרעט און איר קינד טרעט מיט די דורכזיכטיקע פֿיסלעך... צום סוף גאָר ווערט ער געווייר, אָן ערגעץ-וווּ האָט זיין סעניאָר גאָר אַן אַנ-דערע...

דעריבער האָט קאַרלאָס מער נישט געקענט שטעלן אַ גרענעץ פֿאַר זינע געפֿילן און ער האָט אַזוי געזאָגט:

— אַ שאַד איז מיר דיין סעניאָראַ. אַ שאַד, אַ גאָר גרויסער שאַד...

— אַ וואָסערע איז דיר אַ שאַד, אַט די מיט דעם קלענערן קינד

צי די מיט דעם גרעסערן קינד?

האַט קאַרלאָס ווידער נישט געוויסט וואָס צו זאָגן. ער האָט זיך געוואָלט אַרויסדרייען פֿון ענטפֿערן און האָט גאָר עפעס אַנדערש גע־זאָגט דעם באַלעבאַס. ער האָט ווי אַן עלטערער אַנגעהויבן זאָגן דעם באַלעבאַס מוסר: אַז ער טוט נישט גוט מיט דעם, וואָס מען זעצט זיך אַנידער גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַרײַן. וואָרעם עס פֿעלן נישט קיין קאַנטעניקעס² אין דער געגנט. מען וועט פֿאַרלויפֿן דעם וועג. בע־סער, מען זאָל נאָך הַננט דערגרייכן צו אַ נאַענטן ישובֿ, וועט מען קריגן אַפּצוועסן און אַ בעסערן נאַכטלעגער ווי דאָ, אונטערן פֿרײַזן הימל.

האַט יצחק ריווקין באַשטימט, אַז דעם דאָזיקן קאַרלאָסן וואָלט ער באַדאַרפֿט אַוועקשיקן. עפעס איז ער אים אַ צו גרויסער פֿרײַנד. וואָס באַדאַרף קאַרלאָס נאָרן פֿאַר אים, ריווקינען? אַ נעגער באַדאַרף אַזוי פֿיל נישט פֿאַרשטיין. אַגבֿ, קען ער אַרויספלאַלען, אַז ער האָט בײַ דעם באַלעבאַס געזען...

— דו ווייסט, קאַרלאָס, איך קלער, אַז הַננט גיי איך שוין נישט ווייטער. מאַרגן אויך נישט.

— האָ?! האָט קאַרלאָס געשטוינט.

— פֿון מאַרגן אַן וועסטו באַדאַרפֿן דיר זוכן אַן אַנדער אָרט. קענסט אין דער געגנט בלייבן, אויב דו ווילסט. איך וועל קריגן עמעצן אַנדערש, וואָס וועט פֿאַר מיר טראַגן דאָס פעקל. איז קאַרלאָס אַרײַנגעקראַכן מיט אַלע צען פֿינגער אין זײַנע וואָ־ליקע, געקרייזלטע און פֿאַרשוויצטע האַר, און לאַנג, לאַנג געקראַצט זײַן שאַרבן. עס האָט אים אַנגעהויבן בײַסן, גלייך ווי ווייניג מוראַש־קעס האָבן זיך דאַרטן פֿאַרפלאַדזשעט און איצטער ווילן זיי דורכגרי־זשען דעם שאַרבן זײַנעם און אַרויסקריכן דרויסן. און אַז ער האָט

² „קווענטעניקעס“ רופט מען אין די לאַטיין־אַמעריקאַנער לענדער די וואָס פֿאַרקויפֿן זאַכן אויף אויסצוצאָלן ראַטעסווייז, אויף קאַנטעס.

פֿאַרענדיקט מיט זיין געקריזלטן קאַפּ, האָט ער אָנגעהויבן צו קראַצן זיין אָנגעבלאָזענעם בויך.

אין יענער צייט האָט עס ווידער אָנגעהויבן צו ציען און נאָגן ביי ריווקינען דאָס האַרץ. פּונקט ווי עמעצער וואָלט אַרויסגעצויגן פֿון זיין האַרצן לאַנגע פֿעדעם און מיט זיי אַוועקגעלאָפֿן גלייך אַהין, צו ראַ-זען, און שפּעטער מיט זיי געלאָפֿן צו בלומען. אים טוט עס וויי, און קאַרלאָס קראַצט זיך אין קאַפּ, קראַצט זיין בויך... אָ, ער וואָלט קאַר-לאָסן געגעבן צו פֿאַרשטיין, ווען ער וואָלט עס נאָר געקאָנט באַנעמען. יאָ, ער וואָלט אים געגעבן צו פֿאַרשטיין, וואָס דאָס מיינט, אַז מען לאָזט ערגעץ איבער וואַרצלען.

און ווידער איז אים געקומען אויפֿן רעיון יענע סוף־חשוונדיקע רעגנדיקע און קאַלטע נאַכט, בעת ער איז אויף אַלע פֿיר געקראַכן איבער דער גרענעץ. אָט איז דאָס אַלץ ווייט פֿון אים; ווייט, אין אַן אַנדער וועלט, וווּ זיין געביין איז שוין מער נישטאָ; וווּ קיין דעך * איז פֿון אים נישט געבליבן. און אָט גייט ער אַרײַן אין זיין שטיבל אַרײַן... בלומע מיט חוהלען ביי דער האַנט קומען אים אַנטקעגן — — —

ער ווייט דעם שווייס פֿון פנים און קוקט צו דעם אַנטשוויגן געוואַרענעם קאַרלאָסן, וואָס ווייטט אויך דעם שווייס פֿון פנים. ער באַשטימט, אַז מיט קאַרלאָסן קען ער זיך ניט שיידן. דווקא איצטער וואָלט געווען אַ טעות, צו נעמען און אים אַפּזאָגן. נאָר עס פֿאַרדריסט אים אויף זיך אַליין, הלמאַי ער האָט גענומען און איבערגעגעבן דעם קעגנער אַזאַ סוד...

— ווייסט, קאַרלאָס, אַז איך האָב דיך אַפּגענאַרט. די אַנדערע איז מײַן שוועסטער. דאָס האָט זי מיר געשיקט איר בילד, אין איינעם מיט איר קינד. נישט אַ שיין קינד, קאַרלאָס?

קאַרלאָס האָט נישט געענטפֿערט. די בייסעניש אין זיין מוח האָט זיך ווידער באַנײַט. איצטער וואָלט ער נאָך עפעס געוואָלט

⁸ (פּויליש) אַטעם.

זאגן דעם באַלעבאָס זינעם, נאָר אַנשטאַט דעם גאָר האָט ער
געפֿרעגט:

— הייסט, סעניאָר, אַז דו ווילסט מיך מער נישט... די נאַכט
פֿאַלט־צו. לאַמיר שוין דאָ ביידע נעכטיקן. וווּ וועל איך דען שוין
גיין? און דו וועסט דען בלייבן אַליין?

סעניאָר ריווקין האָט אים נישט געענטפֿערט. אין האַרצן האָט
ער אין גאַנצן מסכים געווען מיט קאַרלאָסן. דעריבער איז אים ליב
געווען צו בלייבן די נאַכט אַט אַ דאָ וווּ ער איז. אין יענער נאַכט
האַט ער נישט איין מאָל געזען יענע סוף־חשוונדיקע רעגנדיקע און
קאַלטע נאַכט, און ווי ער קריכט אויף אַלע פֿיר אַריבער דער גרענעץ.
די נאַכט איז געווען זייער אַ הייסע. נישט איין מאָל האָט ער
זיך אויפֿגעכאַפט און געפֿרעגט:

— שלאָפֿסט, קאַרלאָס?

און יעדעס מאָל האָט קאַרלאָס געענטפֿערט:

— אַ, גאָר אַ שלעכטע נאַכט, סעניאָר...

— 3 —

- וואָס זאָגסטו, קאַרלאָס? — האָט ער זיך געווענדט צו זיין
פֿעקל־טרעגער — וועט מען הינט אַהין נאָך דערגרייכן?
— אַוודאי, סעניאָר; אויב מען וועט זיך לאָזן תיכף.
— מיינסט, אַז מיר זיצן דאָ צו לאַנג?
— גיין, סעניאָר. יאַ, סעניאָר.
— דו, קאַרלאָס, טראַכטסט אַ מאָל איבער פֿון דיין ווייב?
— יאַ, סעניאָר, איך טראַכט, זי איז צופֿרידן וואָס איך גיי אַזוי
אַפֿט אַוועק.
— נו, וואָס זשע טוסטו צו דעם?
— כאַ־כאַ־כאַ, כאַ־כאַ־כאַ!
— ווילסט ניט זאָגן, קאַרלאָס, וואָס דו טוסט, אַז דו בענקסט?
— כאַ־כאַ־כאַ, סעניאָר ריווקין ווייסט וואָס איך טו.

— זאגסט דיין ווייב, וואָס דו טוסט, אָ דו בענקסט?

— זי זאָגט, אָז זי האָט געטאָן דאָס אייגענע...

נאָר קאַרלאָס, דער נאַקעטער ביז אונטערן פּופיק, פּילט-מיט זיין באַלעבאָס; פּילט אָז דעם סעניאָר ריווקין איז אומעטיק און, אָז דער אומעט קומט צו אים אַרויס פֿון דעם דאָזיקן פּאַפּירל, וואָס ער נעמט אַלע מאָל אַרויס פֿון טאַש און קוקט אין דעם אַרײַן. קאַרלאָס פֿאַרשטייט אַ סך. קאַרלאָס אַליין קען נישט אָפּשאַצן זײַן אייגענעם פֿאַרשטאַנד. דעריבער קען ער שטענדיק נישט נאָר אַרויסזאָגן זײַן באַלעבאָס, וואָס ער טראַכט. יצחק ריווקין פֿאַרשטייט אויך, אָז בײַ קאַרלאָסן וויקלט זיך אַ געדאַנק אַזאַ מפות אים, יצחק ריווקין, זײַן באַלעבאָס.

יצחק ריווקין נעמט איצטער אַרויס צוויי פֿאַטאַגראַפֿישע בילד-לעך. אויף יעדן בילד איז אַ מאַמע מיט אַ קינד. די קינדער — ביידע מיידלעך. נישט גאָר פֿון איין עלטער: איינס — אַ יאָר דריי אַלט און דאָס אַנדערע — אַ יאָר פֿינף אַלט. בײַ ביידע קינדער קוקט-אַרויס די קינדישקייט פֿון די אויגן. ביידע קינדער קוקן גוט און פֿאַרטרוילעך אין די אויגן אַרײַן. ער דערקענט אין ביידע קינדערס אויגן אַן אויסדרוק פֿון זײַן פנים. צו ביידע קינדער שפּירט ער אַ נאַענטקייט.

נאָר די מאַמעס... אוי, די מאַמעס — — — אָז ער קוקט-אַן איינס און דערנאָך דאָס אַנדערע — קומט דאָס נאָגעניש און רײַסט שטיקער. איין מאַמע קומט פֿון דעם אַרט, וווּ ער האָט וואַרצלען איבערגעלאָזן. זי איז אַ ביסל עלטער, באַשיידענער און, דוכט אים, זי איז האַרציקער. אָז ער קוקט לאַנג אין איר פנים אַרײַן, שפּירט ער, ווי זי זאָגט אים מוסר פֿאַר זײַן... אוי, ווען ער האָט זי דאָ איצטער אין דער טראַפּישער לופֿט, צווישן הימל און ערד, טאַקע דאָ איצטער פֿאַר דעם עדות, וואָס מען רופֿט קאַרלאָס, פֿאַר זײַן פעקל-טרעגער קאַרלאָס, וואָלט ער באַוויזן, אָז אַ מענטש קען נישט אַנדערש. אָז מען לאָזט זיך אַוועק אין עק וועלט. וווּ דער אומעט

פרעסט און ס'לייב ברענט ווינטער און זומער, און מען באדארף טעג און יארן אַרומגיין און קלאַפן אין אומבאַקאַנטע טירן, פֿאַרשן די בליקן פֿון אומבאַקאַנטע ווינבערשע פּנימער, וואָס קוקן צו אים אַרויס פֿון פֿענצטער, פֿרעגנדיק וואָס ער טראָגט אין פעקל... יא, דאָ וואַלט זי עס פֿאַרשטאַנען... קיין גט וויל ער איר ניט שיקן. די וואַרצלען דערלאָזן נישט. דאָס קינד זינגט — אַט קוקט עס אין די אויגן... אַ, אַ! — דאָס טוט ער נישט. ניין, זיי באַדאַרפֿן פֿון גאַרנישט נישט וויסן. סיידן עמעצער וועט נעמען און אַנשרייבן, דערציילן אַזוי און אַזוי... און אַפֿשר האָט מען אַנגעשריבן. זי, דאַרטן, ווייס און מאַכט זיך נישט וויסנדיק. ער דערקענט אין אירע אויגן, אַז זי ווייס...

צו דער כאראקטעריסטיק

פון פרץ הידשביינס שאפן

בלעטער פון געשיכטע, שפראכפארשונג, קריטיק און זכרונות

פ ר ן ה י ר ש ב י י ן ¹

...אפילו אין פרץ הירשבייגען, וואס פון אנהייב אן האט ער אויסגעזען אנדערש און איז געווען אנדערש ווי אלע ארומיקע, וואלט לזכט געווען אויסצורגעפינען זאכן, וואס האבן אים געמאכט ענלעך צו די ארומיקע.
... דאס איז געווען באמת דער אנהייב פון א נפער ליטערארישער עפאכע, אן עפאכע פון אויפואכונג.

מיט א מאל און אומגעריכט האבן זיך אלע געהיימע טירן פון דער יידישער ליטעראטור אויפגעעפנט — און איינציקווייזן אדער גרופעסווייזן האבן זיך גענומען ווייזן אויף די שוועלן יונגע פנימער, יונגע כוחות, און יעדנס הויפטציל איז, דאכט זיך, געווען — אט דאס ווייזן זיך, דאס נתגלה ווערן און זאגן: אט ביו איך! און אפשר גאר: אט בין איך (מיטן טראפ אויפן איד)!

פריער ת. ג. ביאליק, יהואש, א. ליעטין, דוד פינסקי, אברהם וואלט און אברהם רייזען, דערנאך שלום אש, ה. ד. נאמבערג, בעל מחשבות, ז. שניאור, י. ד. בערקאוויטש, ל. שאפירא, א. מ. וויסנבערג, יונה ראזענפעלד, דוד איינז הארן און אלע איבעריקע זינען געווען אנדערש פון אלע זייערע פארגייערס, מיט דעם אויסנעם פון פרצן, דערמיט וואס להיפוך צו יענע האבן זיי גיט געזוכט צו באהאלטן און צו פארשטעלן זייער אייגן איד, און אין א ליטעראטור, וואס אין משך פון הונדערטער יארן איז זי געווען א ליטעראטור פון כלל, האבן זיי אריינגעלאזן דעם פרט, דעם יחיד מיט אלע זינע יחידשע געפילן, שטימונגען, איינדרוקן, קאפריזן.

צו אט דעם דור, וואס זיין אונזאגער און פירער איז געווען י. ל. פרץ, האט געהערט אויך פרץ הירשביין. אזוי אן גראד זיין פארטיפן זיך אין זיך אליין, זיין אפגעבן זיך מיטן פרט מער ווי מיטן כלל, איז געווען עפעס אזוינס, וואס האט אים פארבונדן מיטן ליטערארישן כלל.
איז עס געווען אן עפאכע פון אינדיווידואליזם? ניין, פארקערט, סאציאלער קאמף און נאציאנאלע שטרעבונגען האבן ארויפגעלייגט אויף איר זייער רויטן

¹ פון זאמלבוך פרץ הירשביין, ניו־יאָרק 1948, זײַ 24—28.

אָדער בלויזנסן שטעמפל. הירשביין אַליין האָט געחלומט דעם חלום פון ציון, ווי אויך דעם סאָציאליסטישן חלום פון דער גנער יוגנט. דאָך איז עס געווען אין דער ייִדישער ליטעראַטור אַ צייט פון אינדיווידועלער פּאַרטיפּונג, אַ צייט פון איִד־שטימונגען, נישט נאָר פון סאָציאַלע אַספּיראַציעס און נאַציאָנאַלע האָפּענונגען. דאָס ייִדיש־העברעיִשע וואָרט האָט — אַ דאַנק טאַקע אָט די גניע גע־זעלשאַפטלעכע שטרעבונגען — אויפגעבליט, און די טבע פון אַן אויפגעבליטער ליטעראַטור איז אַרטינצוקוקן אין דער נשמה פונעם יחיד — מיטן כלל־לעבן און מיט דער פּסיכאָלאָגיע פון קאַלעקטיוו אַליין קאָן זי זיך נישט באַנוגענען; זי איז צו ריך אין קינסטלערישע כוחות, זי זאָל זיך מיט דעם אַליין באַנוגענען. איז אין דער קלאַסישער ליטעראַטור פון כלי־ישראל פּרז געוואָרן אַן אַרט פאַר ר' ישראל, און אַווי ווי אַנדערע ייִדישע שרעבערס פון אָנהייב צוואַנציקסטן יאָרהונדערט, האָט אויך הירשביין זיך אָפּגעגעבן מיט ר' ישראל — און ממילא אויך מיט זיך אַליין.

אָבער נישט נאָר אין דעם פרט איז ער אַ רעפּרעזענטאַנט פון זיין דור. עס ציען זיך צווישן זיי און עס פאַרבינדן זיי אויך אַנדערע פעדעס.

הירשביינס ערשטע ייִדישע רביים, ווי ווייט ער האָט געהאַט רביים, זינען געווען י. ל. פּרץ און ת. נ. ביאַליק — די ליטעראַרישע מנהיגי הדור.

און ווייטער:

פּרץ הירשביינס ערשטע ווערק זינען געשריבן געוואָרן אויף העברעיִש; היפשע עטלעכע יאָר איז ער געווען צווישפּראַכיק און האָט אַלץ כמעט — דער הויפט דאָס, וואָס ער האָט געשאַפן אין דראַמאַטישער פאַרעם — געשריבן אויף העברעיִש און אַליין עס איבערגעזעצט אויף ייִדיש אָדער, פאַרקערט, געשריבן אויף ייִדיש און אַליין עס פאַרהעברעיִשט — אַ זאָך וואָס איז געווען כאַראַקטע־ריסטיש פאַר אַ גרויסן, אויב ניט דעם גרעסטן טייל שרעבערס פון יענער עפּאָכע.

כאַראַקטעריסטיש פאַר זיי אַלעמען, אינגעשלאַסן הירשביינען, איז געווען אויך דאָס, וואָס (אין די ערשטע צען יאָר פון אונדזער יאָרהונדערט) האָבן זיי געשריבן ניט קיין ראַמאַנען, נאָר אָדער קורצע דערציילונגען מיט אַ צוגאַב פון לידער (אין פּערזן און אין פּראָזע) אָדער (ווי פּרץ הירשביין) דראַמעס מיט אַ צוגאַב פון לידער.

דראַמע און פּאָעזיע האָבן (אין איינעם מיט דער קורצער דערציילונג) דע־מאָלט באַהערשט די אייראָפּעיִשע, ספּעציעל די רוסישע און אויך די ייִדישע ליטעראַטור.

הירשביינס באַליבטע ליטעראַרישע געביטן — די ליריק און די דראַמע — זינען פּאָפּולער געווען ביים גאַנצן דור. איז אויך אין דעם פרט געווען אַ שטח צווישן זיי.

אַן אַן ערך וויכטיקער איז אַן אַנדער פרט: דאָס געמיש אָדער סינטעז פון רע־

אליזם און ראמאנטישקייט — י. ל. פרצעס חן, וואָס מאַכט אַזוי באַחנט אויך הירשביינס שטייגער שרעבן.

אַט דאָס ריזסן זיך פון אונטן אויף אַרויף, צו די וואַלקנס, צו די שטערן, אַט דאָס ציטערן און פלאַטערן צווישן וואַר און חלום, אַט דאָס אויפהייבן זיך און אַוועקפלאַען אין מיטן אַ וואַכעדיקן שפאַציר, אַט די פאַעזיע אין רעכטן מיטן שראַזע — איז געווען אַ נס, וואָס איז אין דער ליטעראַטור פון אַגהייב צוואַנץ ציקסטן יאָרהונדערט געשען גאַנץ אַפט. ביי ביאַליקן און ביי ליעסיגען, ביי אַשן און אַפילו ביי נאַמבערגן, ביי דוד איינהאַרנען און ביי אַ. וויטערן, ביי בעל-מחשבותן און ביי ד"ר חיים זשיטלאַווסקי, נישט נאָר ביי פּרץ הירשביינען. האָט מען געקאָנט זען אַט די פאַעטישע פּראַזע און אַט דעם ראַמאָנטישן רע-אַליזם.

ניט קיין אויסנעם איז הירשביין אויך מיט דעם, וואָס ער איז אַרײַן אין דער ליטעראַטור דירעקט פון פּאַלק — פון „ליפעס מויל“, פון די ווילנער קע-לערס. אין יענער צייט זינען ניט געווען שוין ביי אונדז מער קיין זעלטנקייט שרײַבערס, וואָס האָבן געבראַכט מיט זיך די לופט, דעם לשון און די לעבנס-דערפאַרונג פון דער יידישער פּאַלקסמאַסע.

דאָס אַלץ אילוסטרירט די שניכות, וואָס פּרץ הירשביין האָט צו זיין דור. דאָך איז אין דעם פּאַל, ווי אין אַלע אַנדערע פּאַלן, וויכטיק נישט אַזוי דאָס, וואָס מאַכט אַ שרײַבער ענלעך צו זינע צייט-חברים ווי, פּאַרקערט, וואָס עס מאַכט אים אַנדערש פון זיי.

דוד פינסקי

פּרץ הירשביין דער דראַמאַטיקער¹

זומער 1903. דער פּאַגראַם אין קישינעוו. די שטאַרקע אויפרוּחערונג אין יידישן לעבן. ווילנע אַרגאַניזירט הילף פאַר די געליטענע פון דעם פּאַגראַם: ברויט און תּכריכים. קהילה-משולחים זינען אַרויסגעשיקט געוואָרן איבער די יידישע הינזער פון ווילנע צו קלײַבן גדבות. אַ יונגער ישיבה-בחור, פּרץ הירש-ביין, איז געווען איינער פון די משולחים. זיין גאַנג איז געווען צווישן די

¹ פון זאַמלבוך פּרץ הירשביין, גיויאַרק 1941, זײ 118—123.

אַרעמסטע אין דער יידישער באַפעלקערונג פון מיט אירע אַרעמע לייט באַרימ־טער ווילנע, וואָס ער האָט זיך אָנגעזען אויף זײַן מצווה־גאַנג איבער די הײַנער פון ווילנער נויט און עלנט, דער ווונדערלעכער אַפרוף אויף דעם הילפגעשריי פון דער פּאַלקס־קאַטאַסטראָפּע, די הילף־באַרייטקייט, די אַפּפּערוויליקייט, דאָס אַוועק־געבן דעם לעצטן ביסן פון מויל — האָבן אים גערייט ביז טרערן און ער איז לאַנג אַרומגעגאַנגען אונטער דעם איינדרוק פון זײַנע איבערלעבונגען אין יענעם טאַג. אַזוי דערציילט ער איצטער אין זײַנע זכרונות.

באַלד נאָך דעם זעצט ער זיך אַוועק צו שרייבן אַ דראַמע. מיט צען יאָר פריער וואָלט ער זיך אַוועקגעזעצט שרייבן אַ דערציילונג. די יונגע מאַדערנע ייִדישע ליטעראַטור האָט זיך נאַטירלעכער־ווייז געפונען אונטער דעם איינפלוס פון דער גרויסער רוסישער ליטעראַטור. די רוסישע ליטעראַטור איז אין דעם 19טן יאָרהונדערט געווען הויפטזאַכלעך אַ דערציילערישע. אַלע אירע גרויסע שאַפּערס זײַנען געווען דער עיקר דערציילערס און ראַמאַניסטן, וואָס האָבן אויך פאַרבייגייענדיק געשריבן דראַמעס. און אַזוי איז אויך געווען די יונגע ייִדישע ליטעראַטור. אָבער צום סוף פון דעם יאָרהונדערט האָט דער דערציילער אַנטאָן טשעכאַוו, וואָס האָט באַאַנפלוסט די רוסישע און אַנדערע ליטעראַטורן מיט זײַנע דערציילונגען, אָנגעהויבן צו שרייבן דראַמעס און באַאַנפלוסט זײַן צײַט מיט זײַנע דראַמעס ווי מיט זײַנע דערציילונגען. פריערדיקע דערציילערס, ווי גאַרקי, אַנדהעיִעוו, טשיריקאַוו א״א האָבן זיך גענומען צו שרייבן דראַמעס. דאָס איז אויך געשען מיט די ייִדישע שרייבערס. אַפילו י. ל. פּרץ הייבט אָן שרייבן דראַמעס. און פּרץ הירשביין הייבט גלײַך אָן אין דראַמאַטישער פאַרעם. איז זײַן ערשטע דראַמע דער אויסדרוק פון יענעם קאַלאַסאַלן דערשיטער־דיקן איינדרוק, וואָס די מערקווערדיקע איבערלעבענישן אין דעם זאַמלאַג נאָך דעם קישינעווער פּאַגראַם האָבן אויף אים געמאַכט? גיין. אין יענעם טאַג האָבן עלנטע וויסטע אַרעמע לייט אויפגעהויבן זיך צו דער מדרגה פון פּאַלקסהעלדן, פאַרקערפערערס פון דער ייִדישער פּאַלקס־נשמה. אָבער הירשביין האָט אַנגעזען, אַז סוף־כּל־סוף זײַנען זיי שטענדיק העלדן, טרעגערס פון דער אייביקער ייִדישער מידה פון רחמנות.

זײַן ערשטע דראַמע, באַרג־אַראָפּ, געשריבן אין 1904, איז די געשיכטע פון אַ פּאַרפירטן מיידל, וואָס זינקט־אַרײַן אין הַיִזל. אַ סטערעאָטיפישע מעשה מיט אַן אַרעמער, עלנטער יתומה און אַ רייכן שאַליק; אָבער שמעון דער שוּסטער, זײַן ווייב דבורה, זײַן טאָכטער לאה און יונה, לאהס חתן, בײַ וועמען די אומ־גליקלעכע מרים האָט געווינט, זײַנען געשטאַלטן פון דער ייִדישער פּאַלקסמאַסע, וואָס איר טיפע גוטסקייט און רחמנות פּרץ הירשביין איז אַרויסגעקומען צו דערווייזן.

אַ יאָר שפעטער שרייבט ער זײַן צווייטע דראַמע, ווי דאָס לעבן פאַרגייט.

אין פלוג — אן אומפאסיקער נאָמען. דאָס לעבן פאַרגייט דאָך אומעטום. אין ריכטע פּאַלאַצן, ווי אין די קעלער־ווינונגען. אָבער ווער עס קען הירשביינען און ווייס זיין כוונה, וועט אויך וויסן, וויפל ווייטיק און רחמנות ער האָט אַרײַנגעלייגט אין די דאָזיקע ווערטער פון דעם טיטל צו זיין דראַמע. עס איז אַן אַרויסקרעכץ. מיר לאָזן זיך אַראָפּ אין דער קעלער־ווינונג, ווי אין אַ גרוב, אין וועלכער עס געפינען זיך מענטשן, פאַראורטיילטע צום טויט אָן זייער שולד.

דאָ, אין דער קעלערשטוב, פאַרגייט דאָס לעבן פון אַ גאַנצער פאַמיליע. זיי מוזן זיך דערגערן פון פאַפיראַסן־מאַכערזי און דער טאַבאַק דערשטיקט זיי איינעם נאָכן אַנדערן. אויך אַ גאַנץ געוויינטלעכע מעשה, אָבער הירשביינס קעלער־אַננווייגערס זינען אַזוי שייך און צאַרט, און גוט און ערלעך, און אַזער רחמנות איז דאָ גישט אויף דעם אַרבעטער, נאָר אויף דעם מענטש.

פּרץ הירשביין איז דאָ גישט קיין קלאַסנקעמפער, וויל גישט אויפֿווייזן די אומגערעכטיקייטן פון דעם קאַפיטאַליסטישן קלאַס, וויל גישט אויפֿרייזן די אַר־בעטערס קעגן די אַרבעט־געבערס. ער וויל נאָר אויפֿווייזן די אומגערעכטיקייטן פון לעבן בכלל. און נאָך וויל ער אויפֿווייזן: ווי שייך דער ייִדישער פּאַליס־מענטש איז אין זיין לידן און זיין אונטערגאַנג.

דערפאַר האָט ער אויך געקאַנט שרײַבן זינע ערשטע דראַמעס אין העב־רעיש. ער האָט זיי גישט געשריבן פאַר זינע קעלער־מענטשן, נאָר קודם־כל ווי אַ דיכטער, פאַר זיך אַליין. זיי האָבן אַרויסגעזונגען פון אים; זינע געשטאַלטן, די טרעגערס פון דער אייביקייט, פון איידעלער ייִדישער מענטשלעכקייט, און ער, דער ישיבה־בּחור, דער לערנער, האָט אויסגעדריקט זיין געזאַנג אין דער שפּראַך פון דער ייִדישער אייביקייט.

זינע ערשטע צוויי דראַמעס שרײַבט הירשביין אין דעם טיטל פון די דיטשישע נאַטוראַליסטן אין די נײַנציקער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט. וואָס ווייניקער באַוועגונג, וואָס ווייניקער האַנדלונג. דאָס לעבן גייט און פאַרגייט אָן שטורעם, אָן טאַראַראַם. פשוטע מעשיות פון פשוטע מענטשן. מיט נבלה, וואָס ער האָט אָנגעשריבן אין 1907, באַווייזט ער, אַז ער קאָן אויך שרײַבן ווי די דראַמאַטישסטע אונטער די נאַטוראַליסטן. די דאָזיקע דראַמע פון מענטשן, וואָס שטייען גאַנץ נידעריק אויפֿן שטאַפל פון אונדזער געזעלשאַפט, האָט טעמפּע־ראַמענט און אינטערעסירט אַנך מיט דער דינאַמיק, וואָס זי טראַגט אין זיך.

אַן אויפֿברויז אין דעם דראַמאַטיקער הירשביין — און אַט ווידער עפעס אַנדערש: אויף יענער זײַט טײַך, צווישן טאַג און נאַכט, אויפֿן שיידונגען... סימ־באַליזם, אומקלאַרקייט, רעטעניש, סטרידבערג, מעטערלינק...

... הירשביין האָט אין דעם סימבאָליזם דערקענט עטוואָס, וואָס איז אים זייער נאָענט — נאָענט זיין מהות, זיין עצם. ער דאַרף גישט נאָכמאַכן סטרינד־בערג אָדער מעטערלינקן. זיי האָבן אפשר זיך געדאַרפט דערטראַכטן צום טאַן

און סטיל; ער האט זיי געטראָגן אין זיך. ער האָט זיי בירושה — הערט זיך צו צו די זאָגונגען פון זיין מוטער, ווי ער ציטירט זיי אין זינע דעראינערונגען פון די קינדער־יאָרן. ער האָט זיי אויפגענומען פון זיין אַרום — קוקט זיך צו צו דער סודותדיקייט פון זיין טאַטנס מיל. קינדוויז האָט ער געדאַרפט אַרויסהערן שטימען פון אונטער דעם גערויש פון די וואַסערן, וואָס האָבן געטריבן די מיל, און ער איז אויסגעוואַקסן צו הערן שטימען טיף אונטער דעם גערויש פון דער אַלטעגלעכקייט, און מער געטראָפן זיי ווי געהערט. האָט ער זיך צוגעווינט צו ענטפערן אויף אָנונגען. ערגעץ טיף אין אים, ערגעץ ווייט אין אים בלאַס־אויף אַ געדאַנק און ער רעאַגירט אויף דעם, ווי דער געדאַנק וואַלט געווען קלאַר און דזיטלעך.

און הירשביין הייבט־אָן צו שרעקן אין העטענישן.

אַ העטעניש אויף יענער זיט טייד. וואָס איז דער טייד? וועמען צעטיילט ער? וואָס איז אויף דער זיט און וואָס קומט־פאַר אויף יענער זיט? איז עס אַ געוויסער־צייט ביי זיין אַדער אין דער וועלט? איז עס יידישע השכלה אַדער רוסישע רעוואָלוציע? דער בלינדער אַלטער הייסט מנשה — איז עס יידישע בלינדע אַלטקייט אַדער איז עס די בלינדע אַלטקייט פון אונדזער ציוויליזאַציע? וואָס איז זיין אייניקל מירל? ווער איז דער אומבאַקאַנטער? וואָס איז דאָס פאַר אַ קמיע, וואָס מירל טראָגט אויפן האַלדז און מנשה שרעקט זיך אויפגעפענען זיי? וואָס איז די צווייטע קמיע, וואָס די באַבע הענגט איר אָן און מירל וואַרפט אַריין אין וואַסער? פאַר וואָס קאָן דער אומבאַקאַנטער גישט קומען צו איר ביי טאָג?...

אַ רעטעניש צווישן טאָג און נאַכט. פינף סימבאָלישע געשטאַלטן. פיר טראָגן ביבלישע געמען: נתן, גרב, הימן, תמר; די פינפטע הייסט גאַר — זיין. ליגט אין דעם עפעס אַ מיינ? נתן איז דער פּאַטער פון גרב און הימן; גרב איז דער פּאַטער פון תמר און זיין. ווער איז נתן, וואָס ווען ער איז געבוירן געוואָרן, האָט אים אַ מלאך מיט אַ חזק־שמיכל אָנגעוויזן אויף אַ גרויסן מדבר, אין וועלכן ס'האָט איין מענטש עלנט אַרומגעבלאָנדזשעט, צו דער ערד זיין קאַפּ גע־זונקען, און האָט געזאָגט: „אָזוי עלנט און פאַרביטערט וועסטו אין לעבן צווישן דזינע אייגענע געדאַנקען אַרומבלאָנדזשען“? ווער איז נתן, וואָס איז זיין „גאַנץ לעבן אַליין געגאַנגען“ און נאָך דעם ווי זינע ביידע זיין זינען געבוירן גע־וואָרן, האָט ער זיך „פון אַלץ מייאש געווען“ און איז געוואָרן „דער יאוש אַליין“? ווער איז זיין זון גרב, וואָס „איז גוט ווי אַ מלאך געבוירן געוואָרן“ און זיצט אויבן, ביי זיך אין צימער, און זיין האַרץ „איז צעפלאַגט, גאָט האָט עס מיט צאָרן אָנגעפּולט“? ווער איז הימן, וואָס „איז ביי ווי אַ שלאַנג געווען פון זיין געבוירענעם טאָג“ און איז געוואָרן אַ „רויבער מיט פליגל“, און נתן הערט „דעם גערויש פון זינע פליגל“ און שפירט „זינע שאַרפע נעגל“? ווער איז

תמר, וואָס וועט „אויף איר טאַטנס באַפעל“ אויסשפּרייטן די אַרעמס, לויפן צווישן אַלע מענטשן און רופן מיט אַלע כוחות: „האַט רחמנות, ברידער, איי-נער אויף דעם אַנהערן!“ ווער איז ענדלעך זיין, וועלכע גייט-אַרויף צו נדבן, צו זינגען אים אירע נייע לידער און זינגט אים בלויז „דאַס ליד פון אומשולד, דאַס איינציקע ליד, וואָס איז נאָך פאַרבליבן“?

אַ רעטעניש אויפן שיידונג, די דראַמע פון אַ קינסטלער, וואָס... טאַקע וואָס?

... אַבער באַלד שרעכט הירשביין איינע נאָך די אַנדערע, די פּוסטע קרעטשמע, אַ פאַרוואַרפן ווינקל, דעם שמידס טעכטער, און גרינע פעלדער. גישט מער קיין רעטענישן. פאַרשטאַנד און געפיל זינגען פאַראייניקט. מען פאַרשטייט זיי אַזוי גוט און מען פילט זיי אַזוי גוט, די דאָזיקע אויסגעצייכנטע דאַרפ-מענטשן, אויסגעטראַגענע אין דער גאַנצער וואַרעמקייט און ליבשאַפט פון דעם דיכטערס ליבנדיקן האַרץ.

מלך ראווויטש

פון די מסעות בנימין השלישי ביו די מסעות פּרץ הירשביין¹

— 1 —

... בשעת איך שרעכט די ווערטער ליגט פאַר מיר אַ קליינע וועלטמאַפע — ווייל שרעכט וועגן פּרץ הירשביין דעם וועלט־ריזונדן קען מען נישט, אויב מען האָט נישט דאַס בילד פון דער וועלט פאַר די אויגן. מען קען בלאַנדזשען. פון איין זייט ליגט די וועלטמאַפע און פון דער אַנדערער זייט טיש ליגן די ריזע־ביכער פון פּרץ הירשביין און אַזוי שאַף איך מיר דאַס בילד פון דעם צוזאַמענהאַנג פון דער וועלטמאַפע מיט אַט די וועלט־ריזע־ביכער. זינגען אַבער נאָך נישט אַלע ריזע־באַשרעבונגען פון פּרץ הירשביין דערשינען אין דער פּאַר-רעם פון ביכער און נישט וועגן אַלע זינע ריזעס האָט ער געשריבן אַזוי אויס-פירלעך ווי ער וואָלט געקענט און געדאַרפט. דאַס אַלץ זינגען טעכנישע מגיעות.

¹ פון זאַמלבוך פּרץ הירשביין, גיויאַרק 1941, זיי 109—113.

וואָס האָבן שוין ווידער אַ שניכות צום נישט־נאַרמאַלן צושטאַנד פון אונדזער ליטעראַטור.

אַט איז דער ריכטיקער פונקט אין דעם אַרטיקל אַנצושליסן אַ ווונטש, אַז עס זאל באַשערט זיין צוזאַמענצוגעמען אַלץ, אַלץ, וואָס הירשביין האָט וועגן זינע רעזעס געשריבן און צוזאַמענשטעלן איין גרויסע — לאַמיר זאָגן 10־ בענדיקע — אויסגאַבע פון אַלע זינע רעזעבריוו פון אַן ערך דרייסיק יאָר און פון אַלע עקן וועלט. אַט די אויסגאַבע וואָלט געדאַרפט פריש רעדאַקטירט ווערן — הגם גישט פריש באַאַרבעט. זי וואָלט געדאַרפט פאַרזען ווערן מיט דאַטעס און באַמערקונגען און — דער עיקר — מיט פאַטאָגראַפישע בילדער. מעגן רעזע־באַשרייבונגען זיין נאָך אַזוי גוט, מעגן זיי זיין אַזוי גוט, ווי עס זינען הירשביינס בילדער — מאַכן זיי אַלע מאָל נאָך בעסער, נאָך קלערער, נאָך גע־דענקעוודיקער. אָבער לאַמיר זיך אומקערן צו דער מאַפע.

דאָס איז גישט קיין צופאַל, וואָס די געאַגראַפן האָבן אַנגעטיילט די וועלט אין פינף טיילן. גישט נאָר אויסערלעך, ריין געאַגראַפיש, זינען די לאַנדמאַסן פון אונדזער פּלאַנעט אַנגעטיילט אין פינף טיילן; זיי זינען אויך איבערלעך, לויט זייער נשמה אַנגעטיילט אין פינף טיילן. זיי זינען אויך — אין אַ גע־וויסן זינען — לויט זייער געשיכטע אַנגעטיילט אין פינף טיילן.

איך וואָלט געוואָנט צו זאָגן, אַז אַזיע איז טאַקע באַווינט דורך אַזיאַטן, אַפריקע דורך אַפריקאַנערס, אייראָפּע דורך אייראָפּעערס, אַמעריקע דורך אַמע־ריקאַנערס און אַפילו אויסטראַליע איז באַווינט דורך אויסטראַליערס... איך האָף, אַז איך וועל דאָ גישט פאַלש פאַרשטאַנען ווערן. די מענטשן אַדער, ריכטיקער, די מענטשהייטן פון די פינף טיילן פון דער וועלט, האָבן זייערע באַזונדערע באַראַקטעריסטיקעס און ערשט אַלע זיי צוזאַמען בילדן די גאַנצע מענטשהייט פון אונדזער פּלאַנעט... און ווער עס איז אַ וועלט־רעזונדער מוז האָבן באַזוכט אַלע פינף טיילן פון דער וועלט אונדזערער. אַזויס איז ער סתם אַזוי אַ רעזונ־דער, און ער קען אַפילו זיין אַ גוטער רעזונדער, און אַ גוטער באַשרייבער, אָבער אַ וועלט־רעזונדער איז מען נאָר דעמאָלט, ווען מען האָט באַזוכט אַלע פינף טיילן פון דער וועלט. און אין דעם זינען איז פּרץ הירשביין ער אומצוהייפל־האַפּטער פּיאַנער אין אונדזער ליטעראַטור. ער — צווישן די ייִדישע שרעבערס — האָט דער ערשטער צוגעלייגט זינע זיילן צו אַלע טיילן פון אונדזער פּלאַנעט און דער ערשטער צוגעלייגט זיין פען צום פאַפּיר צו שרעבן אויף וועלט־רעזע־טעמעס.

לאַמיר גיין לויט דער ריי:

הירשביין האָט אין אַזיע — דעם גרעסטעלטסטן וועלט־טייל — גרונטיק באַזוכט אינדיע, כינע, יאַפּאַן און ארץ־ישׂראל. נאָכן באַזוכן די פיר פּרינציפּיעלע — סײַ פון ייִדישן און סײַ פון אַלגעמיינעם שטאַנדפּונקט — לענדער פון אַזיע,

האָט ער באַזוכט און געזען אַזיע. און אין אַלע די אויסגערעכנטע לענדער האָט ער האַלביאַרן־לאַנג געוווינט.

הירשביין האָט באַזוכט דרום־אַפריקע און טיילווייז אויך צפון־אַפריקע. אויך דאָ האָט ער פאַרבאָכט גענוג לאַנג, נישט בלויז צו זען די לענדער, נאָר זיך אַז צוזאַפן מיט זיי. כדי צו באַשרייבן אַ לאַנד, מוז מען עס האָבן אויפגענומען אין זיך מיט מער הושים ווי מיט בלויז דעם חוש פון זען; מען מוז עס דער־הערן, דערפילן — און צו דעם איז גייטיק צייט. דערזען קען מען גיך — איר ווייסט דאָך, דער שטראַל לויפט מיט אַ געשווינדקייט פון דריי הונדערט טויזנט קילאָמעטער אין אַ סעקונדע!

... אוינדער וועלט־רייזער האָט צוויי מאַל באַזוכט דעם דרום־אַמעריקאַנישן קאָנטינענט, באַזונדערס די ייִדישע קאָלאָניעס פון אַרגענטינע. אויב איך האָב נישט קיין טעות, איז ער דער סאַמע ערשטער געווען צווישן די ייִדישע שרייִבערס, וועמען עס איז אַזינגעפאַלן, אַז מען דאַרף די קאָלאָניעס באַזוכן און נישט נאָר עקאָנאָמיש און פּאָליטיש, נאָר אויך אַרטיסטיש באַשרייבן. הירשביין איז אויך אַ סך מאַל דורכגעפאַרן און האָט ניט זעלטן באַשריבן דעם צפון פון דער וועלטס צווייטגרעסטן קאָנטינענט — אַמעריקע.

און פון אייראָפּע איז דאָך אָפּגערעדט — נישטאָ דאָרט כמעט קיין לאַנד, וווּ הירשביין האָט נישט גערייזט — און דאָס באַרייזטע פאַרצייכנט: אין ראַטן־פאַרבאַנד איז ער געוועזן מער ווי איין מאַל און צוויי גרויסע ביכער וועגן דעם לאַנד האָט ער געשריבן, איינס וועגן יידן ספּעציעל מיט דעם נאָמען שוואַרצברון און דאָס אַנדערע פּ.ס.ס.ר. וועגן ראַטן־פאַרבאַנד בכלל.

און אַחרון, אַחרון חביב — הירשביין איז איינער פון די ווייניקע ייִדישע שרייִבערס, וואָס איז געווען אין דעם פינפטן וועלט־טייל — אין אויסטראַליע. ער איז דער ערשטער אַהין געפאַרן. ער האָט אויסטראַליע — און דער עיקר דאָס ייִדישע אויסטראַליע — בפּועל ממש אַנטדעקט.

...איך מוז זיך מודה זיין, אַז נישט איין מאַל בין איך געוואָרן אומגע־דולדיק לייגענדיק הירשביינס רייזע־באַשרייבונגען. נישט איין מאַל ווילט זיך אויפשפּרינגען מיט כעס: פאַר וואָס אַזוי לאַנגזאַם, פאַר וואָס אַזוי פּאַוואַליע? וואָס האָט ער אַזוי פיל צייט?

אַזוי איז הירשביינס אופן, אַזוי איז ער אין אַלץ, וואָס ער שרייבט. אַזוי איז זיינע דראַמעס. אַזוי איז זיינע געטאַקטע רעדעס. אַזוי אַפילו אין פּריוואַטן געשפּרעך. ער איז אַזינגעפאַלישער נאַראַטאָרי־שער סטיל. נאָר הירשביין האָט דעם דאָזיקן סטיל זינעם נישט געלערנט ערשט אויפן אַריינענט. ער האָט אים שוין אַ פאַרטיקן אויפן אַריינענט מיטגעבראַכט מיט זיך פון דעם מאַנאָטאַנעם גאַנג פון די מילרעדער און זיין טראַנסמיל אין קלעשטשעל.

פּרץ הירשביין - ביבליאגראפיע

וועגן פּרץ הירשביין אין ביכער

יובל-בוך

1 פּרץ הירשביין, צו די 60: י. אַסמאַן — ביאָגראַפיע, אַהרן צייטלין — ליד, ש. ניגער — פּרץ הירשביין, ב. ריווקין — הירשביינס ראַמאַן, אַסיפּ דימאַוו, ה. רויזנבלאַט, מלך ראַוויטש — פּון מסעות בנימין השלישי ביו מסעות הירשביין, דוד פינסקי — הירשביין דער דראַמאַטיקער, ה. ליוויק — שנירעלע פּערל, גילדענע פּאַן, י. אַפּאַטשעו — דער רויטער ניגון, מ. באַריישאַ — ווי איך האָב געזען הירשביינען, קאַדיע מאַלאַדאַווסקי — חצי חלום, חצי וואַר, ד. איגנאַטאַוו — דער מענטש וואָס איז דאָ און נישט, חיים גרינבערג — אַ בריוו, א. גלאַנץ־לעיעלעס — אַ וויכטיק קאַפיטל, ברוך גלאַזמאַן — הירשביין און די יוד' יוגנט, שלמה סיימאַן — הירשביין דער קינדער־דערציילער, דניאל טשאַרני — דער שטילער שרייבער, ש. מאַרגאַשעס — די געשטאַלט הירשביין, ב. לאַפּין — אַ בריוו, אַברהם רייזען — די וואַנדערניקע יוד' טרופּע, מענדל עלקין — זכרונות, יואל ענטין — הירשביינס באַטייט פאַר דער אַמ' בינע, מאַריס שוואַרץ, מאַרק שווייד, לודוויג זאַץ, מישאַ פּישוואַן, א. ברעסלער, לאַזאַר ווינער, מ. קאַסטאַף, משה שטאַרקמאַן — ביבליאָגראַפיע.

- איגנאַטאַוו, דוד
2 אַפּגעריסענע בלעטער, ב"א 1957, 91.
באַטאַשאַנסקי, יעקב
זו' 99—106.
3 וווּ איז דאָס ליכט? (אַפּענער וואַרשע 1933, ז' 155, 188, 192.
4 דער מענטש וואָס איז געוואָרן
אַנדערש, אין געראַנגל פּון אידייען,
ב"א 1957, זו' 110—121.
5 חשבון און סך־הכל, ב"א 1959, ז'
6 פּאַרטנעטן פּון יודישע שרייבער,
וואַרשע 1933, ז' 155, 188, 192.
7 דניאל טשאַרני־בוך, פּאַריז 1939,
ז' 47.
8 מאַמע יודיש, ב"א 1949, ז' 64,
214, 217, 218, 220, 270.

- 9 פרץ הירשביין, פשט, ב"א 1952, ז' 187—242.
- באַראָן, א. ל.**
10 די יידישע בראַדוויי און אַנדי לידער, נ"י 1949, ז' 13, 15, 16, 36.
- ביאַלאָסטאַצקי, ב. י.**
11 חלום און וואָר, נ"י 1956, ז' 358.
12 עסזיען, נ"י 1932, ז' 154, 238.
- ביקל, שלמה**
13 פרץ הירשביין, דעמאלן און סד"ח הכלען, נ"י 1943, ז' 229—233.
- ביילין, ט.**
14 צו דער געשיכטע פונעם יידישן טעאָטער אין אַרגענטינע, אַרגענטינע, 20 יאָר די פרעסע, ב"א 1938, ז' 95, 96.
- בעל-מחשבות**
15 ליטעראַרישע מאָנאָטשריפטן, גע"קליבענע שריפטן, ב' 2, ווילנע 1910, ז' 85—86.
- 16 צו דער יידישער טעאָטער-פראַגע, שריפטן, ב' 3, ווילנע 1923.
- 17 די לעצטע ליטעראַרישע עפאָכע, שריפטן, ב' 4, ווילנע 1923, ז' 23, 33.
- 18 שריפטן, ב' 1, ווילנע 1927, ז' 158.
- 19 פרץ הירשביין, שריפטן, ב' 2, ווילנע-וואַרשע 1929, ז' 80—81.
- 20 געקליבענע ווערק, נ"י 1953, ז' 56.
- בראַון, מאיר**
21 פרץ הירשביין, מיט יידישע אוי-גן, נ"י 1958, ז' 241—242.
- בראַנשטיין, יחזקאל**
22 אימפרעסיעס פון אַ ליינער, שי-קאָגאָ 1941, ז' 39.
- גאַלדבערג, אַב.**
23 די גנע ריכטונגען אין דער יידי-ליטעראַטור, געזאַמלטע שריפטן, ב' 1, נ"י 1913, ז' 47.
- גאַלדשמידט, א. י.**
24 ליטע, העפט 2, ווילנע 1918, ז' 6.
- גלאַטשטיין, יעקב**
25 פרץ הירשביין און לאַמעד שאַ-פיראָ, אין תוך גענומען, נ"י 1956, ז' 70—91.
- גלאַנץ-לעיִלעס, א.**
26 75 יאָר יידישע פרעסע אין אמע-ריקע, נ"י 1945, ז' 87, 89.
- גליקשטיין, מ.**
27 די אינהאַלטן פון היסטאָרישע זשורנאַלן און זאַמליכער, פון נאַ-ענטן עבר, נ"י 1938, ז' 282.
- געלבאַרט, מיכל**
28 ימען רוישן (מוזיק), זינגט מיט מיר, נ"י 1945, ז' 114—115.
- 29 אַ מלאך וויינט (מוזיק), מיר זינגען, נ"י 1951, ז' 66—67.
- גראַסמאַן, וולאַדימיר**
30 אַמאַל און הינט, פאַריו 1955, ז' 182.
- גראַפֿשטיין, מלך**
31 שלמה גילבערט — דערצייילונגען און דראַמעס, לאַנדאָן-קאָנאָדע 1954, ז' 312.

- גרינבערג, אליעזר
32 משה לייב האַלפּערן, נ"י 1942,
ז' 74, 92.
דאַברושין, י.
33 ביינוש שטיימאַן — דראַמען,
וואַרשע 1922, ז' 5.
וויזנפּער, ז.
34 משה לייב האַלפּערן, נ"י 1940,
ז' 97.
35 פרץ הירשביין, שרייבער און
קריטיקער, נ"י 1958, ז' 114—122,
174.
זאַלאַטאַראַוו, ד"ר הלל
36 געקליבענע שריפטן, ב' 2, נ"י
1924, ז' 194.
זאַלף, פֿאַליק
37 פרץ הירשביין, אונדזער קולטור־
המשד, וויגיפּעג 1956, ז' 123—138.
זילבערצווינג, זלמן
38 ווילנער טרופּע, ווילנע, רעד' יע־
פּים ישורין, נ"י 1935, ז' 573, 575,
577, 580.
זרובֿבל, י.
39 בלעטער פון אַ לעבן, ב' 1, תל־
אַביב 1956, ז' 123, 347.
זשיטניצקי, ד"ר ל.
40 מחשבות צום אַנטוויקלונגס־גאַנג
פון דער מאַדערנער יודישער ליטע־
ראַטור, ב"א 1952, ז' 26, 27.
טורקאָוו, יאַנאַס
41 פאַרלאַשענע שטערן, ב' 1, ב"א
1953, ז' 63, 86.
42 פאַרלאַשענע שטערן, ב' 2, ב"א
1953, ז' 34, 53, 163.
- טענענבוים, ש.
43 דער יונגער פרץ הירשביין, אין
גאַטס געשטאַלט, נ"י 1951, ז' 214—
219.
טרונק, י. י.
44 די יודישע פּראָזע אין פּוילן, ב"א
1949, ז' 152.
טרונק, ישעיה
45 געשטאַלטן און געשענישן, ב"א
1962, ז' 219.
טשאַרני, דניאל
46 באַרג אַרויף, וואַרשע 1935, ז'
128.
לוצקי, א.
47 פרץ הירשביין [ליד], פּאַרטערעטן,
נ"י 1945, ז' 69—70.
ליבערמאַן, חיים
48 ביכער און שרייבער, נ"י 1933,
ז' 245.
לעבעדיקער (דער)
49 „די נבלה“, שפּיל און לעבן,
וואַרשע 1928, ז' 79—82, 83—85, 91
—95.
מאַרעווסקי, א.
50 וויטער־בוך, ווילנע 1920, ז' 115.
מאַרק, יודל
51 די געשיכטע פון דער יודישער לי־
טעראַטור, קאַנספּעקט, נ"י 1943, ז'
51.
מוקדוני, ד"ר א.
52 אין וואַרשע און אין לאַדזש, ב'
2, ב"א 1955, פרץ הירשביין און זיין
טעאַטער, ז' 105, 109—221, 225, 276,
277.

- מינקאוו, נ. ב. 53 זעקס יידישע קריטיקער, ב"א 1954, ז' 218, 220.
- 54 יעקב באטשאנסקי, ב"א 1955, ז' 65, 66.
- מניזיל, נחמן**
- 55 נאענטע און וויטע, ב' 1, ווארשע 1924, ז' 13, 47, 48, 176, 177.
- 56 פרץ הירשביין, נאענטע און וויטע, ב' 2, ווארשע 1926, ז' 131—137, 157.
- 57 יוסף אפאטאשו, ווארשע 1937, ז' 37, 38.
- 58 דוד בערגעלסאן, נ"י 1940, ז' 30.
- 59 דורות און תקופות אין דער יודי שער ליטעראטור, נ"י 1942, ז' 17, 32, 41, 42, 43, 50, 57.
- 60 פרץ הירשביין, פארגייער און מיטצייטלער, נ"י 1946, ז' 265—274.
- 61 געווען אמאל א לעבן, ב"א 1951, ז' 74, 86, 88, 89, 90, 97, 121.
- 62 אמעריקע אין יודישן ווארט, נ"י 1955, ז' 16, 28.
- 63 קעגנזייטיקע השפעות אין וועלט־שאפן, ווארשע 1965, ז' 158, 223, 303—305, 307—309, 319, 325.
- מענדעלסאן, ש.**
- 64 ווילנע, רעדי יעפים ישורין, נ"י 1935, ז' 797.
- ביגער, ש.**
- 65 שמועסן וועגן ביכער, ערשטער טייל, נ"י 1922, ז' 107.
- 66 די צוויי־שפראכיקייט פון אונדזער ליטעראטור, דעטראיט 1941, ז' 60, 108, 122.
- 67 דערציילער און ראמאניסטן, נ"י 1946, ז' 82.
- 68 שלמה גילבערט — דערציילונגען און דראמעס, לאנדאן־קאנאדע 1954, ז' 9.
- סעגאלאָוויטש, ז.**
- 69 טלאמאצקע 13, ב"א 1946, ז' 50, 111.
- עלקין, מ.**
- 70 וויטער־בוד, ווילנע 1920, ז' 96.
- פּיבסקי, דוד**
- 71 דאָס יידישע דראַמאַ, נ"י 1909, ז' 51—56.
- פּיבקעלשטיין, לעאַן**
- 72 לשון יודיש און יודישער קיום, מעקסיקע 1954, ז' 80.
- פראַנק, ד"ר הערמאַן**
- 73 א. א. ש. זאקס, קעמפער פאר פאליטיש־אויפֿלעבונג, נ"י 1945, ז' 336.
- קאהאַן, סאַלאַמאָן**
- 74 מעקסיקאנער ווידערקלאַנגען, מעקסיקע 1951, ז' 135—137.
- 75 דער פרץ הירשביין־אוצר, מעקסיקע 1954, ז' 225—257.
- קעניג, לעאַ**
- 76 לייחיק און פרץ הירשביין, שרייב־בער און ווערק, ווילנע 1929, ז' 42—47.
- קרוק, הערמאַן**
- 77 טאגבוך פון ווילנער געטא, ינואַ, נ"י 1961, ז' 354.
- ראַבאַק, א. א.**
- 78 די אימפעריע יודיש, מעקסיקע 1958, ז' 322.

- 79 דער פאָלקסגניסט אין דער יודישער שער שפראך, פאָריז 1964, ז' 441.
ראָדעק, יעקב
 80 פרץ הירשביין, קונסט און קינסט-טלער, נ"י 1955, ז' 73.
ראָזשאַנסקי, שמואל
 81 דער מחבר וואָס דערשרעקט זיך פאַר זיין גרויסן דערפאָלג. יעקב דינער זאָג, ב"א 1956, ז' 28, 102.
ראָזנשט, יצחק-אלחנן
 82 פרץ הירשביין, אמעריקע אין יודישן ראַמאַן, נ"י 1945, ז' 94-99, 196-195.
ריווקין, ב.
 83 גרונט-טענדענצן פון דער יודישער ליטעראַטור אין אמעריקע, נ"י 1948.
 84 אונדזערע פראָזאָוקער, נ"י 1951, ז' 157-193.
[רייזען, אַברהם] בן קלמן
 85 די ערה, דראַמע אין דריי אַקטן, קונסט און לעבן, העפט 2, וואַרשע 1908.
רייזען, זלמן
 86 וויטער-בוד, ווילנע 1920, ז' 64.
שאַמער-באַטשעליס, ראָזע
 87 פרץ הירשביין, פאָרטרעטן פון באַוווּסטע יודישע פּערזענלעכקייטן, לאָס אנדזשעלעס 1955, ז' 145-150.
שולנער, דאָראַ
 88 געשטאַלטן און דערציילונגען, שיקאַגא 1956, ז' 34, 35.
שערמאַן, אליעזר
 89 דער מענטש ביאַליק, פּילאַדעלי-פיע 1936, ז' 16.
אַרגענטינע
 90 צוואַנציק יאָר "די פרעסע", ב"א 1938, ז' 15.
זאַמלבוך
 91 ווילנע, רעד' יעפים ישורין, נ"י 1935, ז' 743.

וועגן הירשביינען אין געשיכטע - ביכער און פובליקאַציעס וועגן ייד' ליטעראַטור

- אַדלער, צילי**
 92 צילי פיינמאַן—צילי אַדלער. צילי אַדלער דערציילט, ב' 1, נ"י 1959, ז' 216, 217, 219. — באַנד 2, נ"י 1959, ז' 358, 363, 426, 442, 444, 445, 448, 449, 450, 451, 453, 454, 455, 456, 459, 460, 463, 464, 476, 477, 478, 479, 482, 486, 488, 489, 494, 500, 502, 511, 512, 521, 530, 531, 545, 551, 553, 565, 580, 588, 606, 623, 649, 655.
אַשער-אַוויטש, מ.
 93 דוד קעסלער און מוני וויזענ-פרינד, נ"י 1930, ז' 94, 95.
 94 דוד קעסלער, אַרכיוו פאַר דער געשיכטע פון יודישן טעאַטער און דראַמע, ב' 1, ווילנע-ניי 1930, ז' 320.
בוכוואַלד, נ.
 95 וועגן טראַגעדיע, קאָמעדיע און אַנדערע טיפן דראַמע, טעאַטער, נ"י

- 1943, ז' 86, 263, 267, 344—345, 369, 379, 382, 384, 385—387, 391, 404.
ביאלין, א. ה.
 96 מאריס שווארץ און דער יידישער קונסט־טעאטער, נ"י 1934, ז' 9, 10, 19, 20, 21, 41, 68, 82, 114, 115, 119, 123.
גאלדבערג, א.
 97 פרץ הירשביין (1880—1948), אונדזער דראַמאטורגיע, נ"י 1963, ז' 229—230.
גאָרין, ב.
 98 די געשיכטע פון יידישן טעאָטער, ב' 2, נ"י 1929, ז' 195, 234, 237, 238, 240, 242, 244, 263, 280.
האַרענדאָרף, ש. י.
 99 טעאטער־קאראַוואַנען, לאַנדאָן 1955, ז' 17, 67.
וואַסערמאַן, יעקבֿ
 100 דאָס טעאטער און דער סאַציאַל־ליזם, וואַרשע 1921, ז' 162.
ווינבערט, מיכאל
 101 טעאטער און דראַמע, ב' 1, וואַרשע 1922, ז' 51, 93—98.
זילבערצווינג, זלמן
 102 יידיש טעאטער אין ישראל, טע־אַטער־פּיגור, ווילנע 1928, ז' 147, 178.
זילבערצווינג, זלמן מעסטל, יעקבֿ
 103 קלמן מרמס יעקב גאַרדין, נ"י 1953, ז' 238.
 104 די וועלט פון יעקב גאַרדין, תל־אַביב 1964, ז' 120, 121, 331, 332, 342, 353.
טורקאָוו, זיגמונט
 105 שמועסן וועגן טעאטער, ב"א 1950, ז' 64.
טורקאָוו־גרו־בערג, יצחק
 106 יידיש טעאטער אין פּוילן, וואַרשע 1951, ז' 25, 29, 30, 45, 46, 48, 74, 156—157, 158, 161, 162.
טירקעל, דוד־בער
 107 די יוגנטלעכע בינע, פּילאַדעלפּיע 1940, ז' 43, 127, 133, 189.
יאַנג, בועז
 108 מיין לעבן אין טעאטער, נ"י 1950, ז' 303—304.
מאַרעווסקי, אַברָהם
 109 פרץ הירשביין, טעאטער און קינא, נ' 2, לאַדזש 1922.
מוקדוני, ד"ר א.
 110 טעאטער, נ"י 1927, ז' 108, 190, 261—266, 267—272.
 111 זכרונות פון אַ יידישן טעאטער־קריטיקער, פרץ הירשביין־טרופע, אַר־כיוו פאַר דער געשיכטע פון יידישן טע־אַטער און דראַמע. ווילנע־נ"י 1930, ז' 378—386, 414.
מרמֶר, קלמן
 112 יעקב גאַרדין, נ"י 1953, ז' 165.
ענטיין, יואל
 113 יעקב גאַרדין, טעאטער־בוך פון ייִד' קונסט־טעאטער, נ"י 1929, ז' 34.
פערלמוטער, שלום
 114 פרץ הירשביין, יידישע דראַמאַ־טורגן און טעאטער־קאָמפּאָזיטאָרס, נ"י 1952, ז' 242—247.
פּרילוצקי, נח
 115 יידיש טעאטער, ביאַליסטאָק

- 1921, ב' 1, ז' 72 — ב' 2, ז' 90—93.
 יידישן טעאטער און דראמע, ב' 1, ז' 488.
 קאָוואַלניק, ש. 121 ווילנע, רעד' יעפים ישרון, ג"י 1935, ז' 588, 593.
BLOCK, ETTA
 122. *Bebele*, by Perez Hirschbein, one act Plays from the Yiddish, N. Y. 1929, Pp. 1-25.
 123. *Lone Worlds*, by Perez Hirschbein, One act Plays from the Yiddish, N. Y. 1929, P. 27-44.
GOLDBERG, ISAAC
 124. Perez Hirschbein, Six play of the Yiddish Theatre, Boston 1916, Pp. 177-178, 179, 210.
 125. *The Drama of Transition*, Cincinnati 1920, Pp. 404-420.
- 116 בעסער יידיש טעאטער, טעאטער, ג"י 1939, ז' 17—18.
 קוטנער, ש.
 117 הירשביין-טרופע, טעאטער-זוכ' רונות, ווילנע 1928, ז' 86—89.
 קעטנער, ל.
 118 פרץ הירשביין אין דעם יידישן קונסט-טעאטער, טעאטער-בוך (פון יידי' ק"ט), ג"י 1928—1929, ז' 36—37.
 ראזשאנסקי, שמואל
 119 דאָס יידישע געדורקטע וואָרט און טעאטער אין אַרגענטינע, ב"א 1941, ז' 51, 53, 54, 152, 160, 207, 208, 224.
 שטאַרקמאַן, משה
 120 אַרכיוו פאַר דער געשיכטע פון

וועגן הירשביינען אין לעקסיקאָנען און ענציקלאָפּעדיעס

- זילבערצווינג, זלמן
 126 פרץ הירשביין, לעקסיקאָן פון יידישן טעאטער, ב' 1, ג"י 1931, ז' 613—628.
 כ[אַרלאַש], י.
 127 פרץ הירשביין, לעקסיקאָן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור, ב' 3, ג"י 1960, שפּאַלטן 147—158.
 נוגער, ש.
 128 יידישע ליטעראַטור פון 1900 ביז 1942, אַלגעמיינע ענציקלאָפּעדיע, ידן, ג"י 1942, שפּאַלט 169.
- פיעטרושקא, שמחה
 129 טעאטער, יידישע פּאָלקסיענציק-לאַפּעדיע, ב' 1, מאָנטרעאַל 1943, שפּאַלט 955.
 130 ליטעראַטור, יידישע פּאָלקסיענציקלאָפּעדיע, ב' 2, מאָנטרעאַל 1943, שפּאַלט 210.
 רייזען, זלמן
 131 פרץ הירשביין, לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור און פּרעסע, וואַרשע 1914, שפּאַלטן 215—217.
 132 פרץ הירשביין, לעקסיקאָן פון

SONNTAG, J.

136. Peretz Hirschbein, *Encyclopedia of World Literature*, N. Y. 1953, Pp. 1829-1830.

**BIOGRAPHICA
ENCYCLOPEDIA
OF AMERICAN JEWS**

137. N. Y. 1935, P. 229.

**THE NEW JEWISH
ENCYCLOPEDIA**

138. N. Y. 1962, P. 208.

**THE STANDARD JEWISH
ENCYCLOPEDIA**

139. N. Y. 1959, Col. 909.

**VALENTINE JEWISH
ENCYCLOPEDIA**

140. London 1938, P. 287.

דער יידישער ליטעראטור, פרעסע און פילאָלאָגיע, ב' 1, ווילנע 1928, שפּאַלטן 847—839.

BAYON, LEIB

133. La literatura Idish, *Tesoros del Judaísmo Literatura Idish*, México 1957, Pp. 19, 242-247.

NIGER, SAMUEL

134. Yiddish Literature from 1900 to the first world war, *Jewish Encyclopedic Hand Book*, Vol. 3, N. Y. 1952, P. 199, 203, 204, 216.

135. *Jewish Encyclopedic Hand Book*, Vol. IV, P. 299, 302.

וועגן הירשביינען אין העברעיִש

לשציגנסקי, שמואל	גולדברג, א.
146 פרקים בספרות-יידיש באמריקה,	141 הזרמים החדשים בספרות האי-
מצודה ספר שביעי, לתם, מאָס' 1954,	דית, ספרות לאמנות, ג' 1929, ז' 127, 126.
ז' 534.	דימונדשטיין, ב.
סדן, דבֿ	142 פרץ הירשביין (שיר), עלים
147 אבני מפתח כרך ראשון, ישראל	מגני, לוס־אַנגילס 1955, ז' 52.
1961, ז' 259, 258.	ויסמן, אָהרן
148 קערת אגודים, תל־אַביב תשי"ג,	143 פרץ הירשביין, עולם נעלם, תל-
ז' 119, 569.	אַביב תשי"ד, ז' 98—102.
שונגמי, שלמה	טברסקי, יוחנן
149 פרץ הירשביין, ביבליוגרפיות	144 פרץ הירשביין, אחיספר, ג' 1943,
של חכמי ישראל וסופרים, בודפשט	ז' 274—278.
1947, ז' 11—12.	לוינסון, אברהם
	145 פרץ הירשביין, ספר המחזות,
	תל־אַביב תש"ח, ז' 27, 33, 34, 43.

שזר, זלמן 150 אברהם וואלטייליעסין, אור איי- שטיין, א. ש.
 שים, תל-אביב 1955, ז' 203. ז' 64. 1905, 151 חבר ארתור, ת"א 1953,

**וועגן הירשביינען אין פרעמדשפראַכיקע
 רעפערענץ - ביכער**

AUSUBEL, NATHAN	the United States, Cincinnati
152. <i>History of the Jewish People</i> , N. Y. 1958, P. 240, 288.	1935, P. 501.
GRAYZEL, SOLOMON	MARK, YUDEL
153. <i>A History of the Jews</i> , Philadelphia 1947, P. 695.	155. <i>Yiddish Literature, The Jews, Their History, Culture and Religion</i> , N. Y. 1949, P. 885, 889.
LEVINGER, RABBI LEE J.	
154. <i>A History of the Jews in</i>	

**וועגן הירשביינען אין פרעמדשפראַכיקע ביכער
 און פובליקאציעס**

APENSZLAK, JAKOB	MARK, YUDEL
156. <i>Jewish Cultural Artistic Life in The Independent Poland</i> , N. Y. June 1942, P. 16.	160. <i>A Study of the Frequency of Hebraism in Yiddish, The Field of Yiddish</i> , N. Y. 1954, P. 30.
EPSTEIN, MELECH	RESNICK, SALOMON
157. <i>Jewish Labor in U. S. A. 1882-1914</i> , N. Y., P. 352.	161. <i>El Teatro, Peretz Hirschbein, Esquema de la Literatura Judia</i> , Bs. As. 1933, Pp. 81-82.
GREENBERG, ELIEZER	ROBACK, A. A.
HOWE, IRVING	162. <i>Curiosities of Yiddish Literature</i> , Cambridge 1938, P. 55, 58, 84, 88, 152, 172, 190, 198, 204.
158. <i>A Treasury of Yiddish Stories</i> , N. Y. 1954, P. 70.	163. <i>The Story of Yiddish Literature</i> , N. Y. 1940, P. 133, 196, 199, 256, 262, 283, 316, 318, 347, 353, 405, 410.
LIPTZIN, SOL	
159. <i>The Flowering of Yiddish Literature</i> , N. Y. - London 1963, Pp. 33, 118, 149, 156-162, 200.	

Joseph Lifshitz Fund

ביו איצט דערשינען פֿאַר דער ביבליאָטעק
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראַזשאַנסקי

- (1) שלמה עטינגער — אויסגעקליבענע שריפֿטן
2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (2) מאַרק וואַרשאַווסקי — ייִד' פֿאַלקסלידער, 2טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסגעקליבענע שריפֿטן
2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (4) מענדעלע מוכר ספֿרים — מסעות בנימין השלישי
2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (5) לייב ניידוס — אויסגעקליבענע שריפֿטן (208 זייטן)
- (6) יעקב דינעזאָן — יאַסעלע, קריזיס, צווייטע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (7) משה בראַדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפֿטן (272 זייטן)
- (8) אליהו בחור — בבֿא־בוך (256 זייטן)
- (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (352 זייטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן (216 זייטן)
- (11) י. ל. פּרץ — אין 19טן יאָרהונדערט, צווייטע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (12) י. ל. פּרץ — אין 20סטן יאָרהונדערט, צווייטע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (13) מאַריס ראַזענפֿעלד — אויסגעקליבענע שריפֿטן (240 זייטן)
- (14) דוד האַפֿשטיין, איזי כאַריק, איציק פֿעפֿער — שריפֿטן (272 זייטן)
- (15) מרדכי ספּעקטאָר — דער ייִדישער מוזשיק, ראַמאַן (272 זייטן)
- (16) ה. לייזיק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (352 זייטן)
- (17) שלום עליכם — מנחם־מענדל, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (18) אַברהם גאַלדפֿאַדען — אויסגעקליבענע שריפֿטן (256 זייטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, א. ראַבאָי — הער גאַלדענבאַרג
(פֿיאַנערן אין אַמעריקע) (312 זייטן)
- (20) זייט־נחמן ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (384 זייטן)
- (21) ש. אַנ־סקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן (296 זייטן)
- (22) מענדעלע מוכר ספֿרים — פֿישקע דער קרומער (256 זייטן)

- (23) יוסף אָפּאַטאַשו — אין פּוילישע וועלדער (416 זייטן)
- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן (304 זייטן)
- (25) יהואַש — אויסגעקליבענע שריפֿטן (320 זייטן)
- (26) גליקל האַמיל — זכרונות (352 זייטן)
- (27) שלום עליכם — טביה דער מילכיקער (288 זייטן)
- (28) אַברהם רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן (320 זייטן)
- (29) די פרוי אין דער יידישער פּאָעזיע (416 זייטן)
- (30) ר' נחמן באַצלעווער — סיפורי־מעשיות (224 זייטן)
- (31) מרדכי אַלפּערסאָן — אין אַרגענטינע (320 זייטן)
- (32) פרץ הירשביין — אויסגעקליבענע שריפֿטן (336 זייטן)
- (33) אַנטאַלאַגיע — יידיש אין ליד (264 זייטן)

אין דעם יאָר 1967 וועט דערשײַנען :

(34) מנחם באַרישאַ — זאָול רימער

PERETZ HIRSHBEIN

**THEATRE, TRAVELES,
MEMOIRS**

AND STUDIES ON THE JEWISH LITERATURE

1967

ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

Pasteur 633 - 3°

Buenos Aires

PERETZ HIRSHBEIN

**TEATRO, VIAJES,
MEMORIAS**

**Y ESTUDIOS LITERARIOS
SOBRE SU APORTE A LA LITERATURA IDISH**

Director: SAMUEL ROLLANSKY

1 9 6 7

ATENELO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO
Pasteur 633 - 3º Buenos Aires